

LÆREBOG
I
ROMERSK PRIVATRET

AF
JUL. LASSEN

FJERDE UDGAVE
VED
FRANTZ DAHL

TRYKT SOM MANUSKRIFT

G. E. C. GADS FORLAG — KØBENHAVN 1937

Nærværende fjerde Udgave af Jul. Lassen's Lærebog i romersk Privatret er i alt væsentligt et uforandret Optryk af tredje — bortset fra mindre Rettelser o. l. At skrive en helt ny Fremstilling, hvad jeg helst vilde have gjort, vil efter al Sandsynlighed den mig endnu beskaarne Embedstid ikke tillade mig; jeg maa allerede derfor indskrænke mig til de under Forelæsningerne givne Tilføjelser og Ændringer, der særlig gaa ud paa at fremhæve den historiske Udvikling og i det hele søge at vise det levende Liv, som ogsaa har pulseret bag Romerrettens Formalisme og Formaliteter. De fra de tidligere Udgaver bekendte »skarpe Klammer« ere forsvundne og erstattede af en ny Overspringelsesliste.

Juli 1937.

FRANTZ DAHL.

Med Bidrag af
Universitetets Fritrykskonto.

INDHOLD.

Første Del: Retshistorie.

FØRSTE KAPITEL

Indtil Republikens Ophør.

	Side
§ 1. <i>Udgangspunkter for Retsudviklingen. Decemvirallovgivningen.</i> I. Udgangspunkter S. 1. II. Lovgivende Myndigheder. Patriciere og Plebejere S. 3. III. Decemvirallovgivningen S. 4	1
§ 2. <i>Republikens Lovgivning efter de tolv Tavlers Love. Sædvaneret.</i> I. Lovgivning S. 6. II Sædvaneret S 9.....	6
§ 3. <i>Interpretatio. Retsvidenskab i Republikens Tid.</i> I. Ældre interpretatio. Pontifikalkollegiet S. 9. II. Yngre Retsvidenskab S. 12	9
§ 4. <i>Det prætoriske Edikt</i>	14
§ 5. <i>Retsudviklingens Karakter. Jus gentium.</i> I. Udvikling til Ligestillethed for Patriciere og Plebejere S. 17. II. Fremmedes Retsstilling. Foedera S. 18. III. Udvikling til Ligestillethed for alle Frie og til jus bonum et æquum: jus gentium S. 19	17

ANDET KAPITEL

Under Kejserdømmet indtil Justinian.

§ 6. <i>Lovgivning. Constitutiones principum. Senatusconsulta.</i> I. Constitutiones principum 1. Forinden Diocletian S. 21. 2. I det Diocletiansk-Konstantinske Monarki S. 22. II. Senatusconsulta S. 22	21

IV

	Side
§ 7. <i>Edicta magistratum og Retsvidenskaben i Kejsertiden.</i>	
I. Edictum perpetuum Hadriani S. 23. II. Retsvidenskab. Sabianere og Prokulejanere. Den klassiske Periode S. 24	23
§ 8. <i>Retsudviklingens Karakter. Oversigt over Retsstoffet, Samlingsarbejder.</i> I. Retsudviklingens Karakter. 1. Udvæjning af Forskjellen mellem cives og non cives S. 31. 2. Udvikling af jus gentium S. 32. II. Oversigt over Retsstoffet. 1. Jus og leges, Terminologier for Retsstoffets Bestanddele S. 32. 2—6. Samlingsarbejder S. 34.....	31

TREDIE KAPITEL

Romerretten under og efter Justinian.

§ 9. <i>Justinians Lovarbejder.</i> I. Codex vetus. Quinquaginta decisiones S. 36. II. Digesta S. 37. III. Institutiones S. 38. IV. Codex repetitæ prælectionis S. 38. V. Novellæ S. 39	36
§ 10. <i>Corpus juris civilis.</i> I. Corpus juris civilis i dens nuværende Skikkelse S. 40. II. Ufuldkommenheder ved Lovsamlingen S. 40. III. Udgaver S. 42. IV. Citering S. 42..	40
§ 11. <i>Romerretten og Retsvidenskaben efter Justinian.</i> I. Romerretten i Orienten S. 44. II. I. Occidenten. Dens Reception i Tyskland o. s. v. S. 44. III. Retsvidenskabens Behandling af og Stilling overfor Corpus juris. Hovedretninger i Videnskaben. Literatur S. 47.....	44

Anden Del: Retssystemets almindelige Del.

§ 12. <i>Indledende Bemærkninger</i>	51

FØRSTE KAPITEL

Jus quod ad personas pertinet.

§ 13. <i>Indledning.</i> I. Mennesker S. 53. II. Juridiske Personer S. 54	53
§ 14. <i>Servi.</i> I. Retsstilling. 1. Mangel af Retssubjektivitet. Peculium, Obligaciones naturales S. 57. 2. Undergivelse af	

V

	Side
dominium og potestas S. 58. 3. a. Erhvervsorgan for Herren S. 59. b. Evne til at forpligte Herren S. 59. II. Stiftelse af servitus. 1. Ved Fødsel S. 60. 2. Ifølge jus gentium S. 61. 3. Ifølge jus civile S. 61. III. Ophør af servitus. 1. manumissio S. 61. 2. libertini S. 62.....	57
§ 15. <i>Non cives</i> . I. I Almindelighed S. 62. II. Latini, peregrini dediticii S. 63. III. Stiftelse og Ophør af civitas S. 63....	62
§ 16. <i>Familia</i>	64
§ 17. <i>Patria potestas. Liberi in potestate</i> . I. Almindelig Karakteristik af Potestasforholdet S. 66. II. Liberi in potestate. 1. Personligt Underordningsforhold S. 67. 2. Connubium og commercium, Formueforhold S. 68. III. 1. Stiftelse af patria potestas. a. Gjennem Fødsel S. 69. b. Arrogatio og adoptio S. 70. 2. Ophør af patria potestas. a—b. Nødvendigt Ophør S. 71. c. Emancipatio S. 71.....	66
§ 18. <i>Andre Afhængighedsforhold</i> . I. Manus S. 73. II. Mancipium S. 73. III. Addicti, nexi S. 74.....	73
§ 19. <i>Capitis deminutio</i>	74
§ 20. <i>Sociale og borgerlige Forholds Betydning for Retstilstanden</i> . I. Standsforskjelligheder S. 75. II. Religionsforskjel S. 76. III. Ærestilstand S. 76.....	75
§ 21. <i>Alder, Sindstilstand og dest.</i> I. Sexus S. 77. II. Ætas. 1. Sondring imellem impuberes og puberes S. 78. 2. Impuberes S. 78. 3. Puberes. a. minores S. 81. b. Minores under curator S. 81. III. Prodigii S. 82. IV. Sygdomme og Abnormiteter S. 82	77

ANDET KAPITEL

Jus quod ad actiones pertinet.

§ 22. <i>Oversigt over det romerske Processystem</i> . I. Nødværge, Selvtægt, Aktionssystemet S. 83. II. Ordo judiciorum privatorum S. 84. III. Legisaktionsprocessen S. 85. IV. Formularprocessen. 1. Dens Opkomst. Dens Ejendommeligheder S. 85. 2. Bestanddelene af formula. a. Intentio S. 86. b. Demonstratio S. 88. c. Condemnatio S. 88. d. Adjudicatio S. 89. e. Exceptiones og præscriptiones S. 90. V. Cognitio extraordinaria S. 90.....	83

VI

	Side
§ 23. <i>Aktionssystemet. I. Begrebet actio</i> S. 91. Inddelinger af actiones. 1. Actiones in personam og in rem, actiones præjudiciales, actiones in personam in rem scriptæ, judicia divisoria S. 93. 2. actiones rei og poenæ persequendæ causa comparatæ, actiones mixtæ S. 96. 3. actiones stricti juris og bonæ fidei S. 97. 4. actiones directæ og contrariæ S. 98. 5. actiones privatæ og populares S. 99. 6. Andre Inddelinger S. 99.....	91
§ 24. <i>Overgang og Ophør af actiones. I. Transitus actionum</i> S. 100. II. Præscriptio actionum. 1. De forskjellige Forældelsesinstituter S. 101. 2. Actio nata S. 101. 3. Forældelsesfristen og dens Beregning S. 102. 4. Afbrydelse af Forældelse S. 103. 5. Forældelsens Virkning S. 103....	100
§ 25. <i>Exceptio. Replicatio. I. Exceptionsbegrebet. Dets Betydning</i> S. 104. II. Inddelinger af Exceptiones S. 106. III. Replicatio, duplicatio S. 107	101
§ 26. <i>Litis contestatio. Res judicata. Exekution. Konkurs. I. Litis-Kontestation. 1. Begreb S. 108. 2. Virkninger. a. Klagekonsumtion S. 108. b. Grundlag for Dommen og dens Indhold S. 109. II. Res judicata. 1. S. 110. 2. Personer, som stilles lige med Domte S. 110. III. Exekution. 1. Actio judicati S. 110. 2. Personalexekution S. 110. 3. Realexekution S. 111 .....</i>	108
§ 27. <i>Interdicta. I. Begreb og retlig Betydning</i> S. 112. II. Inddelinger S. 113.....	112
§ 28. <i>In integrum restitutio. I. Begreb</i> S. 114. II. Betingelser S. 114. III. Fremgangsmaade og Virkning S. 115. IV. Restitutionsgrunde S. 116. V. Restitution i Nutiden S. 117. 111	

TREDIE KAPITEL

Retshandler.

§ 29. <i>Begreb og Inddelinger. I. Begreb</i> S. 118. II. Løfter og Paalæg S. 118. III. Ensidede og tosidede Retshandler S. 119. IV. Dispositiones inter vivos og mortis causa S. 120. V. Kausale og abstrakte Retshandler S. 121. VI. Erhvervelse ex causa onerosa og lucrativa S. 121.....	118

VII

	Side
§ 30. <i>Viljeserklæringens objektive Fremtrædelsesmaade. Overenskomsttheorien.</i> I. Dispositiones mortis causa S. 121. II. Akcepten S. 122. III. Løfter. Overenskomsttheorien S. 122. IV. Afslutning af gjensidigt bebyrdende Retshandler inter absentes S. 125.....	121
§ 31. <i>Fortsættelse: Overenskomster til Gunst for Tredjemand.</i> I. Hovedregel og Undtagelser S. 127. II. Opløselighed S. 129	127
§ 32. <i>Fortsættelse: Retshandlers Indgaaelse ved Repræsentant..</i>	129
§ 33. <i>Fortsættelse: Former for Retshandler.</i> I. Om Former i Almindelighed S. 133. II. De vigtigste Former: 1. Per æs et libram S. 135. a. Mancipatio S. 135. b. Nexum S. 136. 2. In jure cessio S. 137. 3. Stipulatio S. 138. 4. Slutningsbemærkninger S. 139.....	133
§ 34. <i>Umyndighed og Viljesmangel.</i> I. Umyndighed S. 139. II. Viljesmangel. 1. a. Testamenter S. 140. b. Retshandler inter vivos S. 140. 2. Uægte Vildfarelse S. 141. 3. Væsentlig Vildfarelse S. 142. III. Efterfølgende Inhabilitet og Død. Tilbagekaldelse S. 142	139
§ 35. <i>Error in motivis. Urigtige og bristende Forudsætninger.</i> I. Indledende Bemærkninger S. 143. II. Væsentlig error in qualitate S. 144. III. 1. Den relevante Forudsætning iøvrigt S. 145. 2. Retsmidlerne S. 146.....	143
§ 36. <i>Tvang, Svig og andre Ugyldighedsgrunde.</i> I. Tvang S. 147. II. Svig S. 148. III. Ubestemthed, Ulovlighed, Umulighed S. 149	147
§ 37. <i>Retshandlers Ugyldighed.</i> I. Nullitet og Anfægtelighed S. 150. II. Ugyldighedsbegrebets Omraade S. 152.....	150
§ 38. <i>Retshandlers Indhold .....</i>	153
§ 39. <i>Betingelser og Tidsbestemmelser.</i> I. Betingelser S. 155. II. 1. Tilstanden, naar condicio deficit S. 157. 2. pendente condicione S. 157. 3. impleta condicione S. 159. III. Tidsbestemmelser S. 159. IV. Positive Regler om Betingelser S. 160	155
§ 40. <i>Donatio.</i> I. Begreb S. 161. II. 1—5. Særlige Regler om donationes S. 163. III. Donatio mortis causa S. 164.....	161

VIII

Tredje Del: Retssystemets specielle Del.

FØRSTE KAPITEL

Tingsret.

I. Indledning.

	Side
§ 41. <i>Tingsrettens Begreb</i>	166
§ 42. <i>Ting. Res extra commercium. Res nullius</i>	168
§ 43. <i>Inddelinger af Ting. I. Res Mancipi og nec Mancipi S. 170.</i> II. <i>Res immobiles og mobiles S. 170. III—VII. Andre</i> <i>Inddelinger S. 171. VIII. Frugter S. 172.</i>	170

II. *Possessio.*

§ 44. <i>Besiddelse og possessio. I. Detentio, possessio, quasi</i> <i>possessio S. 172. II. Materiel Bestemmelse af possessio</i> <i>S. 174. III. Fortsættelse. 1. Corpus S. 177. 2. Animus</i> <i>S. 177. 3. Possessio gennem Repræsentant S. 177.</i>	172
§ 45. <i>Fortsættelse: Possessio. I. Subjekt og Objekt S. 178.</i> II. <i>Erhvervelse af possessio. 1. Corpore et animo S. 178.</i> 2. <i>Gennem Repræsentant S. 178. 3. Uden Besiddelses-</i> <i>forandring, constitutum possessorium, traditio brevi manu</i> <i>S. 179. III. Ophør af possessio. 1. Corpore S. 179. Animo</i> <i>S. 180. 3. Af possessio gennem Repræsentant S. 180. IV.</i> <i>Bonæ fidei og malæ fidei possessio S. 180.</i>	178
§ 46. <i>Fortsættelse: Retsbeskyttelse for Possessio. I. Selvtægt</i> <i>og condictio S. 180. II. Interdiktsbeskyttelsen. 1. Inter-</i> <i>dicta retinendæ possessionis. a. uti possidetis S. 181.</i> <i>b. utrubi S. 182. 2. Interdicta recuperandæ possessionis.</i> <i>a. unde vi S. 182. b. de precario S. 182. c. de clandestina</i> <i>possessione S. 182. 3. Petitorium holdes udenfor posses-</i> <i>sorium S. 183. 4. Interdiktsbeskyttelsens Grund S. 183.</i> III. <i>Kritik S. 184. IV. Andre Retsvirkninger af possessio</i> <i>S. 185</i>	180
§ 47. <i>Juris eller quasi possessio.</i>	185

III. *Ejendomsret.*

§ 48. <i>Ejendomsretten. Begreb. Arter. I. Begreb S. 187. II. Ar-</i> <i>ter. 1. Peregrinorum S. 188. 2. Over solum provinciale</i>	

IX

	Side
S. 188. 3. dominium Quiritarium og bonitarium S. 189.	
4. Bortfald af Forskjellighederne S. 189. III. Sameje S. 189.	187
§ 49. <i>Ejendomsrets Erhvervelse og Ophør i Almindelighed.</i>	
I. Civile og naturale, primitive, derivative og exstinktive	
Erhvervelser S. 191. II. Ophør S. 192.....	191
§ 50. <i>Bemægtigelse og Frugterhvervelse.</i> I. Bemægtigelse S. 192.	
II. Frugterhvervelse S. 193	192
§ 51. <i>Faktisk Forandring af Ting. Impensæ, accessio, specificatio.</i> I. Impensæ. 1. necessariæ S. 194. 2. utiles og	
voluptariæ S. 194. 3. Kun Retentionsret S. 195. II. Accessio.	
1. Biting optages i Hovedting S. 195. 2. Anden Forbindelse	
af Ting S. 197. III. Specificatio S. 197	194
§ 52. <i>Derivativ Erhvervelse af Ejendomsret.</i> I. Mancipatio og	
in jure cessio S. 199. II. Traditio. 1. Begreb S. 200.	
2. a. Overenskomst om Overdragelse S. 200. b. Kompe-	
tence. Retshandelens Forhold til dens causa S. 200. 3.	
Overførelse af possessio, constitutum possessorium S. 201.	
III. Afhændelsesforbud S. 203	199
§ 53. <i>Exstinktiv Erhvervelse af Ejendomsret. Hævd.</i> I. Begreb	
bet S. 204. II. usucapio. 1. possessio S. 204. 2. justus	
titulus og bona fides S. 205. 3. Hævdstiden. Afbrydelse	
S. 206. 4. Gjenstanden S. 206. 5. Virkningen S. 207. III.	
Longi temporis præscriptio S. 207. IV. Justinians Reform	
S. 208. V. Usucapio extraordinaria S. 209. VI. Nutidens	
Hævdinstituter S. 209	204
§ 54. <i>Ejerklagerne.</i> I. Ejerklagernes Begreb S. 210. II. Rei	
vindicatio. 1. actor S. 210. 2. reus, ficti possessores S. 210.	
3. Indhold S. 211. 4. actio ad exhibendum S. 212. III.	
Actio negatoria S. 212.....	210
§ 55. <i>Actio Publiciana in rem.</i> I. Actio Publiciana S. 213. II.	
Ogsaa actio negatoria tillagt den godtroende Erhverver	
S. 214	213
IV. Begrænsede tinglige Rettigheder.	
§ 56. <i>Begrænsede tinglige Rettigheder i Almindelighed. Servi-</i>	
<i>tuter.</i> I. Begrænsede tinglige Rettigheder S. 215. II. Ser-	
vituter S. 216.	215
§ 57. <i>Prædialservituter. Inddelinger og Arter.</i> I. Servitutes	
prædiorum. Begreb S. 216. II. Inddelinger: 1. rusticorum	

	og urbanorum S. 218. 2. positive og negative (faciendi, habendi, prohibendi) S. 219. 3. continuæ og discontinuæ S. 219	216	Side
§ 58.	<i>Personalservituter.</i> I. Servitutes personarum. Begreb S. 219. III. Arter. 1. Ususfructus. a. Indhold S. 221. b. cautio usufructuaria S. 221. c. quasi ususfructus S. 222: 5. Irregulære Personalservituter S. 223	219	
§ 59.	<i>Servituters Stiftelse.</i> I. Ved Retshandel. 1. Formen S. 223. 2. Kompetence S. 225. II. Hævd (diuturnus usus) S. 225. III. Andre Stiftelsesmaader S. 226.....	223	
§ 60.	<i>Servituters Ophør.</i> I. Den berettigede Persons og Ejendoms Bortfald S. 226. II. Gjenstandens Undergang og Forandring S. 226. III. Consolidatio, confusio S. 226: IV. Retshandel S. 227. V. 1. Non usus og usucapio libertatis S. 227. 2. non usus S. 227. 3. usucapio libertatis S. 228. 4. Tidsrummet S. 228.....	226	
§ 61.	<i>Servituters Retsbeskyttelse.</i> Actio confessoria	228	
§ 62.	<i>Emphyteusis og Superficies.</i> I. Emphyteusis. 1. Oprindelse S. 230. 2. Indhold S. 230. 3. Emphyteutas Pligter S. 230. 4. Contractus emphyteuticarius S. 231. 5. Den tinglige Rets Stiftelse S. 232. 6. Retsbeskyttelse S. 232. 7. Ophør S. 232. II. Superficies S. 233	229	
§ 63.	<i>Panteret. Historisk Udvikling. Begreb.</i> I. Fiducia S. 234. II. Pignus S. 235. III. Hypotheca S. 236.....	234	W
§ 64.	<i>Panterets Stiftelse og Gjenstand.</i> I. Stiftelsesmaader. Retshandel inter vivos S. 237. II. Pantefordringen S. 237. III. Kompetence. Anteciperet Pant S. 239. IV. Gjenstand S. 240	237	
§ 65.	<i>Panterettens Indhold i Almindelighed.</i> I. Den af Ejeren stiftede Panteret S. 241. 1. Ret til Besiddelse S. 241. 2. Brugsret S. 242. 3. Salgsret (jus distrahendi) S. 242. 4. Andre Fyldestgørelsesmaader S. 243. 5. Retentionsret S. 244. II. Ejers Raadighed trods Pantsætningen S. 244. 241		
§ 66.	<i>Panthaverens Retsbeskyttelse.</i> I. Actio hypothecaria S. 245. II. Anden Retsbeskyttelse S. 246.....	245	
§ 67.	<i>Pantsætning af Rettigheder.</i> I. Af begrænsede tinglige Rettigheder S. 247. II. Af Fordringsrettigheder S. 247. III. Subpignus S. 248	247	

XI

	Side
§ 68. <i>Lovbestemt og judiciel Panteret.</i> I. Lovbestemt Panteret S. 248. II. Judicielt Pant. 1. Pignus ex causa judicati captum S. 249. 2. Pignus prætorium S. 249	248
§ 69. <i>Flerhed af Panterettigheder over samme Ting.</i> I. Forskjellige Arter S. 249. II. Prioritetsforhold. 1. Første Panthavers Stilling S. 250. 2. Sekundære Panthavers Stilling. Undtagelser fra Reglen om Oprykningsret. Hypothekarisk Sukcession S. 250. III. Bestemmelse af Rangforholdet S. 250.....	249
§ 70. <i>Panterettens Ophør.</i> I. Af Grunde, som vedrøre den selv S. 253. II. Paa Grund af Pantefordringens Ophør S. 254..	253
§ 71. <i>Tilbageholdelsesret.</i> I. Begreb S. 256. II. Hovedtilfælde S. 256. III. Retsbeskyttelse S. 258.....	256

ANDET KAPITEL

Obligationsret.

I. Almindelig Del.

§ 72. <i>Obligationsforholdets Begreb</i>	258
§ 73. <i>Obligatio naturalis.</i> I. Begreb S. 260. II. Hovedtilfælde S. 261. III. Andre Betydninger S. 262.....	260
§ 74. <i>Fordringsrettighedernes Indhold i Almindelighed.</i> Ubestemthed. Umulighed. Ulovlighed. Formueværdi	264
§ 75. <i>Fortsættelse.</i> I. Gjensidige og delelige Forhold S. 264. II. Renter S. 265. III. Interesse og vera rei æstimatio S. 265	264
§ 76. <i>Om Stiftelsesmaaderne i Almindelighed.</i> Obligationes ex contractu, quasi ex contractu, ex delicto og quasi ex delicto	268
§ 77. <i>Om Nødvendigheden af Form eller Causa for Kontrakter.</i> I. Stipulationsform i Almindelighed nødvendig S. 269. Undtagelser. 1. Verbalkontrakter S. 269. 2. Litteralkontrakter S. 270. 3. Realkontrakter og contractus innominati S. 270. 4. Konsensualkontrakter S. 271. 5. Pacta. Arrha S. 271. II. Nærmere Belysning af Systemet S. 272.....	269
§ 78. <i>Skyldnerens Pligt til at yde Opfyldelsesinteresse</i>	273

XII

	Side
§ 79. <i>Fortsættelse: Ydelsens Umulighed</i> . I. Sondringer S. 274. II. Oprindelig Umulighed S. 275. III. Efterfølgende Umulighed. 1. Kulparegelen S. 277. 2. Casus S. 278.....	274
§ 80. <i>Fortsættelse: Mora debitoris</i> . I. Begreb. 1. Positiv Forpligtelse, Handlingstid, Paakrav S. 280. 2. Oversiddelse S. 280. 3. Brøde hos Debitor S. 280. II. Virkninger, Pligt at tilsvare Opfyldelsesinteressen, perpetuatio obligationis, Ret til Ophævelse S. 281.....	279
§ 81. <i>Fortsættelse: Vanhjemmelsansvar</i> . I. Begreb S. 282. II. Sælgerens Ansvar. 1. God Tro udelukker ikke Ansvar S. 282. 2. Evictio og Undtagelser S. 282. 3. Stipulatio duplæ. Ansvarets Omfang S. 284. III. Udenfor emptio venditio S. 285	282
§ 82. <i>Flerhed af Subjekter i Obligationsforhold</i> . I. Anpartsforhold og solidariske Forhold S. 285. 1. Delelige Ydelser S. 286. 2. Udelelige Ydelser S. 286. II. Solidariske Forhold S. 287	285
§ 83. <i>Personskifte i Obligationsforhold</i> . I. I Fordringsretten. 1. Singularsukcession anerkjendt i yngre Ret S. 289. 2. Transport S. 291. 3. Denunciato S. 291. 4. Indsigelser bevares S. 291. 5. Fordringsrettigheder, som ikke kunne overføres S. 292. 6. Lex Anastasiana S. 292. 7. Retsforhold imellem Cedent og Cessionar S. 292. II. Skyldnerskifte S. 293	289
§ 84. <i>Fordringsrettighedernes Retsbeskyttelse</i> . I. Overfor Skyldneren S. 293. II. Konkurs S. 294. III. Retsbeskyttelse overfor Tredjemand. 1. Actiones in personam in rem scriptæ S. 294. 2. Overfor Udøvere af Retten S. 295. 3. Andre Tilfælde S. 295. 4. Actio Pauliana S. 295.....	293
§ 85. <i>Om Obligationsforholds Forandring og Ophør. Indledende Bemærkninger</i>	296
§ 86. <i>Betaling og Datio in solutum</i> . I. Betaling S. 297. II. Datio in solutum S. 298	297
§ 87. <i>Mora creditoris</i> . I. Begreb. 1. Frigjørelsestid S. 298. 2. Tilbud S. 298. 3. Tilregnelighed S. 299. II. Virkninger. 1. Svækkelse af Pligten S. 299. 2. Risikoen S. 299. 3. Udgifter S. 300. 4. I gjensidige Forhold S. 300. 5. Opfyldessurrogater S. 300. III. Ophør S. 300.....	298
§ 88. <i>Compensatio</i> . I. Historisk Udvikling S. 301. II. Yngre	

XIII

	Side
Ret. 1. Obligationes inter easdem personas S. 302. 2—8.	
Andre Betingelser S. 302. 9. Ipso jure compensari S. 303..	301
§ 89. <i>Novatio</i> . I. Begreb S. 304. II. Betingelser S. 305.....	304
§ 90. <i>Obligationsforholds Ophævelse ved Parternes derpaa umiddelbart rettede Overenskomst</i> . I. Ældre Ret S. 306.	
II. Jus civile. 1. Verbalkontrakter, <i>acceptilatio</i> S. 307.	
2. Realkontrakter S. 308. 3. Konsensualkontrakter S. 308.	
III. Prætorisk Ret. <i>Pactum de non petendo</i> S. 308.....	306
§ 91. <i>Ophør ifølge Ydelsens Umulighed. Andre Ophørsgrunde</i> ..	309

II. Speciel Del.

A. *Obligationes ex contractu.*

§ 92. <i>Stipulatio</i>	310
§ 93. <i>Obligationes, quæ litteris contrahuntur og Haandskrifter</i> .	
I. Obligationes, quæ litteris contrahuntur S. 312. II.	
Haandskrifter S. 312.....	312
§ 94. <i>Obligationes, quæ re contrahuntur</i> . I. <i>Mutuum</i> S. 314.	
II. <i>Commodatum</i> (og <i>precarium</i>) S. 315. III. <i>Depositum</i>	
S. 316. IV. <i>Pignus</i> S. 317.....	313
§ 95. <i>Contractus reales innominati</i> . I. Almindelige Regler	
S. 318. II. 1. <i>permutatio</i> S. 319. 2. <i>Contractus æstimato-</i>	
<i>rius</i> S. 320	318
§ 96. <i>Obligationes, quæ consensu fiunt</i> . I. <i>Emtio venditio</i> S. 320.	
II. <i>Locatio conductio</i> . 1. <i>locatio conductio rei</i> S. 324.	
2. <i>l. operarum</i> S. 325. 3. <i>l. operis</i> S. 325. III. <i>Societas</i>	
S. 326. IV. <i>Mandatum</i> S. 327. V. <i>Contractus emphyteuti-</i>	
<i>carius</i> S. 329	320
§ 97. <i>Pacta vestita</i> . I. <i>Pacta adjecta</i> S. 330. II. <i>Pacta prætoria</i> .	
1. <i>constitutum</i> S. 331. 2. <i>actio de recepto</i> S. 331. III. <i>Pacta</i>	
<i>legitima</i> S. 331	330
§ 98. <i>Kautio</i>	332

B. *Obligationes quasi ex contractu.*

§ 99. <i>De kvasikontraktmæssige Conditiones</i> . I. Begreb S. 335.	
II. <i>Condictio indebiti</i> S. 336. III. <i>Condictio causa data</i> ,	

XIV

	Side
causa non secuta S. 337. IV. Conductio ob turpem causam og ex injusta causa. Conductio furtiva S. 338. V. Con- dictio sine causa S. 338.....	335
§ 100. <i>Negotiorum gestio</i> . I. Begreb S. 339. II. Negotium utiliter gestum S. 340. III. Ægte negotiorum gestio. 1. actio directa S. 340. 2. actio contraria S. 341. IV. Uægte nego- tiorum gestio S. 341	339
§ 101. <i>Actio communi dividundo</i>	342

C. Obligationes ex delicto og quasi ex delicto.

§ 102. <i>Obligationes ex delicto</i> . I. Oversigt S. 343. II. 1. Actio legis Aquiliæ S. 345. 2. a. cautio damni infecti S. 345. c. operis novi nuntiatio S. 346. III. Actio furti S. 346. IV. Actio vi bonorum raptorum S. 347. V. Actio doli S. 347. VI. Actio injuriarum S. 347.....	343
§ 103. <i>Obligationes, quæ quasi ex delicto nascuntur</i> . I. 1. Syn- dikatsklagen S. 348. 2. Actio de effusis et dejectis og de positis et suspensis S. 348. II. 1. Actiones noxales S. 348. 2. Actio de pauperie S. 349.....	348

TREDJE KAPITEL

Oversigt over Familieret og Arveret.

§ 104. <i>Familieret</i> . Ægteskabet. I. Begreb og Arter S. 349. II. Stiftelse S. 350. III. Sponsalia S. 350. IV. 1. Formue- forholdet mellem Ægtefæller S. 351. 2. Dos S. 351. V. Ophor S. 352	349
§ 105. <i>Arveret</i> . <i>Indledning</i> . I. Indledning S. 353. II. Delatio og acquisitio hereditatis. Hereditas jacens S. 353. III. Intestatarven subsidiær S. 354. IV. Hereditas og bonorum possessio. Hereditatis petitio og interdictum quorum bono- rum S. 355. V. Usucapio lucrativa pro herede S. 355....	353
§ 106. <i>Testamentarisk Arv</i> . I. Testamente. Begreb S. 356. II. Testamentifactio S. 357. IV. 1—2. Arveindsættelsen S. 357. 3. Substitutio. a. vulgaris S. 358. b. pupillaris S. 358.	

XV

	Side
V. Testamenters Ugyldighed og Uvirksomhed. 1. Fra første Færd S. 358. 2. Ifølge senere indtrufne Omstændigheder S. 358.....	356
§ 107. <i>Intestatarv</i> . I. Indledning S. 359. II. Arveklasserne efter de tolv Tavlens Love S. 360. III. Efter prætorisk Ret S. 360. IV. Udviklingens Afslutning S. 360. V. Tvangsarv. 1. Den formelle S. 361. 2. Den materielle <i>Querela inofficiosi</i> S. 362. 3. Sammensmeltning S. 363.....	359
§ 108. <i>Arvs Erhvervelse og Fortabelse</i> . I. Heredes <i>necessarii</i> og <i>voluntarii</i> , <i>aditio hereditatis</i> S. 363. II. Evnen til at tiltræde Arv. <i>Incapaces</i> S. 364. III. <i>Transmissio</i> S. 364. IV. Virkninger af Arvens Erhvervelse S. 365. V. Forholdet imellem Medarvinger S. 365. VI. <i>Jus accrescendi</i> , <i>caduca</i> og <i>ereptoria</i> S. 366. VII. Vakant Arv S. 366....	363
§ 109. <i>Legater og mortis causa capiones</i> . I. Legater. Begrebsbestemmelse. 1. <i>Legatum</i> S. 367. 2. <i>Fideicommissum</i> S. 367. 3. Sammensmeltning. Former for Legat S. 368. II. Begrænsning af Legaters Omfang. <i>Quarta Falcidia</i> S. 368. III. Legatrettens Erhvervelse S. 369. IV. <i>Jus accrescendi</i> S. 369. V. Legaters Ugyldighed og Uvirksomhed S. 369. VI. <i>Universalfideikommisset</i> S. 370. VII. <i>Mortis causa capiones</i> S. 371.....	367

FØRSTE DEL:

Retshistorie.

FØRSTE KAPITEL:

Indtil Republikens Ophør.

§ 1.

Udgangspunkter for Retsudviklingen.

De tolv Tavlers Lovgivning.

I. Efter Traditionen er Rom oprindeligt en liden latinsk By, styret af en valgt Konge (*rex*). Folket (*populus*) siges at bestaa af tre *tribus* [*Ramnes*, *Titius* og *Luceres*], sandsynligvis Udtrykket for en Sammensmeltning af tre oprindeligt uafhængige Folkestammer til én Stat. Folket er organiseret i 30 *curiæ*, hvoraf 10 falde paa hver *tribus*. Hver Kurie omfatter et Antal af *gentes* med egne *sacra* og Begravelsessteder. Ved *gens* forstaas et Indbegreb af Personer, der bevisligt eller antageligt, f. Ex. ifølge fælles Stammenavn, agnatisk nedstamme fra samme Person. Kun som Medlem af en *gens* hører den Enkelte til Kurien og altsaa til Statsborgersamfundet. Sin Andel i Statsmagten udøver Folket gennem *comitia curiata*, i hvilke Kurierne danne Stemmeenhederne; indenfor hver Kurie stemmes *viritim*, ikke efter *gentes*. Ved Kongens Side findes som hans Raad Senatet, der vistnok bestaar af et Medlem af hver *gens*.

Romerstaten er en Slægtstat, men *gens* er ikke nogen politisk Korporation.

Efter Grundtanken er Enhver, som ikke hører til en *gens*, retløs saavel i offentligretlig som i privatretlig Henseende. Praktisk har dog Forholdet allerede i de ældste Tider stillet sig anderledes. Under tvungne Landsdeles Beboere, som man ikke vilde eller kunde behandle som retløse Slaver, indføjes gruppevis i de enkelte *gentes* som underordnede passive Medlemmer af disse (*clientes*), og Patronen er pligtig at beskytte Klienten; bryder han Tillidsforholdet, er han efter de 12 Tavlers Lov *sacer*. Muligvis har der ogsaa været anerkendt en vis begrænset selvstændig Retsevne for Klienterne i privatretlige Forhold, f. Ex. Evnen til at eje Løsøre. Efter Manges Mening er Plebejerne et senere Udviklingstrin af Klienterne. Hvorledes det nu end forholder sig hermed, er det givet, at der allerede meget tidligt i Romerstaten findes en Masse Individuer (*plebs*, Plebejere) med selvstændig, om end stærkt begrænset Retsevne. Hermed ere disse Individuer i Virkeligheden anerkendte som Statsborgere, thi efter den oprindelige Retsopfattelse tillægges Retssubjektivitet efter romersk Ret kun *cives Romani*, § 5. II, § 15. Plebejerne kunne have romersk Ejendomsret (*dominium ex jure Quiritium*) ogsaa over fast Ejendom — Grundmassen af dem er netop smaa Ejendomsbesiddere — og indbyrdes kunne de indgaa lovligt Ægteskab. Men *connubium* med Medlemmer af de gamle *gentes* (*patricii*) var udelukket, og Plebejerne havde, som staaende udenfor Kurieinddelingen, ingen politiske Rettigheder, hvorimod der paahvilede dem offentligretlige Byrder.

Om Gentilitetsprincipets Betydning paa Privatrettens Omraade i det ældste Rom hersker der Tvivl. Medens det vel er ubestrideligt, at Privatejen-

domsinstituttet allerede i Byens ældste Tid var anerkendt med Hensyn til Løsøre, mene Mange, at de faste Ejendomme endnu efter Romerstatens Dannelsen tilhørte *gens*, ikke Enkeltmand. Men i hvert Fald er allerede tidligt i Kongetiden de Enkeltes Ejendomsret ogsaa over fast Ejendom bleven anerkjendt, maaske først over en mindre Huslod og Have i Byen (*heredium*), senere over *ager privatus*. — Gentilernes subsidiære Arveret holder sig til i Kejsertiden. Agnationsforbindelsen er af indgribende Betydning.

Romerfolket er oprindeligt et agerdyrkende, Rets-systemet et strængt, tungt, formbundet, sparsomt i Anerkendelse af Retsforhold og Retshandelsformer, jfr. under III om Decemvirallovgivningens System, en national-latinsk agrarisk Byret. Sammenhængende skrevet Ret har Romerstaten ikke haft i den ældste Tid.

II. Kongemagten har maaske i Begyndelsen indbefattet den lovgivende Magt, men tidligt er Grund-sætningen bleven den, at Lovgivningsmagten er Folkets, som dog kun kan fatte Beslutning ifølge Forslag fra den paagjældende *magistratus*, *lex rogata*. Oprindeligt udøves denne Folkets Magt gennem de ovenfor omtalte *comitia curiata*, der kun kunne sammenkaldes af og tage Beslutning ifølge Forslag fra Kongen. Senatet, hvori allerede i Kongetiden Plebejere optoges, er oprindeligt Kongens Raad. Det har ikke lovgivende Magt, men ogsaa i Lovgivningssager indhentes dets Betænkning. Og det har at paase Folkebeslutningernes religiøse og forfatningsmæssige Tilladelighed, saa at disse først opnaa retlig Kraft ved Senatets Billigelse (*auctoritas patrum*). Om Love, hidrørende fra Kongetiden, haves forøvrigt ingen paalidelige Oplysninger. De i *jus Papirianum* samlede saakaldte *leges regiae*, der udtale Sætninger

af væsentlig sakral Natur, ere vistnok kun gamle præstelige Optegnelser.

Roms Historie i dette Tidsrum optages af Plebejernes Kamp med Patricierne om Ligestilling. Et Hovedstadium i denne Kamp er Forfatningsændringen under Servius Tullius. Grundtanken i denne Reform er Folkets Organisation til hurtig Dannelse af en Hær. Hele det vaabenføre Folk (*exercitus*), Patriciere og Plebejere, organiseres efter Formuen, forsaavidt den bestaar af Grundejendom, i Klasser og Centurier; ved Formuens Vurdering (*census*) benyttes Inddelingen af *urbs* og *ager* i geografisk bestemte *tribus*. Som Organ for Folkebeslutninger anerkendes *comitia centuriata*, der altsaa bestaa baade af Patriciere og Plebejere. Stemmenhederne i disse Komitier ere Centurierne, af hvilke et forholdsvis meget stort Antal falder paa de Formuende; indenfor Centurierne stemmes *viritim*. *Comitia curiata* bestaa vel fremdeles, men deres væsentlige Beføjelser gaa efterhaanden over til *comitia centuriata*, se nedenfor. Den patriciske Slægtstat er sprængt, og en patricisk-plebejisk Stat træder i dens Sted.

Ved Kongestatens Omdannelse til Republik sættes to paa et Aar valgte Konsuler i Stedet for den paa Livstid valgte Konge, dog med mere begrænset Myndighed end denne. Som Folkeforsamlinger bestaa fremdeles *comitia curiata* og *centuriata*. Ved den første *secessio* opnaa Plebejerne, at der indsættes *tribuni plebis*, som skulle være Plebejere, med Myndighed til at værne Plebejerne mod de patriciske Magistraters Overgreb. 494 f. Chr. Og efterhaanden faar Plebejernes Organisation efter *tribus* voksende Indflydelse.

III. Af indgribende Betydning ere *leges duodecim tabularum*, 451—450 f. Chr. Til Istandbringelse af lovfæstet Fællesret for Patriciere

og Plebejere udvælges Decemvirater som extraordinær Magistratur, og disse Forslag vedtages af *comitia centuriata*. De vedtagne Love offentliggjordes ved Udstilling paa *forum* af Kobbertavler, som gik til Grunde i den galliske Brand. Decemvirallovgivningens Øjemed var, som bemærket, at give Fællesret for Patriciere og Plebejere i skreven, klar Form, der betryggede mod Vilkaarlighed fra den patriciske Magistrats Side. Lovens Indhold er i Hovedsagen den allerede gældende romerske Ret; Indflydelse fra græsk Side — en Kommission var under Forhandlingerne udsendt til Grækenland for at undersøge græsk Ret — foreligger dog ogsaa. En Kodifikation i moderne Forstand er de tolv Talers Lovgivning ikke; den overlader Retsvidenskaben overordentlig stor Frihed til Rettens Udvikling, se i det Flg. Gjennem Aarhundreder staar denne Lovgivning som gældende Ret og som Grundlaget for Retsudviklingen. Hvilken Betydning man har tillagt den, fremgaar bl. A. deraf, at endnu i Ciceros Ungdomstid skulde Drengene lære den udenad. Sproget er kort og skarpt. Blandt Sammenstillingerne af de endnu kjendte Brudstykker, der forøvrigt ingenlunde foreligge i den oprindelige Sprogform, fremhæves den af C. G. Bruns i *Fontes juris antiqui* givne. Det er denne, som er citeret i det Følgende.

De tolv Tavlernes Love vise os den stive, strængt romersk-nationale Byret paa et forholdsvis højt Udviklingstrin. Allerede Lovsformen paa et saa tidligt Tidspunkt er betegnende. Karakteristisk er den energiske Anerkjendelse af Individets Autonomi. Der indrømmes Husfaderen et ubegrænset Herredømme over de ham undergivne frie Personer. *patria potestas* (§ 17), Slaver (§ 14) og Ting, som finder sit nødvendige faktiske Korrektiv i de strænge Sæder, der forbyde Rettens Misbrug, og over hans egen

Person, *arrogatio* § 17. III. 1. b, *nexum* § 18. III. Om Retsfølgningens Strænghed kan henvises til XII tab. III. 1—6, se navnlig ndf. § 26. III. 2. Retssystemet er sparsomt i Anerkjendelse af Retsforhold og Rets-handelsformer. Retshandlerne ere formbundne; Formerne ere *mancipatio* for Kontantkjøb og *nexum* for Laan, se herom i § 33. Overhovedet ere Normerne teknisk let haandterlige Gjennemsnitnormer med Udelukkelse af Individualisering.

Fra dette Standpunkt udvikler den romerske Ret sig efterhaanden til den i de justinianske Lovbøger foreliggende, fra nationale Særegenheder frigjorte, formfrie, med Livsforholdenes inderste Væsen stemmende, fint specialiserede og elastiske Verdensret. Naturligvis kan der ikke sættes nogen fast Grænse eller nogen bestemt Tidsskjel imellem hint »ældre System« (*jus strictum*) og det »nye System« (*jus bonum et æquum*); paa visse Retsomraader trænger det nye System kraftigere og tidligere frem end paa andre. I Republikens sidste Aarhundrede begynder det nye System at faa Overtaget.

Denne Udviklings Hovedveje skulle angives i denne Fremstillingens første Del. Enkeltheder ville finde nærmere Belysningen i anden og tredie Del, Fremstillingen af den justinianske Rets System.

---

1. 2 §§ 3—4 Dig. (1—2).

§ 2.

Republikens Lovgivning efter de tolv
Tavlers Love. Sædvaneret.

I. Som Folkeforsamlinger bestaa fremdeles *comitia curiata* og *centuriata*. Endvidere tillægges der det patricisk-plebejiske Folks Forsamlinger efter *tribus*, *comitia tributa*, Ret til at give Love, og de plebejiske Forsamlinger efter *tribus*, *concilia plebis tri-*

buta, kunne med Senatets Samtykke fastsætte Ret for Plebejerne (*plebiscita*). Dette er vistnok fastsat ved en *lex Valeria Horatia* 449 f. Chr. Endelig giver *lex Hortensia* 286 f. Chr., altsaa paa en Tid, da Standsforskjellen mellem Patriciere og Plebejere var udjævnet, § 5. I, de paa de plebejiske Tribusforsamlinger fattede Beslutninger Lovskraft for hele Folket, og disse Forsamlings Beslutninger benævnes nu ogsaa som *leges*.

Der bestaar saaledes 4 forskjellige Former af Folkeforsamlinger ved Siden af hinanden, nemlig, foruden de oprindeligt udelukkende patriciske *comitia curiata*, i hvilke efterhaanden Plebejere optoges, de patricisk-plebejiske *comitia centuriata* og *tributa* samt de udelukkende plebejiske *concilia plebis tributa*. Af disse tabe *comitia curiata* hurtigt deres Betydning for Lovgivningen. De forekomme, bortset fra deres Medvirken ved andre Komitiers Magistratsvalg gennem *lex curiata de imperio*, efter Kongedømmets Ophør ikke paaviseligt som besluttende, men kun som *comitia calata* ∴ sammenkaldte (af *pontifex*) til Overværelse af visse Handlinger, der skulle foregaa for Folket, navnlig den for Agnationsforbindelsen saa betydningsfulde *arrogatio*, 17. III. 1. b. De andre tre Former af Folkeforsamlinger ere alle lovgivende. For hver af dem have vel enkelte Arter af Beslutninger været forbeholdte, men nogen almindelig Grænse for hvers legislative Competence har ikke været fastsat. Principielt har den Embedsmand, der ønskede at fremføre et Lovforslag, kunnet forelægge det for enhver af de forskjellige Forsamlinger, som han kunde indkalde, se ndf. I Begyndelsen havde de mere aristokratiske, fornemmere *comitia centuriata* (*comitia justa* i Modsætning til *com. leviora*) størst Betydning for Lovgivningen. Senere, navnlig efter *lex Hortensia*, ere *concilia tributa plebis* blevne mest

benyttede. Tribunerne, der sammenkaldte disse plebejiske Forsamlinger, vare de virksomste til Initiativer i Lovgivningsanliggender; de Magistrater, der havde at sammenkalde de patricisk-plebejiske Forsamlinger, navnlig Konsulerne, vare mindre tilbøjelige til Lovgivningsreformer og optagne af andre Embedsforretninger. Af de privatretlige Love i Republikens senere Tid ere næsten alle givne af Tribusforsamlinger, det overvejende Antal af *concilia plebis tributa*.

Fælles for de romerske lovgivende Forsamlinger er, at de kun kunne træde sammen efter Kaldelse fra den forslagsstillende Autoritet. De patricisk-plebejiske Forsamlinger kunne sammenkaldes af de øverste *magistratus*, navnlig Konsulerne, de plebejiske af *tribuni plebis*. Ved Edikt, der mindst med en lovbestemt Frist (*trinum nundinum*) fastsætter Afstemningsdagen, forkyndes Forslaget, som udstilles offentligt paa Trætavler. Forsamlingerne kunne ikke træffe Ændringer i Forslaget, men kun pure antage eller forkaste det (*uti rogas—antiquo*). Paa den anden Side var det forbudt under ét at forelægge flere Forslag, som ikke naturligt hørte sammen (*ne quid per saturam ferretur*). Loven benævnes i Almindelighed med de forslagsstillende Autoriteters Navne. Faktisk har Folkets Medvirken ved Lovgivningen efterhaanden ikke havt meget at betyde. »Forkastelse af et Lovforslag fra Komitiernes Side bliver omtrent lige saa sjælden som nu til Dags den konstitutionelle Monarks Nægtelse af at sanktionere den af Folkets Forsamlinger vedtagne Lov.« (Th. Mommsen).

Senatet er Magistraternes Raad og har som saadant Indflydelse paa Lovgivningen ved Lovforslagenes Forberedelse. *Auctoritas patrum* med Hensyn til Beslutningerne i *comitia (curiata og) centuriata* vedbliver som de patriciske Senatorers Forret, men synker efter-

haanden ned til en ren Formalitet. Lovgivende Myndighed har Senatet fremdeles ikke; *senatusconsulta* kunne i denne Periode ikke nævnes mellem Retskilderne. Men faktisk udvikler Senatet sig til den øverste regjerende Centralmagt med Magistraterne som sine afhængige Organer; det tager Initiativet til Lovforslag, og det synes anerkjendt, at der tilkommer det en vis Myndighed til ved Fortolkning at udvide og indskrænke Lovenes Anvendelse.

Antallet af de rent privatretlige Love i Republikens Tid er forøvrigt meget ringe. Lovgivningsmagten er overhovedet, som det Følgende vil vise, ingenlunde et Hovedorgan for den romerske Rets Udvikling, der i det væsentlige overlades til Retslivet selv. Hovedsagelig udvikler den romerske Ret sig gennem det prætoriske Edikt, § 4, og Juristernes Virksomhed, §§ 3 og 7.

II. Naturligvis har ogsaa i denne Periode Sædvaneret (*mos, consuetudo*) været af Betydning for Retsudviklingen, og enkelte Retssætninger omtales da ogsaa som fastslaaede ifølge *mores majorum*. Naar Sædvaneretten ikke hyppigere omtales, forklares dette deraf, at Romerne med deres skarpe Formsands foretrak at angive det prætoriske Edikt og Juristudtalelserne, der efterhaanden optog Retssædvanerne, som de sædvansmæssige Normers Kilde.

1. 32 § 1 Dig. (1—3).

§ 3.

Interpretatio. Retsvidenskab i Republikens Tid.

I. De tolv Tavlers Lovgivning staar som den ubrydelige almindelige Retskilde. Man føres ved denne Opfattelse ind paa en stræng Fastholden af den skrevne Rets Ord, der paa den ene Side i forskellige Hen-

seender har virket hæmmende paa Retsudviklingen. Men paa den anden Side bliver det, under Retslivets Trang til nye Normer og Lovgivningsmagtens Uvirk-somhed, Opgaven at finde Hjemmel for den nye Ret, som tiltrængtes, i de tolv Tavlers Ord. Og det er navnlig denne Opgave, som de romerske Jurister (*juris-consulti, prudentes*) i den ældre Tid gennem deres *interpretatio* have løst paa den beundringsværdigste Maade. Med skarpt Blik for Retslivets Trang, uden at sky de — som Opgaven var dem stillet — fornødne Spidsfindigheder og Brud med Lovordenes aabenbare Mening, hyppigt under Anvendelse af de lovhjemlede Retshandelsformer til Skinretshandler, lykkedes det de gamle romerske Jurister i rigt Maal at formulere Retssætninger, som Retslivet til-trængte dem, dækkede af Decemvirallov-givningens Ord (*jus civile*), og saaledes at sup- plere og ændre den gjældende Ret i Overensstemmelse med Retslivets Tarv. Paa XII tab. VI. 1: »*Cum nexum faciet mancipiumque, uti lingua nuncupassit, ita jus esto*« støttes Gyldigheden af visse Bivedtagelser i Mancipationsakten, hvorved den sættes i Stand til at tjene ganske andre økonomiske Øjemed end Kon- tantsalget, f. Ex. Ejendomsoverdragelse i Almindelig- hed og Pantsætning (*mancipatio fiduciæ causa*), saa at i Virkeligheden Retsinstituternes Antal gennem denne *interpretatio* udvides, se nærmere § 33. II. 1. a. I de tolv Tavlers Love fandtes den processuelle For- skrift, at Sagvolderen, der under Forhandlingen for *magistratus* indrømmede Rigtigheden af Sagsøgerens Paastand, behandledes som dømt i Overensstemmelse med denne. Herpaa støttede Juristerne, at Ejendoms- overdragelse kunde finde Sted ved en Skinproces (*in jure cessio*); Overdrageren og Erhververen mødte for *magistratus* som Sagvolder og Sagsøger, sidstnævnte paastod at have Ejendomsret over den Ting, som

skulde overdrages, Overdrageren indrømmede Rigtigheden heraf, og *magistratus* tilkjendte Erhververen Tingen, se nedenfor § 33. II. 2. Oprindeligt kunde *pater* ikke frigive *filius*. Men der fandtes i XII tab. IV. 2 en Straffebestemmelse: *si pater filium ter venumdedit, filius a patre liber esto*, og heri søges Hjemmel for Retshandlerne *emancipatio* og *in adoptionem datio*, se nærmere ndfr. § 17. III. 2. c. og 1. b.

Et vigtigt Organ for denne *interpretatio* var oprindeligt det patriciske, sig selv supplerende *Pontificatkollegium*. *Pontifices* vare som saadanne Kjendere og Vogtere af Sakralretten, *fas* : et Indbegreb af Retssætninger, der antoges at være af umiddelbart guddommeligt Udspring, og hvis Vedligeholdelse og nøje Efterlevelse derfor er betingede for Statens Vel. De kjendte saaledes bl. A. Fortegnelsen over de Dage, paa hvilke det var tilladt (*dies fasti*) og paa hvilke det var utilladt (*dies nefasti*) at rejse Proces. Og Sakralretten var overhovedet af væsentlig Betydning ogsaa for privatretlige Forhold. *Pontifices* vare saaledes Magistraternes, Senatets og de Privates nødvendige og uundværlige Raadgivere angaaende Sakralretten. Men faktisk blive de overhovedet uundværlige Raadgivere ogsaa for den rent verdslige Rets Vedkommende. Sakralretten var saa nøje forbunden med den verdslige Ret, at Kjendskab til og Studiet af hin maatte medføre Kjendskabet til denne. *Pontifices* var Opbevarere af de i Kongetiden fastslaaede Retssætninger og af Kollegiets egne Afgjørelser (*commentarii pontificum*), der i Fremtiden fulgtes som Præcedenser. De kjendte og udviklede de foreskrevne processuelle Klageformler (*legis actiones*), hvis nøje Overholdelse var en Betingelse for Processens Gennemførelse, § 22. III. Hertil kommer den gennem konservativ Tendens, Tradition og Undervisning af

nye, i Kollegiet indtrædende Medlemmer fastholdte Konsekvens i dettes Afgjørelser samt den Omstændighed, at Kollegiet hemmeligholdt hele det Materiale til Retskundskab, som det saaledes var eneste Indehaver af. Endvidere bevirker Interpretationens tidligere /beskrevne, teknisk-formelle Karakter, at Udenforstaaende ikke i Kraft af Kjendskabet til den alméntilgjængelige Ret og almindelige Fornuftbetragtninger kunne være nogenlunde sikre paa at komme til de rette Slutninger, om hvad der ifølge Kollegiets Raad vilde blive fulgt som Ret af Retsanvendelsen. Det bliver herefter forstaaeligt, at Retsbelæring fra *pontifices* paa ejendommelig prægnant Maade bliver uundværlig for Embedsmænd og Private, og at deres Interpretation praktisk tages som gjældende Ret »*jus civile*«. Den pontifikale Jurisprudens var saaledes faktisk et patricisk Privilegium og Magtmiddel. Men denne Tilstand brydes derved, at Cnejus Flavius, der var Skriver hos Appius Claudius Cæcus, c. 304 f. Chr., offentliggør *legis actiones* (*jus civile Flavianum*) og en Retskalender med Fortegnelse over *dies fasti* og *nefasti*. Det er omtrent ved samme Tid, at Plebejerne faa Adgang til Pontifikatet. *lex Ogulnia* c. 300 f. Chr.

II. Retskundskaben breder sig nu til videre Kredse. I visse af Nobilitetens fornemste Familier, f. Ex. Claudiernes og de plebejiske Æliers og Muciers, er Retskundskaben en Familietradition. Retsstudiet dyrkes af de mest fremragende Mænd og giver sine Dyrkere en højst anset og indflydelsesrig Stilling i Staten. Omtrent med det sidste Aarhundrede f. Chr. begynder den romerske Retsvidenskabs Blomstringstid. Der stilles den nye Opgaver, og den skifter efterhaanden Karakter. Den maa ved Siden af *jus legitimum* gennemarbejde den, navnlig gennem Prætors Edikt, anerkjendte *jus gentium*, § 5,

overfor hvilken det ikke bliver Opgaven at anvende Lovordet og at tilvejebringe Overensstemmelse mellem dette og Retslivets Krav, men derimod direkte igjennem Iagttagelse af Retslivet at finde den for dette tjenlige faste Gjennemsnitsnorm. Ved Formularprocessens Indførelse c. 150 f. Chr. aabnes Pladsen for friere Affattelse af Klageformlerne, § 22. IV. 1. Kjendskabet til den græske Filosofi, navnlig den stoiske, afføder Trang til synthetisk Behandling af Retsstoffet og paavirker Retsvidenskabens Metode. Denne slaar dog ingenlunde over i Tilbøjelighed til at udgrunde Rettens almindelige Natur og Væsen og derfra at udlede Retssætninger, § 7. II; den er først og fremmest kasuistisk, s. ndfr.

Juristernes Virksomhed siges navnlig at bestaa i *cavere* ∴ Anvisning til Retshandlers behørig Indgaaelse, *scribere* ∴ Affattelse af retslige Dokumenter og skriftlige Retsbetænkninger (?) samt *respondere* ∴ Afgivelse af Betænkning over praktiske Retsspørgsmaal. Hertil slutter sig *disputatio fori* ∴ de af Procesparternes Ordførere i Tilfælde af stridige Anskuelser mellem Juristerne offentlig fremførte Forsvar for den af dem hævdede (?). Endvidere meddele Juristerne Retsundervisning ved at tilstede Tilhørere (*auditores*) Adgang til deres Responderen og ved at diskutere Retsspørgsmaal med dem (*disputatio*); senere meddeles Undervisning ogsaa paa anden Maade (*instituere, instruere*), ndfr. § 7. II. Ofte sker Tildannelsen af »*regulæ juris*» og »*definitiones*» kun i Læreøjemed. Og der skrives, som bemærket, almindelige Fremstillinger af den gjældende Ret. Som den betydeligste af Juristerne fra Republikens Tid (»*veteres*») nævnes Quintus Mucius Scævola.

Efter Pontifikatkollegiets Svækkelse og Retsvidenskabens Udbredelse til videre Kredse kunde Juristerne ikke have samme umiddelbare Indflydelse paa Rets-

udviklingen som forhen. Umiddelbart foregaar Retsudviklingen efterhaanden navnlig gennem Ediktet, § 4. Men dettes Affattelse skyldes Juristernes Hjælp, og overhovedet bliver disses middelbare Indflydelse ifølge det Ovenanførte af indgribende Betydning. Formelt bindende Ret ere Juristernes *responsa* og andre Retssætninger fremdeles ikke; herom bliver der først Tale i Kejsertiden, § 7. II.

1. 2 §§ 5—7 Dig. (1—2).

§ 4.

Det prætoriske Edikt.

Retsplejen udsondres fra Konsulatet og henlægges under *prætor urbanus*, 367 f. Chr.; senere c. 242 f. Chr. henlægges Sager, hvori den ene Part eller begge Parter ikke er *cives*, under *prætor peregrinus*. Ved sin Embedstiltrædelse udsteder og bekendtgjør Prætor paa *forum* paa hvide Trætavler: *album* et Edikt, der angiver, hvilke Regler han gennem sin Embedstid (*edicta perpetua*) vil følge ved Retsplejens Haandhævelse, *ut scirent cives, quod jus de quaqua re quisque dicturus esset, seque præmunirent*. At disse Edikter, skjøndt Prætor ikke havde nogen lovgivende Myndighed (*»prætor jus facere non potest«*), kunde blive en Hovedfaktor for Privatrettens Udvikling, saa at Ediktet paa Ciceros Tid opfattes som Hovedkilden for romersk Privatreth, forklares ved Følgende.

Formularprocessen, § 22. IV. 1, lægger det i Prætors Haand gennem skriftlig Instrux (*formula*) at fastsætte for Dommeren, under hvilke Forudsætninger der skal kondemneres eller frifindes i den foreliggende Sag, og Prætor er i denne Henseende alene bunden af de kun for *cives* gjældende Udtalelser i de bestaaende *leges* og af enkelte gamle Retssædvaner, § 2 Slutn. En vigtig Del af Prætors

Tilkjendegivelser i Ediktet om de Regler, han vil følge ved sin Retspleje, bliver saaledes ved Formularprocessens Fremkomst Tilkjendegivelser om, under hvilke Forudsætninger han vil give eller nægte Rets-hjælp 3: anerkjende eller ikke anerkjende Privatretsforhold, og det er en meget udstrakt Frihed, der i denne Henseende tilkommer ham, se ndfr. Nu er den enkelte Prætors Edikt vel alene en Tilkjendegivelse om, hvilke Regler han i sin Embedstid agter at følge (*lex annua*). Men der var for det første stor Sikkerhed for, at Ediktet vilde blive fulgt i dette Tidsrum. Mod vilkaarlige Afvigelser fra Ediktet vilde Intercessioner være at forvente, og senere blive saadanne Afvigelser forbudne. Dernæst vil den følgende Prætor, der ganske vist ikke er bunden ved sin Formands Edikt, ordentligvis gjentage det Væsentlige af dette og indskrænke sig til Tilføjelser, som der havde vist sig Trang til. De fleste Ediktudtalelser faa saaledes en fast traditionel Karakter (*edictum tralaticium*) og komme derved til at staa for Retsbevidstheden med samme Magt som gældende Ret og blive til Retssædvaner.

Den gennem Prætors Edikt uddannede Ret betegnes som *jus honorarium s. prætorium*, medens den paa andet Grundlag hvilende Ret betegnes som *jus civile*, en Betegnelse, der vel at mærke ogsaa benyttes som Udtryk for andre Modsætninger, § 8. II. 1., navnlig Modsætningen til *jus gentium*, § 5. Fortrinsvis, men ikke udelukkende, er det *jus gentium*, som uddannes gennem Ediktet. Dettets Bestemmelser indeholde baade nærmere Tildannelse af den allerede gjældende Ret og Skabelsen af ganske nye Retsforhold, og den prætoriske Ret kan ikke blot *adjuvare* og *supplere*, men ogsaa *corrigere jus civile*. Men af det Udviklede følger, at *jus honorarium* aldrig formelt ophæver *jus civile*. *Jus civile* bestaar formelt uforan-

dret, *jus honorarium* gjælder ved Siden af den. Forandringen fremtræder som et Tilsagn fra Prætors Side om at ville udenfor — eller i Strid med — *jus civile* give eller nægte Retshjælp (*judicium dabo* — *actionem non dabo* — *in integrum restituum* o. s. v.). Den prætoriske Ret kan direkte kun gjøre sig gjældende ved de processuelle Magtmidler (*actio* og *exceptio*) ifølge Prætors Anvisning til Dommeren. Som Exempler paa dette dobbelte Retssystem, der, som Fremstillingen af Retssystemet vil vise, gjælder paa en stor Del af Rettens Omraade, kunne her følgende nævnes: Ifølge *jus civile* kunde *res Mancipi*, § 43. I., kun overdrages ved de civile Retshandler *Mancipatio* og *in jure cessio*; den formløse, af Besiddelsesovergivelse ledsagede Overdragelseserklæring (*traditio*) kunde efter *jus civile* ikke overføre Ejendomsret. Herpaa bøder Prætor ved at tillægge den Kjøber, til hvem Sælgeren havde traderet den solgte *res Mancipi*, aktiv og passiv Retsbeskyttelse, *actio* og *exceptio*, se nærmere i § 48. II. 3. Men Retsreglen, at den civilretlige Ejendomsret (*dominium ex jure Quiritium*) fremdeles var hos Sælgeren, kunde Prætor ikke forandre. Efter *jus civile* vare Retshandler i Almindelighed gyldige, uanset at de vare fremkaldte ved Tvang eller Svig, men herpaa hjælper Prætor ved at love *actio* og *exceptio quod metus causa* og *doli*, se nærmere i § 36.

Betænkeligheder ved Prætors autonome Retsstilling synes man i det Hele ikke at have havt Grund til at føle, og man ses overhovedet ikke at have fundet noget Abnormt deri, at Prætorretten fungerer som »*viva vox juris civilis*«. Som Forholdet stod, var Lovgivningsmagten uegnet til at røgte det fornødne Reformarbejde. Og den prætoriske Rets Tilblivelsesmaade frembød særdeles gunstige Betingelser for god Rets Tildannelse. Prætor kunde langt lettere end Lov-

givningsmagten og med langt mindre Risiko for skadelige Fejltagelser forsøge sig med Reformer og holde Skridt med Retslivets skiftende Trang. Den af en Prætor i Ediktet optagne nye Regel gjælder i alt Fald kun for et Aar. Viser Erfaringen, at den ikke stemmer med Retslivets Tarv, lader Efterfølgeren den falde, saa at man uden videre vender tilbage til den uophævede ældre Ret eller giver Regelen de fornødne Tilføjelser. Staar den erfaringsmæssigt sin Prøve, bibeholdes eller udvides den af Efterfølgerne. Til hver Tid er det let at bøje sig for Retslivets nye Krav. Og Optagelsen af nye Bestemmelser i Ediktet vil — bortset fra, at Prætor selv kan være en fremragende Jurist — finde Sted under Raadførsel med og Kritik af Juristerne, som tillige besørge Ediktreglernes Affattelse eller yde Medhjælp herved.

Af andre magistrale Edikter nævnes *Ædilernes*, der indeholde Bestemmelser om Torvehandelen i Rom, se ndfr. § 96. I. 2.

1. 2 § 10 Dig. (1—2), 1. 7 § 1, 1. 8 Dig. (1—1).

§ 5.

Retsudviklingens Karakter. *Jus gentium*.

I. Som et Hovedtræk fremhæves først Udviklingen henimod lige privatretlig Retsstilling for alle frie Mennesker. Det er allerede bemærket ovfr. i § 1, at Decemvirallovgivningen i det Væsentlige havde sanktioneret fælles Privatret for Patriciere og Plebejere. Kort efter opnaa Plebejerne, *lex Canuleja* 445 f. Chr., den vigtige *jus connubii* ∴ Ægteskaber mellem Patriciere og Plebejere erklæres for fuldgældige. Hermed er Forskjellen i privatretlig Henseende mellem disse to Stænder bort-

falden; Privatretten er den samme for alle *cives*, kun Modsætningen imellem *cives* og *non cives* bliver tilbage. Ogsaa i offentligretlig Henseende opnaaes efterhaanden Ligestilling for Plebejerne og Patricierne.

II. Det er tidligere omtalt, at *non cives* oprindeligt principielt vare retløse i Rom. Den Fremmede kan naturligvis have Rettigheder ifølge sin Hjemstavns Love (*jura civilia peregrinorum*), men i Rom anerkjendes og haandhæves kun romersk Ret, og denne (*jus civile*) gjælder kun for romerske Borgere. Denne Tilstand var, efterhaanden som Samkvemmet med Fremmede tiltog, uholdbar. Der bødes da paa den ved Overenskomster, som begrunde *amicitia*, *hospitium* eller *foedera* i snævrere Forstand. Det løseste af disse Forhold er *amicitia*: *amici populi Romani* staa i deres Forhold under en vis offentligretlig Beskyttelse. Noget videre gaar Hospitiumsforholdet, der kan indgaas saavel af Romerstaten med en fremmed Stat og af en Stat med fremmede Privatmænd som imellem Privatmænd af forskellige Stater indbyrdes. Medens disse Forhold kun begrunde middelbar Retsbeskyttelse for den Fremmede, give *foedera* om *connubium* og *commercium* Borgerne af de foedererede Stater Ret til i begge Stater gjensidigt i et vist Omfang at paaberaabe sig saavel deres egen som den fremmede Stats Privatret, og saadanne *foedera* fastsætte en særlig Procesart, Recuperationsprocessen, for Tvistigheder imellem de kontraherende Staters Borgere. Politiske Rettigheder, Adgang til Gentilitetsforbindelser og til at eje romersk fast Ejendom hjemle *foedera* ikke. Som det vil ses, fastholde disse *foedera* stedse Civitetssynspunktet; det er kun *cives* af *civitas foederata*, som erholde Retsbeskyttelse. Efterhaanden som Rom bliver en Stormagt, der ikke længere staar paa nogenlunde lige Fod med Nabostaterne, maa Afslutningen af deslige *foedera* naturligt ophøre; de

forsvinde da ogsaa med Midten af det tredie Aarh. f. Chr.

III. Under den voksende Tilstrømning af Fremmede til Rom, og idet Verdenshandelen begynder at samle sig her, paakræver Tilstanden Anerkjendelse af Privatret, der uden videre gjælder for *omnes homines liberi etiam peregrini*, saaledes som Nutidens Privatret gjælder for Alle. Dette Krav fyldestgjøres ved Uddannelsen af *jus gentium*, der saaledes — i Modsætning til den for *cives* alene gjældende Ret, *jus civile* — kan bestemmes som det Indbegreb af positive romerretlige Normer, der gjælder for alle Frie (*jus gentium* i dette Udtryks tekniske, egentlige Betydning). Hvorledes *jus gentium* oprindeligt er fremkommen, er ikke ganske sikkert. Nogle mene, at Udviklingen i Hovedsagen er foregaaet saaledes, at et Sæt af Retsnormer, udsprungne af almenmenneskelig Trang og brydende med den gamle Rets Stivhed og Formbundethed, tildels allerede anerkjendte i fremmed Ret, er blevet anerkjendt som gjældende imellem *cives Romani* indbyrdes og for *cives* af *civitas foederata*, og at disse Normer, som efter deres Beskaffenhed passede for Alle, senere ere blevne udvidede til ogsaa at gjælde for *non cives*. Den almindelige Mening synes dog at være den, at visse fremmede Retssætninger og overhovedet de af Retslivet paakrævede friere Normer først ere blevne anerkjendte som gjældende imellem *peregrini* indbyrdes og imellem disse og romerske Borgere, og at de saaledes først ere blevne anerkjendte og have uddannet sig navnlig gennem den af *jus civile* uafhængige Peregrinprætors Edikt; efterhaanden skulle saa disse Normer være blevne overførte ogsaa paa *cives Romani* i disses indbyrdes Forhold, optagne i og udviklede gennem Byprætores Edikt. Hyppigt vil vel fremmed Ret, som havde uddannet sig i andre Han-

delscentrer, danne et Forbillede for *jus gentium*, men den nærmere retstekniske Udarbejdelse og de antagne Grundsætningers videre Bearbejdelse er romersk. Ordentligvis ophæver *jus gentium* ikke *jus civile*, men udvikler sig ved Siden af denne, saa at der for adskillige Retsomraader forefindes et dobbelt Sæt af Retsregler, jfr. ovfr. § 4.

I det Udviklede ligger tillige den indre Karakteristik af Hovedgruppen af de til *jus gentium* henhørende Normer. *Jus gentium* udgjør i Modsætning til *jus civile* den fra nationale Særegenheder frigjorte, med Forholdenes centrale Natur stemmende og elastiske Ret, der er egnet til at være og blivende at være Verdensret, idet den passer for Alle, i det Væsentlige uafhængigt af Nationalitetsforskel og af skiftende Tidsforhold, og hvis Særkjende bl. A. er Formfrihed og Hensyntagen til den bag Ordet liggende Vilje overfor dette. Det er herefter forklarligt, at Betegnelsen *jus gentium*, der forøvrigt ogsaa forekommer i Betydningen Folkeret, benyttes som Udtryk baade for den Del af den romerske Privatret, der gjælder for alle Frie, og (og sprogligt henpeger Betegnelsen nærmest derpaa) for den Del af den romerske Ret, der i sine Grundtanker stemmer med andre Folkeslags Ret, *jus, quo omnes gentes utuntur*, eller endog for den Ret, der skønnes at være Folkeslagenes i Almindelighed, samt at Divergensen imellem disse Begreber overses. Forklarligt bliver det endvidere, at Modsætningen imellem *jus civile* og *jus gentium* undertiden identificeres med Modsætningen imellem *jus strictum* og *jus æquum*, og at *jus gentium* identificeres med *jus naturale*, jfr. nærmere om disse forskellige Betegnelser ndfr. § 7. II. At *jus honorarium* er et baade videre

og snævrere Begreb end *jus gentium*, fremgaar af det her og af det i § 4 Udviklede.

Kvantitativt er det kun et ringe Omraade, som i Republikens Tid omspændes af *jus gentium*. Paa Familierettens og Arverettens Omraade trænger *jus gentium* endnu ikke eller kun i forsvindende Grad ind. Om den i det følgende Tidsrum stedfindende Udvidelse af Omraadet for *jus gentium* se nedenfor § 8.

---

1. 9 Dig. (1—1).

ANDET KAPITEL:

Under Kejserdømmet indtil Justinian.

§ 6.

Lovgivning: Constitutiones principum.
Senatusconsulta.

I. 1. Republikens Omdannelse til Kejserdømme under Augustus berører ikke Folkeforsamlingerne deres lovgivende Myndighed. Men Komitierne egnede sig ikke længere for deres Hverv. Faktisk gaar Lovgivningsmagten over til Senatet og til Kejseren. Den regelmæssige Lovgivningsmyndighed tillægges Senatet, ndfr. II. Oprindeligt har Kejseren ingen lovgivende Magt, men en eminent Beføjelse til at fortolke og anvende Loven, der gaar langt ud over Subsumtionen af enkelte Retstilfælde under den gjældende Ret, se straks i det Følgende. Men af Kejserens Magtstilling udvikler sig efterhaanden faktisk lovgivende Myndighed for ham, og Juristerne fra Hadrians Tid udtale den Anskuelse, at Kejserens *constitutiones* have Lovskraft.

Med Kejserdømmet fremkommer saaledes som Retskilde *constitutiones principum*. Disse optræde i 4 Hovedformer: *Edicta* ere Udslag af den Kejseren som *magistratus* tilkommende *jus edicendi*, § 4, hvorved han kundgjør nye Retsregler til Efterlevelse; de angaa i Begyndelsen sjældent Privatretten. *Mandata* ere Instruktioner til højere Embedsmænd, mest af administrativt Indhold. *Decreta* ere kejserlige Procesafgjørelser. Den for Privatretten vigtigste Form af de kejserlige *constitutiones* er *rescripta*, Kejserens Svar paa de til ham af Magistrater eller Private rettede Anmodninger om Retsbelæring. Den til Grund for Enkeltafgjørelserne i *decreta* og *rescripta*, der vare Udslag af Kejserens frie *jus interpretandi*, lagte Retssætning var ogsaa bindende for andre Tilfælde, forsaavidt det maatte antages at være Kejserens Mening gennem Afgørelsen at opstille en almindelig Norm. Ved det Anførte erindres, at de Kejseren forelagte Retssager behandledes i hans *consistorium*, af hvilket de mest fremragende Jurister vare Medlemmer.

2. I det Diocletiansk-Konstantinske Monarki, som udvikler den Opfattelse, at Kejseren ikke er bunden af nogen Lov, er Kejseren Indehaver af al Herskermagt og eneste Lovgiver. De kejserlige *constitutiones* betegnes nu som *leges*. Trods Rigets Deling opretholdes Retsomraadets Enhed, idet den ene Kejseres Love tilsendes den anden til Publikation og publiceres i begges Navn. Den kejserlige Lovgivning er forøvrigt i dette Tidsrum ikke meget produktiv paa Privatrettens Omraade.

II. Senatet bliver med Kejserdømmets Oprettelse den regelmæssige Lovgiver i de hurtigt bortfaldende Folkeforsamlings Sted, og *senatusconsulta* maa nu nævnes som Retskilde (*legis vicem obtenant*). Ved Siden af Senatets Virksomhed som lov-

givende Myndighed fremtræde de kejserlige *constitutiones* indtil videre kun som et Supplement, se ovfr. under I. I Almindelighed betegnes *senatusconsulta* med Forslagsstillernes Navn, undertiden efter Gjenstanden; *Sc. Macedonianum* er benævnt efter den Forbryder, hvis Handling gav Anledning til dets Fremkomst. Hyppigt udgaar Forslaget til *senatusconsulta* fra Kejseren (*oratio principis*); efter Hadrian stiller kun Kejseren Forslag til *senatusconsulta*. Og Forholdenes Udvikling (ovfr. I) medfører, at Senatets Samtykke overfor Kejserens Forslag synker ned til en Formalitet, hvilket finder sit Udtryk deri, at *oratio* nævnes som Retskilde i Stedet for Senatsbeslutning. Mere og mere ophører Kejseren at benytte sig af Senatet ved Loves Givelse, og i det Diocletiansk-Konstantinske Monarki er Senatets lovgivende Myndighed ogsaa formelt bortfaldet, ovfr. I.

I. 7 pr. Dig. (1—1), I. 1 § 1 Dig. (1—4).

§ 7.

Edicta magistratum og Retsvidenskabens i Kejsertiden.

I. Det prætoriske Edikts betydningsfuldeste Tid falder i Republikens sidste Aarhundrede. I Kejsertiden optager Ediktet — bortset fra de Ændringer, der skyldes de fra Senatet og Kejseren hidrørende Normer — næppe væsentlige Tillæg. Magistraternes Beføjelse til at omdanne den gjældende Ret ved nye Regler i deres Aarsedikt stemmede lidet med den nye Statsforms Aand. Hadrian lader da Juristen Salvius Julianus foretage en ny Redaktion af Ediktet, der stadfæstes før 129 ved et Senatskonsult. Hermed var Prætorediktets Indhold en Gang for alle fastslaaet for bestandigt (*edictum perpetuum* i særlig For-

stand eller *edictum perpetuum Hadriani*), og Prætors Indflydelse paa Retsudviklingen var standset. De ældre Edikter have nu tabt deres praktiske Betydning, og det bliver alene Hadrians Edikt, som bearbejdes af Juristerne i Kommentarer og systematiske Arbejder, der netop ved Ediktets Afslutning vinde forøget Indflydelse (se under II.).

Skjønt Ediktsnormernes forpligtende Kraft saaledes nu i Realiteten hviler paa Lovgivningsmagtens Sanktion, bevares dog formelt Modsætningen imellem *jus honorarium* og *jus civile*; fremdeles bekendtgjør Prætor ved sin Embedstiltrædelse Ediktet, og dets Normer gjøre sig kun gjældende gennem Prætors Haandhævelse. Men efterhaanden svækkes denne Modsætning, se under II, der ganske taber praktisk Holdepunkt ved Formularprocessens Bortfald, § 22. V.

I *edictum perpetuum* er Ædilernes Edikt optaget som Tillæg; hvorledes det har forholdt sig overfor Peregrinprætores Edikt og Provinsialedikterne, er tvivlsomt. Af Forsøgene paa at rekonstruere Ediktet fremhæves O. Lenel: *Edictum perpetuum*; de ordret bevarede Stykker findes sammenstillede af Lenel i Bruns' *Fontes*.

II. Allerede i Republikens Tid var den romerske Retsvidenskabs Blomstringstid begyndt, § 3. II, og Juristernes Udtalelser havde ifølge deres indre Magt afgjørende Indflydelse paa Kejsertidens nye Retskilder, *senatusconsulta* og *constitutiones principum*. Men ikke nok hermed. Augustus tager den mægtige og blomstrende Jurisprudens i sin Tjeneste gennem *jus respondendi*-Instituttet. Ifølge dette meddele Kejserne fremragende Jurister *jus respondendi*: Bemyndigelse til at afgive *responsa* med bindende Virkning for Dommeren. Naar en Part fremlagde et for den foreliggende Sag offattet Responsum fra en saa-

ledes privilegeret Jurist (*juris auctores s. conditores* i Modsætning dels til de, deres gamle Anseelse beholdende republikanske Jurister, *veteres*, dels til de ikke privilegerede Jurister) iden foreskrevne Form (*scripta et signata*) for Dommeren, var denne pligtig at følge det, medmindre der forelaa modstridende Responsum fra en anden privilegeret Jurist. Den ydre Magt, der saaledes var givet den romerske Jurisprudens, viser den sig vel skikket til at benytte.

Af Retskyndige i denne Periode nævnes først C. Atejus Capito og M. Antistius Labeo, begge under August, der betegnes som Grundlæggere af de to endte Retsskoler, som baade i Retsundervisning og i Anskuelser træde i Modsætning til hinanden, nemlig Sabinianerne, der havde Navn efter Capitos Discipel Massurius Sabinus under Tiberius (de kaldtes ogsaa Cassianere efter C. Cassius Longinus) og Prokulejanerne, som benævnedes efter Juristen Proculus (under Nero). Pomponius, der nævner Capito og Labeo som Grundlæggere af de to Skoler, meddeler, at Capito »*in his, quæ ei tradita fuerant, perseverabat*«, medens Labeo »*omnia innovare coepit*«. Denne Meddelelse, der ikke synes vel at stemme med, at Capito var en Tilhænger af det nye Kejserdømme, medens Labeo skal have været dettes Modstander og en Ven af den ældre Statsform, er dog vistnok rigtig. Labeo, der ogsaa grundigt havde studeret andre Videnskaber, har utvivlsomt været en langt betydeligere Jurist end Capito. Men med den under Efterfølgerne uddannede Skolemodsætning synes det efter de kjendte Stridspunkter i Almindelighed at have forholdt sig saaledes, at de nedarvede romerske Anskuelser have været de fremherskende hos Prokulejanerne, medens Sabinianerne overvejende have repræsenteret den peregrinsk-naturale Rets Grundsætninger. Den sidste Jurist, der nævner sig som tilhørende en af Skolerne, er

G a j u s, under M. Aurelius og Commodus, Retslærer uden *jus respondendi*, maaske i en Provins, der erklærer sig for Sabinianer. Men allerede da var Skolemodsætningen uden Betydning. Fra Hadrians Tid taber den sig med den sabinianske Retnings Sejr, og det Tidsrum kommer, der betegnes som den romerske Retsvidenskabs klassiske Periode, Hadrian til Alexander Severus.

Som fremragende Navne fra denne klassiske Tid udhæves P. Juventius Celsus, Prokulejanernes bedste Mand, Sabinianeren Salvius Julianus, under Hadrian, se ovfr. S. 23, ved Siden af Papinian vel den betydeligste romerske Jurist, og de fem »store Jurister« (ndfr. § 8. II. 2. a.), nemlig foruden den allerede nævnte G a j u s: Æmilius Papinianus under Sept. Severus, henrettet af Caracalla, fordi han modsatte sig dennes brodermorderiske Planer, højt anset for sin ædle Karakter og fine Dannelse, den største og genialeste af alle romerske Jurister, Domitius Ulpianus og Julius Paulus, begge under Severerne, samt Herennius Modestinus under Severerne og Gordian.

Ved Siden af deres Responderen udfoldede Kejserdømmets Jurister en rig og saare betydningsfuld literær Virksomhed. Gjennem deres Værker sammenarbejdes *jus civile* og *jus honorarium* med den nye kejserlige Ret til Enhed, og der gives dette Stof videnskabelig Form. Navnlig giver Retsvidenskaben det formfrie, med Livsforholdenes Natur stemmende (billige) Retssystem, hvis Grundlinier vare givne i det prætoriske Edikt, dets nærmere Gjennemførelse og Supplement. Paa de Omraader, hvor dette System trænger igjennem, navnlig paa Obligationsrettens, § 8. I., er Bruddet med den gamle Interpretations Metode fuldstændigt, jfr. ovfr. § 3. Det gjælder direkte at finde den med et paagjældende Livs-

forholds Kjærne stemmende Norm og at give denne retsteknisk Formulering. Ogsaa her vise de romerske Jurister sig som de ypperste Mestre, og her bliver deres Arbejde af afgjørende Betydning ogsaa for Eftertiden. Deres Hovedvirksomhed var Afgivelsen af *responsa* for Enkelttilfælde. Med ejendommelig fin Retstakt forstaa de at finde den for det enkelte Tilfælde passende, med Kjærnen i dets Natur og med *bona fides* stemmende Afgjørelse og paa dette Grundlag at konstruere faste, haandterlige Retsnormer, der give Sikkerhed for, hvorledes Afgjørelsen af fremtidige Retstilfælde vilde falde ud, og som dog i Almindelighed ere elastiske nok efter Livets Behov. Paa den ene Side slaar Retsvidenskaben ikke med den græske Filosofi over i Tilbøjelighed til at udgrunde Rettens almindelige Natur og Væsen og derfra at udlede Retssætninger. Det fastholdes: *non ex regula jus sumatur, sed ex jure quod est, regula fiat*, og det erindres, at *omnis definitio in jure civili periculosa est*. I Kasuistiken havde de romerske Jurister deres Styrke, og den er stedse deres Udgangspunkt. Paa den anden Side forfalder den romerske Jurisprudens ligesaa lidt til den sygelige Konkretisme, som i Billighedens Navn forkaster almindelige Retsnormer, og som derved bliver skjæbnesvanger for Retsikkerheden. Faste Normer tilstræbes og opstilles; forsaavidt fortjener ogsaa »det nye Retssystem« Jurisprudens, ligesom Fortolkerne af *jus strictum*, Ros for »logisk Konsekvens og for matematisk Sikkerhed« i deres Slutninger. Frugterne af de romerske Juristers Arbejde blev saaledes den for det romerske Retsliv ejendommelige Overensstemmelse mellem Rets teori og Praxis og et System af Retsnormer, der endnu repræsenterer Kulturlandenes gjældende Ret. Ogsaa ved fast, skarp Terminologi og ved klart simpelt Sprog udmærker den romerske Jurisprudens sig. Derimod har den theoretiske Begrebsformulering og den viden-

skabelige Systematik, ndfr. § 12, ikke været de romerske Juristers Sag. Det mangler ikke paa Forsøg i denne Retning, men de falde i det hele ikke heldigt ud. Opfattelsen af Retsordenens Væsen, særlig dens Forhold til Moralen, er uklar, jfr. Udtalelser som: »*juris præcepta sunt hæc: honeste vivere, alterum non lædere, suum cuique tribuere*» og »*jurisprudentia est divinarum atque humanarum rerum notitia, justi atque injusti scientia*«. Uklar bliver følgelig ligeledes Opfattelsen af de forskellige Retskilder og disses indbyrdes Forhold, jfr. ndfr. og paa flere Steder i det Foregaaende. Undertiden bebrejdes det endvidere den romerske Jurisprudens, at den »ikke forstod at paa- vise, hvad der er Retsideens Fordringer med Hensyn til de forskellige menneskelige Livsforhold, og deraf igjen at udlede de almindelige Retsprinciper, som i deres indbyrdes Begrænsning atter føre til Retsreglerne«. Denne Kjendsgerning kan vel ikke bestrides. Ganske vist operere de romerske Jurister med Begreber som det fra de græske Filosofer laante *jus naturale* (*naturalis ratio*), hvorved vel i Almindelighed forstås den med almindelige ethiske Principer eller med Forholdenes givne Natur stemmende Ordning. Men at der bagved Udtalelser om, at en Sætning stemmer med *jus naturale*, skulde ligge en bevidst Spekulation over, hvad Forholdets Natur ifølge Retsideen kræver som den rette Ordning, lader sig ikke hævde. Saadanne Udtalelser kunne ikke opfattes som mere end en Tilkjendegivelse af, at Regelen findes at stemme med den i det nye Retssystems Grundsætninger uddannede Retsfølelse. Paa lignende Maade forholder det sig med Udtalelser, der henhøre en Sætning til *jus gentium* i den ovfr. S. 20 omtalte Betydning af den Ret, der tænkes gjældende hos Folkeslagene i Almindelighed, eller som erklære en Sætning for paakrævet af *æquitas* (*semper bonum et æquum*). *Jus naturale*,

jus gentium (i nysnævnte Betydning) og *æquitas* staa i det Hele kun som ureflekterede Henvisninger til det nye Retssystems Tendens. Forsøgene paa en Afgrænsning af disse Begreber have næppe havt frugtbringende Udbytte. Det ses ogsaa, at Begreberne undertiden sammenblandes, og at der endog forekommer theoretiske Udtalelser om, at en Sætning skulde være gjældende romersk Ret, og det endog i Strid med Lovgivningen, blot fordi den stemmer med *jus naturale* eller *æquitas* eller med den hos Folkeslagene i Almindelighed gjældende Ret, en Theori, som selvfølgelig ikke praktiseres. Indrømmes maa det altsaa, at den romerske Retsvidenskab ikke har magtet almindelige theoretiske Undersøgelser om Retsideens Fordringer til Livsforholdenes Ordning og Paavisningen af almindelige Retsgrundsætninger. Men paa den ene Side har den romerske Jurisprudens netop ifølge denne sin Begrænsning, som tidligere omtalt, undgaaet den Fare at deducere Retten ud af almindelige Betragtninger over Retsideens Krav. Og Begrænsningen, der bl. A. finder et Udslag i Mangelen af videnskabelig Systematik, kan paa den anden Side ikke paastaas i større Omfang at have havt skadelig Indflydelse paa de af Videnskaben opstillede Retssætninger. Faren ved den rent empiriske Vej, som de romerske Jurister fulgte, skulde være den, at deres Retssætninger alene opbyggedes paa de dem forelagte Retstilfælde og altsaa vare udsatte for at blive formulerede alene med de almindelige Tilfælde for Øje, saa at de ikke passede for de Tilfælde, som i det praktiske Liv ere Undtagelserne. Men det uhyre praktiske Materiale, der forelaa i Verdensstaden, har bevirket, at denne Fare ikke har været af større praktisk Betydning. Naar derimod de romerske Retssætninger anerkjendes som umiddelbart forbindende ogsaa under Nutidens Livsforhold, bliver Indflydelsen af hin Begrænsning føle-

lig. Ved det Udviklede ere de romerske Jurister omtalte som en Enhed. Hver enkelt har i den Grad følt sig som Led af den samlede Jurisprudens, at den givne Karakteristik passer over hele Linien. Men det maa ikke overses, at de Enkelte indenfor denne Ramme hyppigt fremtræde som endog meget udprægede Individualiteter.

Efter Alexander Severus synker Retsvidenskaben hurtigt ned i fuldkomment Forfald. Den Diocletiansk-Konstantinske Statsform var ugunstig for dens Trivsel, og Aandslivet optages nu af Kampen for og imod Kristendommen. Efter det tredie Aarhundrede meddeles *jus respondendi* ikke mere, Kejseren er nu den eneste autoriserede Respondent. Retsudviklingen foregaar nu alene gennem de kejserlige *constitutiones*, der forøvrigt paa Privatrettens Omraade ere lidet produktive og i Almindelighed kun gaa ud paa at tilvejebringe Overensstemmelse og Harmoni i det givne Retssstof. Men under Videnskabens Forhold tages de af de tidligere Jurister i deres Skrifter fremsatte *sententiæ* og *opiones*, naar de ere indbyrdes overensstemmende (*communis opinio*, *jus certum*, *receptum*), faktisk som gjældende Ret, en Opfattelse, der sanktioneres af Kejserne, se ndfr. § 8. II. 2. a.

Det Bevarede af de romerske Juristers Skrifter findes samlet i P. Krügers, Th. Mommsens og W. Studemunds: *Collectio librorum juris antejustiniani* og P. E. Huschke: *Jurisprudentiæ antejustinianæ, quæ supersunt*. Rekonstruktionsforsøg ere gjorte af Otto Lenel: *Palingenesia juris civilis*. De vigtigste bevarede Værker ere: Gajus: *Institutionum juris civilis commentarii quattuor*, fundet af B. G. Niebuhr i Verona 1816; Paulus: *Sententiarum (receptarum) libri quinque*, bevaret i *lex Romana Visigothorum*, ndfr. § 8. II. 4. a., og Brudstykker af Ulpianus: *Liber singularis regula-*

rum, »Ulpian's Fragmenter«. Iøvrigt skyldes Kjendskabet til den romerske Retslitteratur væsentligt Justinian's Digester, ndfr. § 9. II, § 10. II.

Retsundervisningen var allerede i Republikens Tid begyndt at indledes med en almindelig theoretisk Forberedelse (*institutio*); hertil slutter sig vistnok Undervisning i Ediktet og *jus civile* og som Afslutning Deltagelse i *disputationes*, § 3. II. Undervisningen ledes af de mest fremragende Jurister (f. Ex. Labeo, Sabinus), jfr. ovfr. S. 25; Retsskoler findes ogsaa uden for Rom, f. Ex. i Berytus. I det 5te Aarh. ansættes faste Retslærere, der skulle undervise efter fastsat Program (Rom, Constantinopel, Berytus), og Deltagelse i denne Undervisning bliver Betingelse for den juridiske Løbebane. Programmet for Undervisningen er under Justinian 5 Læreaar med Angivelse af, hvad der skulde gennemgaaes i hvert Aar.

---

1. 2 § 47 Dig. (1—2) til »Ergo Sabino concessum est.«
(W. §§ 47—49), § 8 Inst. (1—2).

§ 8.

Retsudviklingens Karakter. Oversigt
over Retsstoffet, Samlingsarbejder.

I. Retsudviklingens Karakter fremgaar til dels af det Foregaaende: Retssystemet nærmer sig sit Maal at blive fra en national Byret til en kosmopolitisk Verdensret.

1. Modsætningen imellem *cives* og *non cives* i privatretlig Henseende udjævnes Skridt for Skridt og taber i Betydning. Omraadet for *jus gentium*, § 5. III, udvides mere og mere: det anerkjendes i stigende Omfang, at de privatretlige Normer

ogsaa gjælde for *non cives*. Til *jus gentium* hører i denne Periode først og fremmest næsten hele Obligation retten; ogsaa *stipulatio*, § 33. II. 3, med Undtagelse af Formen *spondesne-spondeo*, inddrages under *jus gentium*. Ligeledes hører Tingsretten i vidt Omfang under *jus gentium*. Derimod gjælde de familieretlige og arveretlige Normer fremdeles i vidt Omfang kun for *cives*. Ved Siden heraf maa det fremhæves, at den praktiske Betydning af, at et Institut hører til *jus civile*, efterhaanden svinder ind, jfr. ndfr. § 15. I. Caracallas Lov 212 erklærede alle Romerrigets daværende Undersaatter — dog ikke *peregrini dediticii* — for Borgere. Og i Provinserne fortrænges Provinsialretterne efterhaanden af Roms Ret. Den samlede romerske Ret, *jus civile* og *jus gentium* (*jus Romanum*, *leges Romanæ*) bliver romersk Rigsret, og Romerriget er faktisk *orbis terrarum*, hele den civiliserede Verden.

2. De i *jus gentium* anerkjendte Grundsætninger, *jus æquum*, *jus naturale*, kort sagt »det nye Rets-system«, ovfr. S. 20, breder sig mere og mere, og det ikke blot paa de Omraader, som efter det under 1. Bemærkede erobres af *jus gentium*. Og disse Grundsætninger udarbejdes finere og finere. Det erindres, at det nye Systems Ret ordentligvis ikke hæver den gamle Ret, men gjælder jævnsides med denne. Praktisk fortrænger imidlertid førstnævnte den sidstnævnte. Praktisk er — skjønt Dobbeltigheden formelt bestaar — den strængt nationale Ret i meget vidt Omfang afløst af en kosmopolitisk.

II. Der skal her gives en Oversigt over Retsstoffet, som det forelaa, da Justinian greb ind med sin Reform. 1. Indenfor den samlede romerske Ret, der nu jævnlgt betegnes som *jus Romanum* eller *leges Romanæ*, sondres mellem *jus* (*jus vetus s. antiquum*) og *leges* eller *constitutiones* (*jus novum*). *Leges* ere de nyere kejserlige *constitutiones*. *Jus* er den ældre,

med Jurisprudensens klassiske Periode afsluttede Ret, der findes behandlet i de klassiske Juristers Skrifter, samt de ældre kejserlige *constitutiones* (navnlig *rescripta*), der indeholdes i de under 2. b. nævnte Samlinger. De Retskilder, der udgjøre *jus*, ere saaledes Decemvirallovgivningen, der formelt endnu er den samlede romerske Rets Grundlag, andre af Folkeforsamlingerne vedtagne Love, det prætoriske Edikt, *senatusconsulla* og ældre kejserlige *constitutiones*. Men i Virkeligheden er det ikke disse Retskilder selv, der ofte vare vanskeligt tilgængelige og under Videnskabens Forfald uforstaaelige, som anvendes. Retsanvendelsen holder sig — bortset fra de nys omtalte Samlinger af *constitutiones* — udelukkende til de klassiske Juristers Skrifter, som gjengive og bearbejde hine Retskilder. Disse Skrifter anvendes nu umiddelbart som gjældende Ret, jfr. ovfr. S. 30, uden at der i saa Henseende gjøres Forskjel paa *responsa* og *sententiæ et opiniones*, og uanset at Forfatteren ikke har havt *jus respondendi* (Gajus). *Jus (vetus)* falder saaledes i det Væsentlige sammen med Juristretten.

Om Terminologierne, hvormed forskellige Dele af Retsstoffet betegnes, bemærkes endnu Følgende:

Jus scriptum betegner den af Statens retsdannende Organer formulerede, skriftligt bekjendtgjorte Ret i Modsætning til *jus non scriptum*: Retssædvanen og Interpretationen. *Jus civile* forekommer i mangfoldige Betydninger. Den er saaledes, i Modsætning til *jus gentium*, den kun for *cives* gjældende Ret, § 5. III, og, i Modsætning til *jus honorarium*, den ad anden Vej end gennem Ediktet skabte romerske Ret, § 4, en Modsætning, som nu vel savner reel Betydning, men dog formelt bestaar. Endvidere benyttes *jus civile* som særlig Betegnelse for den ved Juristernes *interpretatio* skabte Ret; undertiden, navnlig i Titelen paa

Juristskrifter, betyder *jus civile* Privatrekken. Undertiden betegner *jus civile* simpelthen virkelig gjældende (positiv) Ret, særligt romersk Ret i Modsætning navnlig til *æquitas* eller *jus naturale*, § 7, II., den med Nutidens Retsopfattelse stemmende, endnu ikke som Retssætning anerkjendte Norm.

Forbudslove betegnes som *leges perfectæ*, naar de erklære de Retshandler, som er indgaaede i Strid med dem, for ugyldige, *leges minus quam perfectæ* ere de, som kun sætte Straf for saadanne Retshandler, og *leges imperfectæ* de, som hverken erklære Retshandlerne for ugyldige eller straffbare.

2. Overfor Retsstoffets under 1. beskrevne Tilstand viser der sig Trang til Arbejder, offentlige og private, som kunne lette dets Benyttelse.

a. Vanskelighederne ved Benyttelsen af Juristernes Skrifter, der bl. A. ikke altid vare indbyrdes overensstemmende, afføde forskellige »Citérlove«, navnlig Valentinian III's Citérlov 426. Denne Lov erklærer Skrifterne af Papinian, Paulus, Ulpian, Modestinus og Gajus (de fem »store Jurister«), der vare de faktisk benyttede, for gjældende Ret. Endvidere skulle ogsaa Udtalelser af de i de fem store Juristers Skrifter citerede Retskyndige have bindende Kraft, naar deres Bøger stadfæstes ved Sammenligning af *codices*; Forstaaelsen af denne Udtalelse er meget omtvistet. Dommeren skulde, naar der var Meningsulighed imellem de paaberaabte Jurister, rette sig efter Flertallet; i Tilfælde af Stemmighed skulde han rette sig efter Papinian og, naar denne ikke havde udtalt sig, selv træffe Valget mellem Anskuelserne.

b. Codex Gregorianus og Hermogenianus ere Privatsamlinger af ældre kejserlige *constitutiones*, navnlig *rescripta*.

c. Codex Theodosianus 438 er en officiel, af Theodosius II og Valentinian III foranstaltet, Sam-

ling af de kejserlige *constitutiones* fra Constantins Tid af.

Af det under a—c beskrevne Stof er *Corpus juris Justiniani* hovedsageligt fremgaaet.

d. De saakaldte *Fragmenta Vaticana*, fundne i Vaticanet 1820, indeholde Excerpter af den juridiske Litteratur (Papinian, Paulus, Ulpian) og kejserlige *constitutiones*. *Consultatio veteris jurisconsulti* er en Samling af Retserklæringer, hvori findes Steder af Pauli *sententiæ* og kejserlige *constitutiones*.

3. *Collatio legum Mosaicarum et Romanarum* (*lex Dei*) indeholder for Romerrettens Vedkommende Excerpter af de 5 store Jurister og kejserlige *constitutiones*.

4. I de paa det vestromerske Riges Ruiner grundede germaniske Stater, i hvilke romersk Ret fremdeles gjælder for de romerske Undersaatte, fremkomme følgende Samlinger af romersk Ret (*leges Romanæ* i Modsætning til *leges Barbarorum*):

a. *Lex Romana Visigothorum* (*breviarium Alaricianum*), given 506 af Alarik II som Lovbog for det vestgothiske Riges romerske Undersaatte, indeholder, tildels med vedføjet »*interpretatio*«, Udtog af de under 2 nævnte tre *codices* og *novellæ*, af Gaji *institutiones*, Pauli *sententiæ* samt et Responsum af Papinian.

b. *Lex Romana Burgundionum* (ogsaa kaldet Papian), given c. 500 for de romerske Undersaatte af det burgundiske Rige, indeholder Bestemmelser, hentede fra de tre *codices* og *novellæ*, Gajus, Paulus og *lex Burgundionum*.

5. *Edictum Theodorici*, given af Theodorik den Store c. 511 baade for Gotter og Romere i det østgothiske Rige, indeholder Bestemmelser, hentede fra

de tre *codices* og Paulus i temmelig vilkaarlig Bearbejdelse.

6. Som Bearbejdelser af romersk Ret i det øst-romerske Rige fra Tiden mellem *codex Theodosianus* og Justinian nævnes de 1880 fundne Sinaitiske Fragmenter, Brudstykker af en græsk Kommentar til Ulpians *libri ad Sabinum*, samt den saakaldte Syrisk-romerske Retsbog, der har været meget udbredt og benyttet i Orienten i Aarhundreder trods Justinians Kodifikation.

— — —

TREDIE KAPITEL:

Romerretten under og efter Justinian.

§ 9.

Justinians Lovarbejder.

I. Allerede Theodosius II, ovfr. § 8. II. 2. c, havde den Plan at samle hele det endnu gjældende og brugelige Retsstof, men først Justinian, 527—565, lykkedes det at bringe denne Tanke til Udførelse. Trangen til et saadant Samlingsarbejde var under Retsstoffets Uoverskuelighed, Utilgjængelighed, ringe og uligelige Benyttelse stadigt vokset. Ved en *constitutio* af 528 nedsatte da Justinian en Kommission, bestaaende af 10 Medlemmer, hvoriblandt Tribonianus, med det Hverv at samle de i de tre *codices* (§ 8. II. 2. b og c) indeholdte og yngre kejserlige Forordninger (*leges*). Fortaler, Gjentaelser og indbyrdes modsigende og forældede Bestemmelser skulde udelukkes, og Kommissionen skulde, for at kunne tilvejebringe den fornødne Enhed og Tydelighed, være bemyndiget til at forandre Teksterne og samle flere Udtalelser til én. De samme Ændringer vedrørende *constitutiones*, som

optoges i Samlingen, skulde betegnes ved deres Datum og ordnes efter Tidsfølgen. Kommissionens Arbejde blev 529 stadfæstet som Lov (*Justinianus codex, codex vetus*) med Tilkjendegivelse af, at alle de i samme optagne *constitutiones*, selv om de vare *rescripta* til enkelte Personer, skulde have almindelig bindende Kraft, men at de ikke optagne, forsaavidt de ikke var rent individuelle (Privilegier), i Almindelighed skulde have tabt deres Gyldighed. Denne Lovbog skulde sammen med Juristernes Skrifter udgjøre den gjældende Ret.

For at udjævne Modsætningen mellem den saaledes tilvejebragte Samling af *constitutiones* og Juristernes Skrifter og for overhovedet at forberede Samlingen af sidstnævnte udkom en Række Forordninger, som dels afgjorde ældre Stridsspørgsmaal (*»quinguenta decisiones«*), dels ophævede og omdannede forskellige ældre Retsinstituter.

II. Ved en *cst.* 530 overdrog dernæst Justinian det Hverv til Tribonian med en af denne sammensat Kommission at uddrage og sammenfatte det endnu Brugbare af de som *juris auctores* anerkjendte Juristers Skrifter uden Hensyn til Valentinian III.'s Citerlov. Der gaves Samlerne Beføjelse til af de optagne Brudstykker at udelukke det Overflødige og Forældede, til at tilføje det Manglende, udjævne Modsigelser og omskrive det Utydelige, selv med Hensyn til de i Skrifterne anførte ældre *leges* og *constitutiones*. Arbejdet blev hurtigt færdigt og publiceredes d. 16. Decbr. 533 som Lov. Samlingen fik Navnet *Digesta* (*digerere in partes*) eller *Pandectæ* (*παν δέχονται*). Med dens Ikrafttræden havde Juristernes Skrifter iøvrigt tabt al Gyldighed. Stærkest benyttet i Digesterne er Ulpian (c. $\frac{1}{3}$ af Digesterne) og Paulus (c. $\frac{1}{6}$). Værket er delt i 50 *libri*; Bøgerne atter, med Undtagelse af 30, 31 og 32, i Titler, hvis Overskrifter i Almindelighed

ere hentede fra de benyttede Juristskrifter og Codex. Titlerne bestaa af over 9000 Brudstykker (*fragmenta, leges*) af juridiske Skrifter. Hvert Brudstykke begynder med den saakaldte *inscripto*, der angiver (ikke altid nøjagtigt) Forfatteren og Værket, hvorfra det er taget. Inddelingen af de enkelte Brudstykker i *principium* og Paragrafer er af yngre Oprindelse. Indenfor Grupperne ere Brudstykkerne ordnede, ikke systematisk men gruppevis i Henhold til den af Samlerne fulgte Arbejdsdeling.

Af Digesterne er det ældste og bedst bevarede Haandskrift den berømte *Florentina* (tidligere *Pisana*) fra det 6te eller 7de Aarhundrede. Den bedste Udgave af Digesterne er Th. Mommsen: *Digesta Justiniani Augusti* 1866—70.

III. Allerede i den ovennævnte est. 530 henvises til Nødvendigheden af Udarbejdelsen af en til den nye Retstilstand svarende *Lærebog*. Herom modtog Tribonian Ordre i Forbindelse med Retslærerne Theophilus i Konstantinopel og Dorotheus i Berytus. I Henhold hertil udarbejdede disse et kortfattet Retssystem med Optagelse af retshistoriske Bemærkninger, væsentlig bygget paa Gaji *institutiones* og *res quotidianæ* under Hensyn til nyere *constitutiones*. D. 21. Novbr. 533 publiceredes denne Lærebog som Lov. Værket, der kaldes *Institutiones* (s. *Elementa*), er delt i 4 *libri*, disse atter i *tituli*; Titlerne bestaa i Almindelighed af *principium* og flere Paragrafer. Systemet i *Institutiones* er det af Gajus i hans *institutiones* fulgte, nemlig Inddelingen i *jus quod ad personas*, *jus quod ad res* og *jus quod ad actiones pertinet*, jfr. nærmere ndfr. § 12. Den bedste Udgave er P. Krüger's (1867).

IV. Saavel Digesterne som de i Mellemtiden udgivne *constitutiones* nødvendiggjorde en Revision af *Justinianus codex*, for at den tilbørlige Overensstemmelse mellem de forskellige Lovarbejder kunde

komme istand. Ordren herom udgik atter til Tribonian med fire Medhjælpere og indeholdt samme Bemyndigelse som tidligere til at optage og forandre Alt, hvad der for Enhedens og Tydelighedens Skyld maatte anses for hensigtsmæssigt. I 534 blev det reviderede Arbejde publiceret som Lov, saa at saavel den ældre Codex som de efter denne udkomne *constitutiones* skulde være uden Gyldighed. Den nye Codex, som kaldes *codex Justinianus repetitæ prælectionis*, skulde i Forbindelse med Institutionerne og Digesterne udgjøre den gjældende Ret. Den reviderede Codex er, ligesom den ældre, inddelt i 12 *libri*, der atter ere inddelte i *tituli*. I Titlerne ere de til det paagjældende Æmne hørende *constitutiones* — hvoraf nogle er skrevne paa Græsk — optagne efter Tidsfølgen. Foran hver *constitutio* er som *inscriptio* anført Navnet paa den Kejser, der har udstedt samme, og paa den Person, til hvem den er udstedt; som *subscriptio* findes i Almindelighed Udstedelsens Dag og Sted. Naar den optagne *constitutio* er noget længere, er den inddelt i et *principium* og Paragrafer. Den bedste Udgave af den reviderede Codex er P. Krüger's *Codex Justinianus* 1877.

V. Ved Publikationen af den reviderede Codex forbeholdt Justinian sig eventuelt at give nye Love, som da under Benævnelsen *novellæ leges* skulde samles for sig, medens Codex skulde forblive et afsluttet Værk. Der udkom da ogsaa adskillige nye *constitutiones* (*novellæ*), men en officiel Samling af dem blev ikke iværksat. De fleste af dem ere skrevne paa Græsk. For Glossatorerne i Bologna forelaa en latinsk Samling af 134 *novellæ*, der benævntes *Authenticum* (*versio vulgata*); Udtog heraf (*authenticæ*) og af Love af Frederik I og II (*authenticæ Fridericianæ*) bleve af Glossatorerne indskudte paa paagjældende Steder i Codex og Institutionerne. *Authenticum* er optaget i de

ndfr. § 10. III ævnte, nu brugelige Udgaver af *corpus juris*. Nyere kritiske Udgaver foreligge af K. E. Zachariae v. Lingenthal og R. Schoell. Jfr. iøvrigt § 10. III.

§ 10.

Corpus juris civilis.

I. *Corpus juris civilis* (Justiniani) i dens nuværende Skikkelse bestaar af 4 Dele, nemlig den som Lovbog publicerede Lærebog, *Institutiones*, 533, § 9. III, Samlingen af Juristernes Skrifter (*jus*), *Digesta* eller *Pandecta*, 533, § 9. II, Samlingen af *constitutiones* (*leges*), den reviderede *Codex*, 534, § 9. IV, og senere, for største Delen under Justinian udkomne *constitutiones*, *Novellæ* § 9. V. Om disse Arbejders Tilblivelse og Inddeling er handlet i § 9. *Corpus juris Justiniani* i oprindelig Forstand indbefatter kun de tre forste af disse Værker; *novellæ* bleve, som i § 9 bemærket, netop ikke samlede. Med Institutionerne, Digesterne og den reviderede Codex var Justinians Samlingsarbejde afsluttet. Og disse tre Værker dannede en Enhed. Skjøndt publicerede til forskellige Tider, skulde de have lige Gyldighed som Dele af samme Lovbog; kun de i Samlingen optagne *constitutiones*, der ere yngre end Affattelsen af Institutionerne og Digesterne, fortrænge som yngre Lovbestemmelser, hvad der i Lovsamlingen iøvrigt maatte findes uforeneligt med deres Bestemmelser. Novellerne staa overfor Samlingen som suksessive yngre Love med ændrende Kraft efter almindelige Regler.

II. For at undgaa nye Retstvivs Fremkomst var det forbudt at skrive Kommentarer til Digesterne, og det paalagdes for Tilfælde, som ikke vare afgjorte af Lovsamlingen, at indhente Kejserens Afgjørelse. Disse Be-

stemmelser tabte hurtigt praktisk Betydning og bortfaldt. Iøvrigt bemærkes angaaende *Corpus juris* og Fremstillingerne af dens Indhold endnu Følgende.

Hvor *Corpus juris civilis* staar som gjældende Ret, vil det let føles som Hovedopgaven saavidt muligt i den at finde Retsregler for alle paakommende Tilfælde. Fra dette Standpunkt maa adskillige Egenskaber ved *Corpus juris* vise sig som betænkelige Mangler. Lovsamlingen indeholder utvivlsomt adskilligt, der paa Optagelsens Tid var forældet, og adskilligt, der ikke er blevet tilstrækkeligt omformuleret, som ændrede Retstilstande paa Lovsamlingens Tid maatte kræve det; mange Bestemmelser ere saaledes f. Ex. formulerede, som om Formularprocessen og Modsætningen imellem *jus honorarium* og *jus civile* endnu bestod. Og Samlingen indeholder utvivlsomt adskillige Disharmonier, adskillige ligefremme Modsigelser. Fra det angivne Standpunkt maatte alt saadant vise sig som Ufuldkommenheder, der skulde overvindes af Retsanvendelsen og af Forfatterne i Fremstillingerne af den romerske Ret. Disse sidste ville endvidere ofte være tilbøjelige til af Lovbogens Enkeltafgjørelser at uddrage abstrakte Retsregler, navnlig naar Enkeltafgjørelsernes Begrundelse synes at støtte saadanne. Men at saadanne Bestræbelser let kunne føre til, at der sættes romerretligt Stempel paa Sætninger, som Romerne ikke vilde have vedkjendt sig, er klart.

For den foreliggende Fremstilling bliver Opgaven saa vidt muligt ublandet at give et Billede af de Retssætninger og Retsanskuelser, som virkelig have levet i Rom og givet sig Udtryk i *Corpus juris*. Fra saadant Standpunkt modtages hine forældede og forældet formulerede Bestemmelser som velkomne Oplysninger, der vise os den romerske Ret i dens Bevægelse og Udvikling. Disharmonierne og Modsigelserne give Oplysning om Grænserne imellem det fast

anerkjendte og det omtvistede. Øjet holdes aabent for, at *Corpus juris* ikke er en Kodifikation som Nutidens, men at Indholdet af Digesterne og Codex for en stor Del er Enkeltafgjørelser (*responsa, rescripta*), og det fastholdes, at der efter de romerske Juristers Ejendommelighed (§ 7. II) ikke bør lægges megen Vægt paa den almindelige theoretiske Begrundelse, som de maatte have givet deres Enkeltafgjørelser. Fra dette Standpunkt bliver det et uvurderligt Fortrin, at den langt betydningsfuldeste Del af *Corpus juris*, Digesterne, gengiver de romerske Juristers Udtalelser i det Hele i uforandret Skikkelse og viser os de enkelte Jurister som Individualiteter under deres Arbejde paa Rettens Udformning og Udvikling.

III. Blandt Udgaverne af *Corpus juris* anbefales til Brug Brødrene Kriegels Udgave (K. A. og K. M. Kriegel, E. Herrmann og E. Osenbrüggen), til denne henvises i den foreliggende Fremstilling, eller C. Weidmanns nye fortrinlige Udgave (Krüger, Mommsen og R. Schoell); hvor denne sidste i Inddelingen afviger fra Kriegels Udgave, er dette, for de under Paragraferne citerede Kildesteders Vedkommende, angivet i Klamme (W.).

IV. Om Citeringen af *Corpus juris* bemærkes: Digesterne citeres nu i Almindelighed saaledes, at l. (eller fr.) 26 pr. og § 4 Dig. (eller D.) *de cond. ind.* (12—6) betegner Digesternes 12te Bogs 6te Titels 26de Brudstykke i Begyndelsen (*si non sortem quis* o. s. v.) og § 4 (*si centum debens* o. s. v.). »*De cond. ind.*« er en forkortet Angivelse af den paagjældende Titels Overskrift; undertiden, saaledes i denne Fremstilling, der henviser til Kriegels Udgave, udelades denne Angivelse. Omvendt udelades undertiden Angivelse af Bogens og Titelens Tal, idet man nøjes med Titeloverskriften, hvis Tal da findes i Udgavernes Registre.

Nævne af Titelloverskriften maa forøvrigt anbefales, eftersom de forskjellige Udgavers Titeltal ikke altid ere overensstemmende. Er Titelen ikke inddelt, skrives l. (fr.) un. ∴: *unica*, eneste. Naar man umiddelbart efter et fuldt citeret Sted vil angive et andet fra samme Titel, sættes istedetfor Bog- og Titelangivelse eod. ∴: *eodem*, sammesteds, Hvor Fremstillingen angaar et enkelt Æmne, til hvilket der svarer en Titelrubrik i Digesterne, kan, naar denne engang er nævnt, Bog- og Titelangivelsen udtrykkes ved h. t. (*hoc titulo*). De Bøger af Digesterne, som kun indeholde én Titel, nemlig Bog 30—32, der alle tre overskrides »*De legatis et fideicommissis*«, citeres hyppigt som henholdsvis D. *de legatis* I, II og III. — Nogle, navnlig Filologer, sætte Talangivelserne saaledes, at det ovenfor angivne Digeststed citeres som Dig. 12, 6, 26, pr. og 4. I ældre Tider benyttedes, i Stedet for Talangivelserne, Brudstykkernes og Paragrafernes Begyndelsesord, saa at l. 26 pr. Dig. (12—6) altsaa vilde være at betegne som D. *de cond. ind.* l. *si non sortem* § *si centum*.

Paa tilsvarende Maade citeres Codex og Institutionerne saaledes, at l. (eller c. eller cst.) 2 § 1 C. (eller Cod.) *de const. pec.* (4—18) betyder § 1 i den anden *constitutio* i 18de Titel af 4de Bog af Codex; og § 1 I. (eller Inst.) *de mand.* (3—26) betyder Institutionernes tredie Bogs 26de Titels første §.

Novellerne citeres efter deres Tal i Rækken, Kapitel og Paragraf, f. Ex. Nov. 118 cap. 3 § 1 = første Paragraf af tredie Kapitel i den 118de Novelle.

§ 11.

Romerretten og Retsvidenskaben efter
Justinian.

I. De justinianske Lovarbejder ere umiddelbart givne i og for Orienten, men en latinsk Lovbog maatte snart vise sig ufyldestgørende for det byzantinske Rige. Kjendskabet til og Forstaaelsen af *Corpus juris* forsvinder hurtigt, og i dens Sted træde græske Oversættelser og Bearbejdelser. Af Interesse er navnlig en græsk Parafrase af Institutionerne, der tillægges Theophilus, som selv havde deltaget i disses Udarbejdelse. Under Leo Philosophus, 886—911, afløses *Corpus juris* i det østromerske Rige af en græsk, paa de nævnte Oversættelser og Udtog hvilende Omarbejdelse af de justinianske Kilder, *Basilica*, der er vigtig for Tekstkritiken af *Corpus juris* og ikke uden Betydning for dens Forstaaelse. Til *Basilica* støtter sig en af byzantinske Jurister udarbejdet Kommentar, de saakaldte *scholia*. Formelt beholdt *Basilica* Lovskraft for det østromerske Rige til dets Undergang, men faktisk fortrænges Lovbogen efterhaanden af tarvelige Udtog, navnlig af *Hexabiblos*, 1345, der under Tyrkerherredømmet staar som eneste Levning af romersk Ret i Orienten og 1835 erholder Lovskraft i Grækenland.

II. Ved Erobringen af Italien 553 indføres *Corpus juris* her, og den beholder her efter Longobardernes Erobring sin Gyldighed for Romerne, men indtil videre under tarvelige Vilkaar. Der findes endnu Retsskoler i Rom og Ravenna. Men faktisk kjendes og anvendes *Corpus juris*, navnlig Digesterne, kun i ringe Omfang. Først Glossatorerne i Bologna, III. 1., forstode at gjenoplive Kjendskabet til *Corpus juris*, og fra Bologna udbreder Retsvidenskaben og Kjend-

skabet til Romerretten sig over Europa og forbereder dens Reception.

I Tyskland reciperes *Corpus juris*, forsaavidt som den er glosseret: »*quidquid non agnoscit glossa*, III. 1, *nec agnoscit curia*«. I Løbet af det 14de til 16de Aarh. slaas den Sætning fast, at *Corpus juris*, forsaavidt Privatretten angaar, er almindelig gjældende Ret (»gemeines Recht«), forsaavidt den ikke er trængt tilbage af Partikularlovgivning. De Faktorer, som hidfører Receptionen, ere, foruden Romerrettens universelle Karakter og videnskabeligt fuldendte Form, Forestillingen om de tyske Kejsere som de romerske Imperators Arvtagere og Trangen til Retsenhed. Efterhaanden trænges Romerretten mere og mere tilbage af partikulære Kodifikation, som ophæve dens formelle Gyldighed: Den preussiske Landret 1794, den østerrigske Lovbog 1811, den sachsiske Lovbog 1863 og tildels *code civil*. Men disse Love indeholde i stort Omfang, navnlig for Obligationsrettens Vedkommende, netop Romerrettens Regler i modernere Former. For det øvrige Tyskland gjaldt indtil 1. Jan. 1900 *Corpus juris* som Lovbog. Fra denne Datum er den og de ovennævnte Kodifikation afløst af *Bürgerliches Gesetzbuch für das deutsche Reich* af 18. Aug. 1896, B. G. B. Ogsaa denne hviler for Formuerettens, særligt Obligationsrettens Vedkommende væsentligt paa det romerretlige Grundlag.

I Frankrig og Spanien bliver man i længere Tid staaende ved den forjustinianske Ret, navnlig *lex Romana Visigothorum*, § 8. II. 4. a. Den nugjældende franske og belgiske Lovbog, *code civil*, 1804, er for flere Afsnits, navnlig Obligationsrettens Vedkommende i Virkeligheden et Udtog af en Haandbog over den i *Corpus juris* indeholdte Ret. Den italienske Lovbog af 1866 er en revideret Udgave af *code civil*. Den schweiziske Lovbog om Obligationsretten af 1881, re-

videret 1911, og andre Afsnit af Schweizerisches Zivilgesetzbuch af 1907 hviler ligeledes væsentligt paa Romerretten. I Skotland er Retsgrundlaget væsentlig romersk.

Romerrettsstudiet har saaledes ikke blot en rent theoretisk Interesse ifølge Romerrettens indre Værd og de romerske Juristers fremragende Egenskaber, men bliver tillige af praktisk Betydning. Kjendskabet til *Corpus juris* er Kjendskab til Grundlinierne i største Delen af Europas nugældende almindelige (i Modsætning til Nydannelser som Søret, Handelsret, Vexelret) Formueret og Betingelsen for dennes Forstaaelse. Sammenligning mellem Romerretten og de nugældende Love afgiver værdifulde lovgivningspolitiske Oplysninger om Retssætninger, som gennem Aarhundreder have vist sig erfaringsmæssigt brugbare og uundværlige i Modsætning til andre, som forandrede Livsforhold og nationale Særegenheder trænge tilbage. Den romerske Rets Historie, ejendommeligt lærerig i sig selv, er en væsentlig Del af Europas Rets-historie.

For de Landes Vedkommende, hvor, som i England og de skandinaviske Riger, Formueretten væsentlig hviler paa nationalt Grundlag, bliver dernæst — bortset fra, at adskilligt dog ogsaa her er laant fra Romerretten — særligt at betone den romanistiske Privatretsvidenskab's Betydning: Den er Forskolen for al Retsvidenskab, har i lange Tider været den eneste og har (særligt den tyske) i det Hele været den fremmeligste. Selv hvor Romerretten ikke er reciperet, særligt ogsaa i Danmark, har den romanistiske Videnskab havt overordentlig betydelig Indflydelse paa Retssætningernes nærmere Formulering og Anvendelse og bidraget stærkt til disse Retsforfatningers og de romanistiskes faktiske Overensstemmelse i det

Væsentlige paa Formuerettens, navnlig Obligationsrettens Omraade.

III. Retsvidenskabens Behandling af og Stilling overfor *Corpus juris*, hvor denne træder frem med Fordring paa Lovskraft, skifter med de almindelige Kulturstrømninger, og snart er den videnskabelige Erkjendelse af Kildernes Indhold, snart Nyttegjørelsen af den saaledes vundne Erkjendelse for Retslivet Hovedopgaven. Følgende Hovedopgaver fremhæves:

1. Glossatorskolen i Bologna, der opstaar c. 1100 under Førerskab af Irnerius, fremdrager *Corpus juris* af faktisk Forglemmelse og behandler den exegetisk. Med uhyre Flid gennemgaas de enkelte Udtalelser, forsynes med tilskrevne Forklaringer (*glossæ*) og sammenstilles (Parallelsteder). Der vindes herved en saadan Oversigt over og Forstaaelse af *Corpus juris* i hele dens Sammenhæng, at der med Føje kan tales om en »Gjenopdagelse« af Digesterne. Med Glossatorernes Arbejde er Grundlaget givet for hele den følgende Tids videnskabelige Opfattelse af Romerretten, og fra Glossatorskolen udbreder Romerretsvidenskaben sig over Europa. Den sidste Glossator Accursius, Midten af det 13de Aar., sammenfatter Skolens Arbejde i *Glossa ordinaria* (»*Glossa*«).

2. Efter Glossatorskolen komme Kommentatorerne eller Postglossatorerne, navnlig i det 14de Aarh. For dem stod Glossen som Afslutningen paa Forklaringen af den romerske Ret; for Kjendskabet til denne have de Intet udrettet. Allerede Glossatorerne havde begyndt at tilpasse den romerske Ret for Middelalderens Forhold, saaledes ved Optagelsen af den lombardiske Lensret (*Libri feudorum*) som Afdeling af Novellerne. Dette at tilpasse Romerretten til praktisk Anvendelse paa de

foreliggende Forhold gennem Indarbejdelsen af den praktisk levende longobardiske Ret i den romerske var Kommentatorernes Hovedvirksomhed. Og de indføre Skolastiken — Datidens Udtryk for Trangen til at erkjende Kjendsgjerningernes Masse under det Almindeliges Synspunkter — i Retsvidenskaben: Retssætningerne omsættes til Begreber og fra Begreberne deduceres Ret. Forfalde Kommentatorerne end herved — ofte indtil det berygtede — til tom Formalisme og spidsfindig Definition og Distinktion, er Forholdet dog det, at den romerske Ret, tilpasset efter Tidens Forhold, gennem deres Virksomhed, navnlig Bartolus og Baldus, for den almindelige Opfattelse fremtræder som videnskabelig begrundet almengyldig Naturret, hvorved dens praktiske Benyttelse og Reception, se under II, mægtigt fremmes.

3. De klassiske Studiers Opsving under Renaissance medfører fornyet antikvarisk-historisk Studium, kritisk exegetisk Behandling af Kilderne. Der foreligger nu en historisk Indsigt, som Glossatorerne havde manglet. Hovedbæreren af denne Retning er den franske Skole i sidste Halvdel af det 16de Aarhundrede. Dens ypperste Repræsentanter ere Cujacius og Donellus; sidstnævntes Hovedværk *commentarii juris civilis* er den første omfattende systematiske Bearbejdelse.

4. Den tyske Retsvidenskab er indtil videre særligt optagen af ret aandløst Arbejde med, i Tilslutning til Kommentatorerne, at tilpasse den reciperede romerske Ret efter tyske Forhold, »*usus modernus Pandectarum*«, »*heutiges römisches Recht*«. (»De tyske Praktikere«). De hermed forbundne Vanskeligheder begunstige Udviklingen af Naturretssystemerne, som kulminere i det rationalistiske 18de Aarhundrede. Den naturretlige Skole, Chr. Thomasius, Chr. Wolf, der under Miskjendelse af de reale historiske

Forholds Betydning søger at deducere almengyldig Ret udaf Foruften, optræder polemisk overfor Romerretten. Den har trods sine Grundvildfarelser blivende Betydning for den videnskabelige Systematik samt særligt den Fortjeneste at vække til Kritik af den romerske Ret og at fremme vigtige Kodifikationser (preussisk Landret, østerrigsk Lovbog).

5. Med de forandrede Tidsstrømninger optræder da ogsaa fra Slutningen af det 18de Aarhundrede Retsvidenskaben mod Rationalismen. Den historiske Skole, der ser Retten som et nødvendigt Produkt af de givne historiske Forhold, er, hvor Romerretten er Retsgrundlag, naturligt henvist til det indtrængende historiske Studium af denne. I denne Henseende har da ogsaa den tyske historiske Skole under Førerskab af F. C. v. Savigny (1779—1861) og G. F. Puchta (1798—1846) udrettet noget overordentligt Betydeligt i Henseende til Forstaaelsen af de romerske Retskilder i deres historiske Udvikling og systematiske Sammenhæng. Men under dette Arbejde tabes let Blikket for Spørgsmaalene om den romerske Rets Egnethed for Nutidens praktiske Behov, og Fristelsen til en theoretisk Kvietisme ligger nær. Fra saadanne Synspunkter møder allerede i den historiske Skoles første Tid den filosofiske Skole, A. F. J. Thibaut (1772—1840), med Opposition mod Theorien om Retten som de historiske Forholds nødvendige Produkt og med Krav paa Lovgivningsmagtens Indgriben for at skabe tidsvarende Retsnormer. Med den historiske Skoles Ensidigheder brøde da ogsaa de senere Tiders betydningsfuldeste Forfattere, Bernhard Windscheid (1817—92) og endnu mere energisk Heinrich Dernburg (1829—1907) samt fremfor alle den aandfulde Rudolph von Jhering (1818—92). Hovedværk *Geist des römischen Rechts*, hvis sidste større

Værk bærer det for hele hans Tendens betegnende Navn »Der Zweck im Recht«.

Af de tyske Fremstillinger gaa »Institutionerne« i Almindelighed ud paa at fremstille den romerske Rets Tilblivelseshistorie og den rene romerske Ret i dens Hovedtræk, hvorimod »Pandekterne« fremstille den romerske Ret, som den gjælder i Nutiden (»das heutige römische Recht«), jfr. om disse Fremstillinger Bemærkninger ovfr. S. 41. Særligt fremhæves Institutioner af Puchta, R. Sohm og C. Salkowski samt Pandekter af Windscheid (med fortrinlige Literaturoversigter og meget udførligt Sagregister) og Dernburg. For Retshistoriens Vedkommende er det yngste Hovedværk Otto Karlowa: Römische Rechtsgeschichte.

ANDEN DEL:

Retssystemets almindelige Del.

---

§ 12.

Indledende Bemærkninger.

Den i Digesterne og Codex brugte Inddeling savner almindelig videnskabelig Interesse. Derimod har Institutionernes fra Gajus hentede, § 9. III, men næppe oprindeligt fra ham hidrørende System udøvet stor Indflydelse paa Retsvidenskaben: *omne jus, quo utimur, vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones.*

Jus, quod ad personas pertinet, omfatter de Egen-skaber og Forhold, som væsentligt bestemme en Persons Rets- og Handleevne, altsaa, hvad der i vore Systemer gaar under Benævnelsen Personret og Partier af Familieretten. *Jus, quod ad res pertinet*, omfatter Reglerne om Formuen, navnlig om, hvorledes Formue-rettigheder erhverves — ogsaa Erhvervelse ved Arv — og fortages. Indenfor Formuen sondres imellem *res corporales* og *incorporales*. *Res corporales* betyder Personens Ejendomsrettigheder; i Stedet for Retten nævnes, hvad Ejendomsretten angaar, dennes Objekt, den legemlige Ting, som Del af Formuen. *Res incorporales* ere alle andre Rettigheder af Formueværdi,

jura in re aliena, Fordringsrettigheder, Arverettigheder. Sondringen er en Inddeling af Formuebestanddelene, ikke af Retsobjekterne. *Jus, quod ad actiones pertinet*, omfatter Reglerne om Retsbeskyttelsesmidlerne, jfr. ndfr.

Dette System vil ikke udendvidere blive benyttet i det Følgende. Som oplyst i Retshistorien, er det til den romerske Formueret, at Hovedinteressen knytter sig. Det er fortrinsvis paa det formueretlige Omraade, at Romerretten har uddannet sig til den universelle, af Tidsforhold og nationale Særegenheder uafhængige Ret (*jus gentium, jus æquum*), og det er særligt den romerske Formueret, som har hævdet Verdensherredømmet gennem Tiderne. Hovedopgaven vil derfor blive en Fremstilling af den romerske Formueret. Men til Forstaaelsen af denne bliver det fornødent at forudskikke som Retssystemets almindelige Del Oversigt over Romerrettens personretlige Normer, *jus, quod ad personas pertinet* (Kap. 1), og over Reglerne om den i Rettighederne liggende Evne til at gjøres angrebsvis gjældende i Rettergang (*actio*) med hvad dertil hører, *jus, quod ad actiones pertinet* (Kap. 2). Hertil vil naturligt slutte sig en Fremstilling af visse for de forskjellige Retsforhold, navnlig for Formueretsforholdene, fælles Retsregler, særligt almindelige Regler om Retshandler (Kap. 3). I Retssystemets specielle Del vil derefter blive fremstillet Tingsretten, Obligationsretten, se om Forskjellen imellem tinglig Ret og Fordringsret § 41, og en Oversigt over Familie- og Arveret.

---

1. 1 Dig. (1—5).

FØRSTE KAPITEL:

Jus, quod ad personas pertinet.

§ 13.

Indledning.

I. Kun Mennesker have Retsevne : kunne være Subjekt for Ret og Retspligt: *hominum causa omne jus constitutum est*; omvendt kunne efter romersk Ret ikke alle Mennesker være Retssubjekter, men nogle mangle Retsevnen. Tre Momenter fremhæves som særligt væsentlige for Menneskets almindelige Retsstilling (*caput*): *tria sunt, quae habemus, libertatem, civitatem, familiam*, jfr. ndfr. § 19 om de tre Arter af *capitis deminutio*. Først fremhæves saaledes Modsætningen mellem Frie (*liberi*) og Slaver (*servi*), hvilke sidste mangle Retsevne (§ 14); dernæst Modsætningen mellem *cives* og *non cives*, hvilke sidste ikke have fuld Retsevne (§ 15). Af væsentlig Betydning er endelig det at være Medlem af en *familia* (Agnationsforbindelsen, se §§ 16 og 19) og Stillingen i denne (§ 17). Ogsaa andre Forhold kunne være af Betydning for Retsstillingen (§§ 18 og 20). Af Betydning for Handleevnen : Evnen til ved egne Handlinger at bestemme egne Retsforhold eller at raade over sine Efterladenskaber er navnlig Alderen (§ 21).

Den menneskelige Tilværelse regnes i retlig Henseende fra det Øjeblik af, da Barnet er blevet fuldstændigt adskilt fra Moderen. Retskilderne forudsætte, at der af en Kvinde kan fødes et levende Væsen af en fra den menneskelige saa afvigende Natur, at det ikke kan anses for et Menneske (*prodigia, monstra*), men iøvrigt udelukke Misdannelser ikke Retssubjektivitet. F o s t e

ret (*embryo, venter*) betragtes ikke som Menneske, men som en Del af Moderen. Men hvis den Undfangne kommer levende til Verden, regnes hans Tilværelse, hvad hans egen Retsstilling angaar, fra Undfangelsen og ikke først fra Fødselen. Den menneskelige Tilværelse ophører med Døden; Tabet af *libertas* sammenstilles retligt med Død.

II. Som tidligere bemærket udtales det i de romerske Retskilder, at al Retsordning er til for Menneskers Skyld. Imidlertid ses det ofte, at Kilderne angive noget Andet end Mennesker som Subjekt for Formuerettigheder; den senere Videnskab taler i saadanne — og i andre virkelig eller formentlig lignende — Tilfælde om juridiske (moralske, mystiske) Personer. Som Retssubjekt nævnes saaledes i Kilderne Staten, *Respublica*, eller Statsformuen (*aerarium*, senere *fiscus*) og Kommuner, og med disse som Forbilleder, forskellige Personforeninger, f. Ex. Præstekollegier, Haandværkslaug, visse selskabelige Foreninger, samt i den kristne Tid milde Stiftelser (*pia corpora*) og den enkelte Kirke. Denne Anerkendelse af juridiske Personer bryder dog ikke med Sætningen, at kun Mennesker ere Retssubjekter. Subjekt for de Rettigheder, der siges at tilkomme en juridisk Person, er i Virkeligheden en Flerhed af enkelte Mennesker, hvem der tillægges Ret i Fællesskab; de Rettigheder, der f. Ex. siges at være Statens, ere saaledes i Virkeligheden de skiftende Statsborgeres Rettigheder. Naar Kilderne da i visse Tilfælde af Retsfællesskab angive en juridisk Person i Stedet for enkelte Mennesker som Retssubjekt, er det Meningen hermed at udtrykke, at der for disse Arter af Retsfællesskab gjælder en fra de almindelige Regler om Fællesskabsforhold, se f. Ex. § 48. III, afvigende retlig Ordning. Dennes Hovedtræk er, at Raadigheden over Formuen bestem-

mes efter Regler, som væsentlig ligne dem, der gjælde, naar Retten tilkommer et enkelt Menneske (Enhedsordning), idet der nemlig mellem de virkelige Subjekter og Formuen indskydes et Mellemed, som, under stærkere eller svagere Tilbagetrængen af Retssubjekternes Indflydelse paa Formuens Styrelse, erholder Magt til at bestyre denne for de virkelige Retssubjekter efter lignende Regler som dem, der gjælde for Enkeltmands Styrelse af hans egen Formue. Det naturlige Supplement til en saadan Ordning vil ofte være en Begrænsning af Interessenternes Ansvar for de af Mellemedet indgaaede Kontrakter, saa at de for disse kun hæfte med Fællesformuen. Og Ordningen gjør det muligt, at de enkelte Berettigede, f. Ex. ved Retshandler med Mellemedet (Bestyrelsen), kunne indtræde i Retsforhold angaaende Formuen, der undergives lignende Regler som deres Retsforhold til Tredjemand. Som Retssubjekt opstilles i saadanne Tilfælde, i Modsætning til de enkelte Interesserede, deres Enhed *universitas*, *corpus*. Trang til saadanne Enhedsordninger vil der navnlig være, naar Formuen er tillagt en Flerhed af Personer, som ere retligt upaaviselige, idet Formuen skal tjene ogsaa kommende Generationers Interesse, saasom Statens, Kommunens, Menighedens skiftende Medlemmer. En Ordning, der vilde stille Retssubjekterne i samme Forhold til Formuen som i de sædvanlige Retsfællesskabsforhold, er her umulig; en Enhedsordning med Opstillingen af et Mellemed, der administrerer Formuen, er her klarligt nødvendig. Det er i Almindelighed kun i saadanne Tilfælde, at den romerske Ret opstiller en juridisk Person som Subjekt. En Ordning f. Ex. som Nutidens Aktieselskaber i Modsætning til de ansvarlige Interessentskaber kjender den romerske Ret ikke. Kun ganske enkelte Erhvervsinteressentskaber, saa-

ledes *societates publicanorum*, opstilles som juridisk Person.

Endnu skal blot bemærkes, at Kilderne ogsaa angive *hereditas jacens*, Arven i Tiden mellem Arvefaldet og *acquisitio hereditatis*, som en juridisk Person; det er klart, at der herved sigtes paa noget ganske Andet, end hvad der ellers sigtes paa ved Betegnelsen en juridisk Person.

Sædvanligt sondrer man indenfor de juridiske Personer mellem Korporationer 5: organiserede Personforeninger med Foreningsformue (*universitas personarum, corpus*) og Stiftelser eller Anstalter 2: de til visse Øjemed henlagte Formuer (*universitas bonorum*). Denne Forskjel udtrykkes undertiden saaledes, at det væsentlige Substrat for den juridiske Person ved Korporationerne er en Kreds af Personer og ved Stiftelserne en Formue. Der henpeges herved rigtigt paa, at de enkelte virkelige Retssubjekter, forsaavidt de ere paaviselige, i visse Grupper af Tilfælde (Korporationer), men ikke i andre (Stiftelser) spille en fremtrædende Rolle ved den juridiske Persons Tilblivelse og ved Formuens Styrelse. Men i alt Fald i Nutiden vil der forekomme Overgangsformer mellem disse to Hovedgrupper. Og der gjælder ikke et fælles Sæt af Retsregler for hver af Grupperne. Selv om Stat og Kommune opstilles som særlige Afdelinger af Korporationerne i Modsætning til vilkaarlige Personforeninger, maa det erkjendes, at der ikke om de forskellige Arter af disse sidste gjælder fælles Retsregler om »Enheden« og dens Repræsentations Forhold til Formuen og til de enkelte Retssubjekter og om disses Stilling over for Formuen og dens Forpligtelser.

Dannelsen af Privatkorporationer var, bortset fra enkelte Tilfælde, af offentligretlige Grunde i Kejsertiden betinget af Øvrighedstilladelse. Adgang for de

Private til at danne juridiske Personer (Enhedsordning) udenfor de af Kilderne angivne Tilfælde anerkjendes ikke; det vilde f. Ex. ikke staa aabent at sammentræde i en saadan Ordning som Nutidens Aktieselskaber.

**1. 1 pr. § 1, 1. 7 § 1 Dig. (3—4), 1. 6 § 1 Dig. (1—8),
første Punktum.**

§ 14.

Servi.

I. Retsstilling. Tre Hovedsætninger fremhæves: 1. *Servus* (*ancilla, homo, mancipium*) mangler Retsevne. 2. *Servus* er Gjenstand for Ejendomsret og *jura in re aliena*, f. Ex. *ususfructus* og Panteret. 3. Men *Servus* er dog ikke fuldstændigt stillet i Klasse med andre Ting; hans Egenskab som Menneske er ikke i retlig Henseende fuldstændigt fornægtet. Han er *persona*, han kan ved Frigivelse blive Retssubjekt, og hans Handlinger have i vidt Omfang Evne til som andre Menneskers at bestemme Retsforhold, navnlig er han Erhvervsorgan for Herren.

1. *Servus* kan altsaa ikke have Rettigheder over Ting. Den Del af sin Formue, som Herren overlader Slaven til Administration, *peculium*, vedbliver at være Herrens, og denne kan opløse Forholdet, naar han vil. Faktisk har Forholdet i vidt Omfang været det, at Herren — dels af egen Interesse, dels af Hensyn til Slaven — har tillagt denne et Slags formueretlig Selvstændighed og respekteret Pekuliet som hans Formue. Hvad Obligationsforhold angaar, kan Slaven ikke være retskraftigt berettiget og forpligtet, men det erkjendes, at han *naturaliter* kan være Kreditor og Debitor. Kontrakter

imellem *dominus* og *servus* have saaledes den Betydning, at Slavens Skyld og Tilgodehavende ifølge saadan Kontrakt henholdsvis formindsker og forøger Pekuliet, og naar *dominus* efter Slavens Frigivelse betaler denne, hvad han skylder ifølge saadan Kontrakt, kan han ikke søge det Erlagte tilbage under Paaberaabelse af, at det ikke skyldtes, 2: *condictio indebiti* er udelukket. Ogsaa Slavens Kontrakter med Trediemand anerkjendes, forsaavidt Slaven ifølge disse er Skyldner, at paadrage ham en *obligatio naturalis*, saa at *condictio indebiti* er udelukket, naar han efter Frigivelsen betaler, ligesom der gyldigt kan stilles Pant og Kaution for saadan Gjæld. Om Slavens Delikter se ndfr. under 3. b. Om Arveret *ab intestato* for *servus* er der naturligvis ikke Tale og om Arveret *ex testamento* kun, forsaavidt han bliver frigiven. I den nyere Ret antages det, at naar en *servus* er indsat af sin *dominus* som *heres*, er der herved stiltiende skænket ham Friheden; er en *servus alienus* indsat til *heres*, erhverves Arven for *dominus*.

2. Slaven er, som andre Ting, undergiven Herrens *dominium* og behandles som Ejendoms-gjenstand i det Hele efter de almindelige privatretlige Regler. Men han er tillige som *persona* undergiven Herrens *potestas* og hører til dennes *familia* i videre Forstand. I Herredømmet over Slaven ligger *jus vitæ et necis*, *jus vendendi* og *pignori dandi* o. s. v.: overhovedet har Herredømmet i ældre Tid ingen retlig Begrænsning. Men faktisk har — ifølge almindelig Sædvane og Frygten for eventuel Indskriden fra Censors Side — gennemsnitligt Slavernes Kaar været taaleligt gode. I Kejsertiden gives forskellige Love, sigtende til at forebygge grusom Behandling af Slaverne fra Herrens Side, ved hvilke f. Ex. *jus vitæ et necis* retligt begrænses.

3. a. Slaven er Erhvervsorgan for Herren. Hvad Slaven erhverver, tilfalder umiddelbart Herren, endog uden dennes Vidende og mod hans Vilje, og Slaven kan med denne Virkning foretage ogsaa de til *jus civile* hørende Retshandler, dog med visse Undtagelser.

b. Slaven kan naturligvis ikke i Almindelighed afhænde Herrens Ejendele. Men ligesom den enkelte Afhændelse er gyldig, naar den er foretagen med Herrens Samtykke, saaledes kan Slaven, hvem et Pekulium er overladt til fri Administration, meget frit disponere over dette. Slaven kan ikke forpligte Herren ved Kontrakter, men fra denne Sætning gjøres vidtrækkende Undtagelser, nemlig de saakaldte *actiones adjectitiae qualitatis*. Disse skyldtes den hyppige Benyttelse af *servi* i Omsætningsforhold i Forbindelse med den romerretlige Regel, at Kontrakter ordentligvis ikke kunne afsluttes gennem Fuldmægtig. Dette foranledigede den Ordning i det prætoriske Edikt, at Tredjemand, der havde kontraheret med en Slave, under de nedenfor nævnte Betingelser fik et Krav mod Herren selv, hvilket — netop fordi det ikke fremtraadte som den umiddelbare Følge af Kontrakten — benævnedes *actio adjecta (adjectitiae qualitatis)*. Den ene Gruppe af disse *actiones* hviler paa den Opfattelse, at Herren maa svare til Slavens Kontrakt, naar den er indgaaet med Herrens Vilje eller i Henhold til en af Herren given Legitimation. Herren hører *actio quod jussu*, der finder Anvendelse, naar Kontrakten er indgaaet ifølge Herrens specielle Ordre eller senere er godkendt af ham. Endvidere hører herhen *actio exercitoria* og *institoria*, der gives, naar Slaven af Herren er ansat henholdsvis som Skipper (*magister navis*, Rederen kaldes *exercitor*) eller som Faktor for en Forretning (*institor*), og Slavens Kontrakter falde

indenfor den ham ved disse Stillinger givne Legitimation. I disse Tilfælde hæfter *dominus* fuldtud. Af de andre *actiones adjectae* knytte *actio de peculio* og *actio tributoria* sig til den faktiske Anerkjendelse af Pekuliet som en selvstændig Formuemasse. *Actio de peculio* gives mod Herren ifølge Slavens Kontrakter og Kvasikontrakter i Almindelighed, saa vidt dennes Pekulium, med Fradrag af Slavens Skyld til Herren og med Tillæg af dennes Skyld til Slaven, rækker. Endelig har Tredjemand, der har kontraheret med Slaven, en *actio de in rem verso* mod *dominus*, forsaavidt denne ifølge Slavens Retshandel uden Grund er bleven beriget, gaaende ud paa Berigelsen. Dette Kravs nærmere Betingelser ere forøvrigt omtvistede. For Slavens *delicta* overfor Tredjemand hæfter Herren ifølge *actiones noxales*. Disse gaa ud paa, at Ejeren af Slaven skal erstatte Skaden, dog at han kan frigjøre sig ved at udlevere Slaven til den, der har lidt Skaden, som Erstatning (*noxae dare*); ved Udleveringen erhverver den Skadelidende Ejendomsret over Slaven, som dog mod at erstatte Skaden kan fordre sig frigiven. Kravet følger med Slaven (*noxæ caput sequitur*), saa at det haves mod den, der i det Øjeblik, det rejses, har Herredømmet over Slaven, og bliver denne frigiven, haves Kravet mod ham selv. Slaven siges endog straks at være *civiliter obligatus* ifølge sit Delikt, idet Noxalklagen, skjøndt den, saalænge Delinkventen endnu er Slave, haves imod *dominus*, ifølge sit Indhold betragtes som rettet ogsaa imod Slaven.

II. Stiftelse af *servitus*.

1. Ved Fødsel. Den romerretlige Regel er den, at Barnets Stilling retter sig efter Faderens, naar det er avlet i lovanerkjendt Ægteskab, ellers efter Moderens, medmindre særlig Hjemmel haves for Afvigelse fra Hovedreglen, *pater est, quem nuptiæ de-*

monstrant, ndfr. § 17. III. 1. Slaver af Fødsel ere alt-saa de Børn, der fødes af Slavinder, og kun disse; dog erkjendes det i den senere Ret, at Barnet er frit, naar Moderen paa noget Tidspunkt fra Undfangelse til Fødsel har været fri. Slavindens Børn tilhøre hendes Herre.

2. Ifølge *jus gentium* indtræder Slavetilstand ved *captivitas*. Ogsaa den romerske Borger, som toges til Fange, anerkjendtes at blive *servus*. Men vender han tilbage, indtræder han i sin tidligere Stand og Retsstilling (*jus postliminii*).

3. Ifølge *jus civile* indtraadte Slavestand paa flere Maader, saaledes f. Ex. derved, at en Fri bedragerisk lod sig sælge som Slave, og ved Kapitalstraffe, f. Ex. *damnatio in metalla*.

III. Ophør af *servitus*. 1. Den almindelige Ophørsmaade er den af Herren foretagne Frigivelse (*manumissio*). Frigivelser bleve efterhaanden meget hyppige; det var en Æressag at have mange Frigivne. De romerske Retskilder indeholde udførlige Regler, saavel om Betingelserne for Frigivelsen som om de Former, i hvilke denne Handling skal foregaa. Saaledes havdes der særlige Regler om Kompetencen til at frigive, og ved *lex Ælia Sentia* (4 e. C.) og *lex Fufia Caninia* (8 e. C.) indførtes — for at forebygge letsindige og for Almenvellet skadelige Frigivelser — visse Begrænsninger af Manumissionsfriheden. Naar Frigivelsen stemmede med alle Lovgivningens Forskrifter om fuldt virksom Manumission, var Virkningen den, at Slaven blev fri Mand og fik Herrens Civitet. I andre Tilfælde havde Frigivelsen undertiden den Virkning, at Slaven blev fri men ikke *civis*, saaledes efter *lex Ælia Sentia* i visse Tilfælde *peregrinus dediticius* og efter *lex Junia Norbana* 19 e. C. *Latinus Junianus*. Af Justinian afskaffes disse to Klasser af *non cives*. Efter den Justinianske Lovgivning, der tillige

giver nye Regler for Manumissionsformerne, var disses Iagttagelse en Betingelse for, at Frigivelsen overhovedet kunde faa retlig Betydning.

Uden Manumission kan Slaven blive fri i visse Tilfælde, saaledes *in poenam domini* eller *in præmium servi*.

2. De frigivne Slaver kaldes *libertini* i Modsætning til *ingenui*, de som Frie fødte. Det Ejendommelige ved Stillingen som *libertinus* ligger navnlig i den Patronatsret, de ere undergivne; den Frigivne stilles i et Slags familieretligt Forhold til Frigiveren *patronus*, hvilket i flere Retninger ligner Forholdet imellem Forældre og Børn. Ifølge hele Retsudviklingen maa dette Baand efterhaanden løses og aftage i Betydning. Bortset fra Patronatsforholdet er det kun i ganske enkelte Retninger, saaledes Udelukkelse fra visse Ægteskaber og *dignitates*, at der er Forskjel imellem *ingenui* og *libertini*. Disse ere iøvrigt i Besiddelse af den almindelige Rets- og Handleevne.

Ved *statuliberi* forstaas Slaver, der vare frigivne under en Betingelse eller fra et senere Tidspunkt.

**1. 14 Dig. (44—7), l. 64, l. 13 pr. Dig. (12—6),
§§ 1 og 2 Inst. (4—7), pr. § 5,
1ste og 2det Punktum Inst. (4—8).**

§ 15.

Non cives.

I. I den retshistoriske Indledning er omtalt, at Rets-
evnen oprindelig var betinget af Civitet; i Rom aner-
kjendtes kun romersk Ret, og denne gjaldt kun for
cives (var *jus civile*). Kun *cives Romani* have *jus con-*
nubii og *commercii*. Den almindelige Benævnelse for
Frie, som ikke vare *cives*, var *peregrini*, selv om de

vare bosatte i Rom. Sætningen om deres Retløshed fra romersk Standpunkt modificeres ved de i § 5. II omtalte *foedera*, der tillagde Medlemmerne af *civitas foederata connubium* og *commercium*, samt navnlig ved Udviklingen af *jus gentium*, § 5. III, § 8. I, som gælder for alle *homines liberi*, og hvis Normer tilsidst spænde over næsten hele Privatretten, saa at privatretligt Forskjellen mellem *cives* og *peregrini* bliver forsvindende. Omraadet for Regelen om de Fremmedes særlige Retsstilling formindskedes ved Meddelelsen af Civitet — efter *bellum sociale* fik ved *lex Julia* 90 f. C. alle italienske Kommuner Civitet — i stedse stigende Omfang, indtil Omraadet faktisk næsten forsvinder ved Caracallas Lov »*in orbe Romano qui sunt, cives Romani effecti sunt*«. Praktisk er saaledes paa Justinians Tid Forskjellen mellem *cives* og *peregrini* i privatretlig Henseende bortfalden, se ovfr. § 8. I. 1.

II. Som særlig Klasse af *non cives* nævnes *Latini*, en Mellemklasse mellem *cives Romani* og *peregrini*. *Latinitas* er oprindeligt Betegnelsen for den Retsstilling, der tilkom de til *nomen Latinum* hørende *socii*; senere overføres Begrebet paa de fra Rom deducerede latinske Kolonier, ligesom *jus Latii* tildeles hele Provinser og enkelte Stæder udenfor Italien. Fremdeles giver *lex Junia Norbana*, som ovfr. § 14. III. 1 bemærket, ulovligt Frigivne Stilling som *Latini Juniani*. — En særlig ugunstig Stilling indtog de ved Vaabenmagt og Overgivelse under romersk Herredømme komne Fremmede, *peregrini dediticii*, der savnede egen Landsret. Med disse stilles af *lex Ælia Sentia* visse Frigivne i Klasse.

III. Spørgsmaalet, om en Person ifølge sin Fødsel er *civis* eller ikke, afgjøres efter den ovfr. § 14. II. 1 angivne Hovedregel, saaledes at Børn af lovanerkjendt Ægteskab ere *cives*, naar Faderen er det, og

at andre Børn ere *cives*, naar Moderen er det. Fra sidstnævnte Sætning har dog Undtagelse været anerkjendt. Overgang fra Stillingen som *non civis* til Civitet kunde ikke alene ske ved speciel eller generel Tildeelse af Civitet (ovfr. under I), men var ogsaa — navnlig for *Latini* — hjemlet i Lovgivningen under visse nærmere faktiske Forudsætninger. Omvendt kunde en *civis* miste Civiteten ved visse Straffe og ved Antagelse af anden Civitet.

§ 16.

F a m i l i a.

I den retshistoriske Indledning er det omtalt, hvorledes den Enkeltes Delagtighed i Retssamfundet berøede derpaa, at han var Medlem af en vis *familia*. Det vil heraf kunne forstaas, at *familiam habere* ∴ det at være Medlem af en bestemt *familia*, nævnes som det tredje væsentlige Moment ved den Enkeltes *caput*, § 13. I, se nærmere ndfr. § 19 om *capitis diminutio minima*. Betegnelsen *familia* forekommer i Kilderne i forskellige Betydninger, hvis fælles Kærne er Husherrens uindskrænkede Herredømme over det ham Undergivne (*in domo dominium*), se ndfr. § 17 om *patria potestas*.

Den retlige Grundbetydning af *familia* er vistnok Indbegrebet af alt det — Personer og Ting — som var undergivet en romersk Husherres privatretlige Herredømme. Af *familia* som Udtryk for Forholdet mellem frie Personer forekomme to Hovedbetydninger. I snævrere Forstand (*proprio jure*) betyder *familia* den Kreds af frie Personer, som befinde sig under samme *potestas* (*patria* eller *maritalis*). I videre Forstand (*communi jure*) betyder *familia* alle dem, som, hvis de havde levet samtidigt, vilde have været forenede under samme *patria potestas*, om end denne vilde have tilkommet en nok saa fjærntstaaende

Person 5: *omnes agnati*. Hvilke Personer der høre til en Agnationsforbindelse, fremgaar af det i § 17. III Udviklede, hvorefter *agnatio* kan være til Stede uden naturligt Slægtskab (*arrogati, adoptati, in manum inductæ*) og, forsaavidt den hviler paa Blodets Baand, kun kan forplantes *per mares*, idet *feminæ* vel kunne være *potestas* undergivne, men aldrig kunne have *patra potestas*: »*mulier familiæ suæ et caput et finis est*«. Med *familia* i sidstnævnte Betydning staar Begrebet *gens* i Forbindelse, idet *gentiles* betyder de til en af de gamle (patriciske) *gentes* eller *familiæ* hørende Borgere, nemlig en Kreds af Personer, der, uden at deres Slægtskab kunde bevises, ifølge samme Stammenavn regnes for Agnater og danne en borgerlig og politisk, ved fælles *sacra* sammenholdt Enhed i den romerske Stat, S. 1. I Kejsertiden taber Gentiliteten enhver retlig Betydning.

I Modsætning til *agnatio* (ogsaa kaldet *cognatio civilis*) staar Blodsslægtskabet *cognatio* (eller *cognatio naturalis*). *Cognatio* i naturlig Forstand ere Personer, af hvilke den ene nedstammer fra den anden, eller som nedstamme fra samme Person. I ældre Tid knyttedes kun ubetydeligere Retsvirkninger til *cognatio*, det er *agnatio*, der aldeles overvejende har retlig Betydning. Men i Tidernes Løb forandrer Forholdet sig; *cognatio* fortrænger mere og mere Betydningen af *agnatio*, og under Justinian bliver alene *cognatio* Grundlaget for Intestatarv. Som andre Virkninger af *cognatio* nævnes, at nært Slægtskab er Ægteskabshindring, og at navnlig Forholdet mellem Forældre og Børn har Virkninger uafhængigt af *Potestas*forholdet, saaledes Forpligtelse til gjensidig Alimenteration og Forældrenes Ret til *obsequium* og *reverentia*. Af Betydning i flere Retninger er Forskjellen mellem ægte og uægte Slægtskab. Uægte Børn have retligt ingen Fader og ingen fædrene Slægtninge, en

Sætning, der dog navnlig med Hensyn til Børn, avlede i Konkubinat, ikke strængt fastholdes; i Forhold til Moderen er Forskjellen mellem ægte og uægte Børn i Almindelighed uden retlig Betydning.

Ved *affinitas* forstaas Forholdet mellem den ene Ægtefælle og den andens *cognati* tilligemed denne selv. Forholdet har visse Retsvirkninger, det kan f. Ex. være Ægteskabshindring.

---

§ 1 Inst. (1—15).

§ 17.

Patria potestas. Liberi in potestate.

I. I den romerske Statsorganisme er Familien en oprindeligt til det snævreste Samliv, Samarbejde, Samerhverv og Samnydelse bestemt Enhed af Mennesker. Til Hævdelse af denne Enhed gives der Familiefaderen (*pater familias*) suveræn Myndighed i Familiens Kreds (*patria potestas*) over Børnene (*liberi in potestate; filiusfamilias, filiafamilias*). I Huset skal kun Husherren regere og dømme. Staten opstiller ingen retlige Grænser for hans Myndighed, ingen Udenforstaaende maa blande sig i Husets Anliggender, *actiones* mellem Familiemedlemmerne ere udelukkede. Men *patria potestas* er ikke tillagt Husherren for hans egen Skyld, den er tillige given i Børnenes Interesse og i Statens Interesse som tjenligt Middel til gode, pietetsfulde, disciplinerede og selvbeherskede Borgeres Opdragelse. Mod Myndighedens Misbrug sikrer Skik og Brug, eventuelt Censors Dadel og Ansvar for Folket. Fra de angivne Synspunkter vil det forstaas, at *patria potestas* i Magtfuldkommenhed grænser nær op til Herredømmet over Slaven, *potestas dominica*. Og oprindelig er-

hverver *filius* udelukkende for *pater* ligesom *servus* for *dominus*, Familienmedlemmernes Erhvervsevne stilles som Enhed i Familiefaderens Tjeneste. Men Forskjellen fra Servitusforholdet er dog væsentlig. *Filii* have fuld Retsevne, *libertas* og *civitas* (*commercium* og *connubium*). Deres Retsevne er kun indtil videre trængt tilbage af Faderens *potestas*, men bliver aktuell, naar Fadermyndigheden bortfalder; *filius* bliver da i Almindelighed, se nærmere ndfr. III. 2. a, *sui juris*. Og *filii* ere interesserede Medlemmer af Familien; deres Erhvervsevne er stillet i Familiefaderens Tjeneste til Bedste for samtlige Familiens Medlemmer, ogsaa for dem selv. En karakteristisk, med Institutets Væsen stemmende Regel er det, at *patria potestas* kun kan have af Mænd, ikke af Kvinder. I offentligretlig Henseende indtager *filiusfamilias* samme Stilling som *paterfamilias*. I Tidernes Løb indskrænkes Potestashaverens Raadighed mere og mere, den frie Personligheds Krav gør sig stærkere og stærkere gjældende. I Forbindelse hermed staar den i forrige Paragraf omtalte Kjendsgerning, at Agnationsforbindelsens Betydning trænges tilbage af Cognationens.

II. Om den *liberi in potestate* tillagte Retsstilling i Modsætning til *personæ sui juris* bemærkes Følgende:

1. I Potestashaverens oprindelige ubegrænsede Herredømme over Barnets Person ligger *jus vitæ et necis*, *jus vendendi*, *jus pignori et noxæ dandi* o. s. v. Den nævnte, ved Faderens Stilling som Dommer i Huset begrundede *jus vitæ et necis* indskrænkes i Tidens Løb til en *jus castigandi*. *Jus vendendi*, der kunde benyttes til Salg af Barnet baade som Slave (*trans Tiberim*) og som *mancipium*, ndfr. § 18. II, til en romersk Borger, begrænses, bortset fra Salg af Nød, til Anvendelse som en Form ved visse Retshandler,

sigtende til Potestasforholdets Ophævelse, Adoption og Emancipation, se ndfr. under III. 1. b og 2. c. *Jus pignori dandi* bortfalder; *jus noxæ dandi* hæves af Justinian. I den senere Ret fremtræder ved Siden af Revselsesretten som praktisk Udslag af *patria potestas* i den her omtalte Retning kun Beføjelsen for Potestashaveren til i sit Testamente at indsætte en Person som Arving efter sit umyndige Barn, *substitutio pupillaris*, bortfalden i nyere Lovgivninger, Beføjelsen til ved *adoptio* at overdrage Fadermagten til en Anden og til i sit Testamente at anordne Tutel for Barnet, samt Nødvendigheden af Faderens Samtykke til Barnets Ægteskab.

2. *Liberi in potestate* have Retsevne efter *jus civile*, *connubium* og *commercium*, men al Ret og Myndighed, som de erhverve, tilfalder oprindeligt *pater*, og Retshandler kunne ikke indgaas mellem *pater* og *liberi in potestate*. Barnet kan indgaa lovligt Ægteskab, men dets Børn komme i Potestashaverens, Bedstefaderens *potestas*, ligesom dets Hustru, hvis hun indtræder i Manusforhold. § 18. I. — Ifølge sin *jus commercii* kan Barnet foretage Formueretshandler i Almindelighed, ogsaa de civile, som formueløs dog ikke *in jure cessio*. Barnet bliver selv retskraftigt forpligtet ved disse efter almindelige Regler, altsaa forudsat, at de foretages af det som myndigt. Ligeledes forpligtedes det selv ved sine Delikter. Men ifølge Barnets Formueløshed, se straks ndfr., var Realexekution og vistnok ogsaa Personalexekution udelukket overfor det, saa at dets Forpligtelsers Retskraft først fik praktisk Betydning, naar det blev *sui juris*. En vigtig Undtagelse fra det anførte hjemledes ved *senatusconsultum Macedonianum*, hvorefter *filiifamilias* ikke forpligtedes ved Modtagelse af Pengeleen. Barnets Formueerhvervelser komme oprindeligt udelukkende *pater* til Gode, ligesom *servus* er-

hverves for *dominus*, saa at altsaa *liberi in potestate* ikke kunde have selvstændig Formue. Faktisk svækkes denne Sætning derved, at der, ligesom i Slaveriforholdet, tillægges *liberi in potestate* et *Pekulium*, om hvilket der til en Tid gjælder samme Regler som om Slavens, § 14. I. 1 og 3. Men heri sker der efterhaanden væsentlige Forandringer. Først indrømmes der *filius*, hvad Erhvervelse ved Krigstjeneste (*peculium castrense*) angaar, væsentligt samme Retsstilling som en *pater familias*. Senere overføres disse Regler paa Erhvervelser i civile Embedsstillinger (*peculium quasi castrense*). Endelig erkjendtes Barnets Mødrenearv (*bona materna*) at være dets egen Formue, dog saaledes at Faderen havde *ususfructus* over den. Samme Ordning, jfr. B. G. B. §§ 1649—1651, indføres efterhaanden med Hensyn til adskillige andre Erhvervelser, indtil Justinian forordner, at den skal gjælde for alle Erhvervelser, som hverken høre til *bona castrensia* og *quasi castrensia* eller hidrøre fra Faderens Formue (*bona adventicia*). Som *peculium* bliver saaledes kun tilbage, hvad der erhverves *ex re patris* (*peculium profecticiu[m] s. concessu[m]*), hvilket fremdeles er undergivet Pekuliumsreglerne, se ovfr. — Forpligte *paterfamilias* kunde *filius* i de samme Tilfælde, i hvilke *servus* kunde forpligte *dominus*, se ovfr. § 14. I. 3. b. om *actiones adjectitiae qualitatis*. Ogsaa *actiones noxales* gaves i tidligere Tid mod *pater* som mod *dominus servi*, ovfr. § 14. I. 3. b, men i den den Justinianske Ret er *noxæ datio* udelukket.

III. 1. Som bemærket kan *patria potestas* kun have af *cives Romani* og af Mænd, og den kan kun have over romerske Borgere.

a. En romersk Borger, der selv er *sui juris*, har *patria potestas* over sine Børn i første Led af retmæssigt Ægteskab og endvidere over Sønnernes Børn af retmæssigt Ægteskab og saa fremdeles. Døtrenes

Børn høre derimod ikke til Agnationsforbindelsen, men tilhøre, hvis de ere avlede i retmæssigt Ægteskab, Svigersønnernes *familiæ*, i modsat Fald ere de *sui juris*. *Patria potestas* kan saaledes siges at stiftes ved Fødsel af retmæssigt Ægteskab *per mares*. Den udenfor retmæssigt Ægteskab fødte Descendent kunde komme under *patria potestas*, f. Ex. ved efterfølgende Legitimation af Kjønnsforbindelsen.

b. Men *patra potestas* og altsaa Agnationsforbindelsen kan ogsaa stiftes paa anden Maade end gennem Blodets Baand. Saaledes vil Hustruens Indbringelse i Manusforhold begrunde *patria potestas*, § 18. I. Endelig kan Forholdet begrundes ved Adoption, hvorved sondres imellem *arrogatio* og *Adoption* i egentlig Forstand (*adoptio stricte sic dicta*), eftersom det henholdsvis er en *persona sui juris* eller en *persona alieno juri subjecta*, der adopteres. Ved begge Akter — senere kjendes dog ogsaa en *adoptio minus plena* — foregaar for de adopterede og arrogerede Personer en fuldstændig Løsning af deres gamle Agnationsforbindelse, altsaa i ældre Tid en meget indgribende Forandring, se ndfr. § 19 om *capitis deminutio minima*. Oprindeligt var kun *arrogatio* anerkendt, vel navnlig som Middel til at forhindre, at en *familia* eller *gens* skulde uddø. Kun Mænd kunde arrogeres og kun *personæ sui juris*, idet *patria potestas* i ældre Ret ikke vilkaarligt kunde ophæves; senere kunde ogsaa *feminæ* arrogeres. Oprindeligt maa Arrogationsakten foregaa *auctoritate populi* paa *comitia curiata* efter forudgaaende Prøvelse af *pontifices*, senere sker den ved kejserligt Reskript. Med den Arrogerede følge alle under hans *potestas* staaende Personer ind i det nye Potestasforhold. Adoption i egentlig Forstand : Adoption af en under *patria potestas* staaende Person foregaar *imperio magistratus*. Oprindeligt maatte den,

idet *patria potestas* var uoverdragelig, foregaa paa den Maade, at *pater* ved *mancipatio* solgte sin *filius*, hvorefter Adoptanten gennem *in jure cessio* (*vindicatio in potestatem*) erholdt *patria potestas*; med Hensyn til Søn i egentlig Forstand vare tre *mancipationes* og to tilsvarende *manimissiones* nødvendige, se ovfr. S. 11 og nærmere nedenfor om *emancipatio* under 2. c. Kun den Adopterede alene gik ud af sin gamle og ind i den nye Familie.

2. *Patria potestas* kan ophæves med eller uden *capitis deminutio* for Barnet paa følgende Maader.

a. Ved Faderens Død. *Sui juris* ved denne Kjendsgjerning bleve dog kun de saakaldte »*sui*« eller »*sui heredes*« : de, som uden Mellemlid staa under *potestas*, altsaa Faderens *fili* og *filiæ* i egentlig Forstand, hans Hustru i *manus* samt Børnebørn, naar deres Fader i egentlig Forstand var død.

b. Naar Faderen eller Barnet mister *libertas* eller *civitas* og i nogle Tilfælde af mere positiv Art, saasom derved, at Barnet opnaar visse Værdigheder eller Embeder, eller i yngre Ret som Straf for Faderen ifølge visse Kapitalforseelser mod Barnet.

c. I de ovennævnte Tilfælde kan Ophøret af *patria potestas* betegnes som nødvendigt. Frivillig Opløsning finder Sted ved Frigivelse fra Faderens Side, *emancipatio*. Oprindeligt var Frigivelse ikke anerkjendt. Vejen, ad hvilken *emancipatio* naaede Anerkjendelse, er saa karakteristisk for den ældre romerske *interpretatio*, ovfr. § 3, at den lidt nærmere skal omhandles. I de tolv Tavlers Love IV. 2 fandtes Udtalelsen: *Si pater filium ter venumdedit, filius a patre liber esto*. Tanken med Bestemmelsen var at forebygge det Misbrug af *patria potestas*, at benytte *jus vendendi* flere Gange med Hensyn til samme Barn, ved at ramme Faderen med en ham ubehagelig Følge, det definitive Tab af al Ret over

Barnet. Men Interpretationen greb Ordlyden, benyttede Bestemmelsen som Hjemmel for den Sætning, at *pater* definitivt kunde bringe Potestasforholdet over *filius* i egentlig Forstand til Ophør ved tre Gange at sælge ham, og opbyggede herpaa Emancipationsformen: *Pater* overdrog ved *mancipatio* sin *filius* til en Tredjemand med den Aftale (*sub fiducia*), at denne straks skulde frigive sit saaledes erhvervede *mancipium*, § 18. II, som derved falder tilbage i Faderens Potestas. Dette gjentages tre Gange, men den tredje *manumissio* fik ifølge den ovennævnte Udtalelse i de tolv Tavlers Love den Virkning, at Sønnen blev *sui juris*. Forud for denne tredje *manumissio* gik ofte en *remancipatio* til *pater*, saa at denne selv frigav sin til *mancipium* omdannede Søn og saaledes vandt den af Frigivelsen følgende Patronatsret. Med Hensyn til *filie* og Descendenter i fjærnere Grader ansaas — ifølge Modsætningsslutning fra hin Udtalelse — en *mancipatio* for tilstrækkelig. Efter nyere Ret foregaar Emancipationen ved kejserligt Reskript eller ved en Erklæring for en Embedsmand. Ved Emancipationen bliver den Emanciperede *sui juris* og udtræder af sin tidligere Familie, men hans allerede tilværende Børn forblive i denne. Potestashaveren erholder som Frigiver en Patronatsret over den Emanciperede. — Ophør af *patria potestas* kan endvidere finde Sted ved *arrogatio* med Hensyn til den Arrogeredes Børn, ved *adoptio* — hvorledes man ogsaa her benyttede den ovenfor omtalte Udtalelse i de tolv Tavlers Love som Hjemmel, fremgaar af det ovfr. under 1 Bemærkede — og ved *in manum conventio*, § 18. I.

-
1. 4 Dig. (1—6), pr., § 3 Inst. (1—9), pr., § 1 Inst. (1—11), pr. Inst. (4—7), § 7 Inst. (4—8).

§ 18.

Andre Afhængighedsforhold.

I. I sin normale Skikkelse betyder *manus* et Ægtemanden tilkommende Magtforhold over Hustruen. I Overensstemmelse med det i § 17. I Udviklete medførte Ægteskabet oprindeligt uden videre Manusforholdet; *confarreatio* skabte begge Retsforhold. Senere forudsatte *manus* særlig Stiftelsesakt, *coemptio* (Køb ved *mancipatio*) eller *usus* (Ophold i Mandens Hus i et helt Aar uden Afbrydelse af et Tidsrum af tre Nætter, *trinoctium usurpandi causa*). Ved Indtrædelse i *manus* brydes Hustruens tidligere Agnationsforbindelse, og hun indtræder i Mandens, regnet som dennes Datter og sine Børns Søster. I det Væsentlige ligner Forholdet *patria potestas*. Allerede i Begyndelsen af Kejsertiden forekommer Manusforholdet kun undtagelsesvis; paa Justinians Tid er det ganske bortfaldet. Længst har Indgivelse i Manusforhold holdt sig som et kunstigt, af Interpretationen anvist Middel til uvedkommende Formaals Opnaaelse, se ndfr. § 21. I.

II. Betegnelserne *mancipium* og *mancipium esse* anvendes ofte om Slavestillingen, men *mancipium* i teknisk Forstand og Betegnelserne *in mancipio*, *in causa mancipii esse* ere Udtryk for den Stilling, hvori en *patria potestas* eller *manus* undergiven Person kom, naar Potestashaveren benyttede sig af sin *jus vendendi* og solgte ham (eller hende) til en anden eller udleverede ham ved *noxæ datio*. Betegnelsen kommer af, at denne Overdragelse foregik ved *mancipatio*. Stillingen som *mancipium* lignede meget *servitus*, men Mancipiet var *ingenuus*, og hans Børn gik ikke ind under Mancipiumsforholdet. I senere Tid forekommer Indbringelse i Mancipiumsforholdet i Al-

mindelighed kun som Form (*dicis causa*) ved *adoptio* og *emancipatio*, se ovfr. § 17.

III. I et ejendommeligt Afhængighedsforhold stod *addicti* eller *adjudicati*. Efter de tolv Tavlers Love kunde Domhaveren, naar Domfældte ikke betalte, lægge Haand paa ham (*manus injecto*), fremføre ham for Prætor, føre ham hjem til sig og holde ham i privat Gjældsængsel, samt efter forgjæves Udraab til Indløsning dræbe ham eller sælge ham *trans Tiberim*. Ved senere Love hævedes disse sidste Beføjelser, og Domfældte forblev ifølge en Tilkjendelse (*addictio*) fra Prætors Side hos Domhaveren som hans Skyldtræl. Efterhaanden trænges Forholdet tilbage af de ændrede Eksekutionsregler, § 26. III. Uden Dom kom de ovennævnte Regler til Anvendelse bl. a., se § 26. II. 2 paa *nexi* 3: de ved Formen *per æs et libram* (*mancipatio*) Forpligtede, men de Nexusforpligtedes Stilling mildnes efterhaanden navnlig ved *lex Poetilia*, og Forholdet forsvinder derefter hurtigt.

§ 19.

Capitis deminutio.

Capitis deminutio betegner visse væsentlige Forandringer i en Persons Retsstilling, nemlig de sig til de ovfr. i § 13. I nævnte tre Hovedmomenter i Personens Retsstilling refererende. Som det vil ses, er *capitis deminutio* et civilretligt Begreb, der kun har Anvendelse paa *cives Romani*.

Capitis deminutio maxima (eller *magna*) betyder altsaa Tabet af *libertas*, hvorved jo tillige *civitas* og Agnationsforbindelsen gik til Grunde. Herom henvises til § 14. II. 2 og 3.

Capitis deminutio media (eller *minor*) er Tabet af Civitet, se ovfr. § 15. III i Slutn., hvorved jo tillige Agnationsforbindelsen gik til Grunde. Virkningen er,

at alle den Paagjældendes i *jus civile* grundede Retsforhold ophøre. Den faktiske Betydning af denne Statusforandring er altsaa i senere Tid betydeligt svækket, § 15. I.

Capitis deminutio minima er Ophævelsen af den tidligere Agnationsforbindelse. Den kan, efter det tidligere Bemærkede, foregaa derved, at en *persona sui juris* bliver undergiven *patria potestas* (*arrogatio, in manum conventio* efter Omstændighederne), at en *patria potestas* undergiven Person kommer ind i en ny *familia* under anden *potestas* (*adoptio, arrogatio*, forsaavidt angaar den Arrogeredes Børn, *in manum conventio* efter Omstændighederne), eller derved, at en *potestas* undergiven Person udgaar af sin *familia* og bliver *sui juris* (*emancipatio*). Virkningen er selvfølgelig Bortfald af de til den hidtilværende Agnationsforbindelse knyttede Retsforhold, altsaa er Statusforandringen i ældre Tid meget væsentlig. Men Virkningen er ikke begrænset hertil; ogsaa visse andre af den Paagjældendes Rettigheder og Forpligtelser bortfalde.

---

1. 11 Dig. (4—5).

§ 20.

Sociale og borgerlige Forholds Betydning for Retsstillingen.

I den retshistoriske Indledning er omtalt den ældre Rets Forskjel mellem Patriciere og Plebejere. I den yngre Ret have visse andre Standsforskjelligheder retlig Betydning. Saaledes er Soldaterstanden i flere Retninger særligt stillet, f. Ex. med større Frihed i Henseende til testamentariske Dispositioner; ligeledes giver høj Embedsstilling og Rang visse Begunstigelser.

II. Ogsaa Religionsforskjellen bliver i Kejsertiden af retlig Betydning, idet der først gives Bestemmelser til Ugunst for de Kristne, medens senere Kjætttere, Apostater og Jøder stilles særligt ugunstigt, navnlig paa Familie- og Arverettens Omraade.

III. Ærestilstanden er af Betydning navnlig i offentligretlig Henseende. En vis Ærestilstand (*existimatio*) er uadskillelig forbunden med Egenskaben som romersk Borger; *consumtio existimationis* finder kun Sted, naar Civiteten fortabes. Men *existimatio* kan forringes (*turpitude*, *ignominia*, *nota*); denne Forringelse forekommer i to Hovedskikkelser. Den ene er *infamia*, hvorved forstaas den af Retsnormer til visse Kjendsgerninger uden Hensyn til disses individuelle sædelige Forkastelighed knyttede og af Retsnormerne bestemte Retsfølger tillagte Æresforringelse. I Systemerne betegnes denne Æresforringelse i Almindelighed som *infamia juris*. Retsfølgerne ere væsentlig statsretlige, endvidere udelukker *infamia* fra Beføjelse til at optræde for Retten for Andre og fra visse Ægteskaber. *Infamia* knytter sig undertiden til Dom (*infamia mediata*), undertiden umiddelbart til visse Handlinger (*infamia immediata*). Ved Siden af *infamia* anerkjendes det naturligtvis, at den paa forkastelig Livsvandel grundede faktiske Æresforringelse har visse Retsvirkninger; enkeltvis findes saadanne Retsvirkninger fastsatte ved Retsnorm, men ordentligvis bestemmes de ved den paagjældende Autoritets frie Skjøn, f. Ex. Æresforringelsens Betydning for et Vidnes Troværdighed. I Systemerne betegnes denne Art af Æresforringelse som *infamia facti*; Kildernes Betegnelse ere *ignominia*, *turpitude*, *nota*, hvilke dog ogsaa benyttes om *infamia*. Paa Justinians Tid har *infamia* for største Delen tabt sin Betydning, hvorimod *infamia facti* naturligtvis har beholdt sin.

§ 21.

Kjøn, Alder, Sindstilstand og deslige.

I. *Sexus*. Det er karakteristisk for den romerske Ret, at den saa tidligt vedkender sig som Hovedregel, at Retsstillingen i privatretlig Henseende er ens for begge Kjøn. I tidligere Tider vare *feminæ sui juris* underkastede et *tutela perpetua*, der vistnok væsentligst tilsigtede at bevare Kvindens Formue for hendes *familia*, men dog siges ogsaa at være begrundet i Kvindernes *levitas animi*. Medens den myndige Kvinde selv havde Administrationen af sin Formue, var Værgens *auctoritas* nødvendig til visse af hendes Retshandler, navnlig til Dispositioner over *res Mancipi*, §. 43. I. Men dels kunde Værgens *auctoritas* undertiden fremtvinges, dels kunde Kvinden frigjøre sig for en modvillig Værges ved Indgaelse af et Skinægteskab (*coemptio in manum tutelæ evitandæ causa*), se § 19. I, under Forbehold (*sub fiducia*) om *remancipatio* til en Tredjemand, der ved at frigive Kvinden bliver hendes *tutor*. Efterhaanden taber Institutet i Betydning, og i den Justinianske Ret er det ganske forsvundet, saa at Kvinder ligesom Mænd kun ere undergivne *tutela* som umyndige. I Hensynet til Formuens Bevarelse for Agnationsforbindelsen vare ogsaa visse, i den senere Ret bortfaldne Forskelligheder mellem Kvinders og Mænds Arveret begrundede.

Men Principet om privatretlig Ligestillethed for Kvinder og Mænd brydes af den Grundsætning, at alene Mænd ere kaldede til Deltagelse i det offentlige Liv, medens Kvindernes Kald henviser dem til Hjemmet. Ligesom Kvinder ere udelukkede fra offentlige Embeder, kunne de ikke have *patria potestas* eller være *tutor*, og de ere udelukkede fra at optræde i Retssager som Forsvarere for Andre. For

at hindre Omgaaelse af sidstnævnte Forbud fandtes det fornødent ved *St. Vellejanum* at forbyde Kvinders *intercessiones (obligatio pro alio)*. Denne Bestemmelse, der altsaa skyldes offentligretlige Hensyn, opfattes senere som tillige grundet i den Betragtning, hvoraf der ogsaa findes andre Spor, at Kvinden i enkelte Retninger trængte til en særlig gunstig Retsstilling *ob sexus infirmitatem s. fragilitatem et forensium rerum ignorantiam*.

II. *Ætas*. 1. Hovedsondringen er imellem Umyndige (*impuberes, pupilli, prima ætas*) og Myndige (*puberes, viripotentes, secunda ætas*). For Kvinders Vedkommende er Myndighedsalderen 12 Aar; for *masculi* fastsattes Grænsen tidligere individuelt, Anlæggelse af *toga virilis*, naturlig Pubertet, men i den senere Ret er Myndighedsalderen fast ansat til det 14de Aar.

2. *Impuberes*. Indenfor disse sondres mellem *infantes* og *infantia maiores*. Til *infantes* henregnedes tidligere de, *qui fari non possunt*, senere sættes Grænsen fast ved det 7de Aar, B. G. B. § 104. Indenfor *infantia maiores* sondres mellem *infantiæ proximi* og *pubertati proximi*, saaledes at Adskillelsen alene beror paa den individuelle Udvikling. *Infantes* savne fuldstændig Handleevne. *Infantia maiores* kunne ved egne Retshandler erhverve Rettigheder, men ikke forpligte sig eller miste Rettigheder. Den Umyndige kan saaledes f. Ex. ikke overdrage Ejendomsret, ej heller kan han retsgyldigt modtage Betaling af en Fordring, eftersom heri ligger en Opgivelse af Fordringen. Indgaar *pupillus* en gensidigt bebyrdende Retshandel med en Myndig, er Retshandelen ikke bindende for *pupillus*, men han kan fordre Kontrakten opfyldt mod at erlægge fra sin Side (*negotium claudicans*). Medens *pupilli* Kontrakter saa-

ledes ikke er forpligtede ham, siges de dog at afføde *obligationes naturales*. Har den Umyndiges Kontrakt indbragt ham en Berigelse, hæfter han retskraftigt for denne, som den er paa Søgsmaalets Tid. For Delikter hæfte *impuberes pubertati proximi (doli et culpæ capaces)*.

Den Forsorg, hyortil *impuberes* trængte, ydedes dem, forsaaviddt de vare *in potestate patria* eller *in mancipio*, af Potestashaveren. Efter hvad der ovenfor er bemærket om Potestasforholdet, kunde der ikke blive Tale om nogen *tutor* for *personæ in potestate*. Det er altsaa kun *impuberes sui juris*, som have *tutor*. Den Maade, hvorpaa *tutor* principielt afhjælper Mangelen ved den Umyndiges Handleevne, er *interpositio auctoritatis tutoris*. Herved forstaas, at *pupillus* selv optræder som Handlende i det paagjældende *negotium*, men sammen med *tutor*, der staar ved Siden og ved sin Udtalelse gjør *pupilli* Erklæring ugyldig. At der saaledes kræves umiddelbar Deltagelse fra Værgens Side i den Umyndiges Retshandel, er et Udslag af den ældre Romerrets Tilbøjelighed til at fordre Retshandelens Bestanddele koncentrerede til en samlet Handling. For at *interpositio* kan finde Sted, kræves saaledes, at *pupillus* selv kan optræde som Handlende, altsaa er *infantia major*, og at han og *tutor* ere sammen. Der trænges derfor til anden Afhjælp af Mangelen ved Umyndiges Handleevne. Tildels hjalp Reglerne om Erhvervelse gennem *servi*, der ogsaa gjaldt for *impuberes*. Men iøvrigt kunde *tutor* hjælpe paa anden Maade end ved *interpositio auctoritatis*. Han kan i Kraft af sin *gestio*, se ndfr., indgaa de forønskede Retshandler i eget Navn som *tutor*. Retten og Pligten blive herved hans egne, men deres Overgang paa *pupillus*, naar Tutelet ophørte, kan ske ved Overdragelse og Novation. Og i den senere Ret erkjendes det endog, at de saaledes erhvervede Rettigheder

og Forpligtelser, naar Tutelet ophører, umiddelbart gaa over til Myndlingen, og at Tutor under Tutelets Bestaaen sikres mod, at Forpligtelserne søges fyldestgjorte af hans egne Midler. Endelig kunne visse Retshandler ligefrem foretages af *tutor* i den Umyndiges Navn, saa at de faa Virkning alene for denne, men dette var kun undtagelsevis anerkjendt, navnlig hvor iøvrigt umiddelbar Repræsentation var hjemlet, saaledes med Hensyn til Erhvervelse af *possessio* og af Ejendomsret ved *traditio*, se ndfr. § 32. Med Hensyn til Testamentoprettelse og Ægteskabs Indgaaelse kan *tutor* ikke afhjælpe Mangelen ved Handleevnen; naturligvis kan der heller ikke med Hensyn til Deliktsobligationer være Tale om saadant. *Tutor* besørger i det Hele Administrationen af den Umyndiges Formue (*administratio, gestio*). Han havde oprindeligt fuld Handlefrihed og kunde f. Ex. ogsaa retsgyldigt afhænde den Umyndiges Ejendele, men Friheden begrænses i den senere Ret, saa at *alienationes* i Almindelighed kun kunne foretages ifølge *decretum magistratus*. Efter Tutelets Ophør skal Værgen udlevere Myndlingens Formue i Henhold til sit Regnskab paa Grundlag af det ved Tutelets Begyndelse anordnede Inventar. Myndlingens Krav mod *tutor* gjøres gjældende ved *actio tutelæ directa*, omvendt kan Værgen ved *actio tutelæ contraria* kræve Godtgjørelse for Udlæg, Overtagelse af Forpligtelser o. desl.; Mellemværendet betegnes som kvasikontraktmæssigt.

3. *Puberes*. Indenfor disse sondres mellem *puberes minores vigintiquinque annis* og *puberes maiores*: dem, der havde opnaaet 25 Aars Alderen (*major ætas*). I ældre Ret var denne Aldersgrænse uden retlig Betydning, men med de mere slappede Sæder følte der Trang til en Forsorg for *minores*. I Kejsertiden blev et vedvarende Kuratel for disse almindeligt, men var dog ikke lovbefalet.

a. *Minores*, som ikke var under Kuratel, vare myndige. Men visse retlige Handlinger kunde de dog ikke foretage uden en Kurators Medvirken, saaledes Procesførelse. Og forsaavidt Øvrighedens Samtykke var nødvendigt til en *alienatio*, foretagen af *curator*, se under b, var det ogsaa fornødent til Afhændelse, foretagen af en *minor*, som ikke havde *curator*. At Myndighedsalderen var fastsat til et tidligere Tidspunkt end under de forandrede Livsforhold tjænligt, finder sit Udtryk deri, at der gives *minor*, til Beskyttelse mod hans Letsindighed og Mangel paa Erfaring, *in integrum restitutio* overfor hans Retshandler og andre Foretagender, hvorved dog paa den anden Side indskræpes, at der ikke uden videre bør gives *minor* Restitution, idet en for almindelig Adgang til Restitution vilde føre til, at Ingen turde indlade sig med *minores*, ndfr. § 28. IV. 1. I nyere Lovgivninger er Myndighedsalderen sat højere op, f. Ex. B. G. B. § 2.

b. Det faktisk Almindelige er dog, at *minores* have *curator*; dette var en naturlig Følge af de under a. nævnte Regler om, at visse retlige Handlinger ikke kunde foretages af *minores* uden en Kurators Tilslutning, navnlig af Bestemmelsen om, at *tutor* ved Værgemaalets Ophør var pligtig at afgive Myndlingens Formue til en *curator*. Kurator har Administrationen af *minors* Formue; hans Administrationsbeføjelse begrænses ligesom Værgens, saa at *decretum magistratus* i vidt Omfang udkræves til Gyl-digheden af *alienationes*. Han kan indenfor Administrationsbeføjelsens Grænser indgaa Retshandler for *minor* paa samme Maade som *tutor* for *pupillus*, se ovfr. under 2. Og hans Samtykke er fornødent, for at visse af *minor* paa egen Haand foretagne Rets-handler, se strax ndfr., kunne faa Gyldighed. Dette Samtykke (*consensus*) kan afgives formløst og efter,

at *minor* har indgaaet Retshandelen. Meget omtvistet er det, hvorvidt *minor* svækkedes i sin Myndighed ved at faa *curator*. Det maa imidlertid antages, at *minores* under *curator* paa egen Haand kun kunde foretage erhvervende Retshandler, hvorimod Kurators Samtykke var fornødent til at give deres forpligtende Retshandler Gyldighed, jfr. ndfr. under III.

III. *Prodigus* kunde ved Øvrighedsdekret sættes ud af Raadigheden over sin Formue. Han (*is, cui bonis interdictum est*) fik da ligesom *furiosi*, se under IV, en *curator*, der havde *administratio bonorum*, og han stilledes i Henseende til Handleevne sammen med *impubes infantia major*.

IV. Sygdomme og Abnormiteter. Afsindige (*furiosi, dementes*) mangle al Handleevne. De ere ude af Stand til at foretage saavel erhvervende som forpligtende Retshandler og ere undergivne *cura*. I sine lyse Mellemrum (*dilucida intervalla*) har den Paagjældende almindelig Handleevne. Den blotte Aandssvaghed paavirker som saadan ikke Handleevnen, men kan efter Omstændighederne motivere et Kuratel for den Paagjældende, *stultus, fatuus*; denne sidste Betegnelse er vistnok, ligesom *mente captus*, tvetydig. — Legemlig Sygdom og Abnormitet har i Almindelighed ikke Indflydelse paa Handleevnen, se dog ovfr. § 13 om *monstra*. Men ligesom Sygdom i al Almindelighed kunde være en faktisk Hindring for Retshandlers Indgaaelse, saaledes vil den for visse Retshandler foreskrevne Form udkræve visse legemlige Egenskaber, hvis Mangel altsaa udelukker fra disse Retshandlers Foretagelse; *mutus* og *surdus* kan f. Ex. ikke indgaa *stipulatio*. Der aabnes derfor i slige Tilfælde Adgang til et Kuratel.

l. 1 Dig. (50—16), l. 2 pr. Dig. (50—17), l. 1 pr. Dig. (16—1); pr. Inst. (1—22), pr. Inst. (1—21), § 2 Inst. (1—23), l. 1 pr., § 1, l. 24 § 1 Dig. (4—4).

ANDET KAPITEL:

Jus quod ad actiones pertinet.

§ 22.

Oversigt over det romerske Processystem.

I. Den romerske Ret hjemler de Private Beføjelse til paa egen Haand at afværge uretmæssige Angreb, Nødværgeret. Hvad angaar Beføjelsen til Selvtægt: til egenmægtigt at gjenoprette sin krænkede Ret, oplyser Adskilligt om, at denne oprindeligt i vidt Omfang tilkom Retshaveren, naar hans Ret var utvivlsom. Men allerede tidligt er Hovedregelen bleven den, at Selvtægt er forbudt, og i Kejsertiden fastsættes der Straf for Selvtægt. Fordringshaveren, som egenmægtigt tager Fyldestgjørelsen fra Skyldneren, mister sin Fordringsret, og den, der med Magt fortrænger Besidderen af en Ting, mister sin Ejendomsret eller forbryder, naar han ikke er Ejer, Tingens Værdi til Fordel for Modparten. Selvtægt er dog tilladelig i Nødsfald, nemlig naar den er nødvendig til Undgaaelse af en uoprettelig Skade, B. G. B. § 229.

Bortset fra Nødværge er det den almindelige Regel, at den, der vil gjøre sin Ret gjældende overfor Nogen, som formentlig er skyldig i Retsnægtelse, skal henvende sig desangaaende til de hertil beskikkede offentlige Autoriteter og søge Hjælp hos disse

gjennem en lovformelig Fremgangsmaade, *Processen*. Romerretten har i saa Henseende den Ordning, at der tillægges hver enkelt Art af fuldbaarne Rettigheder sin ejendommelige, særlige Retsregler undergivne Klageret, *actio*, hvorved den gjøres gjældende i Rettergang, Aktionssystemet, se nærmere § 23. Det er navnlig Læren om disse *actiones*, som skal gives i dette Kapitel, saaledes, at der forudskikkes en til Forstaaelsen af Privatretten og dennes Udvikling fornøden Oversigt over den romerske Civilproces.

II. Karakteristisk for Ordningen af den romerske Proces indtil langt ned i Tiden er Delingen af Sagens Forhandling *in jure* og *in judicio* (*ordo judiciorum privatorum*). Forhandlingen *in jure* finder Sted for den *magistratus*, der forestaar den civile Retspleje, efter Præturets Indførelse i Almindelighed Prætor. Ved Behandlingen *in jure* indledes Processen. *Magistratus* afgjør, om det af Sagsøgeren fremsatte Krav overhovedet kan forfølges civilprocessuelt. Stridspunktet mellem Parterne fastsættes, og *magistratus* anordner *judicium*. Anordningen af *judicium* bestaar i, at *magistratus* udnævner Dommer (*judex, arbiter*) — Privatmænd (Nævninger, Edsvorne), oprindeligt tagne blandt Senatorerne — til Sagens Afgjørelse. Ordentligvis udnævnes en Enkeltmand efter Parternes Overenskomst, undertiden Flere *recuperatores*; visse Arter af Sager henvises til Afgjørelse af faste Kollegier, *decemviri, centumviri*. Forhandlingen *in jure* slutter med *litis contestatio* ∴ Formuleringen af Retstvisten mellem Parterne, nærmere ndfr. § 26. I. Den videre Forhandling af Sagen i den Skikkelse, som den har erholdt ved Litiskontestationen, foregaar *in judicio* ∴ for Dommeren (Nævningen), som har at afgjøre de foreliggende faktiske og retlige Spørgsmaal, eventuelt at optage Beviser og afsige Dom (*sententia*) efter gjæl-

dende Lov og Ret eller, *jus honorarium*, ovfr. S. 14—15, efter Magistratens særlige Anvisning; det er ingenlunde alene de faktiske Spørgsmaal, som Dommeren har at afgjøre. Hovedtanken i denne Deling af Sagens Forhandling *in jure* og *in judicio* er at sikre Parterne mod Misbrug af Magistraternes udstrakte *imperium* ved Privatsagers Afgjørelse.

Ordo judicorum privatorum forekommer i to Skikkelser, Legisaktionsprocessen og Formularprocessen.

III. Den ældste Form af *ordo judicorum privatorum* er Legisaktionsprocessen: Forhandlingen *in jure* ender med Parternes højtidelige mundtlige Fastsættelse af Stridspunktet, derved at de under Vidners Paakaldelse, heraf Benævnelsen *litis contestatio*, udtale deres Paastande. Og disse Paastande maa fremsættes i fastslaaede Formler (*legis actiones*), der ere nøje afpassede efter Ordlyden af den Lov, som hjemler den paagjældende *actio*; Afgang fra Formlen medfører, at Sagen tabes. De tolv Tavlernes Love hjemlede en *actio de arboribus succisis*; denne antoges ifølge Interpretation anvendelig, ogsaa naar Vinstokke vare ødelagte, men nævnte Klageren i Klageformlen *vites succise* i Stedet for *arbores*, tabte han Sagen.

IV. 1. Formularprocessen, der allerede tidligere anvendtes, fik legal Hjemmel ved *lex Æbutia* c. 150 f. Chr. Dens Hovedejendommelighed bestaar deri, at Stridspunktet efter Parternes Forhandling *in jure* fastsættes af Prætor i en af ham udfærdiget skriftlig Instrux for Dommeren (*formula*), der med bindende Virkning fastsætter for denne, hvorpaa han skal rette sine Undersøgelser, og hvorledes han ifølge disses Udfald skal dømme: *si paret condemnare, si non paret absolvere*. Forhandlingen *in jure* angaar Erholdelsen af en saadan *formula* og dens Indhold. For-

mula vil blive nægtet (*denegare actionem*), f. Ex. naar en Klageret som den paastaaede overhovedet ikke existerer, eller naar en Exceptions, § 25, Rigtighed foreligger klart. Naar *formula* er indrømmet, afgives den til Klageren, som leverer den til Indklagede, hvis Modtagelse af den udgjør Litiskontestationen. Af Vigtighed er navnlig den Indflydelse, som Prætor gennem *formula* erhverver paa den enkelte Sags Afgjørelse og paa Retsudviklingen i det Hele. Idet Formularprocessen giver Prætor Myndighed til at foreskrive Dommeren, under hvilke Forudsætninger han skal dømme eller frifinde, giver den ham Adgang til at indrømme Klagerettighed, *actio*, for ethvert Krav, som skjønnes at fortjene Retsbeskyttelse, og at hjemle Indsigelser mod *actiones*, selv mod de i *jus civile* hjemlede, hvor saadant findes retfærdigt. Hovedindholdet af Prætors Edikt bliver en Angivelse af, under hvilke Forudsætninger han vil give eller nægte Retshjælp, og hertil slutte sig fastslaaede Formularer for Klager og *exceptiones*; at Prætors Edikt saaledes bliver af indgribende Betydning for Retsudviklingen ved at skabe *jus honorarium*, er udviklet ovfr. § 4.

2. Enhver *formula* begynder med Udnævnelsen af Dommer, Nævning, f. Ex. »*Titius judex esto*«. Iøvrigt fremhæves angaaende Bestanddelene af *formula* Følgende:

a. *Intentio*, der findes i enhver *formula*, er den af Sagsøgeren (*actor*, *petitor*, »*Aulus Agerius*«) overfor Sagvolderen (*reus*, *is*, *cum quo agitur*, »*Numerius Negidius*«) fremsatte Paastand i den Skikkelse, hvori den af Prætor i Formularen er opstillet som Kondemnationens Betingelse. *Intentio* kaldes *juris civilis*, naar den angiver en Retsvirkning efter *jus civile*, og *formula* siges da at være *in jus concepta*. Angiver *intentio* derimod en faktisk Kjendsgerning, til hvilken Prætor knytter Retsvirkning (*actio*), benæv-

nes *formula* som *in factum concepta*. *Actiones* med *intentio juris civilis* kaldes *actiones in jus conceptæ*; *actiones* med *formula in factum concepta* kaldes *actiones in factum conceptæ* eller *actiones in factum*. Gjennem Indrømmelsen af *actiones in factum* skaber Prætor Retsforhold, som Civilretten ikke kjendte. Men dette gør han ogsaa gjennem *formula in jus conceptæ*, idet han omdanner den oprindelige *intentio*. Dette sker paa den i formel Henseende mest konservative Maade derved, at Prætor i *formula* paa lægger Dommeren at fingere, at en vis Forudsætning for den paagjældende Retsvirkning efter *jus civile* er tilstede, skjøndt den ikke er det; i saadanne Tilfælde siges Prætor at indrømme en *actio fictitia*, jfr. f. Ex. *actio in rem Publiciana*, der gaar ud paa under visse Forudsætninger at give den godtroende Erhverver af en Ting, skjøndt han ikke er Ejer, den civilrettlige Ejerklage, *rei vindicatio*, under den Fiktion, at Erhververen har vundet Hævd. *Actiones fictitiæ* ere vistnok den oprindelige Form af *actiones utiles*: Skabelsen af nye Retsforhold foregaar overhovedet, ogsaa uden Fiktioner, jævnlige paa den Maade, at en *actio*, der oprindeligt var anerkjendt i *jus civile* eller af Prætor paa Grundlag af visse faktiske Kjendsgjeringer, med Omdannelse af den oprindelige *intentio* udvides til ogsaa at kunne anvendes paa andet faktisk Grundlag. Denne *actio* betegnes da paa sit oprindelige Omraade som *directa* og paa sit nye som *utilis*, jfr. f. Ex. i Obligationsretten om Cession af Fordringsrettigheder.

b. I visse *formula in jus conceptæ* findes en Angivelse af Sagens faktiske Grundlag som en særlig Bestanddel af *formula*; denne Bestanddel kaldes i Almindelighed *demonstratio*. Men undertiden viger denne Betegnelse for en anden: For *actiones* i Almindelighed er der i Ediktet opstillet faste Formler,

være sig *in jus* eller *in factum conceptæ*; saadanne *actiones* — *actiones* med særligt teknisk Navn — betegnes som *vulgares*. Men undertiden manglede en saadan fast Formel, og *formula* maatte da fastsættes for det enkelte Tilfælde efter det foreliggende faktiske Forholds Individualitet. Forsaaavdt saadanne *formulæ* vare *in jus conceptæ*, træder i Stedet for den kortfattede tekniske Betegnelse af det faktiske Forhold (*demonstratio*) en nærmere Beskrivelse af dette, *præscripta verba*. *Actiones* med saadan *formula* betegnes som *actiones in factum civiles* eller ogsaa blot som *actiones in factum*, skjøndt *intentio* er *in jus concepta*, eller som *actiones præscriptis verbis* 3: *actiones*, som savne særlig teknisk Benævnelse.

c. *Condemnatio* er den i *formula* indeholdte Ordre til Dommeren om at dømme eller frifinde, f. Ex. »*si paret . . . decem milia sestertium* (eller f. Ex. *quanti ea res erit, tantam pecuniam* o. s. v.) *condemna, si non paret absolve*«. Den findes i alle *formulæ* undtagen de saakaldte *formulæ præjudiciales*, der slutte sig til *actiones præjudiciales* (*præjudicia*), som alene gaa ud paa at konstatere Tilværelsen eller Ikke-Tilværelsen af et vist Retsforhold, f. Ex. Statusspørgsmaalene, om en Person er *libertus*, *filius* af denne *pater* o. s. v. Dommen skal stedse lyde paa en bestemt Pengesum, *condemnatio semper pecuniaria*, thi alene Pengekrav kunne paa Formularprocessens Tid exekveres, § 26. III. 2. I mange Tilfælde maatte Sætningen *condemnatio semper pecuniaria* vise sig ikke at svare til den materielle Retfærdigheds Fordringer. Saaledes navnlig, naar Sagsøgerens Krav gik ud paa Restitution eller Fremlæggelse (*actio ad exhibendum*) af en bestemt Ting; Ejerens Vindikations-søgmaal f. Ex. vil ende med, at Sagvolderen dømmes til at betale Sagsøgeren en Pengesum, og ved at betale denne bliver Sagvolderen Ejer af Tingen. Herpaa

bødes ved Indretningen af *actiones arbitrariæ*. Disses Ejendommelighed bestaar i de omtalte Tilfælde i Almindelighed deri, at det i *condemnatio* paalægges Dommeren, naar han har vundet den Overbevisning, at Sagsøgerens Paastand er begrundet, *ex arbitrio suo* at give Sagvolderen Ordre til Opfyldelse *in natura* 3: til at restituere eller exhibere den paagjældende Ting. Først naar Sagvolderen har siddet denne Ordre overhørig, falder Dommen, og ved denne fastsættes Pengeydelsen, dersom Sagvolderen vilkaarligt har undladt at efterkomme Ordren, i Henhold til Sagsøgerens edelige Vurdering af hans Interesse, et ret virksomt indirekte Middel til at forskaffe Sagsøgeren selve Tingen, jfr. nærmere ndfr. § 54. II. 3. og § 66. I om *rei vindicatio* og *actio hypothecaria*.

d. *Adjudicatio* er den i *formula* indeholdte Bemyndigelse for Dommeren til ved Ophævelse af et Formuefællesskab angaaende Ting at opgjøre Delingen saaledes, at nye Rettigheder over Tingen (*dominium, jura in re aliena*) stiftes for Deltagerne i Fællesskabet ved Tingens fysiske Deling mellem dem, ved Overdragelse af den hele Ting til en Enkelt mod Vederlag til de Andre, f. Ex. i Stiftelsen af *ususfructus* over Tingen, i personlige Ydelser o. s. v. *Adjudicatio* forekommer kun ved *Delingsklagerne* (*judicia diviso-ria*), nemlig *actio communi dividundo*, *actio familiæ erciscundæ* (Arvedelingsklagen) og *actio finium regundorum* (Grænsefællesskabsklagen). Disse *actiones* havde derhos den Ejendommelighed, at Kon- demnationen, der ved *actiones* i Almindelighed kun kunde ramme *reus*, her kunde indtræde for hvemsomhelst af Parterne; disse *actiones* betegnes derfor som *duplices*. Foruden *judicia diviso-ria* gives der enkelte andre Tilfælde, hvor hin *duplex natura* træder frem, saaledes ved *interdicta retinendæ possessionis*, § 27. II.

e. Ved Siden af disse Bestanddele, hvoraf en *for-*

mula maatte indeholde en eller flere, findes undertiden ogsaa andre: *exceptiones* og *præscriptiones*.

Exceptio som Bestanddel af *formula* er en Ordre til Dommeren om, uanset at *intentio* befindes rigtig, dog undtagelsesvis ikke at kondemnere, nemlig ikke, naar en vis Indsigelse (*exceptio* i teknisk Forstand) findes begrundet, se nærmere ndfr. § 25. At Indrømmelsen af *exceptiones* var et meget vigtigt Led i den prætoriske Retsdannelse, fremgaar af det ovfr. under 1 og i § 4 Udviklede. Som *præscriptiones* betegnes visse Udtalelser, der bleve satte foran i *formula*. I visse Tilfælde var det, naar kun en Del af en Fordring indtaltes, nødvendigt ved en Forbemærkning i *formula* at angive denne Begrænsning for at undgaa, at hele Forholdets Klageret konsumeredes ved Litiskontestationen; saadanne Begrænsningsangivelser kaldtes *præscriptiones pro actore*. *Præscriptiones pro reo* vare visse *exceptiones*, som man i ældre Tid stillede foran i *formula*, hvad vistnok bevirkede, at det først skulde undersøges, om saadan *exceptio* var begrundet, i hvilket Fald al videre Forhandling af Sagen bortfaldet, f. Ex. den Indsigelse, at *actio* var forældet.

V. I visse Tilfælde behandlede og afgjorde *magistratus* (Prætor) selv hele Sagen uden Anordning af *judicium* (*extra ordinem*). Denne oprindeligt extraordinære Fremgangsmaade (*cognitio extraordinaria*) breder sig efterhaanden mere og mere. I de Retsager, som Kejseren antager sig til Behandling, træffer han selv Afgjørelsen (*decretum*) eller overlader denne til Delegerede, — undertiden med Tilkjendegivelse i Reskript om, hvorledes Sagen skulde afgjøres »*si preces veritate nitantur*« — som selv afgjorde Sagen uden Anordning af *judicium*. Formularprocessen havde gjort Dommeren (Nævningen) afhængig af Prætor, til dennes Organ. Ved *edictum perpetuum Hadriani* bortfaldt Prætors Selvstændighed og Indflydelse

paa Retsudviklingen, § 7. I. Det er saaledes en naturlig Følge af Forholdenes Udvikling, at Sondringen mellem Forhandlingen *in jure* og *in judicio* og Procesmaaden *per formulas* bortfalder. I Slutningen af det tredie Aarhundrede er Formularprocessen endelig fortrængt af *cognitio extraordinaria*, der nu er den ordinære Procesmaade; Sagen behandles nu helt igjennem af de hertil beskikkede Embedsmænd, og Sætningen *condemnatio semper pecuniaria* begrænses, se ndfr. § 26. III. 3 i Slutn. Hermed forsvinder i det Væsentlige den praktiske Betydning af Forskjellen mellem *jus civile* og *jus honorarium*, jfr. ovfr. § 4 og § 7. I. Men de under Formularprocessens Herredømme uddannede Retsterminologier bevares, og i det Hele følge navnlig Juristudtalelserne, som ere optagne i Justinians Digester, uden Omformning Formularprocessens Tankegang og Udtryksmaade.

---

§ 31 Inst. (4—6).

§ 23.

Aktionssystemet.

I. Betegnelsen *actio* forekommer i det romerske Retssprog i flere Betydninger. *Actio* kan saaledes f. Ex. betegne overhovedet den Virksomhed, som gaar ud paa at gjøre Ret gjældende for de dertil beskikkede offentlige Organer, baade Sagsøgerens og Sagvolde-rens, jfr. »*legis actiones*«, eller navnlig alene Sagsøge-rens. *Actio* kan dernæst betyde Prætors *formula* i dens Egenskab af Kondemnationsbefaling. I den tekniske, materielle (privatretlige) Betydning, som her skal omhandles, betyder *actio* den i den fuldkomne Ret liggende Evne til angrebsvis at kunne haandhæves ved Domstolene.

Nu til Dags opstille Privatrethssystemerne Grupper af Rettigheder; disses Evne til eventuelt at kunne hævdes for Domstolene opfattes som det selvfølgelig Sekundære. De romerske Jurister toge derimod fortrinsvis deres Udgangspunkt i det praktisk Haandgribelige, Klageretten. Saavel under Legisaktionsprocessen som under Formularprocessen var det umiddelbart foreliggende praktiske Spørgsmaal dette, om der tilkom den Paagjældende en *actio* og i bekræftende Fald hvilken, se § 22. Privatrethssystemet bliver saaledes for de romerske Jurister væsentligst et Aktionssystem; i Stedet for Gruppering af Rettigheder opstilles regelmæssigt Gruppering af *actiones* som den væsentligste Inddelingsgrund, og i Stedet for Angivelse af Forudsætningerne for en Rets Anerkjendelse træder i vidt Omfang Angivelse af Forudsætningerne for Indrømmelsen af *actiones*. Men en *actio* siges ikke blot at have, naar den er aktuel (*actio nata*), f. Ex. naar der foreligger Hindringer fra Andres Side for en tinglig Rets Udøvelse, som kunde fordres fjærnede, eller naar en Fordrings Forfaldstid er kommen, saa at Opfyldelse kan fordres. *Actio* siges at have, saasnart der foreligger et Forhold, hvis eventuelle Krænkelse kan mødes med en Klageret. At der have en *actio*, bliver saaledes et almindeligt Udtryk for, at der have en Ret, selv hvor der ikke særligt tænkes paa Klageretten. De romerske Jurister have tillige opstillet Grupperinger af selve Rettighederne og angivet Forudsætningerne for Rettighedernes Anerkjendelse. Men Aktionssynspunktet er det dominerende.

II. De vigtigste Inddelinger af *actiones* ere følgende:

I. Hovedinddelingen er Sondringen imellem *actiones in personam* og *actiones in rem*. *Actiones in personam* — undertiden kaldes de *condictio-*

nes — ere de *actiones*, hvorved en Fordringshaver haandhæver sin Fordringsret overfor Skyldneren, *actiones in rem* ere alle andre; »*in rem*« betyder i denne Forbindelse, som ofte i andre, kun den negative Modsætning til »*in personam*«. Sondringen svarer til virkelig indre Væsensforskjel mellem Rettighederne.

Fordringsretten (*obligatio*) er Retten mod en Person, Skyldneren. Retten kan ikke betegnes, uden at en Person angives som Skyldner. Denne Ejendommelighed, der giver sig Udtryk i Affattelsen af *intentio*, idet denne ved *actiones in personam*, men i Almindelighed ikke ved *actiones in rem*, angiver Indklagedes Person, skyldte *actiones in personam* deres Benævnelse. Ganske vist haves enhver Klageret, naar den er aktuel, mod en bestemt Person, men ved Fordringsrettighederne, og kun ved disse, er paa Forhaand, allerede forinden *actio* er *nata*, en Person given, mod hvem Klage eventuelt vil kunne gøres gjældende, nemlig mod Skyldneren til hans Forpligtelses Opfyldelse. Og af Fordringsrettighedernes Væsen følge visse Ejendommeligheder ved denne Klage. Naar den er gennemført til sit Formaal, er Fordringsretten udtømt og ophørt, den kan ikke afføde nye *actiones*. En Ejendommelighed ved Fordringsrettighederne er det dernæst, at Realisationen af Rettens Formaal afhænger af en Handling fra en Andens, Skyldnerens Side; derfor bliver *actio* ved Fordringsrettighederne i særlig Grad fornøden, nemlig til Fremtvingelse af denne Handling fra Skyldnerens Side. Heraf forklares Utilbøjeligheden til, hvor ingen *actio* er tilstede, overhovedet at tale om en Fordringsret, jfr. dog om Begrebet *obligatio naturalis* ndfr. i Obligationsretten, og Tilbøjeligheden til at identificere Fordringsretten (*obligatio*) og dens *actio*. Da endelig Stiftelsesgrunden for Fordringsretten er væsentlig bestemmende for dennes nærmere Indhold,

benævnes de forskellige *actiones in personam* i Almindelighed efter deres Oprindelse, f. Ex. *actio emti*, *negotiorum gestorum* o. s. v.

Begrebet *actiones in rem* kan altsaa kun bestemmes negativt. Hovedeksemplet paa *actiones in rem*, som de almindelige Kildeudtalelser om disse særligt have for Øje, er de af tinglige Rettigheder udspringende, samt Arveretsklagen, og disse Rettigheders Natur forklarer Ejendommelighederne ved *actiones in rem*. Ved tinglige Rettigheder, § 41, kan ikke paa Forhaand nogen Person angives, mod hvem Klage vil have; først naar en Hindring for Rettens Udøvelse foreligger, vides det, mod hvem Klage have, nemlig mod den Person, som hindrer den retmæssige Udøvelse. Gjennemførelsen af denne mere negative, upersonlige Klage, der gaar ud paa Hindringens Fjernelse, vil ikke, som Gjennemførelsen af en *actio in personam*, bringe den haandhævede Ret til Ophør; en ny Klage af samme Art som den første vil udspringe af Retten overfor Enhver, som paany lægger Hindringer i Vejen for Rettens lovlige Udøvelse. Og Retsnydelse kan her finde Sted uden Handling fra Andres Side; Rettens Formaal, Tingens Nydelse, vil i vidt Omfang kunne realiseres, uden at der bliver Trang til nogen *actio*, og der er ingen Fristelse til at identificere Retten og dens *actio*, Rettens Beskaffenhed er uafhængig af dens Stiftelsesgrund, som derfor bliver uden Betydning for Benævnelsen af *actio*; Ejerens Krav f. Ex. paa i Kraft af sin Ejendomsret at erholde sin Ting tilbage fra den uretmæssige Besidder kaldes *rei vindicatio* uden Hensyn til, om hans Ret er erhvervet ved Overdragelse eller ved Hævd eller paa anden Maade. Foruden de anførte afgive Præjudicialklagerne, ovfr. S. 88, Exemp-ler paa *actiones in rem*.

En ejendommelig Gruppe udgjorde de saakaldte *actiones in personam in rem scriptæ*, f. Ex. *actio quod metus causa*, den Klageret, som haves i Anledning af ulovlig Tvang, ndfr. § 36. I. Denne Klage siges at være *in rem scripta*, fordi den haves ikke blot mod Tvingeren, men mod Enhver, som indesidder med den ulovligt fremtvungne Fordel; paa den anden Side fastholdes det, at den er en *actio in personam*. Forholdet er nemlig, f. Ex. naar en Ejendomsoverdragelse er fremtvungen, i Almindelighed opfattet saaledes, at Tvingeren og altsaa dennes Sukcessorer ere Ejere, og at den Tvungne paa Grundlag af Tvang, ikke i Kraft af sin Ejendomsret, som jo er ophørt, af Enhver, som erholder Tingen, kan fordrage Ejendomsret over den overdragen til sig. Ifølge denne Opfattelse er Klagen, skjøndt det ikke paa Forhaand er givet, hvem den vil haves imod, konsekvent en *actio in personam*, hvis Gjennemførelse udtømmer Kravet, hvoraf den udspringer. Andre Exempler paa tilsvarende Retsstillinger, altsaa paa *actiones in personam in rem scriptæ*, ere *actiones noxales* (S. 60) og *actio de pauperie* (S. 349). Ifølge den romerretlige Opfattelse maa saaledes den Retsstilling, hvoraf *actiones in personam in rem scriptæ* udspringe, angives som en Fordringsret, hvis Skyldner bestemmes ved skiftende Forhold. Berøver man Retsreglerne deres dogmatiske Iklædning, ses Forholdet i Virkeligheden at være omtrent det samme, som om den fremtvungne Retshandel var ugyldig, og i det ovfr. angivne Exempel den Tvungne fremdeles Ejer; og de Rettigheder, som *actio noxalis* og *actio de pauperie* ere Udtrykket for, ere i Virkeligheden tinglige Sikkerhedsrettigheder over de skadegjørende Slaver og Dyr. Paa lignende Maade som ved *actiones in personam in rem scriptæ* stiller Forholdet sig ved de ovfr. S. 89 omtalte *judicia divisoria*, om hvilke det siges:

mixtam causam obtinere videntur, tam in rem quam in personam. Forholdet er i Kilderne opfattet saaledes, at hvert Medlem af Fællesskabet imod dem, der til hver given Tid ere hans Medinteressenter, har en Fordringsret, gaaende ud paa Forholdets Opløsning; i Virkeligheden gaa disse *actiones* ud paa at haandhæve Andelsretten som en selvstændig Ret, jfr. ndfr. § 48. III. og § 101 om Sameje.

2. Den næste Inddeling af *actiones* angives saaledes: *quædam actiones rei persequendæ gratia comparatæ sunt, quædam poenæ persequendæ, quædam mixtæ sunt.* Som *actiones rei persequendæ gratia comparatæ* betegnes de Klager, der gaa ud paa oprettende Retshaandhævelse, f. Ex. *rei vindicatio*, Kontraktsklagerne og Aktioner, hvorved der kræves Erstatning for Delikter. *Actiones poenæ persequendæ gratia comparatæ* eller *actiones poenales* ere de, der gaa ud paa Paalæggelse af Pengebøder som Straf (*poena*) for Delikter og Kvasidelikter. *Actiones mixtæ* ere de, som paa en Gang gaa ud paa Erstatning og *poena*. Det vil i det Følgende blive omtalt, at Sagen, naar et Delikt skal paadrage baade Straf og Erstatning, i Almindelighed er ordnet saaledes, at samme *actio* rummer begge Krav, f. Ex. *actio legis Aquiliæ* og *vi bonorum raptorum*, undertiden saaledes, at hvert Krav har sin *actio*; overfor *furtum* f. Ex. gives Straffeklagen *actio furti* og Erstatningsklagen *condictio furti*. Undertiden benævnes samtlige Deliktsklager som *poenales*, men det bliver stedse af Vigtighed at være paa det Rene med, hvorvidt de gaa ud paa Straf eller Erstatning. Naar saaledes Flere ere skyldige i et Delikt, og følgelig alle hæfte fuldtud for dette, frigjør den Enkeltes Udredelse af Erstatningen alle de Andre for denne, medens Kravet paa *poena* fuldtud kan gennemføres overfor Alle.

3. En vigtig Sondring indenfor *actiones in personam* er Sondringen imellem *actiones stricti juris* — eller rettere *stricti iudicii* — og *actiones bonæ fidei*. Eftersom en Kontrakts Klageret hørte til den ene eller den anden af Grupperne, sondres der mellem *negotia stricti juris* og *bonæ fidei*.

I Processer angaaende *contractus stricti juris*, f. Ex. *mutuum* og *stipulatio*, var Dommeren strængt bunden til Kontraktens Ord; han kunde kun tilkjende selve Ydelsesgjenstandens Værdi, ikke Opfyldelsesinteresse, f. Ex. Morarenter, og i disse Kontrakter paahvilede der ikke Skyldneren *diligentia* (S. 277). Exceptioner og Modfordringer kunde kun komme i Betragtning ifølge Hjemmel i *formula*. Naar *actio* var *bonæ fidei*, bemyndigede *formula* Dommeren til at dømme *ex bono et æquo*. Han havde her at dømme Indstævnte til at udrede Alt, *quidquid dare facere oportet ex bono et æquo*, og paa den anden Side kun dette. Der tilkom ham altsaa langt større Frihed end ved *contractus stricti juris*, men forøvrigt fastslaar efterhaanden Retsvidenskaben og Lovgivning i vidt Omfang, hvad der var det med *bona fides* Stemmende. I Processer angaaende *contractus bonæ fidei* kan følgelig Dommeren tildømme Sagsøgeren fuld Opfyldelsesinteresse, f. Ex. Morarenter, og uden særlig Hjemmel herfor i *formula* tage *exceptiones* og Modfordringer i Betragtning, forsaavidt som disse medførte, at Sagsøgerens Paastand stred mod *bona fides*, f. Ex. *exceptio doli*, og i disse Kontrakter paahviler det Skyldneren *diligentia*. Se ogsaa S. 330.

Modsætningen imellem *negotia stricti juris* og *bonæ fidei* skyldes i den ovenfor beskrevne Skikkelse de særlige historiske Forhold, navnlig Formularprocessen. Efter dennes Bortfald maa Modsætningen i forskellige Retninger modificeres, og der viser sig overhovedet Tilbøjelighed til at svække den i Favør af

bonæ fidei Principet, se om Stillingen i Nutidslovgivninger code civil art. 1134, 1135, B. G. B. §§ 157, 242. Men selve Modsætningen, der i sig ingeniunde repræsenterer Forskjellen imellem ældre stræng og yngre billig Ret, men derimod Forskjellen imellem paa den ene Side de Krav, med hvilke det særligt er Meningen, at de let og hurtigt skulle kunne gennemføres (f. Ex. i Nutiden Vexelprocessen), og paa den anden Side dem, hvor det kommer an paa Afgjørelse efter Tro og Love og Billighed, holder sig i Romerretten, ligesom den forekommer i Nutiden.

4. Sondringen imellem *actiones directæ* og *contrariæ* er ligeledes en Inddeling af *actiones in personam*: Til nogle Obligationsforholds Væsensmærke hører det, at hver af Parterne skal have en Ydelse mod at erlægge en Vederlagsydelse; i disse, de gjensidige Obligationsforhold, f. Ex. Kjøb og Salg, er begge Parter Klageret en *actio directa*. De Obligationsforhold, som ikke høre til denne Gruppe, kunne atter være af forskjellig Art. Nogle ere strengt ensidige, f. Ex. Deliktsobligationer, *mutuum*, *stipulatio*. I andre Forhold hører det vel til Forholdets Væsensmærke kun, at den ene Part skal have en Ydelse, men under visse Omstændigheder, der ikke berøre Forholdets Væsen, vil der ogsaa tilkomme den anden Part et Krav, jfr. S. 264. Det er i disse Forhold, at der sondres imellem *actio directa* og *contraria*, idet Hovedklagen, hvorved det til Forholdets Væsen hørende Krav gjøres gjældende, betegnes som *directa*, den anden som *contraria*. Som Forhold, der henhøre til denne Gruppe, nævnes Realkontrakterne *commodatum*, *depositum* og *pignus* samt *mandatum* og *negotiorum gestio*. Ved Haandpant Givelse f. Ex. opstaar Realkontrakten *pignus*, i hvilken Hovedkravet, Pantsetterens Fordring paa Pantets Tilbagegivelse, gjøres gjældende ved *actio pignoratitia directa*, medens *actio*

pigneraticia contraria gives til Panthaveren for hans Krav, f. Ex. paa Godtgjørelse for visse Omkostninger, som han har afholdt paa Pantets Vedligeholdelse. Paa tilsvarende Maade har i Depositumsforholdet Depo-
nenten *actio depositi directa*, Depositaren *actio dep-
ositi contraria* o. s. v. *Actiones contrariæ* ere vistnok alle af senere Oprindelse end Hovedkravet; oprinde-
ligt har Retentionsret og Indsigelse været ansete for tilstrækkelige for Hovedskyldneren, men efterhaan-
den er det blevet anerkjendt, at han tiltrænger en Klageret, og endelig, at denne bør kunne anvendes selvstændigt, ikke blot som Modkrav mod Hoved-
kravet.

5. Ved *actiones populares* i Modsætning til *privatæ* forstaas Klager, som kunne anvendes af enhver Bor-
ger til visse offentlige Interessers Hævdelse.

6. Uden Betydning for den materielle Ret ere de tidligere omtalte Inddelinger af *actiones*, der kun op-
lyse disses Stilling overfor den objektive Ret (*actiones
civiles* — *honorariæ*, *actiones in jus conceptæ* — *in
factum conceptæ* og *actiones in factum*, *actiones di-
rectæ* — *utiles*, *fictitiæ*), § 22 IV. 2. a. og b., og Son-
dringen imellem *actiones simplices* og *duplices*, § 22.
IV. 2. d.

Pr., §§ 13, 16, 18, 20, 28, 30 Inst. (4—6), l. 14 § 3
Dig. (4—2).

§ 24.

Overgang og Ophør af *actiones*.

I. Parternes Død vil ordentligvis ikke med-
føre Bortfald af *actiones* men *transitus actio-
num*, aktiv *transitus ad heredes*, passiv
transitus in heredes. Udelukkede fra aktiv
Overgang ere *actiones vindictam spirantes* ∴ Klager,

som gaa ud paa at skaffe *actor* Fyldestgjørelse for en personlig Krænkelser, f. Ex. *actio injuriarum* (S. 347). Ordentligvis gaa obligatoriske Forpligtelser ved Skyldnerens Død over paa hans Arvinger, forsaavidt de ikke paa særlig Maade ere knyttede til hans Person, og ordentligvis vil der altsaa foregaa *transitus in heredes* af *actiones in personam*. Dog gaa Deliktsklager, selv forsaavidt de kun omfatte Erstatning, ikke passivt over paa Arvingerne, men disse hæfte kun efter Kondiktionssynspunktet, nemlig forsaavidt som de ere berigede ved Deliktet. Paa denne Regel, der vistnok staar i Forbindelse med Opfattelsen af Erstatning som en Affindelse til Undgaaelse af Privathævn for Retskrænkelsen, bødes der i enkelte Retninger, navnlig ved Indførelse af *condictio furtiva*, der giver Krav paa Erstatning for *furtum*, men som dog, idet den navngiver sig som en ikke-deliktsmæssig Klage, gaar passivt over paa Arvingerne efter *fur*. — I nyere romanistiske Lovgivninger findes den omtalte Begrænsning af Arvingers Ansvar for Arveladerens Delikter ikke anerkjendt.

Selv om *transitus actionum* efter det Anførte ikke finder Sted, anerkjendes den dog, baade aktivt og passivt, endog ved *actiones poenales*, naar Dødsfaldet først har fundet Sted efter Litiskontestationen.

II. 1. *Præscriptio actionum* betyder Bortfald af *actiones* paa Grund af, at de ikke ere gjorte gjældende inden Udløbet af et vist Tidsrum. Opringdeligt kjender den romerske Ret ikke nogen Aktionsforældelse. Endnu paa den klassiske Tid er det Regelen, at de civile *actiones* ikke forældes, medens de prætoriske Klager ordentligvis forældes i et Aar og de ædiliske i endnu kortere Tid. Endvidere gjaldt for de tingligretlige Klager et ejendommeligt Forældelsesinstitut, *præscriptio*

longi temporis, ifølge hvilket de nævnte Klager forældes overfor den Besidder af Tingen, der havde *justum initium possessionis* ∴ opfyldte Hævdsbetingelserne *bona fides* og *justus titulus*, i et Tidsrum af 10 eller 20 Aar, eftersom Parterne vare *præsentes* eller *absentes*. Paa Grund af dette Instituts ganske ejendommelige Natur — *bona fides* hos *reus* er ellers ikke Betingelse for Forældelse — og Forbindelse med Hævdsreglerne vil det først blive omhandlet i Læren om Hævd, § 53. III. Først Kejser Theodosius II gav 424 en Forældelsesregel, som omfattede *actiones* i Almindelighed, nemlig *præscriptio triginta annorum*. Denne Regel ophæver ikke de ældre hurtigere Forældelser: de *actiones*, som kun vare undergivne den 30-aarige Forældelse, kaldes fremdeles *perpetuæ* i Modsætning til dem, der ere undergivne de ovenfor omtalte korte Forældelser, *actiones temporales*. Den theodosianske Klagepræskription omfatter, bortset fra enkelte Undtagelser, alle Klager.

2. Den første Betingelse for, at der kan være Tale om *præscriptio actionum*, er, at *actio* er *nata* ∴ nu kan gjøres gjældende som aktuel. Forældelsen løber først fra dette Tidspunkt af.

Fordringsrettighedernes *actio* er *nata*, naar Fordringen er forfalden, selv om der endnu ikke foreligger nogen Forsømmelse med at handle fra Skyldnerens Side; forudgaaende Opfordring til Skyldneren om at handle kræves ikke. Er der fastsat en Ydelsestid, er altsaa *actio nata*, naar dette Tidspunkt er kommet. Dersom ingen Ydelsestid eller Betingelse er fastsat, er *actio nata* straks ved Forpligtelsens Stiftelse. Tinglige Rettigheders *actio* er *nata*, og Forældelsen begynder at løbe, naar der fra en Andens Side foreligger Hindringer for Rettens Udøvelse,

som Retshaveren nu kan fordre fjærnede; Retsbrud, endsige Delikt, fra Modpartens Side er ikke nogen Betingelse. Ejerens *rei vindicatio* overfor Usufructuar og Kommodatar er saaledes *nata*, saasnart disses Brugstid er udløben. Hvad der udfordres for, at en Præjudicialklage (S. 88) kan blive *nata*, er ikke ganske klart.

3. Forældelsesfristen er i Almindelighed 30 Aar; i enkelte Tilfælde er den dog 40 Aar, saaledes forældes *actio hypothecaria* overfor Pantsætteren, hans Arvinger og *creditor posterior*, saalænge Pantsætteren lever, først i 40 Aar. Som praktisk vigtigt Exempel paa de ovfr. S. 101 omtalte korte Forældelser nævnes de ædiliske Klager (S. 321). Ved adskillige af disse korte Forældelsesfrister tages kun *tempus utile* i Betragtning ∴ kun den Tid, paa hvilken det har været faktisk muligt for Retshaveren at afbryde Forældelsen. Den Theodosianske Forældelsesfrist beregnes derimod som *tempus continuum* ∴ hele Tiden fra Forældelsesfristens Begyndelse tages principielt i Betragtning; dog begynder Forældelsen overfor Umyndige først at løbe, naar de ere blevne myndige, og ogsaa enkelte andre Omstændigheder suspendere Forældelsen.

Præskriptionsfristen behøver ikke at udløbe mellem de samme Personer; den kommer ikke blot den oprindelige *actor* til Skade og den oprindelige *reus* til Gavn, men ogsaa disses Universal- og Singulærsukcessorer. Mod Ejerens *rei vindicatio* kan Forældelsesindsigelsen saaledes fremsættes af den, til hvem den oprindelige Besidder, overfor hvem *actio* først var *nata*, før eller efter Fristens Udløb har overdraget eller pantsat Tingen, hvorimod f. Ex. Finderen af en Ting ikke kan gjøre gjældende overfor Ejeren, at dennes Vindikationskrav nu vilde være forældet overfor den ældre Besidder, som har tabt Tingen.

4. Forældelsen afbrydes fra Klagerens Side ved Retsforfølgning, oprindelig ved *litis contestatio*, senere ved Stævning (*conventio*); udenretligt Paa-krav afbryder ikke. Fører den anlagte Sag til Dom, indtræder Retsforholdet i et nyt Stadium, og kun 30-aarig Forældelse kan nu finde Sted, selv om Aktionen hørte til dem, der forældes i kort Tid. Bringes Sagen ikke til Ende, begynder en ny Forældelse paa 40 Aar at løbe fra den sidst foretagne judicielle Handling. Dernæst afbrydes Forældelsen derved, at *reus* i Gjerning eller skriftligt anerkjender den paagjældende Ret. Naar Afbrydelsen ophører, begynder Forældelsen paany at løbe som fra første Færd.

5. Virkningen af Klageforældelsen er med Hensyn til *actiones in rem* utvivlsomt kun den, at den paagjældende Klageret er tabt overfor den, mod hvem den blev *nata*, og dennes Sukcessorer; disse kunne møde Aktionen med en *exceptio*. Ejeren f. Ex. vedbliver, uanset at hans *rei vindicatio* er forældet overfor en vis Besidder, at have Ejendomsret, hvilket viser sig, naar han selv kommer i Besiddelse af Tingen, eller den kommer i en Trediemands Besiddelse, der ikke staar i Sukcessionsforhold til den, til hvis Fordel Forældelsen er indtraadt. Hvad *actiones in personam* angaar, er det givet, at Forældelsesvirkningen i alt Fald er den, at Skyldneren faar en *exceptio* mod Kreditors *actio*, og det er klart, at Virkningen altsaa her er langt mere indgribende end ved *actiones in rem*. Der tvistes om, hvorvidt der efter Forældelsen endnu bestaar en *obligatio naturalis* eller ikke; i hvert Fald erkjendes det, at den Panteret, hvorved Fordringen er sikret, staar uberørt af Fordringens Forældelse, og Betaling af den forældede Fordring anses ikke for en *donatio*. Som en særlig Virkning af Klageforældelsen fremhæves, at Hovedkravets Forældelse medfører Fortabelse af

Retten til at indkræve Frugter og Renter, uanset at *actio* forsaavidt ikke har været *nata* i Forældelsestid.

---

§ 1 Inst. (4—12). 1. 3 § 1 Cod. (7—39).

§ 25.

Exceptio. Replicatio.

1. Ved *exceptiones* forstaas visse af Sagvolderens Realitetsindsigelser. Begrebet har uddannet sig under Formularprocessens Herredømme. Indsigelser fra Sagvolderens Side, som gik ud paa, at Sagsøgerens *intentio* ikke var rigtig, aabnede *formula* ham stedse Adgang til at fremsætte for Dommeren, hvis Instrux netop lød paa, at han kun maatte dømme, dersom *intentio* befandtes rigtig. Andre Indsigelser, de altsaa, som gik ud paa, at *reus* burde frifindes, uanset at *intentio* er rigtig, maatte (bortset fra *actiones bonæ fidei*), som omtalt ovfr. S. 90 og 97, hjemles ved en særlig Undtagelsesbestemmelse (*exceptio*) i *formula* og det er disse, som faa Benævnelsen *exceptiones*. Gaar f. Ex. *intentio* ud paa, at Sagvolderen efter *jus civile* er pligtig at yde, falde de Indsigelser, hvorved det gøres gjældende, at dette ikke forholder sig saa, men at den paastaaede Ret er *ipso jure nullum*, f. Ex. at Sagvolderen var umyndig, da han indgik den paagjældende Kontrakt, eller at Ydelsen er erlagt, udenfor Exceptionsbegrebet. *Exceptiones* derimod ere alle Indsigelser, som gaa ud paa Frifindelse, uanset at *reus* er *civiliter obligatus*, saasom at den paagjældende Kontrakt er fremkaldt ved Svig eller Tvang, eller at Stipulationskreditor har eftergivet Skylden ved formløs Aftale (*pactum de non petendo*) med Debitor. Der son-

dres imellem *exceptiones peremptoriæ* (*perpetuæ*) : de, som for stedse udelukke den paagjældende Klagerets Gjennemførelse, f. Ex. Svigsindsigelsen, og *exceptiones dilatoriæ* (*temporales*) som kun midlertidigt hæmme Klageretten, f. Ex. den Indsigelse, at den paagjældende Fordring ifølge et *pactum de non petendo intra certum tempus* ikke endnu kan indtales.

Det saaledes under Formularprocessens Herredømme uddannede Exceptionsbegreb bevares med uforandret Omraade efter denne Procesmaades Bortfald. Idet der saaledes maa bortses fra det formelle Kjendemerke for Begrebet, som Formularprocessen afgav, maa *exceptiones* bestemmes som de Realitetsindsigelser, der gaa ud paa Frifindelse (total eller delvis), uanset at den paa-staaede Klageret (eller Ret) tilkommer Sagsøgeren. Exceptionsforholdene synes saaledes at være Udtrykket for Indbegrebet af Rettigheder, som lide under en Mangel eller Begrænsning, i Modsætning paa den ene Side til den mangelfrie ubegrænsede Ret, paa den anden Side til det, som slet ikke er nogen Ret (*ipso jure nullum*). Dette, at Exceptions-tilfældene ere Udtryk for Rettigheder, som lide under en Begrænsning eller en Mangel, er nu rigtigt nok for adskillige Tilfældes Vedkommende, nemlig hvor Exceptionen skyldes en modstaaende Ret, som tilkommer Sagvolderen, f. Ex. den Indsigelse mod Ejers *rei vindicatio*, at der tilkommer Sagvolderen Retentionsret for Omkostninger, som han har anvendt paa Tingen, eller Kompensationsindsigelsen. Men naar man endvidere har antaget, at de Ugyldighedsgrunde, der virke *ope exceptionis*, f. Ex. Svig og Tvang, gennemgaaende ere af en materielt svagere Beskaffenhed end de, der virke *ipso jure*, f. Ex. Umyndighed, og naar man herpaa har opbygget en materiel Forskjel imellem Retshandlers Anfægtelighed og

Nullitet, se ndfr. § 37, er man sikkert paa Vildspor. Det siges tværtimod i Kilderne paa adskillige Steder udtrykkeligt, at der ikke er nogen Forskjel imellem, om man ikke har nogen *actio*, eller om den *actio*, man har, svækkes af en *exceptio*. Forholdet er det, at Exceptionsbegrebet alene er Udtryk for de gennem Prætor anerkjendte Frifindelsesgrunde i Modsætning til de umiddelbart ved *jus civile* hjemlede. De Udtalelser i Kilderne, der kunne antyde, at Exceptionstilfældene repræsentere en materiel Forskjel imellem mangelfulde Rettigheder og Tilfælde, hvor slet ingen Ret eksisterer, forklares ved den fra Formularprocessens Tid nedarvede Sprogbrug, ovfr. S. 105, og derved, at *jus honorarium* formelt ikke ophævede *jus civile*, ovfr. S. 16.

II. Nogle *exceptiones* kunne fremsættes i Almindelighed mod Enhver, som gjør Klagen gjældende, f. Ex. Tvangsindsigelsen, medens andre kun kunne gjøres gjældende mod visse Personer, f. Ex. Svigsindsigelsen; der sondres herefter mellem *exceptiones in rem* (eller *in rem scriptæ*) og *in personam*.

Affattelsen af *exceptio* i *formula* sker ordentligvis ved Beskrivelse af de Kjendsgerninger, der af føde den paagjældende Indsigelse (*exceptiones in factum*), eller ved Henvisning til den Lovbestemmelse, som hjemler den, og heraf faa de enkelte *exceptiones* deres Benævnelse, f. Ex. *exceptio quod metus causa*, *exceptio senatusconsulti Macedoniani*. Medens saaledes *exceptio doli (specialis)* kan bruges som særligt Udtryk for Svigsindsigelsen, benyttes denne Betegnelse i Almindelighed i langt mere omfattende Betydning som Udtryk ikke for Exceptionsgrunden men for en Egen skab ved Klagerens Forhold eller ved selve Klagen. *exceptio doli (generalis)* er nemlig anvendelig overalt, hvor Klageren indkræver Noget, som han véd ikke

tilkommer ham, eller som det objektivt strider imod *bona fides* at fordre. *Exceptio doli* kan saaledes i meget vidt Omfang benyttes istedetfor de enkelte *exceptiones* og rækker langt ud over disse. Anerkjendelsen af denne vidtrækkende *exceptio*, der overfor *actiones bonæ fidei* ikke behøver særlig Hjemmel i *formula*, ovfr. S. 98, betyder et mægtigt Fremskridt for »det nye Retssystem«, for *jus bonum et æquum* overfor *jus strictum* og skaber vigtige Retsinstituter, f. Ex. Retentionsretten, se om denne i § 71.

III. Overfor *exceptiones* kan der tilkomme Sagsøgeren Forsvarsmidler, der forholde sig til *Exceptionen*, som denne til *actio*. Benævnelsen herfor er *replicatio*. Paa tilsvarende Maade kan *replicatio* mødes med *duplicatio* fra Sagvolderens Side, denne atter med en *triplicatio* fra Sagsøgerens og saa fremdeles.

**1. 2 pr. Dig. (44—1), pr., §§ 1 og 3 Inst. (4—13),
1. 112 Dig. (50—17).**

§ 26.

Litiscontestatio. Resjudicata. Exekution. Konkurs.

I. 1. Retsvirkninger, svarende til dem, som i Nutiden knyttes til Processens Begyndelse, henføres i den romerske Ret til *litis contestatio*: Formuleringen af Retstvisten mellem Parterne. Det er ovfr. S. 84 omtalt, at *litis contestatio* i *ordo judiciorum privatorum* danner Slutningspunktet af Forhandlingen *in jure*; efterat Formularprocessen er opført, foreligger *litis contestatio: post narrationem propositam et contradictionem objectam*. I den senere Ret slutte nogle af de Retsvirkninger — det er

tildels omtvistet hvilke — der tidligere knyttede sig til Litiskontestationen, sig til *Stævningen* (*conventio*). I sin Oprindelse er Litiskontestationen vistnok en Overenskomst mellem Parterne om, at der nu mellem dem skal gjælde, hvad Dommeren (*arbiter*) fastsætter, og Dommerens Afgjørelse gjør Retten utvivlsom, saa at den kan hævdes ved Selvtægt, jfr. ovfr. S. 83. Skjønt Litiskontestationen naturligvis tidlig har tabt denne Karakter, saa at de Retsvirkninger, der indtræde som dens Følge, i Virkeligheden skyldes Processens egen Natur, opfattes (eller rettere vel konstrueres) Forholdet fremdeles saaledes, at der ved Litiskontestationen kontraktmæssigt eller kvasikontraktmæssigt sættes et nyt Forhold i det paaklagede Retsforholds Sted (*novatio*).

2. Som Virkninger af Litiskontestationen nævnes følgende:

a. I den ældre Ret konsumeredes den paagjældende *actio* ved Litiskontestationen (*ne bis de eadem re sit actio*); efterat der var anordnet *judicium* for Sagen, kunde den saaledes benyttede *actio* ingensinde paany gjøres gjældende, og *actor* kunde ikke opnaa Andet, end hvad den begyndte Proces kunde forskaffe ham. Men denne Klagekonsumtion er bortfalden i den justinianske Ret.

b. Afgjørelsen af, om der skal finde *condemnatio* Sted eller ikke, og af, hvad der skal tilkjendes Sagsøgeren, afhænger i ældre Ret af Forholdene paa Litiskontestationens Tid; der skal tilkjendes ham, hvad han vilde have havt, dersom Dommen var falden og opfyldt i Litiskontestationens Øjeblik. Men efterhaanden svinger man i Realiteten hen imod den Regel, at Dommens Udfald afhænger af Forholdene paa Domsafsigelsens Tid, dog at Sagsøgeren skal have Godtgørelse for det Tab, han har lidt ved gennem Processen at opholdes i sin Retsnydelse, forsaavidt

som Sagvolderen er i Brøde eller er beriget ved den gennem Processen vundne Opsættelse af Afvikling. Som Anvendelser af og Supplementer til disse Grund-sætninger anføres:

α. Sagsøgeren kan fordrø *omnis causa* 2; ikke blot den egentlige Procesgjenstand men ogsaa Udbyttet af denne efter *litis contestatio*, f. Ex. Frugter og Renter; denne Sætning afsvækkes efterhaanden for det Tilfælde, at *reus* er uden Brøde.

β. Forskellige Begivenheder, som bortset fra Processen vilde forringe eller tilintetgjøre Sagsøgers Retskrav, f. Ex. den omprocederede Tings Undergang, faa ikke denne Virkning, naar de indtræde efter *litis contestatio*; ogsaa denne Sætning afsvækkes til Fordel for den Sagvolder, som er i god Tro. Et Exempel paa den her omhandlede Virkning af *litis contestatio* er, at denne, der i den ældre Ret ikke umiddelbart afbrød den løbende Hævd, bevirker, at det efter den løbende Tidsrum ikke kommer *actor* til Skade ved Dommens Afgjørelse af, om Hævd er vunden.

γ. Naar *lis* er *contestata*, kan Søgsmålet fortsættes af og imod Parternes Arvinger, selv om *actio* hører til dem, der ikke aktivt eller passivt gaa over paa Arvinger.

δ. Forældelse af Klageret afbrydes ved *litis contestatio*, senere allerede ved Stævningen.

ε. Det er forbudt at afhænde ikke blot det af *actor* rejste Krav men ogsaa selve Gjenstanden for Processen (*res litigiosæ*).

II. 1. Dommen er — bortset fra Appel og desl. — en endelig og retskraftig Afgjørelse af Retstvisten. Forholdet konstrueres paa lignende Maade som ved *litis contestatio* saaledes, at der ved Dommen ifølge en *novatio* sættes et nyt Forhold i det foreliggende Forholds Sted.

2. Naar Sagvolderen under Forhandlingen *in jure* tager bekræftende til Gjenmæle (*confessio in jure*), anordnes der ikke noget *judicium*, men Sagvolderen behandles som kondemneret. Paa lignende Maade behandles Sagvolderen, der, tilstedeværende *in jure*, uden Grund nægter at indlade sig paa Klagen eller iøvrigt ikke opfylder visse Defensionspligter.

III. 1. Den af den kondemnatoriske Dom udspringende *actio judicati* gaar ud paa Tvangsansvendelse, men dog kan dens Benyttelse føre til en Proces som andre Klager, idet det, under særligt strængt Ansvar for *condemnatus*, er ham tilladt at fremsætte visse Indsigelser, navnlig at Domskravet nu er ophørt, og likvide Modfordringer kunne gjøres gjældende overfor *actio judicati*.

2. Indtil langt ned i Tiden kunde alene Pengekrav exekveres, ovfr. S. 88, og hvad Tvangen angaar, kjendte Romerretten oprindeligt kun Personalexekution. Det fastholdes strængt, at Kravet kun er et Krav mod Personen og ikke giver Fordringshaveren nogen Ret over eller imod Skyldnerens Formue, som alene skal være undergivet dennes Raaden. Ifølge de tolv Tavlers Love var Retsmidlet *legis actio per manus injectionem*. Domhaveren kunde bemægtige sig Skyldneren og efter hans Fremførelse for Prætor, hvis han ikke rettede for sig eller stillede en *vindex*, tage ham med sig som Skyldtræl i Fængsel. Naar efter en Frist og offentligt Udraab ingen Indløsning fandt Sted, kunde Domhaveren sælge Skyldneren *trans Tiberim* eller dræbe ham; benyttede han sig ikke af disse Beføjelser, maatte Skyldneren frigives. Efterhaanden udvides Skyldnerens Adgang til Forsvar imod *manus injectio*, og Forholdsreglernes Strænghed mildnes. Under For-

mularprocessen maa Skyldneren, naar han ikke retter for sig eller stiller Sikkerhed overfor *actio judicati*, i Henhold til en *addictio* fra Prætors Side aftjene sin Skyld hos Kreditor. I den justinianske Ret bestaar dette Forhold ikke mere; Personalexekution kjendes nu kun som Gjældsfængsel, naar Realexekutionen ikke fører til Fyldestgjørelse.

3. Den første almindelige Form af Realexekution er den prætoriske *missio in possessionem rei servandæ causa*. Fordringshaveren indsættes ifølge sin Begjæring af Prætor i Raadighed over Skyldnerens Formue, jfr. S. 249, andre Kreditorer kunne slutte sig til ham, og efter visse Forholdsreglers Iagttagelse sælges Formuen som Helhed (*venditio bonorum*) til Fordel for samtlige Skyldneres Kreditorer til den, som byder disse de fleste Procenter. Institutet er saaledes tillige en Konkursbehandling. Ved selv at afgive sin Formue til saadan total Realisation, *cessio bonorum*, kunde Skyldneren under visse Betingelser undgaa Retsforfølgning og den ellers med *venditio bonorum* følgende Infami. Som Middel for individuel Retsforfølgning vil det ses, at *venditio bonorum* frembød betydelige Ulemper, men selve Institutets Existens var en virksom Trusel til frivillig Afvikling. I Kejsertiden aabnes der endelig Domhaveren Adgang til ved en *pignoris capio ex causa judicati* at erholde Sikkerhedsret over saa meget af Domfældtes Gods, som udkræves til Fyldestgjørelse, og Dækning ved dettes Salg. *Missio in possessionem* træder herefter i det Væsentlige tilbage til sin naturlige Funktion som Konkurs, og istedetfor *venditio bonorum* finder nu stykkevis Realisation af Formuen Sted til Fordel for Kreditorerne.

Under *cognitio extraordinaria* er Sætningen *condemnatio semper pecuniaria*

bleven begrænset. Dommen kan nu lyde paa Afgivelse af en bestemt Ting, og saadanne Domme kunne exekveres umiddelbart, saaledes at Retsfunktionærerne fratage Domfældte Tingen og overgive den til Domhaveren.

Gaj. III § 180, IV § 48, l. 40 pr. Dig. (5—3).

§ 27.

Interdicta.

I. I ældre Tid afgjordes forskellige Sager summarisk uden egentlig Rettergang af Prætor i Kraft af hans *imperium* ved en af ham, ifølge formløs og hurtig Undersøgelse af de faktiske Forhold til Paa-gjældende udstedt og eventuelt ved de sædvanlige magistrale Tvangsmidler haandhævet Ordre (*interdictum, decretum*). Det var navnlig Krænkelser af den offentlige Orden, derunder Besiddelsesstridigheder (Fredsbrud), mod hvilke Prætor optraadte paa denne Maade. Men efterhaanden levne Prætors forøgede Embedsforretninger ham ikke længere Tid til Sagens faktiske Undersøgelse, og den mere udviklede Retsanskuelse fordrer Adgang til den egentlige Retsplejes Undersøgelse og Forsvar. Allerede tidligt fremtræde derfor Interdikterne — og dette er Interdikterne i teknisk Forstand — som hypotetiske Magistratsbefalinger, der danne Indledningen til en Proces. Efterkommes Befalingen, er Sagen i Orden. I modsat Fald dannede Interdiktet Udgangspunktet for en ordinær Proces, under hvilken de faktiske Forhold undersøges som sædvanligt. Ordentligvis tilvejebringes Grundlaget for denne Proces ved *sponsiones* og *restipulationes*, som Parterne under Prætors Medvirken maa indgaa. Befin-

des de i Interdiktet forudsatte faktiske Forhold rigtige, lider Indklagede den Straf for Overtrædelsen af Interdiktet, at han mister den ved hans *sponsio* lovede Sum, og Dommeren kan, i Henhold til den ham paa Klagerens Begjæring dertil af Prætor givne Bemyndigelse, ved sit *arbitrium* tilkjende Klageren dennes Interesse i Interdikts Efterkommelse.

I den Justinianske Ret ere Interdiktsprocessens ovenfor angivne Ejendommeligheder forsvundne. *Interdictum* er nu kun Betegnelse for visse *actiones*, nemlig de Klagerrettigheder, som tidligere hævedes gennem Interdiktsproces.

II. Efter Interdikternes Indhold sondres der imellem *interdicta restitutoria* (»*restituas*«), *exhibitoria* (»*exhibeas*«) og *prohibitoria* (»*veto*«). Dernæst sondres der imellem *interdicta adipiscendæ, retinendæ* og *recuperandæ possessionis*. Endvidere sondres imellem *interdicta simplicia* og *duplicia*.

---

pr., § 8 Inst. (4—15).

§ 28.

In integrum restitutio.

I. Retslivets Erfaring vil ofte udvise, at de givne Retsregler ere for almindeligt affattede, og at der vil forekomme Tilfælde, hvor deres Anvendelse fører til Resultater, som Retsfølelsen vægrer sig ved at acceptere. Den almindelige Vej, ad hvilken denne Konflikt mellem den gjældende, for almindeligt affattede Retsnorm og den nuværende Retsfølelses Fordringer fjærnes, vil være den, at der dannes nye Retsregler, som indskrænke den ældres Omraade. I den

romerske Ret er saaledes Modsætningen imellem *jus strictum* og *æquitas*, som ofte i det Foregaaende omtalt, bleven udjævnet, dels ved nye Loves Givelse, dels ved anden retsdannende Virksomhed, navnlig ved Prætors Indrømmelse af *exceptiones* og *actiones*, hvorved i Realiteten den ældre Ret er bleven ændret til bedre Overensstemmelse med *æquitas*. Men for denne Udjævning virkede Prætor ogsaa ad anden Vej, idet han i Kraft af sit *imperium* indrømmede *in integrum restitutio*. Denne maa bestemmes som det ekstraordinære Retsmiddel, der giver en Tablidende Gjenoprettelse af den tidligere Tilstand, naar Tabet skyldes den gjældende Ret, men findes stridende imod Billighed. Indrømmelsen af *in integrum restitutio* er ikke, som Indrømmelsen af nye *actiones* og *exceptiones*, en almindelig Ændring af den bestaaende Ret, men kun en Afvigelse fra denne for det foreliggende Enkelttilfældes Vedkommende ifølge Prætors Skjøn. Medens *actio* og *exceptio* tjene til Beskyttelse mod Uretten, opfattes *in integrum restitutio* som Beskyttelse mod den gjældende Ret.

II. Betingelserne for *in integrum restitutio* ere følgende:

1. En vis Retsvirkning maa være indtraadt i Henhold til den gjældende Ret, og denne maa ikke selv give tilstrækkelig Beskyttelse mod Retsvirkningen. At der overfor den ældre Ret er givet *actiones* og *exceptiones* til Lempelse af visse af dens Virkninger, vil saaledes i Almindelighed udelukke *in integrum restitutio* overfor disse Virkninger, men dog ikke ubetinget. Det udtales f. Ex., at *in integrum restitutio* paa Grund af *dolus* skal foretrækkes for *actio doli*, fordi denne medfører Infami.

2. Den, der begjærer Restitution, maa have lidt et Tab ved den i Henhold til den gjældende Ret indtraadte Retsvirkning. Tabet maa skyldes Retsreglerne; det rent tilfældige Tab giver ikke Adgang til Restitution. Udelukket er Restitution af Tab, som skyldes egen *dolus*, og overfor den 30- og 40aarige Klageforældelse maa Restitution ikke gives.

3. Der maa foreliggen en Restitutionsgrund (*justa causa restitutionis*), se herom under IV. Men Restitution gives ikke uden videre, fordi der konstateres at foreligge en af de anerkjendte Restitutionsgrunde, men kun naar den foreliggende Grund efter det enkelte paaklagede Tilfældes individuelle Beskaffenhed af Prætor skjønnes at bevirke Retsvirkningens Ubillighed, saa at denne bør ophæves. Det er dette sidste Moment, der kvalificerer Restitutionen som extraordinært Retsmiddel.

4. Restitutionsbegjæringen maa fremsættes inden en vis Frist.

III. Restitutionen meddeles af Prætor og andre højere *magistratus*; i senere Tid have visse Dommere Kompetence til at meddele Restitution i de af dem behandlede Retssager. Den tablidende Part henvender sig til Prætor, som, efter at have hørt Modparten og undersøgt Sagen (*specialis causæ cognitio*) meddeler endeligt Restitutionsdekret, naar de under II angivne Betingelser ere tilstede. Restitutionens Virkning er Gjenoprettelsen af den tidligere Retstilstand.

IV. Som Restitutionsgrunde nævnes følgende:

1. *Minor ætas*. Som Supplement til den tidligere, med det 14 og 12 Aar indtrædende Myndig-

hedsalder giver Prætor de Myndige under 25 Aar (*minores*), se ovfr. § 21. II. 3. a, Restitution i al Almindelighed mod Tab, som de paa Grund af den med deres unge Alder forbundne Letsindighed og Uerfarenhed havde lidt ved deres Retshandler eller andre Foretagender. Paa den anden Side indskærper Paulus, at der dog bør udvises nogen Forsigtighed med Meddelelsen af Restitutionen, da ellers Ingen turde indlade sig med *minores*, og Restitutionsinstituttet saaledes vilde blive dem til Skade.

2. Ulovlig Tvang (*metus*), (§ 36. I).

3. Svig (*dolus, calliditas*), (§ 36. II).

4. *Justus error*. Denne Restitutionsgrund anerkjendes kun for specielle Tilfælde Vedkommende, som hovedsagelig ere af processuel Natur, og flere af Tilfældene ere paa Justinians Tid forsvundne ved Forandringer af den gjældende Ret.

5. *Capitis deminutio (status mutatio)*. *Capitis deminutio minima* medførte, at visse af den Paagjældendes i *jus civile* grundede Forpligtelser ophørte. Mod dette Ophør gaves der Kreditorerne *in integrum restitutio*, § 19.

6. *Absentia*. Dette er den vigtigste Restitutionsgrund for *maiores vigintiquinque annis*. Ediktets Udtalelser om *absentia* hjemle nemlig Restitution af Tab, som skyldes Forsømmelser, f. Ex. Undladelse af Forældelsers Afbrydelse og andre Fristers Iagttagelse, naar Forsømmelsen efter Prætors Skjøn findes retfærdiggjort af ydre Forhindringer. Ediktets Udgangspunkt er den Forhindring, som ligger i Retshaverens tvungne Fraværelse, deraf Benævnelsen *absentia*. Men lige med Retshaverens Fraværelse stilles anden Forhindrethed, og det hvad enten den ligger i Retshaverens Forhold eller i Modpartens eller paa andre Punkter.

V. I Nutidens Retsforfatninger gaa Bestræbelserne — ikke altid med Held — ud paa at gjøre Restitutionsinstituttet overflødigt ved almindelige Retssætninger. Dansk Ret kjender endnu i ikke ringe Omfang Restitution overfor processuelle Afgjørelser, f. Ex. Oprejningsbevillinger, som dog deri ere forskjellige fra den romerske Restitution, at Bevillingens Givelse formelt fremtræder som en Naadessag. Som et Exempel fra en nyere Lov paa en Ordning, der ligner Restitution overfor Retshandler — det erindres, at det ingenlunde strider mod Institutets Væsen, at Restitutionen meddeles af Dommeren, se ovfr. under III — kan nævnes Sølov § 227, jfr. Lov Nr. 103 af 29. April 1913 § 8, »kan tilsidesætte eller ændre«.

**l. 1, 2, 3 Dig. (4—1), l. 1 pr., § 1, l. 16 pr., l. 24
§ 1 Dig. (4—4).**

TREDIE KAPITEL:

Retshandler.

§ 29.

Begreb og Inddelinger.

I. Ved Siden af de almindelige Regler om Retssubjekterne, Kap. 1, og om Retsbeskyttelsen, Kap. 2, give Fremstillingerne af den romerske Privatreth sædvanligt i Privatrethens almindelige Del bl. A. en Oversigt over de Kjendsgjæringer, som i Medfør af den gjældende Ret bevirke Stiftelse og Ophør (Forandring) af Rettigheder (retsstiftende eller juridiske Kjendsgjæringer). Af disse synes kun Retshandelen (*negotium*: denne Betegnelse kan dog ogsaa omfatte Andet) at have saa almindelig Betydning, at den bør omhandles her.

Ved Retshandel — dette Begrebs Omraade er meget omtvistet — forstaas i denne Fremstilling den private Viljeserklæring, som efter sit Indhold gaar ud paa at stifte, forandre eller ophæve Ret, og som derfor har den af Indholdet angivne Retsvirkning, forsaavidt ikke særlige Omstændigheder foreligge.

II. Som Hovedinddeling af Retshandlerne er i den senere Tid opstillet Sondringen imellem Løfter 1: Viljeserklæringer, som gaa ud paa at paalægge den Erklærende Baand eller opgive ham tilkommende Rettigheder, og paa den anden Side Paalæg 2: Viljeserklæringer, som gaa ud paa at paalægge Andre end den Erklærende Baand til Fordeel for den Erklærende, f. Ex. Akcepten af et Løfte, eller for Andre, f. Ex. Testamentet. Det Rigtige i

denne Sondring er, at Løfterne fremhæves som en vigtig, særlige Regler undergIVEN Afdeling af Retshandlerne; Reglerne om dem hvile nemlig — selv hvor Retsordenen staar paa Viljestheoriens Standpunkt — væsentligt paa et Hensyn, som ikke gjør sig gjældende ved andre Retshandler, nemlig det, at der maa kunne stoles paa Løfter. Indenfor Løfternes Kreds maa atter sondres mellem paa den ene Side dem, der gaa ud paa at anordne en Formueovergang (Overdragelsesretshandler; undertiden benævnes de for snævert som tinglige Retshandler) eller en Retsopgivelse, og paa den anden Side dem, der kun gaa ud paa at forpligte Løftgiveren overfor en Anden, altsaa paa at skabe Fordringsrettigheder (i akcepteret Tilstand kaldes disse sidste Retshandler i Almindelighed Kontrakter). Det andet Led i Sondringen, Paalægene, omfatter Led, der ere saa forskjelligartede, f. Ex. Testamentet, Akcepten af et Løfte, Opsigelsen, Modregningsbegjæringen o. s. v., at Fællesregler af Betydning vistnok ikke kunne opstilles for dem. Det bliver derfor misvisende at give dem en Fællesbetegnelse, og Betegnelsen Paalæg er tilmed for adskillige Leds Vedkommende næppe sprogligt heldig. — Dette Afsnit af Fremstillingen vil kun angaa de Retshandler, der ere af mere almindelig Betydning, nemlig, foruden Løftet, dettes Akcept og *dispositiones mortis causa* 3: Testamentet og Kodicillen.

III. I næsten alle Fremstillinger vil man finde opstillet som Hovedsondring de ensidede og de to-sidede Retshandler. Den to-sidede Retshandler er Overenskomsten (*conventio*, *pactum*, *pactio*, *consensus*) 3: det akcepterede Tilbud. Retsvirkningen skyldes her to Personers overensstemmende Viljeserklæringer eller — som det undertiden fiktionsmæssigt siges — to Personers Fællesvilje. Overens-

komstens tvende Bestanddele udsondres paa forskjellig Maade. Undertiden sondres der efter Tidsprioriteten, og den i Tiden første Erklæring kaldes da Tilbudet, hvad enten den er et Løfte eller en Tilegnelseserklæring, medens den sidste kaldes Antagelse eller Akcept, hvad enten den er en Tilegnelseserklæring eller et Løfte, jfr. i Nutiden Udtrykket Vexelaccept. Vigtigere, se ovenfor under II, er Sondringen mellem de tvende Erklæringer efter deres forskellige retlige Betydning, nemlig Løftet eller Forpligtelseserklæringen og Tilegnelseserklæringen (Antagelsen, Akcepten; i denne Betydning tages Betegnelsen Akcept i denne Fremstilling). I disse sidstnævnte Bestanddele kan enhver Overenskomst opløses, hvorimod den første Sondring er umulig, naar de to Viljeserklæringer afgives samtidigt. Ved ensidede Retshandler forstaas de, hvis Retsvirkning kun forudsætter Viljeserklæring fra én Person, f. Ex. Testamentet. Indenfor de ensidede Retshandler sondres undertiden atter mellem dem, der for at have Retsvirkning maa afgives overfor en bestemt Person (*»empfangsbedürftige«*), og de rent ensidede. Begreberne ensidet og tosidet Retshandel maa ikke forveksles med ensidige og gensidige Retsforhold, hvilket sidste Udtryk betegner Retsforhold, hvor begge Parter ere forpligtede overfor hinanden, saaledes at de tvende Ydelser forholde sig som Vederlagsydelser, f. Ex. Kjøb og Salg i dets almindelige Skikkelse i Modsætning til Kaution, se S. 264.

IV. Sondringen imellem *dispositiones inter vivos* og *dispositiones mortis causa* forstaas paa forskjellig Maade. I Almindelighed sigtes der til Modsætningen imellem de Retshandler, hvormed en Person raader over sin Formue, og dem, hvorved han raader over sine Efterladenskaber, Testamenter og Kodicciller; denne Sprogbrug vil blive benyttet i det Følgende.

V. Der sondres imellem de kausale Retshandler, hvis Virksomhed er afhængig af, at deres *causa* (S. 272) realiseres, og de abstrakte, der ere virksomme uden Hensyn til Kausaens Bristen, som kun afføder et modstaaende obligatorisk Krav paa Ophevelse af Retshandelens Virkninger. Sondringen er af særlig stor Betydning for Romerretten, idet denne — i Almindelighed gjælder det samme om de romantiske Lovgivninger — erklærer Overdragelsesretshandler i Modsætning til Kontrakter for abstrakte ∴ Overdragelsesretshandelen er virksom, uanset at dens relevante Forudsætning brister, men Overdrageren faar i saa Fald en Fordringsret (*condictio*), gaaende ud paa Tilbageførelse af den ved Overdragelsen stedfundne ugrundede Berigelse, jfr. S. 146—147. Undertiden benyttes Terminologien abstrakt Retshandel ogsaa i anden Betydning end den ovenanførte, se S. 273.

VI. Ogsaa Sondringen mellem de Retshandler, der kræve Opofrelser til Gjengæld for den Fordel, de tillægge en Person (Erhvervelser *ex causa onerosa*), og dem, der udelukkende gaa ud paa at tillægge en Person Fordele (Erhvervelser *ex causa lucrativa*), er i flere Henseender af retlig Betydning.

§ 30.

Viljeserklæringernes objektive Fremtrædelsesmaade. Overenskomsttheorien.

Først frembyder sig her det Spørgsmaal, hvorvidt det er tilstrækkeligt til at fremkalde Retsvirkning, at en Viljeserklæring er udtalt, eller om det maa kræves, at den er meddelt en Anden, eller endog at denne Anden har tilegnet sig den.

I. Hvad angaar *dispositiones mortis causa* (Testamenter og Kodiciller), der jo ere Paalæg fra

Arveladerens Side til de legale Arvinger eller Staten til Fordel for Trediemand, staar det fast, at det er tilstrækkeligt, at Viljeserklæringen er udtalt ;den behøver ikke at være meddelt den, som skal have Retten, eller Nogen paa hans Vegne, og medmindre er det fornødent, at den er akcepteret. *Dispositiones mortis causa* ere altsaa rent ensidede Retshandler. Men Erhververen kan, saalænge han ikke har tilegnet sig den ham tillagte Ret, afslaa den med den Virkning, at han stilles, som om han aldrig havde havt den.

II. Om Akcepten af Løfter henvises til Udviklingen under IV.

III. Hvad Løfterne angaar, stiller Sagen sig anderledes end ved *dispositiones mortis causa*. Der vil i Almindelighed ikke være nogen Grund til at erkjende Løftet for forpligtende, forinden det er kommet til Adressaten, saa at det har kunnet vække en Forventning hos ham. Romerretten erklærer da ogsaa, at det blot udtalte Løfte (den rent ensidede Forbindelseserklæring) er uforbindende. Derimod har det været noget omtvistet, om dog ikke den ved den Erklærendes Foranstaltning til Adressatens Bevidsthed komne Skylderklæring (det færdige Løfte, Løftet i egentlig Forstand) er forpligtende efter romersk Ret ligesom i dansk Ret. Nogle have antaget dette (Løftettheorien), men ifølge den almindelige Mening forpligter Løftet efter romersk Ret ikke, førend det er akcepteret (Overenskomsttheorien). Forskjellen imellem disse Anskuelser er vidtrækkende. Efter Løftettheorien bliver den, der afgiver en Skylderklæring, bunden allerede i det Øjeblik, denne kommer til Adressatens Kundskab. Løftets Akcept skaber ikke Retten, men bevirker kun, at den ved Løftet skabte Ret, der tidligere kunde afslaaes med den Virkning,

at Løftemodtageren stilles, som om han aldrig havde havt Retten, nu kun kan opgives med Virkning for Fremtiden. Og Akcepts Undladelse skader efter denne Theori kun Løftemodtageren, naar Løftet udtrykkeligt eller stiltiende forlanger en Akcept som Betingelse for, at Løftegiverens Forpligtelse skal vedvare. Efter Overenskomsttheorien derimod bliver Løftegiveren først forpligtet, naar Akcepten er kommen til Existens; indtil dette Øjeblik kan han frit tage sit Løfte tilbage.

Der kan nu næppe være nogen Tvivl om, at Romerretten staar paa Overenskomsttheoriens Standpunkt, eller med andre Ord, at den almindelige Retshandel *inter vivos* er en tosidet Retshandel. For adskillige formbundne Retshandlers Vedkommende er Sagen klar, idet det ligger ligefrem i Formforskriften, at Akcept kræves, saaledes *stipulatio*, *acceptilatio*, *in jure cessio*, *mancipatio*, se ndfr. § 33. II. Men ogsaa iøvrigt gjælder Overenskomsttheorien. Stadigt tales der i Kilderne om *consensus*, *pactum*, *pactio*, *contractus* o. s. v. som Grundlag for Ret og Pligt, og de hjemle den forpligtende Kraft af *pollicitatio* i visse Tilfælde som Undtagelse fra en almindelig Regel. Men herved maa dog gjøres en vigtig Bibemærkning. En Overenskomst foreligger ikke blot, naar Løftemodtageren udtrykkeligt har erklæret, at han tilegner sig Løftet, men det er tilstrækkeligt, at der foreligger en stiltiende Akcept fra hans Side. Medens man nu, bortset fra særlig Hjemmel, under Begrebet stiltiende Akcept kun kunde indtage Handlinger fra Løftemodtagerens Side, som med Sikkerhed udvise, at det er hans Vilje at tilegne sig Løftet, give Kilderne netop Hjemmel til at strække Begrebet videre. En stiltiende Akcept erklæres saaledes undertiden at foreligge, naar Løftemodtageren i Anledning af

Løftet har afholdt Opofrelser, som Løftet forlanger, skjøndt slige Opofrelser jo ikke ere noget utvetydigt Udtryk for en Tilegnelsesvilje, men muligvis ere foretagne uden Ønske om at gjøre Løftet gjældende blot for at imødekomme Løftegiverens Ønske om Opofrelsernes Foretagelse. Efter Nogles Mening antages endvidere en stiltiende Akcept at foreligge, naar Modtageren af et Gaveløfte forholder sig passiv overfor dette, skjøndt Passiviteten jo meget vel kan være begrundet i, at han fuldstændig ignorerer Gaven og Giveren. Sidstnævnte Regel antages undertiden, men uden Støtte i Kilderne, ogsaa anvendelig paa alle andre Løfter, som kun gaa ud paa at tillægge Løftemodtageren Fordele.

Resultatet bliver saaledes det, at Romerretten, formelt fastholdende Overenskomsttheorien, ubevidst har gjort Afvigelser fra denne, idet den reelt anerkjender, at Løftet bliver forbindende ikke blot ved at accepteres, men undertiden ogsaa derved, a) at Løftemodtageren afholder Opofrelser, som Løftet forlanger, og endvidere maaske b) anerkjender, at Gaveløfter ere forpligtende uden Akcept, thi Passivitet overfor Gaveløfter er, naar ikke særlige Omstændigheder, der udvise en Tilegnelsesvilje, foreligge, i Virkeligheden ingen Akcept. Som bevidst Undtagelse fra Hovedreglen om Overenskomstens Nødvendighed hjemle Kilderne dernæst c) den bindende Kraft af Løftet, *pollicitatio*, under visse nærmere Betingelser, naar det gaar ud paa en Ydelse til det Offentlige.

Den Akcept, der efter det Anførte maa slutte sig til Løftet for at gjøre det forpligtende, maa være overensstemmende med Løftet og komme i rette Tid, i hvilken sidstnævnte Henseende Kilderne forøvrigt ikke udtale nærmere Regler. Det er ligegyldigt, om den foreligger efter Løftet eller forud for dette.

IV. Til Fuldstændiggjørelse af det Anførte og til dets nærmere Belysning hidsættes en Sammenstilling af den romerske Rets Regler med den danske Rets paa det Omraade, hvor de forskjellige Spørgsmaal og Forskjellighederne imellem de tvende Theorier træde skarpest frem, nemlig Afslutning af gjensidigt bebyrdende Retsforhold med en fraværende Person. I dansk Ret staar Sagen saaledes, at f. Ex. Sælgeren, der har afgivet et Salgstilbud, bliver bunden, saasnart hans Tilbud er kommet til Adressatens Bevidsthed; efter dette Tidspunkt kan Løftet ikke tilbagetages, og den Tilbagekaldelse af Løftet, der foretages forinden dette Tidspunkt, men først naaer Adressaten, efter at Løftet er kommet til hans Bevidsthed, er uden retlig Betydning. Denne Tilbyderens ved Løftets Indgaaen i Løftemodtagerens Bevidsthed skabte Pligt ophører efter Reglerne om svigtende Betingelser, naar Tilbyderen ikke inden den forlangte eller en passende Frist faar overensstemmende Akcept fra Løftemodtageren, idet Tilbud om Indtrædelsen i gjensidigt bebyrdende Retsforhold, naar ikke Andet er tilkjendegivet, maa antages stiltiende at kræve Akcept. Akceptanten bliver forpligtet i det Øjeblik, da hans Akcept, der tillige indeholder et Løfte, kommer til Tilbyderens Bevidsthed. Efter Romerretten bliver derimod Tilbudet først forpligtende i det Øjeblik, da det akcepteres. Dette maa gjælde, selv om Tilbudet gik ud paa, at Tilbyderen vilde staa ved sit Tilbud en vis Tid. Indtil Akcepten kan med andre Ord Løftet tilbagekaldes. Om den forinden Akcepten stedfundne Tilbagekaldelse annullerer Løftet, selv om den ikke har naaet Adressaten indtil Akcepten, er omtvistet. Det maa dog vistnok antages, § 34. III., at Tilbagekaldelsen udelukker Akceptens Gyldighed, selv om den ikke i Akceptens

Øjeblik er naaet til Løftemodtageren, men at Tilbyderen, der tager sit Løfte tilbage inden Akcepten og saaledes skuffer Løftemodtageren, som ikke har modtaget Tilbagekaldelsen og altsaa tror, at en gyldig Overenskomst er kommen i Stand ved Akcepten, maa erstatte Løftemodtageren det Tab, denne lider ved Skuffelsen (den negative Kontraktinteresse). Tvivl har endvidere været rejst, om det til Akcept er tilstrækkeligt, at Tilegnelseserklæringen er afgiven (Aeusserungstheorie), eller om den skal være kommen til Tilbyderen (Empfangstheorie) eller endog til dennes Bevidsthed (Vernehmungstheorie). Der savnes vistnok i Kilderne Hjemmel til at kræve mere end Erklæringens Afsendelse. Men ved Siden af Sætningen om, at Akceptens Afsendelse er tilstrækkelig til at binde Løftegiveren, maa det dog erindres, at dennes ved Akceptens Afsendelse indtraadte Bundethed ophører efter Reglerne om udeblivende Betingelser, naar Løftegiveren som Betingelse for sin Bundethed har krævet, at Akcept ankommer til ham inden en vis Frist, og dette ikke sker, idet de til Svarets Befordring trufne Foranstaltninger mislykkes. En saadan Betingelse maa netop ved gjensidigt bebyrdende Retsforhold i Almindelighed antages stiltiende indeholdt i Løftet. Medens Tilbyderen saaledes bindes, om end kun betinget, ved Løftemodtagerens Afsendelse af Akcepten, bindes Akceptanten først ved sit i Akcepten liggende Løfte om den forlangte Modydelse i det Øjeblik, Akcepten kommer til Tilbyderens Bevidsthed. Dette Løfte er vel forud akcepteret af Tilbyderen, men foreligger først tilstrækkeligt i det angivne Øjeblik. En Undtagelse gjælder dog vistnok om visse stiltiende Akcepter.

Hvor Romerretten er reciperet, viser der sig praktisk gennem Fiktioner af stiltiende Akcept — navn-

lig i Tilfælde af Passivitet overfor Tilsagn, som kun tillægge Løftemodtageren Fordel, saaledes ogsaa Tilsagnet om en vis Tid at ville staa ved et Tilbud — og gennem nye Lovbestemmelser, som tillægge Løftet (Tilbudet) forpligtende Kraft, naar det er kommet til Adressaten, B. G. B. §§ 145, 146, en afgjort Trang til at komme bort fra Overenskomsttheorien og dens Konsekvenser.

---

1. 55 Dig. (44—7), 1. 3 pr. Dig. (50—12), 1. 15 Dig. (17—1), 1. 2 § 6 Dig. (39—5).

§ 31.

Fortsættelse: Overenskomster til Gunst for Trediemand.

I. Med Hensyn til Overenskomster opstaar dernæst det Spørgsmaal, om det er nødvendigt, at Overenskomsten afsluttes netop af de Personer, som ifølge dens Indhold skulle bindes og erhverve Ret, eller hvorvidt to Personer kunne afslutte Overenskomst om, at en vis Pligt skal paahvile eller en vis Ret tilkomme Trediemand, med den Virkning, at dette sker. Der sondres imellem, om den Person, hvis Optræden tilsigter Retsvirkning for Trediemand, er dennes Repræsentant eller ikke. Det første Tilfælde vil blive omhandlet i § 32, det sidste skal omtales her. At Overenskomster nu i Almindelighed ikke kunne afsluttes af en Person, der ikke er Trediemands Repræsentant, med den Virkning, at Trediemand bindes, som om han havde afgivet Løftet, er selvfølgelig; dog kunde man ifølge en Forordning af Justinian forpligte sin Arving ved Kontrakt om Ydelse fra ham, jfr. ogsaa om *actiones adjectitiæ qualitatis* ovfr. S. 59 og 69. Det Spørgsmaal, som her skal omhand-

les, bliver da det, om Overenskomster, hvis Indhold gaar ud paa, at Trediemand, der ikke er repræsenteret af Kontrahenten, skal have en Ret, virkelig give ham denne Ret (Retshandler til Gunst for Trediemand, Trediemandsretshandler, *negotia in favorem tertii*).

Det er en Hovedregel i romersk Ret, at Overenskomster til Gunst for Trediemand ikke skabe Ret for ham: Trediemandsretshandler anerkjendtes i Almindelighed ikke. Noget Andet er det, at det i en Kontrakt gyldigt kan vedtages, at Skyldneren skal kunne frigjøre sig ved Erlæggelse til en Trediemand (*solutionis causa adjectus*). At Romerretten ikke anerkjender Trediemandsretshandler, stemmer godt med hele dens Karakter: Overmaade mange af de Retshandler, der angaa Ydelse til Trediemand, bør ikke skabe nogen Ret for ham til denne, og de Tilfælde, hvor Retshandelen bør skabe Ret for Trediemand, adskille sig ikke fra de andre ved saadanne faste og klare Kjendemerker, som Romerretten i det Hele var tilbøjelig til at kræve ved de retsstiftende Kjendsgjerninger, jfr. ndfr. §§ 32 og 33. Endvidere har Trangen til Anerkjendelsen af Trediemandsretshandler ikke været stor under de oprindelige simple Tilstande. Men efterhaanden anerkjendes nogle Undtagelser i Tilfælde, hvor Trangen blev særlig stærk, eller hvor den omtalte Usikkerhed i ringere Grad var tilstede. Som de vigtigste og mest betegnende af disse nævnes følgende:

1. Erkjendelsen af det naturlige i, at man søger gennem Overenskomster at sikre sine Nærmeste efter sin Død (Forsørgelsesøjemedet), fører til, at Justinian i al Almindelighed fastsætter, at naar en Arvelader betinger sig Ydelser til sine Arvinger eller til en enkelt Arving, skaber Overenskomsten Ret for disse.

2. Naar en Person udlaaner eller deporerer Trediemands Ting med Paalæg om at afgive den til Ejeren, erhverver denne Kontraktsklagen som *utilis* overfor Modtageren. Og naar en Person giver Penge i *mutuum* paa Trediemands Vegne, erhverver denne, selv om de ydede Penge ikke tilhøre ham men Yderen, Retten til Laanets Tilbagebetaling. I første Tilfælde gjør den Omstændighed, at Tingen tilhører Trediemand, det aabenbart, at Meningen er at tillægge ham en Ret; sidstnævnte Undtagelse er grundet i det praktiske Livs særlige Trang til denne.

I Tyskland er nu, ligesom hos os, Gyldigheden af Trediemandsretshandler anerkjendt i al Almindelighed, B. G. B. § 328.

II. Da Trediemands Ret udspringer af den med Løftemodtageren afsluttede Overenskomst, maa det som Hovedregel antages, at Løftemodtageren frit kan opløse Trediemands Ret, medmindre han før eller efter Overenskomstens Indgaaelse har aftalt Uopløselighed med Trediemand. I visse Tilfælde maa det dog antages, at Løftemodtageren, selv om ingen saadan Aftale er truffen, er udelukket fra at opløse Trediemands Ret, men hvorledes man skal drage Grænsen for de Tilfælde, hvor Opløsningsretten er udelukket, er meget tvivlsomt.

1. 11 Dig. (44—7), 1. 1 Cod. (4—11), 1. 8 Cod. (3—42).
1. 9 § 8 Dig. (12—1).

§ 32.

Fortsettelse: Retshandlers Indgaaelse ved Repræsentant.

Ved en Repræsentant forstaas her enhver Person, der ifølge Bemyndigelse fra den

Paagjældende (frivillig Repræsentation) eller ifølge offentligt Hverv (nødvendig Repræsentation) har Beføjelse til at indgaa Retshandler paa en Andens Vegne. Under Retshandlers Indgaaelse ved Repræsentant falde følgelig to forskellige Tilfælde, nemlig dels det, hvor Repræsentanten ved Retshandelens Indgaaelse optræder i sit eget Navn (middelbar Repræsentation, Kommission), dels det, hvor han optræder i den Repræsenteredes Navn (umiddelbar Repræsentation). Den umiddelbare Repræsentant kaldes Fuldmægtig, naar han tager Beslutning og udtaler Viljeserklæring paa den Repræsenteredes Vegne. Et aldeles tilsvarende Udtryk forekommer ikke i romersk Ret; stundom bruges Betegnelsen *procurator*, der dog oprindeligt og overvejende kun bruges om Personer, som i større Almindelighed have at varetage en Andens Anliggender eller ere antagne til Procesførelse. Bud (*nuntius*) kaldes den umiddelbare Repræsentant, som kun overbringer den Repræsenteredes Viljeserklæring. — Reglerne om Herrens Erhvervelse og Forpligtelse gennem Slavens Retshandler høre ikke under Læren om Repræsentation.

Det Spørgsmaal, som her skal afgjøres, er altsaa det, hvorvidt Retshandler efter romersk Ret — ligesom i de moderne Retsforfatninger — kunne indgaas ved en Repræsentant, der optræder i den Repræsenteredes Navn, saaledes at Retshandelen gjælder for den Repræsenterede, medens Repræsentanten selv staar udenfor den. For det Første gives der visse *formbundne* Retshandler, til hvis Former (§ 33) det hører, at Parterne personligt afslutte Retshandelen, hvilket netop vil sige, at umiddelbar Repræsentation er udelukket, f. Ex. *stipulatio*. Hvad andre Retshandler angaar, er Regelen den, at de vel kunne indgaas ved *nuntius*, men ikke ved

Fuldmægtig; Retshandler, indgaaede af en Person som Fuldmægtig vare ugyldige. Oprindeligt var der paa det stærkt begrænsede Territorium ikke stærk Trang til Benyttelse af Fuldmægtige, og den tilstedeværende Trang kunde afhjælpes ved Benyttelse af *servi* og *fili* som Erhvervs- og Forpligtelsesorganer. Paa den anden Side vil Fuldmagtinstituttets Aerkjendelse volde Retsanvendelsen adskillige faktiske Vanskeligheder og bryde med de Hensyn, som afføde Kravet paa de retsstiftende Kjendsgjerningers Klarhed, særligt med den ældre Rets Tilbøjelighed til at fordre Overenskomstens Bestanddele koncentrerede til et samlet Hele. Men under Territoriets Udvidelse og de mere udviklede Forhold aerkjendes visse *Undtagelser* fra Hovedregelen.

For Tingsrettens Vedkommende aerkjendes det saaledes, at *possessio* og følgelig Ejendomsret ved *traditio*, § 52. II, kunde erhverves ved Fuldmægtig, ligesom ogsaa Panteret for *mutuum*.

For Obligationsrettens Vedkommende er Hovedsætningen fastholdt. Men i de ovfr. § 31. I. 2 angivne Tilfælde, hvor Realkontrakter kunne indgaaes som Trediemandsretshandler, synes saameget mere Retserhvervelsen at maatte kunne foregaa gennem Fuldmægtig. Med Hensyn til *mutuum* er dette udtrykkeligt udtalt med den Motivering, at Udlaan gennem Fuldmægtig er i daglig Brug. Og endvidere er det vistnok blevet aerkjendt, at den, der som Repræsentant bestyrer en Andens Formue, kan foretage erhvervende Kontrakter i dennes Navn. Iøvrigt maatte — bortset fra Benyttelsen af *servi* og *fili* som Erhvervs- og Forpligtelsesorganer — den, der havde det Hverv at indgaa Retshandler for en Anden, handle i eget Navn; man maatte vælge middelbar Repræsentation (Kommission) istedetfor den af Retsordenen udelukkede umiddelbare. Naar

Mellemmanden saaledes havde afsluttet en Rets-handel i eget Navn, blev han selv berettiget og forpligtet ved Retshandelen og maatte saa overføre Retten til den Repræsenterede ved en Cession og faa denne til at overtage Forpligtelsen ved en *novatio*. Denne Overgang af Ret og Pligt kunde, naar der var handlet ifølge Mandat, fremtvinges henholdsvis ved *actio mandati directa og contraria*. Men herved blev Romerretten dog ikke staaende. Hvad Retserhvervelse gennem Repræsentant angaar, anerkjendes det i nogle Tilfælde, at den ved Mellemmandens, i eget Navn for en Anden afsluttede Kontrakt erhvervede Ret uden Cession betragtedes som overført til den Repræsenterede. Dette gjaldt, naar Mellemmanden har handlet ifølge et offentligt Hverv, saaledes naar *tutor* havde erhvervet for *pupillus*, S. 80, eller *curator* for den under Kuratel værende Person. Men var der handlet ifølge Mandat, erhvervede den Repræsenterede — i Modsætning til dansk Ret — i Almindelighed først Retten ved en Overdragelse. Hvad Paadragelse af Forpligtelser angaar, anerkjendes det, at den repræsenterede Mandatsgiver, naar den i eget Navn optrædende Repræsentant havde handlet med Tilkjendegivelse af, at han optraadte for Mandantens Regning, hæfter ved Siden af Repræsentanten. Det er *actio exercitoria og institoria*, jfr. ovfr. S. 59, der her anvendes, skjønt Mellemmanden er en fri Person, nemlig som *utiles*, og som saaledes afgive Støttepunkter for Udviklingen henimod Anerkjendelsen af umiddelbar Repræsentation. Og disse Klager anvendes ikke blot i de Tilfælde, hvor de havdes, dersom det var en *servus*, der havde handlet, men sidstnævnte Klage anvendes ogsaa som *utilis*, hvor den Repræsenterede kun har givet Mandat til en enkelt Rets-

handels Foretagelse, altsaa i Tilfælde, hvor det skulde synes, at nærmest *actio quod jussu* vilde have passet. Dernæst anerkjendes det, at naar en Person ifølge et offentligt Hverv, f. Ex. som *tutor* eller *curator*, var optraadt for en Anden, gives den paagjældende *actio* ved Hvervets Ophør som *utilis* mod denne. Den Sætning, at ogsaa Repræsentanten selv er bunden ved Retshandelen, fastholdes derimod stadigt, undtagen i de Tilfælde, hvor dens Opgivelse er mindst farlig, nemlig hvor der er handlet ifølge offentligt Hverv, f. Ex. som *tutor*, i slige Tilfælde gives der Repræsentanten en *exceptio* imod, at Forpligtelsen søges fyldestgjort af hans Formue.

Endnu bemærkes i Forbindelse med Læren om Retshandlers Indgaaelse ved Repræsentant, at en efterfølgende *ratihabitio* fra dens Side, for hvem der er handlet, har samme Virkning som en forudgaaende Bemyndigelse, dog at Trediemands forinden Ratihabitionen erhvervede Rettigheder ikke kunde skades ved denne.

I de moderne Retsforfatninger, selv hvor Romerretten er reciperet, anerkjendes det, at Retshandler i Almindelighed kunne afsluttes ikke blot ved Bud, men ogsaa ved Fuldmægtig.

---

1. 2 § 2, 1. 11 Dig. (44—7), 1. 45 pr. Dig. (17—1),
§ 2 Inst. (4—7), 1. 1 og 2 Cod. (5—39).

§ 33.

Fortsættelse: Former for Retshandler.

I. Retshandler kaldes *formbundne*, naar deres Retsvirkning er betinget af, at Viljeserklæringen afgives paa bestemt Maade; i modsat Fald, altsaa naar det for Retsvirkningen er ligegyldigt, paa hvilken

Maade Viljeserklæringen afgives, kaldes de formløse. Fordelene ved Retshandelsformer ere af forskjellig Art: Nogle knytte sig til Former i Almindelighed; Formernes Iagttagelse gjør Handlingernes juridiske Karakter klar for Parter og for Dommer og sikrer Parterne mod Overilelse. Visse Former, f. Ex. Offentlighed, Vidners Overværelse, Skriftlighed, tjene til Sikring af Bevis. Paa den anden Side ere Formforskrifter farlige ifølge Muligheden for de skadelige Følger af Formfejl — naturligvis bliver denne Fare større, jo kunstigere Formreglerne ere, og jo flere Formarter der findes — og de kunne hindre ønskelige Retshandlers Foretagelse ved deres Bekostelighed, og idet deres Iagttagelse i den foreliggende Situation er umulig eller findes upassende. Hvorvidt Form eller Formløshed bør foretrækkes, kan ikke afgjøres abstrakt, men maa bero paa Tidsforholdene og den paagjældende Retshandels Art.

I Rom vare Retshandlerne oprindeligt formbundne, ovfr. S. 6, vel ikke i Kraft af bevidste Forestillinger om Formreglernes Nyttighed, men ifølge de gamle Romeres udprægede Formsans (»naive« Former). Og faktisk trængtes der ifølge Tidsforholdene til Former, hvis Farer og Ulemper forringedes ved Juristernes omfangsrige, vederlagsfrie Virksomhed, ovfr. § 3, ved Territoriets ringe Omfang og de simple Livsforhold. I »det nye System« er paa Formuerettens Omraade Formløshed praktisk taget næsten blevet Hovedregelen; dog har Kejsertiden hist og her, ledet af Hensigtsmæssighedshensyn, indført nye (»tendentiose«) Former, se f. Ex. S. 164. Hvor Formforskrifter ikke ere til Hinder derfor, har den stiltiende Viljeserklæring samme retlige Betydning som den udtrykkelige. Af en Persons Passivitet kan kun under særlige Omstændigheder en Vilje udledes.

II. De vigtigste Retshandelsformer i romersk Ret ere følgende.

1. Formen *per æs et libram*, der stammer fra de ældste Tider og stedse bevarer sin Karakter som civilt Institut. Den kræver personlig Optræden af begge Parter i Overværelse af fem Vidner og en *libripens*, der holder en Vægtskaal, med hvilken Retshandelsceremonien foretages under solen mundtlig Tilkjendegivelse fra Erhvervenes Side angaaende hans Retserhvervelse. Formen er Udtryk for, at alle *res Mancipi*, § 43, vedrørende Retshandler kræve Offentlighed (Foretagelse for Vidner som Folkets Repræsentanter?), og den giver herigjennem i den ældre Tid Adgang til at gennemføre Retten ved Selvtægt, ovfr. S. 83. Den forekommer i to Skikkelser, *mancipatio* (*mancipium*) og *nexum*: denne sidste Betegnelse bruges undertiden som Fællesbetegnelse, enstydig med *per æs et libram*.

a. *Mancipatio* (*mancipium*) beskrives: *Est autem mancipatio imaginaria quædam venditio, quod et ipsum jus proprium civium Romanorum est; eaque res ita agitur: adhibitis non minus quam quinque testibus civibus Romanis puberibus et præterea alio ejusdem condicionis, qui libram æneam teneat, qui appellatur libripens, is qui mancipio accipit, æs tenens ita dicit, hunc ego hominem ex jure Quiritium meum esse ajo, isque mihi emptus est hoc ære æneaque libra; deinde ære percutit libram idque æs dat ei, a quo mancipio accipit quasi pretii loco*, Oversættelse findes hos Drachmann-Federspiel S. 51—52. Formen skriver sig fra Tider, da umøntet Metal (*æs*) efter Vægt brugtes som Byttemiddel og fremstillede dengang det fuldbyrdede virkelige Kontantkjøb. Efter Opkomsten af Pengemønt kommer den virkelige Betaling af Kjøbesummen til at ligge udenfor Mancipationsakten, og *mancipatio* bliver gennem Interpretationen, S. 10, den under Kjøbets Form (*»emptio*

imaginaria») iværksatte Overdragelse af Ejendomsret over *res Mancipi*, ndfr. § 43. I, uafhængig af Vederlagets virkelige Erlæggelse og uden Hensyn til Beskaffenheden af Overdragelsens Retsgrund (*causa*) : den abstrakte Ejendomsoverdragelse. Man kunde i Mancipationsformlen angive en ren Proforma-Kjøbesum som Vederlaget (*sestertio nummo uno*) og saaledes f. Ex. ogsaa benytte Formen til Gaveoverdragelse. *Mancipatio* benyttedes ikke blot til Overdragelse af Ejendomsret over Ting, men ogsaa til Stiftelse af Manus- og Mancipiumsforholdet, ovfr. § 18. I og II, og af Rustikalservituter, samt til Oprettelse af Testamenter. Endvidere kunde Erhververen retsgyldigt i sin Mancipationserklæring (*nuncupatio*) optage forskellige Tillægsbestemmelser, og i Forbindelse med Mancipationsakten kunde der træffes forskellige bindende Aftaler. Herved, navnlig ved Benyttelsen *fiduciæ causa*, bliver Mancipationsformen yderligere i Stand til at tjene meget forskjelligartede Øjemed, f. Ex. ogsaa Pantsætning, § 63. I; at den ofte benyttedes *dicis causa*, er tidligere omtalt. Det var altsaa paa et meget vidt Omraade, at Mancipationsformen var anvendelig, men f. Ex. til Stiftelse af Fordringsrettigheder kunde den ikke benyttes. Efter den klassiske Tid taber *mancipatio* sin praktiske Betydning, se herom og om Formens nærmere Anvendelsesmaade ved de forskjellige Arter af Retshandler paa vedkommende Steder i det Følgende, navnlig S. 199 og 223—224.

b. *Nexum* er Formen for Gjældsstiftelse ved Udlaan, se ovfr. S. 6. Oprindeligt fremstillede *nexum* det virkelige Udlaan gennem Tilvejning af umøntet Metal under Laangiverens solenne Udtalelse af, at Laantageren er forpligtet overfor ham som en Dømt. Efter Pengenes Opkomst kommer den reale Laangivning til at ligge udenfor Ceremonien, og

nexum bliver kun Formen for Pengelaan. Retshandlen giver, som tidligere S. 74 omtalt, eventuelt Kreditor en vidtgaaende Ret over Debtors Person (*manus injectio*) og kommer, skjøndt den principalt kun stifter en Fordringsret, saaledes til at angaa *familia*. Formen forsvinder hurtigt, fortrængt af *mutuum*, se ndfr. § 77. I. 3 og § 94. I.

2. Den ligeledes civile Retshandel *in jure cessio* foregaar som en *Vindication*sproces, i hvilken Overdrageren som Sagvolder udtrykkeligt eller stiltiende tager bekræftende til Gjenmæle overfor den af Erhververen som Sagsøger mundtlig fremsatte Paa-stand om at have den paagjældende Ret, hvorefter *magistratus*, uden at lade Sagen gaa til Behandling *in judicio*, ovfr. S. 110, tilkjender Erhververen Retten. Formen beskrives saaledes: *In jure cessio autem hoc modo fit: apud magistratum populi Romani, veluti prætorem, is, cui res in jure ceditur, rem tenens ita dicil hunc ego hominem ex jure Quiritium meum esse ajo; deinde postquam hic vindicaverit, prætor interrogat eum, qui cedit, an contra vindicet; quo negante aut tacente tunc ei, qui vindicaverit, rem addicit.* Af *Vindication*sformen følger, at *in jure cessio* ikke kunde foretages af *servi* og *filii in potestate*. Formen kjendes allerede før *Decemvirallov*givningens Tid, men er vistnok yngre end *mancipatio* og anvendes fra først af vistnok kun, hvor *mancipatio* var uanvendelig. Foruden til den abstrakte Overdragelse af Ejendomsret over *res Mancipi* og *nec Mancipi* benyttes *in jure cessio* navnlig til *manumissio* (*vindicta*) og følgelig til *emancipatio* og *adoptio*, se ovfr. S. 71 og 72. samt til Overdragelse og Ophævelse af *Servituter*. Ogsaa med *in jure cessio* kunde *pactum fiduciæ* forbindes. Til Stiftelse af Fordringsrettigheder var Formen uanvendelig. Til Retshandler, som kunde indgaas baade ved *mancipatio* og

in jure cessio, har man, da denne sidste Form var særlig ubekvem ved Fordringen om Tilstedeværelsen af *magistratus*, foretrukket Mancipationen. *In jure cessio* benytttes ikke længe udover den klassiske Tid.

1/§

3. Af *stipulatio* kjendes vel Former i den ældste Ret, men i sin almindelige Anvendelse er Stipulationen yngre end de under 1. og 2. omtalte Retshandelsformer. *Stipulatio* kræver Parternes personlige Tilstedeværelse og en mundtlig Forhandling imellem dem, nemlig først et Spørgsmaal fra den, som skal erhverve Ret (*stipulator, reus stipulandi*), og saa et dermed overensstemmende Svar fra den, som skal forpligtes (*promissor, reus promittendi*), afgivet i Kontinuitet med Spørgsmaalet, f. Ex. *spondes?* — *spondeo, promittis?* — *promitto*. Nogen bestemt Ordform kræves i senere Tider ikke, men der maa bruges Ord; et Nik er f. Ex. ikke tilstrækkeligt. Formen *dari spondes?* — *spondeo* siges at være forbeholdt *cives*, medens Kontrakten iøvrigt hører til *jus gentium*. Ogsaa Fordringen om Svarets Overensstemmelse med Spørgsmaalet svækkes efterhaanden, saa at der tilsidst kun kræves materiel Kongruens. *Mutus* og *surdus* kunde ikke indgaa Stipulationskontrakten. *Stipulatio* er den almindelige Form — mangfoldige Fordringsrettigheder kunde dog stiftes formløst, se i Obligationsretten — for ensidige Obligationsforholds Stiftelse; gennem denne Form kunde man paatage sig alle obligationsretlige Forpligtelser, som overhovedet anerkjendtes. Og Kreditor kunde gennemføre sin Ret blot ved Henvisning til Stipulationen; Oplysninger om Tilsagnets Retsgrund (*causa*) krævedes ikke til dets retlige Anerkjendelse, naar det var afgivet i Stipulationsform. Dette udtrykkes undertiden saaledes, at Stipulationen skaber den af sin *causa* uafhængige eller

den abstrakte Fordringsret, se nærmere i Obligationsretten § 77. II.

4. Fælles for de omtalte Former er Koncentrationen af Retshandelens Bestandele saavidt muligt til Enhed i Henseende til Tid og Sted; Parterne skulle være personligt tilstede, og Forhandlingen foretages mundtligt. Fælles er endvidere det Udslag af den gammelromerske Retsopfattelse med dens energiske Hævdelse af Individets Autonomi, ovfr. S. 5, at Erhververens Virksomhed er den første og mest fremtrædende i Retshandelen; man tog sin Ret (*mancipatio* af *manu* og *capere*). Medens Formerne *per æs et libram* og *in jure cessio* kræve Offentlighed (Foretagelse henholdsvis for Vidner og for *magistratus*), fordrer *stipulatio* kun Tilstedeværelse af Parterne, fordi den kun anvendes til Stiftelse af Retsforhold, hvis Virkninger i det Væsentlige ere begrænsede til Parterne, nemlig Fordringsrettigheder. — Skriftlig Affattelse som Rethandelsform kjender den ældre romerske Ret ikke.

Karakteristisk er det endvidere, at ingen af Formerne kan benyttes til Stiftelse baade af tinglig og obligatorisk Ret; Overdragelsesretshandlerne have deres særlige Former (*mancipatio*, *in jure cessio*), Kontrakterne have deres særlige (*nexum*, *stipulatio*).

§ 34.

Umyndighed og Viljesmangel.

I. Mangel af fornøden Myndighed udelukker Gyldigheden af Løfter, selv om Umyndigheden var ukjendelig for Medkontrahenten, men ikke Gyldigheden af Akcepter, medmindre den Erklærende er *infans* eller *furiosus*, S. 78, 82. Til Oprettelsen af Testa-

menter og Codiciller kræves Pubertet og Fornuftens Brug samt, at man ikke er umyndiggjort.

II. Et tildels meget omtvistet Spørgsmaal er det, hvorvidt en *Retshandel* efter romersk Ret er ugyldig, fordi den ikke bæres af en til dens Indhold svarende Vilje hos den Erklærende. Det maa naturligvis erkjendes, at ikke alle Rets-handelsvirkninger forudsætte en tilsvarende Vilje hos Retshandelens Foretager. *Naturalia negotii* — de i Retsforhold som det indgaaede regelmæssige Pligter — og Erstatningsansvar for Ikke-Opfyldelse indtræde saaledes, selv om den Erklærende slet ikke har tænkt paa saadant, og visse Retsvirkninger kunne endog indtræde imod den Paagjældendes erklærede Vilje, se herom paa forskjellige Steder i det Følgende. Iøvrigt burde der sondres efter Retshandlernes forskellige Art, se ovfr. § 29. II, men den romerske Ret har ikke tillagt denne Forskel tilbørlig Betydning.

1. a. Med Hensyn til Testamenter og Codiciller er der ingen Tvivl om, at de ere en Nullitet, forsaavidt der er udtalt Noget, som oplyses ikke at være villet af den Erklærende.

b. Med Hensyn til Retshandler *inter vivos* føres derimod en levende Strid. Man er enig om, at den, der paaberaaber sig, at det, han har lovet, ikke er villet, maa bevise dette. Men nogle antage, at — ligesom i dansk Ret — den manglende Vilje i Almindelighed kun udelukker Erklæringens Gyldighed, naar Mangelen var kjendelig for Medkontrahtenten, hvorimod Løftegiveren ellers er bunden trods manglende Vilje, fordi han hos Medkontrahtenten har vakt en beføjet Forventning om Rets Erholdelse (Tilidstheorierne eller Erklæringstheorierne). Andre antage derimod, at Viljesmanglens Tilstedeværelse medfører Retshandelens Nullitet, selv om

Medkontrahenten var i god Tro., idet Mangelen er ukjendelig for ham (Viljestheorien). Der kan nu næppe være nogen Tvivl om, at det sidste Standpunkt er Romerrettens. Mangfoldige Lovbud udtale, som det synes utvetydigt, at ogsaa den Viljeserklæring *inter vivos*, hvis Indhold ikke var villet af den Erklærende, er en Nullitet (*ipso jure nullum*). Men en ikke uvæsentlig Modifikation er man dog — uden positiv Hjælp i Kilderne — enig om, at Romerretten maa have anerkjendt ved Løfter. Naar den Erklærende forsætligt (*dolus*) har fremkaldt den Anskuelse hos Modparten, at han vil Noget, som han ikke vil, er han trods Viljesmangelen bunden, thi Ingen kan som Indsigelse paaberaabe sig sin Løgn. En *reservatio mentalis* er saaledes uden retlig Betydning. Og med *dolus* antages det, at *culpa lata* maa sættes i Klasse. Derimod kan det ikke antages, at Hovedregelen skulde være brudt, blot fordi der er *culpa levis* hos den Erklærende; hermed vilde Hovedregelen faktisk være gjort til Undtagelse. Paa den anden Side anerkjendes det vistnok som Korrektiv mod Viljestheoriens ubillige Følger — dette er dog omtvistet —, at Løftegiveren, hvis Erklæring er ugyldig paa Grund af Viljesmangel, maa erstatte Modparten det Tab, denne lider ved at stole paa Erklæringen som gyldig (den negative Kontraktsinteresse), naar Viljesmangelen var ukjendelig for Modparten.

2. Uoverensstemmelsen imellem Viljen og Viljeserklæringen kan være den Erklærende bevidst, f. Ex. Mentalreservationen og den simulerede Retshandel (Proformaretshandelen) : den Retshandel, som efter Parternes Aftale skal være uden den af dens Indhold angivne Virkning, men er beregnet paa udadtil at fremkalde Skinnet af denne. Eller Uoverensstemmelsen kan være den Erklærende ubevidst; i

saa Fald taler der om Vildfarelse (*error*). Men det vilde være urigtigt, som det ofte sker, her at sige, at Erklæringen er ugyldig paa Grund af Vildfarelse; den er ugyldig paa Grund af manglende Vilje, og Vildfarelsen har kun den Betydning, at den er Aarsagen til, at der er blevet afgivet en Erklæring uden tilsvarende Vilje. Denne Art af Vildfarelse kaldes derfor undertiden uægte Vildfarelse i Modsætning til *error in motivis*, se herom § 35.

3. Naar noget Andet end det Udtalte er villet, indtræder hint naturligvis ikke, da der savnes en Erklæring desangaaende, men indesluttet det virkelig Villede i det Sagte som det mindre i det mere, er Retshandelen forsaavidt gyldig. Vedrører Vildfarelsen kun et enkelt Punkt af Retshandelen, bliver dog denne som Helhed ugyldig, naar det, der baade er erklæret og villet, kun er villet i Forbindelse med noget paa Grund af Vildfarelse bortfaldende. Dette udtrykkes undertiden saaledes, at den Vildfarelse, som angaar et væsentligt Punkt, eller — som det siges — den væsentlige Vildfarelse gjør hele Retshandelen ugyldig. Ordentligvis vil Vildfarelse om det paagjældende Retsforholds Art (*error in negotio*), om Gjenstandens Identitet, som Retshandelen angaar (*error in corpore*), og efter den almindelige Anskuelse ogsaa Vildfarelse om den Persons Identitet, som Retshandelen indgaas med (*error in persona*), være saadan væsentlig Vildfarelse.

III. Naar Løftegiveren forinden Akcepten bliver inhabil eller dør eller tilbagekalder Løftet, taber vistnok Løftet, uanset at Løftemodtageren Intet ved om disse Kjendsgjerninger, sin Evne til at blive Led i en Overenskomst, men Løftemodtageren, som i god Tro har akcepteret, kan fordre erstattet det Tab, han har lidt ved at stole

paa, at en Overenskomst var kommen i Stand (den negative Kontraktsinteresse). I nogle Lovbud findes dog Spor af den Grundsætning, at Mandanten, der har erklæret sit Mandat offentligt — f. Ex. ved at anbringe sin Mandatar i en Stilling, der giver Legitimation til visse Retshandlers Indgaaelse paa Mandantens Vegne — eller direkte overfor den Trediemand, med hvem Retshandelen skal indgaa af Mandataren, se f. Ex. S. 297, hæfter (§ 32) overfor den godtroende Trediemand trods Tilbagekaldelse.

IV. De nyere romanistiske Lovgivninger staa i Almindelighed endnu væsentligt paa Romerrettens Standpunkt i Henseende til Betydningen af Viljesmangel ved Retshandlers Indgaaelse, B. G. B. §§ 116, 118, 119, 122).

---

1. 3 Dig. (34—5), 1. 116 § 2 Dig. (50—17), § 23 Inst. (3—19), 1. 2 § 6 Dig. (39—5), § 10 Inst. (3—26).

§ 35.

Error in motivis. Urigtige og bristende Forudsætninger.

I. Medens Viljeserklæringen efter det i § 34. II. Udviklede er en Nullitet, forsaavidt det Erklærede ikke var villet af den Erklærende, og det, selv om Viljesmangelen var ukjendelig for Medkontrahenten, gjælder i Almindelighed noget ganske Andet, naar det Erklærede vel er villet men ifølge Bevæggrunde, som vise sig at have været urigtige (*error in motivis*), eller som briste. Det Almindelige maa være og er, at Retshandelens Bevæggrunde er uden retlig Betydning, og at Retshandelens Gyldighed altsaa er uafhængig af dens Bevæggrundes Rigtighed: *falsa causa non nocet*. Af retlig Betyd-

ning kan Bevæggrundens Urigtighed i alt Fald kun være, naar den Erklærende ikke vilde have villet, dersom hans Erkjendelse og Forudseen havde været rigtig, eller med andre Ord, naar Bevæggrunden var Bestemmelsesgrund for Viljeserklæringen. I saa Fald siges Retshandelen at være knyttet til en Forudsætning i teknisk Forstand. Betegnelsen Forudsætning benyttes imidlertid ogsaa om enhver Bevæggrund, og Forudsætningen i teknisk Forstand bør derfor helst udtrykkes ved et Tillægsord som den væsentlige Forudsætning. Nogen fast teknisk, almindelig Betegnelse for den væsentlige Forudsætning have de romerske Retskilder ikke; den betegnes jævnligt som *causa*, hvorved dog bemærkes, at Betegnelsen *causa* ogsaa benyttes om Bevæggrunde, der ikke ere Forudsætninger, nu og da som *condicio*, jfr. § 39, og som *modus*, § 38.

II. Hvad nu angaar Spørgsmaalet, hvorvidt der er tillagt Forudsætningens Urigtighed eller Bristen retlig Betydning, bemærkes først, at Romerretten undtagelsesvis i en enkelt Gruppe af Tilfælde har tillagt *error in motivis* ved Løfter samme Betydning som Viljesmangel. Det synes klart, at den, der er gaaet ind paa at købe den Ting, som forevises ham, for en vis Pris, fordi han har en urigtig Formening om Tingens Egenskaber, vil det Udtalte (købe denne Ting for den vedtagne Købesum). Tilfældet *error in qualitate* eller *in substantia* hører med andre Ord herhen og er ikke noget Eksempel paa Viljesmangel. I Almindelighed behandles da ogsaa Tilfældet som anden *error in motivis*, se ndfr. Men om visse Egenskaber ved Ting er det antaget, at de i saadan Grad ere bestemmende for Tingens Væsen, at den uden dem er en anden, saa at Vildfarelsen med Hensyn til disse Egenskaber gjør Retshandelen til en Nullitet som ikke villet,

altsaa selv om Medkontrahenten er i god Tro. Som Eksempler nævnes, at *æs* er kjøbt *pro auro, plumbum pro argento, servus mulier pro servo puero*. Saaledes ogsaa B. G. B. § 119.

III. 1. Bortset fra de ovennævnte Undtagelsestilfælde, altsaa som almindelig Regel udelukker Forudsætningers Urigtighed eller Bristen, da det Erklærede dog er villet, ikke Retshandelens Gyldighed efter *jus civile* (gjør den ikke til en Nullitet) men bevirker højest, at der i Erkjendelse af, at det Erklærede dog ikke stemmer med den Erklærendes egentlige, sande Vilje, gives Retsmidler imod den efter *jus civile* gyldige Retshandel eller mod dens Virkninger. I denne Henseende antages — i væsentlig Tilslutning til Windscheids forøvrigt meget omtvistede, jfr. § 38, Forudsætningslære — følgende Regeler at gjælde.

Testamenter og Codiciller kunne af den, hvem de berøve Noget, anfægtes, naar Dispositionens væsentlige Forudsætning viser sig urigtig eller brister.

Løfter kunne derimod ikke anfægtes, blot fordi deres væsentlige Forudsætning viser sig urigtig eller brister. Det kan end ikke opstilles som Regel, at der gives Retsmidler imod Løfter paa Grund af Forudsætningens Urigtighed eller Bristen, naar Forudsætningen var kjendelig for Løftemodtageren. Saadanne Retsmidler gives kun 1: Forudsætningen er kun da relevant, naar den var kjendelig for Løftemodtageren som Viljesbegrænsning 2: naar Løftemodtageren indsaa eller burde indse, at Løftegiveren kun vilde paa Grund af Forudsætningen og vilde have taget et i denne Retning gaaende Forbehold, dersom han var bleven foranlediget til at udtale sig desangaaende. Kjendelig som Viljesbegrænsning kan Forudsætningen være for Løftemodtageren ifølge Retshandelens in-

dividuelle Indhold eller de særlige Omstændigheder, under hvilke den er indgaaet. Men langt vigtigere er det, at visse Forudsætninger ifølge deres objektive Beskaffenhed maa antages at være Viljesbegrænsninger, naar Løftets Indhold ikke taler imod denne Opfattelse. Hvilke disse ere, kan ikke angives ved nogen almindelig Regel. Hovedeksempler ville findes i Reglerne om *condictio indebiti*, om *condictio causa data, causa non secuta* og om de ædiliske Klager i Anledning af Mangler ved det Solgte, se nærmere herom i § 99. II og III og § 96. I. 2. I Almindelighed maa Vederlagsforudsætningen — at Løftegiveren faar Ret til eller faktisk faar sit forlangte Vederlag (derunder Frigjørelse for Skyld) — opfattes som Viljesbegrænsning. Hvor der tales om en Rets-handels *causa*, haves ofte særligt Vederlagsforudsætningen for Øje.

2. De Retsmidler, som, hvor Forudsætningen efter det under 1 Bemærkede er relevant, gives imod Retshandelen eller dens Virkninger, naar Forudsætningen viser sig urigtig eller brister, ere forsvarsvis *exceptio doli* eller *in factum concepta*, angrebsvis *condictio (sine causa)* eller den paagjældende Kontraktsklage, forsaavidt den er *bonæ fidei*. I de Rets-handler, som gaa ud paa Stiftelse af en For-dringsret, staar Løftegiveren, naar den relevante Forudsætning brister, altsaa saaledes, at han dels kan *condicere* sit Løfte, f. Ex. kræve den indgaaede *stipulatio* ophævet ved en Kvittering (*acceptilatio*), dels, naar Løftet gjøres gjældende imod ham af Løftemodtageren eller af en Cessionar, kan hindre dets Gjennemførelse ved en *exceptio*. Men at denne sidste Beføjelse tilkommer ham, vil praktisk taget sige, at Løftet er ugyldigt, se ovfr. S. 106 og ndfr. § 37. Anderledes staar Sagen ved Overdragelsesretshandler. De ovennævnte aktive Retsmidler

give kun Overdrageren en Fordringsret mod Erhververen paa at faa det Overdragne tilbage (Anfægtelighed *ex nunc*). Har Erhververen overdraget den ham overdragne Ting videre til Trediemand, tilkommer der ikke Overdrageren noget Krav overfor denne. Overdragelsesretshandelen er gyldig, uafhængig af Forudsætningsens Bristen; Overdragelsesretshandler ere abstrakte, ikke kausale, S. 121. Men Erhvervelsen savner tilstrækkelig materiel Retsgrund (er »*sine causa*«), derfor gives der Overdrageren en Fordringsret imod Erhververen, nemlig et Berigelseskrav, som gaar ud paa, at han skal tilbagegive det Modtagne og dettes Udbytte til Overdrageren, jfr. nærmere i Obligationsretten om *condictiones sine causa* § 99.

§ 31 Inst. (2—20), l. 72 § 6 Dig. (35—1), l. 9 § 2, l. 10 Dig. (18—1), § 1 Inst. (4—13), l. 1 pr. §§ 1, 2 Dig. (12—7).

§ 36.

Tvang, Svig og andre Ugyldighedsgrunde.

I. Naar Viljeserklæringen er fremkaldt ved mekanisk Tvang eller skyldes en *actio intrinsecus necessaria*, er den allerede ifølge det i § 34. II Bemærkede en Nullitet. Anderledes, naar den er fremkaldt ved kompulsiv Tvang. Retshandelen er da ikke en Nullitet, men gyldig efter *jus civile*, thi den er baaret af en virkelig Vilje »*quia tamen coactus volui*«. Men der gives Retsmidler til Afværgelse af dens Virkninger, nemlig *in integrum restitutio quod metus causa* samt *actio* og *exceptio quod metus causa*. Af disse tvende sidste Retsmidler er *actio quod metus causa* det ældste. Den er en *actio arbitraria*, ovfr. S. 89, som gaar ud paa,

at den aftvungne Fordel under Trusel af Dom paa *quadruplum* skal gjengives — f. Ex. den indgaaede *stipulatio* ophæves ved en *acceptilatio*, den overdragne Ting overdrages tilbage den Tvungne —, og den er *in rem scripta* ∴ den gives ikke blot mod Tvingeren, men mod Enhver, som indesidder med den aftvungne Fordel. Ogsaa *exceptio quod metus causa* er *in rem scripta*. Idet den Tvungne saaledes kan fremsætte en *exceptio* overfor Enhver, som gjør den fremtvungne Kontrakt gjældende, er denne, skjønt den siges at være gyldig efter *jus civile*, praktisk taget ugyldig, se ovfr. S. 106 og ndfr. S. 151. Den fremtvungne Overdragelsesretshandel maa derimod, idet *actio quod metus causa* er en *actio in personam*, karakteriseres som gyldig, men da den Tvungne kan fordre Tilbageoverdragelse af Hvemsomhelst, er Forholdet dog praktisk næsten det samme, som om Overdragelsen var ugyldig. Efter det Udviklede vil det ikke kunne undre, at Kilderne undertiden betegne fremtvungne Retshandler som Nulliteter. Af det Anførte følger, at ogsaa det Løfte, som A. aftvinger B. overfor den godtroende C., rammes af Retsmidlerne.

For at Tvangen kan afføde de omtalte Retsmidler, maa der være truet med et betydeligere Onde, og Frygten for dens Iværksættelse maa være begrundet. Mangler den ulovlige Tvang disse Egenskaber, gjælde muligvis de samme Regler som om *dolus* eller bristende Forudsætninger. Naar Tvangen er lovlig, paavirker den naturligvis ikke Retshandelens Gyldighed.

II. Naar Viljeserklæringen er fremkaldt ved Svig (*dolus*), fastholdes ligeledes, at den, da det Erklærede dog er villet, ikke er en Nullitet, men gyldig efter *jus civile*. Men der gives, ligesom ved fremtvungne Retshandler og i Tilfælde af bristende For-

udsætninger, Retsmidler til Afværgelse af Retshandelens Virkninger, nemlig *in integrum restitutio* samt forsvarsvis *exceptio doli* og angrebsvis *actio doli* eller den paagjældende Kontraktsklage, forsaavidt den er *bonæ fidei*. Sammenlignet med kompulsiv Tvang er der imidlertid den væsentlige Forskjel, at *actio* og *exceptio doli* ere *in personam*. Dog kan *exceptio doli* ikke alene gjøres gjældende imod Bedrageren, dennes Universalsukcessorer og Trediemand, som er Medvider i Svigen, men ogsaa mod Bedragerens Singulærsukcessorer *ex causa lucrativa* og imod dem, til hvem Bedrageren har pantsat det Tilsvægne. Da det imidlertid med Hensyn til Fordringsrettigheder er anerkjendt, S. 292, at de ikke kunde overdrages paa anden Maade end saaledes, at Skyldneren overfor Cessionaren har de samme Indsigelser, som han havde overfor Cedenten, bliver Resultatet med Hensyn til Fordringsrettigheder praktisk taget det, at Retshandelen er ugyldig, og i Kilderne betegnes den da ogsaa undertiden som en Nullitet. Anderledes ved Overdragelsesretshandler. Naar f. Ex. Ejendomsret over en Ting er opnaaet ved Svig, har Overdrageren kun en Fordringsret paa, at Tingen skal overdrages til ham, og denne Fordringsret haves kun mod Bedrageren, hans Universalsukcessorer og Trediemand, som er Medvider i Svigen, hvorefter ingen *actio* har overfor Bedragerens godtroende Kjøber. Hans Krav rækker noget videre end det, der indrømmes, naar Forudsætninger ere bristede, ovfr. S. 147, idet Kravet overfor Bedrageren gaar ud paa fuldstændig Erstatning, ikke blot paa Berigelsen. Af det udviklede følger, at den Overenskomst, som A. ved Svig har bevæget B. til at indgaa med den godtroende C., ikke kan angribes af B., medmindre den er lukrativ, S. 121.

III. Retshandler kunne være ugyldige paa Grund af deres Indhold, saaledes paa Grund af dettes Ubestemthed eller Umulighed, se nærmere ndfr. § 74. Som ugyldige nævnes endvidere Retshandler, der ere i Strid med Loven eller Ærbarhed. Udelukket er det dog ikke, at en Bestemmelse, der forbyder en vis Retshandel, kun sikrer Forbudets Overtrædelse ved Straf, men lader den ulovlige Retshandel have fuld Virkning, jfr. ovfr. S. 34. Mod Loven ere ikke blot de Retshandler, der stride imod en Lovs Ord, men ogsaa de, som tilsigte dens Omgaaelse.

---

§ 1 Inst. (4—13), l. 14 § 3, l. 5, 6 Dig. (4—2); l. 2 § 1 Dig. (44—4); l. 6 Cod. (2—3).

§ 37.

Retshandlers Ugyldighed.

I. Begrebet Ugyldighed tages undertiden i meget vid Forstand — se om dets nærmere Bestemmelse under II — idet man som ugyldig betegner enhver Retshandel, der er uvirksom, eller mod hvis Virkninger der gives Retsmidler. Indenfor Ugyldigheden frembyder den romerske Ret Sondringen imellem den i *jus civile* grundede Ugyldighed (Ugyldigheden *ipso jure*) og den prætoriske, der foreligger saaledes, at den ifølge *jus civile* gyldige Retshandel modvirkes af prætoriske Retsmidler (*actio, exceptio, in integrum restitutio*), se ovfr. § 36, § 35. III. Paa denne Sondring, som skyldes Romerrettens Udviklingshistorie, ovfr. § 4 og § 25. I, har den romantiske Theori opbygget Sondringen mellem en materielt stærkere Ugyldighed. Nullitet (absolut Ugyldighed) og en svagere, Anfægtelighed (relativ Ugyldighed). Den Retshandel, som lider af Nullitet,

er — siger man — et retligt Intet, uden nogensomhelst retlig Betydning. Den anfægtelige Retshandel derimod begrunder den tilsigtede Virkning, men der kan optrædes imod denne med Indsigelser og Klagerettigheder. Dens Uvirksomhed forudsætter altsaa en Reaktion imod den fra den Persons Side, til hvis Gunst Retshandelen er erklæret for ugyldig. Og med denne Svaghed ved Anfægtelighedsgrundene, sammenlignede med Nullitetsgrundene, følge formentlig andre, navnlig den, at den anfægtelige Retshandel kan ratihaberes ved et formløst *pactum* med tilbagevirkende Kraft. Angaaende Terminologien bemærkes endnu, at Betegnelserne absolut og relativ Ugyldighed hyppigt bruges som enstyldige med Nullitet og Anfægtelighed, men undertiden ogsaa benyttes i anden Betydning.

Nu skal det ganske vist ikke nægtes, at der mellem de som anfægtelige opførte Retshandler forekommer nogle, hvis »Ugyldighed« er materielt svagere end de civilt ugyldiges. Dette gjælder om Overdragelsesretshandler, som lide af den Form af Anfægtelighed, der benævnes som Anfægtelighed *ex nunc*, og som bestaar deri, at der gives den Paagjældende en Fordringsret mod Erhververen ifølge Retshandelen, gaaende ud paa, at denne skal tilbagegive Erhvervelsen, se ovfr. S. 147, 148, 149. Men i det Hele kan det ikke paastaas, at den prætoriske Ugyldighed er materielt svagere end den civile. Naar en Retshandel, som gaar ud paa Stiftelse af en Fordringsret, lider under prætorisk Ugyldighed, tilkommer der i den senere Ret stedse den Erklærende Adgang til — foruden at angribe Retshandelen med en *actio* — at fremsætte en Exception imod den. Og en Fordrings exceptionsmæssige Ugyldighed er ikke nødvendigt svagere end dens civile Ugyldighed, se ovfr. S. 106. Der forekommer vistnok Exempler paa, at

exceptio indføres i *formula* uden eller imod Partens Ønske, f. Ex. *exc. Sc. Vellejani*, og der haves ingen almindelig positiv Hjemmel for, at exceptionsmæssigt ugyldige Kontrakter kunne ratihaberes ved et formløst *pactum*. Paa den anden Side gives der civilt ugyldige Retshandler, som kunne ratihaberes med tilbagevirkende Kraft. Ogsaa i andre Henseender kunne civilt ugyldige Retshandler vise sig dog at have nogen retlig Betydning, hvilket man faktisk har erkendt ved at opstille Begrebet relativ Nullitet.

Modsætningen imellem den civile og prætoriske Ugyldighed lader sig altsaa ikke træffende gjengive ved Sondringen mellem Nullitet og Anfægtelighed, for saa vidt man med disse Begreber forbinder den traditionelle Forestilling om en materielt stærkere og svagere Ugyldighed. Modsætningen imellem civil og prætorisk Ugyldighed er i sin Helhed alene Udtrykket for den romerske Rets ejendommelige historiske Udvikling, og derfra stamme de Udtalelser i Kilderne, som have ført ind paa at tillægge Modsætningen den ovenfor nærmere omtalte materielle Betydning, se ovfr. S. 106. Heller ikke paa andet Delingsfundament lade Romerrettens Ugyldighedsgrunde sig sondre i Nullitet og Anfægtelighed; Kilderne behandle hver enkelt Ugyldighedsgrund for sig og undergive den sine særlige Regler.

II. Ugyldighedsbegrebets Omraade er meget omtvistet. Det ovfr. S. 150 omtalte vide Begreb, der omfatter alle uvirksomme Retshandler, er nu i Almindelighed forladt, idet man under ugyldige Retshandler ikke medtager dem, hvis Uvirksomhed stemmer med Retshandelens Indhold, saaledes den betingede Retshandel, naar den suspensive Betingelse udebliver, eller den resolute indtræder, § 39. Men det vil formentlig være systematisk heldigt yderligere at modificere Begrebet. For at

det ikke skal omfatte væsentligt uensartede Led, udelukkes fra det endvidere de Tilfælde, hvor Retshandelens Uvirksomhed alene bestaar deri, at den møder udenfor Retshandelen liggende Hindringer, f. Ex. Tredjemands Ret, relativ Uvirksomhed, Competenceugyldighed, undertiden benyttes her Betegnelsen relativ Ugyldighed, jfr. ovfr. S. 152, eller den lovede Ydelses Umulighed og Ulovlighed, men iøvrigt er virksom. Ugyldige Retshandler ere herefter de paa Grund af en Mangel ved Viljeserklæringen uvirksomme. Et Løfte er saaledes gyldigt, naar det forpligter Løftegiveren til Ydelse af Opfyldelsesinteressen, selv om det paa Grund af udenfor liggende Hindringer ikke skaber den umiddelbart tilsigtede Ret, f. Ex. efter Omstændighederne Overdragelsen af Tredjemands Ting. Derimod er et Løfte ikke gyldigt, naar det kun forpligter til Ydelse af negativ Kontraktsinteresse, thi det virker i saa Fald ikke som Retshandel, men kun som Retsbrud. Og Løftet er gyldigt, naar det skaber den tilsigtede Ret, selv om denne kan angribes; den af den saakaldte Anfægtelighed *ex nunc*, ovfr. S. 151, lidende Overdragelsesretshandel er saaledes gyldig, jfr. ovfr. S. 147, 148, 149, men Erhvervens Uregelmæssighed bevirker, at den for Overdrageren stifter en Fordringsret mod Erhververen. Ugyldighed kan være total eller partiel.

§ 38.

Retshandlers Indhold.

Retshandelens Indhold og dermed dens Virkning bestemmes ved den bagved Retshandelen liggende og i denne udtalte Vilje. Formaalet for Retshandelens Fortolkning er at udfinde denne Vilje, og alle til Raadighed staaende Erkjendelsesmidler maa i denne Henseende benyttes,

selv om de brugte Ord sprogligt ere utvetydige. Nogle have vel ment, at det ved Løfter kommer an paa at udfinde, hvorledes Løftemodtageren med Føje har maattet forstaa dem, og at hans Rets Indhold beror herpaa. Men da det samme Princip, som giver en Kjendsgjerning retsstiftende Kraft, ogsaa maa bestemme Indholdet af den paa Kjendsgjerningen hvilende Ret, maa denne Anskuelse, efter det ovfr. i § 34. II Bemærkede, forkastes. Visse Retsvirkninger indtræde dog, selv om de ikke ere viliede, naar den Erklærende ikke har taget Reservation herimod, saaledes *naturalia negotii* og Ansvar for Ikkeopfyldelse, ovfr. S. 140.

Indenfor Retshandelens forskellige Bestemmelser sondres der imellem dem, der gjøre Retshandelen til en Retshandel af den paagjældende Art (*essentialia negotii*), og andre Bestemmelser (*accidentalialia negotii*).

Retshandelens Virksomhed kan være begrænset af Betingelser, Tidsbestemmelser og Forudsætninger. Undertiden nævnes ved Siden af Betingelsen (*condicio*) og Tidsfristen (*dies*) ikke Forudsætningen, § 35, men Vilkaaret (*modus*) : det ved en ensidig Tilvendelse gjorde Paalæg til Modtageren, som dels skaber en Pligt for denne, dels kan have den Betydning, at Tilvendelsen kan anfægtes, naar Paalæget ikke efterkommes. At den første Virkning af Vilkaaret ikke kan give Føje til at betegne dette som en Viljesbegrænsning i Klasse med Betingelser og Tidsfrister, synes klart. Det maa være Vilkaarets sidstnævnte Virkning, som haves for Øje med Sammenstillingen, men denne har det tilfælles med mangfoldige andre Tilfælde, der naturligt sammenfattes under Betegnelsen Retshandler, begrænsede ved Forudsætninger. Da Forudsætningens Bristen kan bewirke, at Retshandelens paaregnede Virkning ikke

indtræder, er den allerede omtalt ovenfor § 35 mellem Ugyldighedsgrundene. I næste Paragraf skal der handles om Betingelser og Tidsbestemmelser.

§ 39.

Betingelser og Tidsbestemmelser.

I. En Retshandel kaldes betinget, naar den vilkaarligt gjordes som villet udtalte Retsvirknings Indtræden afhængig af en uvis Kjendsgjernings Eksistens. Den betingede Retshandels naturlige Funktion er at tillempe Retshandelen efter Fremtidens Forhold; hypotigt vil den — ligesom *modus*, men ad anden Vej — tilsigte at bestemme Erhververen til en Handlings Foretagelse. Den ældre Ret var utilbøjelig til Anerkjendelse af betingede Retshandler. Tidligst er Betingelsen bleven retlig anerkjendt ved *dispositiones mortis causa*, og den resolute Betingelse trænger overhovedet først igjennem til fuld Anerkjendelse i den yngre Ret. Ved Betingelse (*condicio*) i teknisk Forstand forstaas baade den Kjendsgjerning, af hvis Indtræden Retsvirkningen gjøres afhængig, og den til denne henvisende Bestemmelse i Retshandelen. Men Ordet *condicio* benyttes forøvrigt ogsaa, ligesom det tilsvarende danske Udtryk Betingelse, om Forudsætninger, se ovfr. S. 144, og om enhver Bestemmelse i en Retshandel. Her tages det i teknisk Betydning. Hovedsondringen indenfor Betingelsernes Kreds er Sondringen imellem den *suspensive* Betingelse (*negotium condicione suspenditur*), der er rettet paa Retsvirkningens Indtræden, og den *resolutive*, der er rettet paa Retsvirkningens Ophør. Den resolutivt betingede Retshandel betegnes af Kilderne som *negotium purum* (ubetinget), *quod sub condicione resolvitur*. Betingelsen kan være en *positiv* eller en

negativ Kjendsgjerning, f. Ex. jeg vil, dersom Du forbliver ugift. Den kan ligge i Fortiden, i Nutiden eller i Fremtiden, men kun i sidste Tilfælde er den ved Viljeserklæringen skabte Tilstand objektivt uvis, og kun i saa Fald gjælde i Almindelighed de særlige Regler om betingede Retshandler, hvorfor det ogsaa siges, at kun de fremtidige Betingelser ere egentlige Betingelser. Ved nødvendige og umulige Betingelser forstås Betingelser, der henholdsvis nødvendigt maa indtræde og umuligt kunne indtræde; heller ikke i disse Tilfælde er der nogen objektiv Uvished tilstede, og ogsaa disse Betingelser nægtes derfor Karakteren af egentlige Betingelser. Under Betegnelsen *condiciones juris* eller *quæ tacite insunt* indbefattes meget forskelligartede Kjendsgjerninger, der kun have det tilfælles, at deres Nævnelse som Betingelser i Retshandelen er overflødig, da de ogsaa uden saadan Nævnelse ere nødvendige, for at Retshandelens Virkning kan indtræde, f. Ex. at den Ting, der overdrages, og som endnu ikke eksisterer, kommer til Existens, ved Løftet om *dos*, at Ægteskab kommer i Stand, ved testamentariske Bestemmelser, at Arveladeren dør, eller at Arvingen overlever Arveladeren. Som det vil ses, falde herunder saavel egentlige retsstiftende Kjendsgjerninger (Arveladerens Død) og de udenfor Retshandelen liggende Kjendsgjerninger, som den angaar (den omkontraherede Tings Existens), der ikke have Noget med Betingelseslæren at gjøre, som egentlige Betingelser eller Forudsætninger, hvilke det er ufornødent særligt at optage i Retshandelen, da de ere udtrykte ved den brugte Retsterminologi (Ægteskabets Indgaaelse ved Tilsagn om *dos*). Fremdeles sondres imellem *condiciones potestativæ* : Betingelser, der ere afhængige af den betingede Erhververs Vilje (i Nutiden udvides Betegnelsen undertiden til ogsaa at

omfatte Betingelser, der ere afhængige af den betinget Bundnes Vilje), *casuales* og *mixtæ*. Ved en *condicio turpis* forstaas en Betingelse, der er indføjet saaledes i en Retshandel, at denne strider mod Lov eller Sædelighed, f. Ex. Tilsagnet om en Gave for Foretagelsen af noget Usædeligt, Løftet om en Bøde, hvis man indgaar et bestemt Ægteskab, Tilsagnet om Belønning for at indgaa et Ægteskab. En Betingelse er altsaa ingenlunde *turpis*, fordi dens Foretagelse vilde være usædelig, jfr. at A. lover at erlægge en Bøde, dersom han begaar en Forbrydelse, og kan være *turpis*, uanset at dens Foretagelse er lovlig og sædelig.

II. Den ved den egentlig betingede Retshandel indtrædende Retsstillings Ejendommelighed er den foreløbigt svævende, uvisse Tilstand. Spørgsmaalet er dels, hvorledes Tilstanden bliver, naar det viser sig, at Betingelsen ikke vil indtræde (*condicio deficit, extincta est*), dels hvorledes den er under Betingelsens Svæven (*condicio pendet*), dels hvorledes den bliver, naar Betingelsen indtræder (*condicio exstitit, impleta est*). Udtrykket *dies cessit* betegner, at en Viljeserklæring virker uden at være hæmmet af nogen Betingelse, idet den opstillede Betingelse er indtraadt, eller ingen Betingelse er optagen i Retshandelen.

1. Det første Spørgsmaal volder ingen Vanskelighed. Naar den suspensive Betingelse udebliver, er Retshandelens Virkning ingen, og naar den resolute udebliver, er Virkningen ubegrænset.

2. Saalænge Betingelsen svæver. Det er givet, at den, i hvis Disfavør Betingelsen falder ud, ikke ved sine Retshandler under Betingelsens Svæven kan paavirke den Andens Ret. Naar f. Ex. Ejendomsret er overdragen under en suspensiv Betin-

gelse, og Overdrageren *pendente condicione* foretager Dispositioner til Fordel for Trediemand over Tingen, falde disse sammen som uvirksomme i det Øjeblik, Betingelsen indtræder. Og naar Ejendomsret overdrages under en resolutiv Betingelse, gjælder det Tilsvarende om Erhververens Dispositioner, naar Betingelsen indtræder. Ligeledes er den, i hvis Disfavør Betingelsen falder ud, ansvarlig for sine skadegjørende Handlinger, foretagne *condicione pendente*, og de af Retshandelen skabte Virkninger gaa passivt og aktivt over paa de Paagjældendes Arvinger. Om alt dette kan der ikke være nogen Tvivl, men Spor af en ældre afvigende Opfattelse, hvorefter Retsbeskyttelse først indtræder ved Betingelsens Indtræden, findes ganske vist i Kilderne. Medens der altsaa ikke kan være Tvivl om, at jo en fuldstændig retlig Bundethed indtræder ved suspensivt betingede Retshandler til Fordel for Erhververen og ved resolutivt betingede til Fordel for Afhænderen allerede ved selve Retshandelens Indgaaelse *condicione pendente*, strides der om, hvorvidt man skal sige, at den paagjældende Ret (Forbringsret, Ejendomsret) straks indtræder, nemlig som betinget, for Erhververen ved den suspensivt betingede Retshandels Indgaaelse, eller om man skal sige, at der *condicione pendente* kun foreligger en — ganske vist fuldt beskyttet — Udsigt til, at den paagjældende Ret vil indtræde, naar Betingelsen indtræder. I Kilderne findes begge Udtryksmaader. Striden er vistnok kun en Ordstrid, men den første Udtryksmaade synes dog at burde foretrækkes som det klarere Udtryk for Retstil-lingen. Romanisterne foretrække dog i Almindelighed den sidste Udtryksmaade. Paa samme Maade

bør man ved resolutivt betingede Overdragelser helst bruge den Udtryksmaade, at en (betinget, eventuel) Ejendomsret er forbeholdt Overdrageren, jfr. nærmere under 3.

3. Ved Betingelsens Opfyldelse bortfalder Uvisheden. Den hidtil suspensivt betingede Ret er *eo ipso* en ubetinget, ikke blot en Fordring paa nu at erholde den ubetingede Ret, og den resolutivt betingede Ret er nu *eo ipso* bortfalden. Med Hensyn til den resolutivt betingede Ret var dog Opfattelsen indtil de senere Tider den, at Overdrageren, naar Betingelsen indtræder, kun har en *exceptio* eller et obligatorisk Krav mod Medkontrahenten (*condictio*) paa den tidligere Tilstands Retablering, jfr. den ovenfor omtalte Betegnelse af resolutivt betingede Retshandler som *negotia pura*, men dette er i Justinians Ret et overvundet Standpunkt. Praktisk taget kan det imidlertid være vanskeligt at sondre imellem de Tilfælde, hvor Retshandelen er resolutivt betinget, og paa den anden Side dem, hvor den Erklærende kun har taget et Forbehold af obligatorisk Karakter, eller hvor Overdragelsen kun er knyttet til en Forudsætning, og Kilderne vakle i denne Henseende undertiden i Opfattelsen.

III. Med Hensyn til de i en Retshandel optagne Tidsbestemmelser sondres imellem Begyndelsesterminen (*dies ex quo, dies a quo, dies in quem*) og Slutningsterminen eller den opløsende Termin (*dies ad quem* eller undtagelsesvis *dies in quem*). Forskjellig fra Betingelsen er Tidsbestemmelsen derved, at den objektivt uvisse Tilstand ikke foreligger, og *dies incertus an*, f. Ex. en Persons 25 aarige Fødselsdag (naar denne Betegnelse ikke blot er Udtrykket for en bestemt Kalenderdag), er altsaa en Betingelse. *Dies* kan derimod meget vel være *incertus quando*, f. Ex. en Persons Dødsdag, men ved *dispositiones*

mortis causa fortolkes saadanne Tidsbestemmelser som Betingelser. Om Retsvirkningen af tidsbestemte Retshandler gjælder i Tidsrummet, indtil *dies* indtræder, den samme Bundethed, som ovfr. under II er omtalt at foreligge, medens Betingelsen svæver, og naar Terminen kommer, indtræder og ophører *eo ipso* Retshandelens Virkning fuldt, ligesom naar Betingelsen opfyldes. Den umiddelbart opløsende Kraft af Slutningsterminen ved Ejendomsoverdragelse er dog først bleven anerkjendt i senere Ret, jfr. ovfr. S. 159. Det mest træffende Udtryk for Retsstillingen er det, at den af en Begyndelsestermin begrænsede Ret straks er skabt ved Retshandelen, men endnu ikke aktuel, ligesom der straks tilkommer Overdrageren af Ejendomsret til en Slutningstermin Ejendomsret, nemlig en eventuel, men den anden ovfr. S. 158 omtalte Udtryksmaade findes ogsaa i Kilderne og foretrækkes jævnligt af Romanisterne, navnlig ved Overdragelse af tidsbestemt Ejendomsret.

IV. Som særlige positive Regler fremhæves:

1. Umulige og usædelige Betingelser anses for uskrevne i *dispositiones mortis causa*, saa at Dispositionen trods saadanne en ubetinget virksom.

2. Er der i en *dispositio mortis causa* sat en Handling af Erhververen som Betingelse for hans Ret, anses Betingelsen som opfyldt, naar den Berettigede har gjort, hvad han kunde, for Handlingens Foretagelse, medmindre det af særlige Data fremgaar, at den Erklærende netop har lagt Vægt paa Handlingens virkelige Foretagelse. Endvidere er det fastsat, at den Part, der uredeligt forhindrer Indtrædelsen af en Betingelse, i hvis Ikke-Indtræden han har Interesse, stilles, som om Betingelsen var indtraadt.

3. Nogle Retshandler blive ugyldige ved Betingelsers

og Tidsfristers Optagelse, f. Ex. *emancipatio*, muligvis al *mancipatio*, og *acceptilatio* (S. 307); endog Optagelsen af en uegentlig Betingelse medfører disse Retshandlers Ugyldighed.

4. Ved Arveindsættelser kunde den tilføjede resolute Betingelse og Ophørstermin ikke bevirke, at den, der var bleven Arving, ophørte at være det (*semel heres, semper heres*).

1. 69 § 1 Dig. (30), 1. 3 Dig. (20—6), § 2 Inst. (3—15),
1. 12 § 2 Dig. (20—4).

§ 40.

Donatio.

I. Betegnelserne *donare* og *donatio* forekomme i Kilderne undertiden i meget vid Betydning, ligesom den danske Betegnelse at give. Som teknisk Begreb med særlig retlig Betydning maa *donatio* vistnok bestemmes som det Forhold fra en Persons Side, der subjektivt netop tilsigter (*animus donandi*) og objektivt bevirker, at en Anden beriges paa hans Bekostning. At *donationes* ifølge deres ringe Vigtighed for Samfundet i økonomisk Henseende og ifølge de Motiver, der ofte ligge til Grund for dem, ere undergivne særlige Regler, navnlig i den Retning, at Gaveretshandelens Virkninger vise sig svagere end andre Retshandlers, stemmer med Forholdets Natur.

Til nærmere Oplysning om Begrebets Omfang hidsættes Følgende: Pantsætning og Indgaaelse af Kaution er ikke nogen Gave til Kreditor, og Renunciation paa Pant ikke nogen Gave til Debitor. Betaling af en *obligatio naturalis* og Efterkommelsen af en sædelig Forpligtelse samt Ydelsen af et rentefrit Laan opfattes ikke som *donatio*. Overladelse af en

Ting til Brug uden Vederlag og Udførelse af Arbejde uden Vederlag opfattes kun som en Gave under særlige Forudsætninger, navnlig naar det maa antages, at Yderen herved gaar Glip af en Formueindvindelse ved tilsvarende Opofrelse overfor Andre, og at Modtageren herved befries for Udlæg, han ellers vilde have afholdt. At Testamenter og Codiciller ikke ere *donationes*, ligger i Begrebsbestemmelsen; ved disse Dispositioner forringes den Paa-gjældendes Formue ikke, de angaa kun Ordningen af hans Efterladenskaber. En Disposition kan delvist være en Gave (*negotium, mixtum cum donatione*), f. Ex. det *animo donandi* foretagne Salg af en Ting til uforholdsmæssig lav Pris. At Ydelser erlægges til Gjengjæld for udvist Velvilje (*donatio remuneratoria*), udelukker ikke Gavebegrebet, men det kan være praktisk vanskeligt at sondre slige Gaver fra Ydelser af Honorar.

Gavedispositionen er ikke nødvendigvis nogen Retshandel; naar man f. Ex. i donatorisk Hensigt undlader at udøve en Servitut, saa at den ophøre *non usu*, § 60. V, foreligger der en Gave. Men oftest vil Gaven være en Retshandel mellem Giver og Gavemodtager. Retshandelen kan atter være af den forskjelligste Struktur. Den kan gaa ud paa Overdragelse af Formueretigheder (*donatio in dando*). Dernæst kan Gaven gaa ud paa Paatagelsen af en Forpligtelse til at yde *donatio in obligando*) eller paa Modtagerens Frigjørelse for en Forpligtelse eller Retsbegrænsning (*donatio in liberando*). Gaver af sidstnævnte Art ville ordentligvis udgaa fra den, hvem den tilsvarende Ret tilkommer, enten som en direkte Eftergivelse af denne eller som Fordringsrettens Ophævelse gennem *expromissio* med en Trediemand som Skyldner, S. 304. En Eftergivelse af denne Art foreligger ogsaa ved den

donatio, der bestaar i Forbedring af en Andens Ting, nemlig Opgivelsen af det Krav, som efter almindelige Regler vilde erhverves ved Forbedringen. Men en *donatio in liberando* kan ogsaa foreligge fra Trediemands Side derved, at denne betaler en Skyldners Gjæld eller ved en *expromissio* paatager sig Skyldnerens Forpligtelse, eller frigjør sin Skyldner, mod at denne overtager Gjælden, o. s. v.; i disse Tilfælde bestaar Gaven, set som Retshandel imellem Giver og Gavemodtager, i Trediemands Afkald paa den Ret, han efter almindelige Regler vilde erhverve mod den ved de nævnte Handlinger befriede Skyldner.

II. Oprindeligt findes der i den romerske Ret ikke særlige Regler om *donationes*; disse laa det gammelromerske Sindelag (*do, ut des*) saa fjærnt, at de ikke have spillet nogen betydelig Rolle. Af de efterhaanden fremkomne særlige Regler om *donationes* nævnes følgende:

1. Gaveløftet har i det Hele svagere Virkninger for Løftegiveren end andre Løfter. Saaledes er Giveren kun ansvarlig for *dolus* og *culpa lata*. Han er ikke pligtig at svare Morarenter, Vanhjemmelsansvaret paahviler ham kun i Tilfælde af *dolus* og *culpa lata*, og der tilkommer ham *beneficium competentiae*, S. 294.

2. I Forbindelse med den under 1. angivne Regel staa Reglerne om Tilbagekaldelighed af *donatio*. Tidligere kunde *patronus*, først ubetinget, senere i visse Tilfælde kalde sin Gave til *libertus* tilbage. Justinian forordnede som almindelig Regel, at enhver Giver, naar Modtageren paa visse i Loven fastsatte Maader havde gjort sig skyldig i *ingratitude*, kunde kalde Gaven tilbage.

3. Hvad Stiftelsen af Gaver angaar, var ifølge *lex Cincia*, 203 f. Chr., og den hertil sig sluttende Retsudvikling Gaver udover en vis Størrelse

— bortset fra Gaver til visse nærstaaende Personer — kun gyldige, naar Gaven var faktisk og retligt fuldbyrdet, navnlig ved Overdragelse af Ejendomsret og *possessio quoad interdicta*; i modsat Fald kunde de omstødes af Giveren personlig. Denne Ordning forsvandt efterhaanden, og det blev Regelen, at Gaver udover en vis Størrelse — ifølge Justinians Forskrift 500 solidi — i Almindelighed vare ugyldige for det overskydende Beløbs Vedkommende, naar ikke en *insinuatio apud magistratum*, Erklæring til en Retsprotokol, havde fundet Sted. Iøvrigt vare Gaveretshandler ikke undergivne særlige Former, og med Hensyn til Gavekontrakter blev det endog i den justinianiske Ret under Kristendommens Indflydelse fastsat, at *stipulatio* var uforuden og en formløs Overenskomst, *pactum de donatione*, tilstrækkelig, § 97. III.

4. *Donationes inter virum et uxorem* vare — vel navnlig af Hensyn til de Misligheder, de ifølge Skilsmissefriheden kunne afføde — ugyldige, dog ikke *donatio mortis causa* og visse andre Gaver, navnlig saadanne, hvis Virksomhed ligeledes er betinget af Ægteskabets Ophør.

5. Endog fuldbyrdede *donationes inter vivos* kunde omstødes af Giverens Arvinger som værende i Strid med disses Ret til en *portio legitima*.

Regelen om, at *alienationes in fraudem creditorum* kunde angribes ved *actio Pauliana*, var ikke særlig for Gaver, men havde naturligvis særlig praktisk Betydning for disses Vedkommende, § 84. III. 4.

III. Ved *donatio mortis causa* forstaas en *donatio*, der har Øjemed tilfælles med Legatet, nemlig at ordne Formueforholdene ved Giverens Død. Gavens Formaål finder sit Udtryk deri, at Gaven falder sammen, dersom Giver overlever Gavemodtager — dø de samtidigt staar Gaven ved Magt

— eller, forsaavidt Gaven er given med en bestemt Dødsfare for Øje, tillige naar Giveren overlever denne. I Almindelighed kan Giveren vilkaarligt tilbagekalde Dødsgaven, men Uigjenkaldelighed kan vedtages. Som antyd det kan Gaven gives enten med Dødsmuligheden overhovedet for Øje (*mortalitatis causa*) eller — hvad der var det Sædvanlige — med en bestemt Dødsfare for Øje. Den kan gives saaledes, at Giverens Død er suspensiv Betingelse for Modtagerens Erhvervelse, eller saaledes, at Giverens Overlevelse virker som resolutiv Betingelse eller bristende Forudsætning for Modtagerens Ret, hvilket er det Almindelige. De Retsmidler, der staa til Giverens Raadighed for i paakommende Fald at erholde Gaven tilbage, vare navnlig *condictio* eller *rei vindictio*.

Efter Kilderne maa det antages, at *donatio mortis causa*, i alt Fald regelmæssigt, var en *dispositio inter vivos*, S. 120, men da *donatio mortis causa* har samme Øjemed som Legatet, er det naturligt, at de om Legater givne Regler i stort Omfang overføres til at gjælde ogsaa for *donationes mortis causa*.

Pr., § 1 Punktum 1—4, § 2 Punktum 1—4 Inst. (2—7),
 l. 5 § 2 Dig. (13—6), l. 18 § 3 Dig. (39—5), l. 1 Dig.
 (24—1).

TREDIE DEL:

Retssystemets specielle Del.

FØRSTE KAPITEL:

Tingsret.

I. Indledning.

§ 41.

Tingsrettens Begreb.

Indenfor Formueretten sondres imellem Tingsretten og Obligationsretten. Medens Obligationsretten giver Fremstillingen af Læren om Fordringsrettigheder 3: de retsbeskyttede Fordringsrettigheder mod en Person, omfatter Tingsretten Læren om de tinglige Rettigheder eller Raadighedsrettighederne 3: de Formuerettigheder, som bestaa i en direkte retsbeskyttet, aktuel eller eventuel Raaden over en legemlig Ting. Forskjellen imellem Fordringsrettighederne og de tinglige Rettigheds Retsbeskyttelse er efter romersk Ret større end i dansk Ret. Fordringsretten er kun i ringe Omfang beskyttet overfor Andre end Skyldneren, § 84. III. Fordringshaveren har ingen Ret overfor den Trediemand, til hvem Skyldneren har overdraget den Ting, han efter Kontrakten skulde levere, og kommer Skyldneren under Konkurs, maa Fordringshaveren konkurrere med hans andre Kreditorer. De

tinglige Rettigheder ere i Almindelighed retsbeskyttede overfor Enhver, som uden Retshaverens Samtykke lægger Hindringer i Vejen for deres Udøvelse. Naar den, der har overdraget tinglig Ret over en Ting til A., overdrager Tingen til B., kan A. vindicere den fra B., og den, der har faaet en tinglig Ret overdraget, lider ingen Skade ved, at Overdrageren kommer under Konkurs. Som tinglige Rettigheder nævner den romerske Ret Ejendomsretten (*dominium, proprietas*) og de i Kilderne undertiden under Betegnelsen *jura in re* sammenfattede begrænsede tinglige Rettigheder: *servitutes, emphyteusis, superficies* og *Pant.* Fælles men ikke ejendommeligt for disse Rettigheder er det, at de ere udrustede med *actiones in rem*, § 23. II. 1. For Romerrettens Vedkommende kan saaledes dette Moment optages i Bestemmelsen af den tinglige Rets Begreb. Den af romersk Ret anerkjendte Retentionsret uden Klageret, der systematisk rigtigt burde opføres under de tinglige Rettigheder, § 71, er ikke bleven opfattet saaledes af de romerske Jurister.

Foruden de tinglige Rettigheder omfatter Tingsretten endvidere Læren om den retlige Betydning af den faktiske Raaden over en legemlig Ting, bortset fra dennes materielle Berettigelse (*possessio, quasi possessio, detentio*, §§ 44—47). Et Mellemled mellem de egentlige tinglige Rettigheder og den blotte faktiske Raaden over Ting er den godtroende Erhververs (eller Besidders) Retsstilling (*actio Publiciana in rem*, § 55).

§ 42.

Ting. *Res extra commercium. Res nullius.*

Idet de tinglige Rettigheder betegnes som Rettigheder over Ting, forstaas ved Ting de upersonlige legemlige Gjenstande, som kunne være tinglige Rettigheder undergivne. Den romerretlige Betegnelse *res* forekommer ligesom »Ting« i forskjellige Betydninger. Særligt bliver at fremhæve, at *res* i Kilderne forekommer som Betegnelse for et Indbegreb af Rettigheder, Formuen, og at der i saa Henseende sondres imellem *res corporales*, Personens Ejendomsrettigheder, og *res incorporales*, hans øvrige Formuebestanddele, begrænsede tinglige Rettigheder, Fordringsrettigheder, Arverettigheder. Kilderne betegne dernæst som *res* alle legemlige Gjenstande undtagen Personerne og sonde i saa Henseende mellem *res extra commercium* (eller *extra patrimonium*) og *res in commercio*. *Res extra commercium* omfatte følgende tre Klasser af Ting:

1. *Res (omnium) communes* : de Ting, over hvilke den romerske Ret ikke har anerkjendt Ejendomsret, fordi deres Nydelse bør staa aaben for Alle, *aër, mare, litora maris, flumen publicum* i Modsætning til *flumen privatum*. Over Havet, dets Kyster og *flumen publicum* har Staten en Højhedsret, i Kraft af hvilken den værner om deres frie Benyttelse. Over *ædificia*, som opføres paa disse Steder, anerkjendes privat Ejendomsret, men naar den oprindelige Tilstand vender tilbage, ophører Ejendomsretten over det Sted, hvor Bygningen var opført, og Havet eller Floden, som de ere til hver given Tid, bestemme den derved liggende Grunds Grænser. Med Luftens Egenskab af *res communis* staar det naturligtvis ikke

i Strid, at Ejendomsretten over en Grund omfatter Luftrummet over den.

2. *Res publicæ* eller rettere *res publico usui destinatæ*, saasom offentlige Pladser, Bygninger, Veje, Havne. Den Opfattelse har været fremme, at saadanne Ting ikke ere Ejendomsret undergivne. I Virkeligheden ere de undergivne en offentligretlig juridisk Persons Ejendomsret, og de ere kun deri forskellige fra andre, saadanne juridiske Personer tilhørende Ting, at de ere bestemte til umiddelbart at tjene offentlige Øjemed. At *res publico usui destinatæ* henføres til *res extra commercium*, er Udtryk for, at den romerske Ret paa særlig stærk Maade værner om deres Bestemmelse til offentlig Brug ved at unddrage dem fra den private Omsætning og overhovedet fra den almindelige Retsvirkning af privatretlige Handlinger, f. Ex. Hævd.

3. *Res divini juris*, nemlig *res sacræ* : de Guderne tilegnede Ting, *res religiosæ*, Begravelsessteder og *res sanctæ*, visse under Gudernes særlige Beskyttelse stillede Ting, f. Ex. Bymure og Porte. Disse Ting siges i Kilderne at være *nullius*, men i Virkeligheden forholder det sig med dem paa lignende Maade som med *res publico usui destinatæ*.

Undertiden siges ogsaa andre Ting at være *extra commercium*, naar der er lagt et retligt Baand paa den frie Dispositionsret over dem, f. Ex. *res litigiosæ*.

Som det fremgaar af det Anførte, betegnes visse *res extra commercium* i Kilderne som *res nullius*. Ved denne Betegnelse sigtes dog i Almindelighed til de herreløse Ting, der ere Gjenstand for Erhvervelse ved *occupatio*, ndfr. § 50. I.

§ 43.

Inddelinger af Ting.

I. Af væsentlig Betydning for ældre Ret er Sondringen mellem *res Mancipi* og *res nec Mancipi*. Til *res Mancipi* henføres den kornavlende Bondes, ovfr. S. 3, væsentligste Formuebestanddele, nemlig *prædia in Italico solo, tam rustica quam urbana, servi* og *quadrupedes, quæ dorso colloque domantur*. Disse Gjenstande var det særligt magtpaaliggende at bevare for *familia*; de kunde kun afhændes ved de civile Overdragelsesmaader, *mancipatio* og *in jure cessio*, altsaa kun under Medvirken af Folket eller Øvrigheden, ovfr. § 33. I og II, og — bortset fra *foedera*, ovfr. S. 18 — kun til *cives*. Overdragelse ved *traditio* af en *res Mancipi* bragte ikke Overdragereus quiritariske Ejendomsret til Ophør og skaffede kun Erhververen *dominium bonitarium*; maaske gjaldt det Samme om andre naturale Erhvervelsesmaader, § 48. II. 3. Ogsaa *servitutes prædiorum rusticorum* nævnes mellem *res Mancipi* til Oplysning om, at disse Rettigheder kunde stiftes ved *mancipatio*, men ikke ved *traditio* eller paa nogen dermed analog Maade. Medtages dette Led, bliver *res Mancipi* og *nec Mancipi* en Inddeling ikke af de legemlige Ting, men af Formuen. Sondringen taber efterhaanden sin Betydning og hæves formelt af Justinian.

II. *Res immobiles (res soli)* ∅: Grundstykkerne og, hvad der er forbundet med dem, og *res mobiles*, rørlige Ting. Sondringen er ikke af saa stor retlig Betydning som i moderne Ret. Ganske vist ere de faste Ejendomme i flere Henseender undergivne andre Retsregler end Løsøre, saaledes i Henseende til Hævdstidens Længde, men noget til vort Tinglysningssystem med Skjøde og Panteprotokoller Svarende findes ikke i romersk Ret. Af faste Ejendomme kunde

kun *fundi in Italico solo* være undergivne egentlig romersk Ejendomsret; *solum provinciale* opfattes som offentligretligt tilhørende Folket eller Kejseren, og den de Private herover tillagte Ret benævnes som *possessio*, § 48. II. 2.

III. Fra Stoikernes Naturfilosofi stammer Tredelingen, *res, quæ uno spiritu continentur*, enkelte Ting, f. Ex. et Dyr, en Sten, en Bjælke, *res connexæ* eller *universitas rerum cohærentium*, sammensatte Ting, en Bygning, et Skib, og *universitates rerum distantium*, Tingsindbegreb ∴ Samlinger af ensartede, ifølge fælles Bestemmelse og Benævnelse sammenhørende, men ikke materielt forbundne Gjenstande, f. Ex. en Hjord.

IV. *Res, quæ usu consumuntur*, fortærlige Ting, ere de, som gaa til Grunde ved at benyttes efter deres Bestemmelse, f. Ex. Vin, Olie, Korn. Undertiden henføres Penge under Begrebet, fordi de gaa tabt for Ejeren ved hans normale Benyttelse af dem, Udgivelsen.

V. *Fungible Ting* ere de, hvis almindelige økonomiske Betydning beror paa deres Artsegenskaber, f. Ex. Korn, Penge, i Modsætning til dem, for hvilke ordentligvis de individuelle Egenskaber komme i Betragtning (*species*). Sondringen falder ingenlunde sammen med den under IV opførte. Ligesom fungible Ting i Kontrakter naturligvis kunne forekomme som individuelt bestemte, kunne omvendt *species* forekomme som generisk bestemte.

VI. Betegnelserne *delelige Ting*, *Deling af Ting* og *Tingsdele (pars)* forekomme i forskellige Betydninger. I Systemerne forstaas ved *delelige Ting* i Almindelighed de, som kunne adskilles til flere Ting uden Forringelse af Væsen eller Værdi.

VII. Som *Biting* eller *Tilbehør (pertinentia)* betegnes i Systemerne ofte Ting, der staa i saadan

økonomisk Forbindelse med en anden, Hovedtingen, at Retshandler om denne formodes at omfatte dem, f. Ex. Gjødning og Halm i Forhold til en Landejendom, Nøgler i Forhold til Huset. Om anden Betydning af Hovedting og Biting henvises til Læren om Tilvækst, § 51. II.

VIII. Ved *fructus*, Frugter, forstaas de Ting, der udsondres af en anden, Modertingen som dennes regelmæssige økonomiske Udbytte uden nogen i Betragtning kommende Forandring af den, f. Ex. den faste Ejendoms Afgrøde, Dyrets Unger, Uld og Mælk, Udbytte af Kalkbrud og Stenbrud. Saalænge Frugterne ere forbundne med Modertingen (*fructus pendentes*), ere de en Del af denne og siges ikke at kunne være særlige tinglige Rettigheder undergivne. Ved at udskilles fra Modertingen (*fructus separati*) blive Frugterne selvstændige Ting, jfr. S. 193; *fructus percepti* ere de i Besiddelse tagne. Ved *fructus percipiendi* betegnes ikke legemlige Ting, men Maalestokken for et Ansvar. *Partus ancillæ* henregnes, da Børn ikke kunde opfattes som det regelmæssige økonomiske Udbytte af en Slavinde, ikke til *fructus*. — Det ikke i legemlige Ting bestaaende Udbytte af en Ting eller af et Retsforhold, f. Ex. *operæ servorum*, Lejeafgifter, Renter, sammenstilles i flere Henseender med Frugter og betegnes i Systemerne som *fructus civiles*.

II. Possessio.

§ 44.

Besiddelse og Possessio.

I. Besiddelsen af en Ting og anden faktisk Raaden over en Ting har i flere Henseender Retsvirkninger; disse ere ifølge romersk Ret forskjellige, eftersom

der foreligger *detentio* eller *possessio* eller *quasi possessio*.

1. *Detentio* er det Forhold, der i danske Systemer betegnes som Besiddelse, hvorved her og i det Følgende forstaas den saakaldte naturlige Besiddelse; Begrebet antages kun at omfatte den villedede Besiddelse. *Detentio* som saadan ∴ Besiddelsen, bortset fra, om den tillige er *possessio* eller *quasi possessio*, medfører navnlig følgende Fordele (»*beati possidentes*«): *Detentio* kan kun fordres ophævet ved Rettens Hjælp af den, som oplyser sin Ret til at erholde Tingen udleveret ∴ en Bevisbyrde paahviler Detentors Modpart, og det nytter ham ikke at oplyse blot, at Detentor ikke har nogen materiel Ret til at indesidde med Tingen. Og egenmægtige Angreb paa Detentionen ere ulovlig Selvtægt, som *detentor* kan møde med Nødværge, uanset at hans Besiddelse er uretmæssig overfor Angriberen. Dog tilkom der *possessor* en vis, som Opretholdelse af hans *possessio*, altsaa som Nødværge opfattet Beføjelse overfor den, der besidder Tingen paa hans Vegne, til egenmægtigt at sætte sig i Besiddelse af denne. Retsmidler, som gaa ud paa at gjenerholde ophørt Besiddelse, har *detentor* som saadan ikke; saadanne Retsmidler ere — i Modsætning til dansk Ret — kun tillagt visse *detentores*, nemlig dem, som ere *possessores* eller *quasi possessores*.

2. Langt videre gaa de *possessio* tillagte Retsvirkninger. *Possessio* i teknisk Forstand maa bestemmes som det Forhold, — typisk (∴ bortset fra Repræsentation i *possessio*) et naturligt Besiddelsesforhold — der er udrustet med den possessoriske Interdiktsbeskyttelse ∴ visse Retsmidler, der gaa ud paa, at det bestaaende Possessionsforhold bliver judicielt anerkjendt som bestaaende, og paa

i visse Tilfælde at erholde mistet *possessio* tilbage, Alt uden Hensyn til Modpartens materielle Ret, § 46. II.

3. *Quasi possessio* betyder det med kvasi-possessorisk Interdiktsbeskyttelse udrustede Forhold, typisk (3: bortset fra Repræsentation i *quasi possessio*) Udøvelsen af den til visse *jura in re aliena* svarende Raaden over en Ting, f. Ex. Raaden som Usufruktuar eller som Indehaver af en Prædialservitut, altsaa ikke altid Besiddelse, se herom § 47.

Ved et bemærkede maa fremhæves, at Kildernes Terminologi paa dette Omraade ingenlunde er fast. *Possessio* forekommer bl. A. jævnlig i vid Betydning, omfattende ogsaa den rene *detentio*.

— II. Under I. er gjort den terminologiske Bemærkning, at *possessio* i teknisk Forstand er det med possessorisk Interdiktsbeskyttelse udrustede Forhold. Her skal gives den materielle Bestemmelse af Possessionsbegrebet eller med andre Ord Besvarelsen af det Spørgsmaal, hvad det er for et Forhold, der udrustes med Interdikts-beskyttelsen. I saa Henseende staar det fast, at Interdiktsbeskyttelsen er uafhængig af Besiddelsens Retmæssighed og af Besidderens gode Tro; ogsaa den, der har tilegnet sig en Ting ved en Forbrydelse, er *possessor* af den. Men iøvrigt er Possessionsbegrebets Bestemmelse meget omtvistet, og det maa da ogsaa erkjendes, at Kildeudtalelserne ikke alle stemme overens herom.

Lægger man Vægten paa Kildernes mere konkret formulerede Retsregler og paa deres Enkeltafgjørelser, maa man vistnok i væsentlig Overensstemmelse med Jhering komme til følgende Resultater: Den vilde *detentio* er som Hovedregel ogsaa *possessio* 3: Hovedtanken er den, at Interdiktsbeskyttelsen bør komme Besiddelsen (*detentio*)

som saadan til Gode. Men det erkjendes dog, at visse Retsforhold, som bestaa mellem Besidderen og en anden Person, i Sidstnævntes Interesse bør medføre, at Besiddelsesfordelene tilkomme ham. *Possessio* maa følgelig tillægges denne anden Person, og da Fleres *possessio in solidum* ikke kan anerkjendes, maa *possessio* frakjendes Besidderen. Der fremkommer saaledes Besiddere, som ikke ere *possessores*, men kun *detentores*, og omvendt gives der *possessores*, som ikke ere Besiddere (»Besiddere gennem Repræsentant«). Som Retsforhold, der saaledes udelukke Besidderen fra at være *possessor* og bevirke, at *possessio* tilkommer en Anden, nævnes først Potestasforholdet; Sønnens Besiddelse giver ikke ham, men *paterfamilias*, Faderen, *possessio*, og Værges og Kurators Besiddelseserhvervelse for Myndlingen gjør denne til *possessor*. Fremdeles er *possessio* i Almindelighed frakjendt Besiddere, som ifølge et kontraktmæssigt Forhold inde sidde med Tingen for en Anden (*alieno nomine*), og tillagt denne Anden. Denne Grundsætning findes anvendt ikke blot paa Besiddere, som kun inde sidde med Tingen i den Andens Interesse, f. Ex. Depositaren og Fuldmægtigen, men ogsaa paa Besiddere *alieno nomine*, som have Tingen i egen Interesse, være sig uden tinglig Ret, f. Ex. *conductor* og Laantageren, eller med tinglig Ret, f. Ex. Usufruktuaren. For de Besidderes Vedkommende, der besidde med Adkomst som Indehavere af begrænsede tinglige Rettigheder, bødes der imidlertid paa Frakjendelsen af *possessio* ved, at der tillægges dem *quasi possessio*, ndfr. § 47. Og fuldstændig er den Grundsætning, at de, der kontraktmæssigt besidde *alieno nomine*, ere udelukkede fra *possessio*, ikke gennemført, idet Haandpanthaveren, § 63. II og 66. II, Prekaristen, § 94. II, *sequester*, § 94. III, og

emphyteuta, § 62. I. 6, ere anerkjendte som *possessores*. Endelig maa det fremhæves, at de af Grundsætningen omfattede Besiddere dog blive *possessores* ved i Gjerning at tilegne sig den paagjældende Ting. Efter det Udviklede ligger altsaa Forskjellen imellem den *detentio*, som er, og den, som ikke er *possessio*, i Besiddelsens Erhvervsgrund (*causa*) i den Forstand, at Besiddelsens regelmæssige Egenskab af *possessio* udelukkes ved visse *causæ*, som maa assereres og oplyses af den, der vil gjøre gjældende, at *detentor* ikke er *possessor*. Men disse *causæ* vige for Besidderens faktiske Tilegnelse af Tingen, som skaber en ny, ikke til de undtagne hørende *causa* for hans Besiddelse og altsaa gjør ham til *possessor*.

Mange ere dog endnu Tilhængere af den, navnlig af Savigny udarbejdede Theori, som gaar ud paa, at *possessio* er den af Viljen til at have Tingen som sin (*animus dominandi* eller *animus sibi habendi*, ikke just *animus domini*) baarne Besiddelse, medens de Besiddere, der faktisk anerkjende en Anden som Ejer, kun ere *detentores*, dog at *possessio* undtagelsesvis er tillagt Haandpanthaveren, Prekaristen og *sequester* (disse Tilfælde samles under den uheldige Systembetegnelse *possessio derivata*). Det lader sig nu heller ikke nægte, at adskillige Kildeudtalelser hvile paa denne Theori. Men at man ikke har praktiseret en saadan mislig Theori, der gjør Retsstillingen i Henseende til Besiddelsesfordelene afhængig af Besidderens rene Vilje, fremgaar som bemærket af Enkeltafgjørelser. Navnlig er det anerkjendt, at den, der kontraktmæssigt besidder for en Anden og følgelig kun er *detentor*, ikke bliver *possessor* derved, at han beslutter og udtaler Beslutningen om at besidde for sig selv, men der kræves hertil, at han ved Tilegnelse i Gjerning

sætter en ny *causa* for sin Besiddelse: *nemo sibi causam possessionis mutare potest*.

III. *Possessio* forudsætter altsaa *detentio*, villet Besiddelse, hos *possessor* selv eller hos en Anden paa hans Vegne og bestaar saaledes af et subjektivt Moment (*animus*) og dettes Realisation i et objektivt Forhold (*corpus*).

1. Bestemmelsen af Begrebet *corpus*, Besiddelsens objektive Moment, volder samme Tvivl som Besiddelsesbegrebet i dansk Ret. Ihændehaveelse eller legemlig Berøring af Tingen kræves ikke. Som almindelig vejledende Formel kan det vel opstilles, at en Ting er i Besiddelse, naar den befinder sig under saadanne Forhold, som efter Livets almindelige Erfaring indicere, at den er menneskeligt Herredømme undergiven (eller er i en Tilstand, som er »Ejendomsrettens faktiske Afpræg«), og at den er i den Persons Besiddelse, som under Forholdenes regelmæssige Forløb har den faktiske Adgang til den almindelige og vedvarende Raaden over Tingen. Af væsentlig Betydning ved Afgjørelsen af, om Besiddelse foreligger eller ikke, er saaledes Tingenes forskellige Art samt Skik og Brug med Hensyn til deres Anbringelse.

2. *Animus* betyder Besidderens Vilje til at besidde. Kun den viliede Besiddelse er *possessio*; strængt er dette dog ikke fastholdt.

3. *Possessio* gennem Repræsentant er efter det Oplyste Udtrykket for et af Repræsentantens Viljesforandringer uafhængigt Retsforhold imellem Besidderen og *possessor*, som Retsordenen tillægger den Virkning, at det overfører Besiddelsesfordelene fra Besidderen til *possessor*. *Possessor* gennem Repræsentant er ikke selv Besidder,

men *possessor* i Kraft af en Andens Besiddelse, »*corpore alieno*«. Forkastes maa den Savigny'ske Opfattelse, hvorefter Besiddelsen gennem Repræsentant skulde være en virkelig Besiddelse, nemlig Adgangen til Raaden over den hos en Anden værende Ting, idet denne er faktisk villig til at følge *possessors* Ordre med Hensyn til Tingen, se ovfr.

---

1. 2 Dig. (43—17), 1. 18 pr., 1. 3 §§ 18, 19 Dig. (41—2).

§ 45.

Fortsettelse: *Possessio*.

I. Subjekt og Objekt for *possessio*. Forsaavidt *filiusfamilias* ikke kan have Formue, ovfr. § 17. II. 2. er det naturligt, at ogsaa *possessio* er frakjendt ham. De Grunde, som føre til at erklære visse Ting for *extra commercium*, § 42, maa medføre, at disse Ting ikke kunne være Gjenstand for de Privates *possessio*.

II. 1. Erhvervelse af *possessio* siges at finde Sted *corpore et animo*. Idet der til *possessio* kræves baade *corpus* og *animus*, maa det naturligvis erkjendes, at Ingen har opnaaet *possessio*, førend begge disse Momenter foreligge. Det ligger i den ovfr. S. 177 givne Bestemmelse af *Corpus*begrebet, at Fordringerne til Erhvervelse af *corpus* stille sig noget anderledes ved Erhvervelse ifølge den forhaandenværende Besidders Vilje (*traditio*) end ved den ensidige Besiddelsestagelse (*occupatio*). Besiddelsesviljen kan ligge forud for Erholdelsen af *corpus*, f. Ex. naar Snarer udlægges for at fange Vildt, eller fattes samtidig med denne eller indtræde senere.

2. *Possessio* kan for Potestashaveren erhverves gjen-

nem hans *servi* og *fili*. Men som tidligere oplyst, S. 131, kan *possessio* i yngre Ret ogsaa erhverves gennem frie Personer som Repræsentanter.

3. Anerkjendelsen af *possessio* gennem Repræsentant som et Retsforhold imellem Besidderen og den Repræsenterede, der unddrager hin *possessio* og gør denne til *possessor*, medfører, at *possessio* kan erhverves uden Besiddelsesforandring. Dette kan ske ved Stiftelsen af et Retsforhold, som unddrager Besidderen, der vedbliver at besidde, hans hidtilværende *possessio* og overfører denne til en Anden, f. Ex. Besidderens Overdragelse af Ejendomsret med Forbehold af Lejeret (*constitutum possessorium*). Og det kan ske ved Ophævelse af Retsforhold, som udelukker Besidderen fra *possessio*, f. Ex. Overdragelse af Ejendomsret til den med Tingen indesiddende Depositar eller Lejer (*traditio brevi manu*). I saadanne Tilfælde siges det undertiden, at *possessio* erhverves *solo animo*, hvorved rigtigt betegnes, at *possessio* er erhvervet uden Tilvejebringelse af nyt Corpusforhold. — Erhvervelse af *possessio* uden Besiddelsesforandring kunde endvidere tænkes at foregaa paa den Maade, at den, der er *possessor* gennem Repræsentant, træffer den Overenskomst med Trediemand, at denne skal være *possessor* gennem Repræsentanten. Men at *possessio* gennem Repræsentant saaledes kan overdrages, synes Kilderne ikke at antage; derimod kan *possessor* gennem Repræsentant gøre Trediemand til *possessor* ved at indtræde som Mellemlid imellem denne og Repræsentanten (dobbelt *constitutum possessorium*).

III. I Konsekvens med den Sætning, at *possessio* bestaar af *corpus* og *animus*, siges *possessio* at ophøre, naar et af disse Momenter bortfalder.

1. *Corpus* ophører ikke ved en blot forbigaaende Udelukkelse af Adgangen til faktisk Raaden

over Tingen, men først, naar Udelukkelsen gaar over til en fast Tilstand, saaledes naar undslupne Dyr ikke længere »*secundum consuetudinem redeunt*«, og navnlig naar Tingen er tagen i Besiddelse af Andre. Besiddelsen af fast Ejendom ophører ikke ved en Andens hemmelige Bemægtigelse, men først naar den hidtilværende Besidder, efter at være bleven vidende om Besiddelsestagens, ikke forsøger at gjenskaffe sig Besiddelsen.

2. Hvad *animus* angaar, fortabes *possessio* ikke derved, at *possessor* glemmer Tingen eller mister Viljesevnen; der udkræves til Fortabelsen *animo* en modstaaende Viljesakt.

3. *Possessio* gennem Repræsentant ophører ikke derved, at Repræsentanten opgiver Besiddelsen af Tingen eller overlader den til Trediemand, men først naar den Repræsenterede forsømmer at skaffe sig Tingen igjen.

IV. Af Vigtighed er i flere Henseender Forskjellen imellem *malæ fidei* og *bonæ fidei possessio*. Sondringen, der maaske ikke i alle Retninger opfattes ganske ens, kan vel nærmest bestemmes ved Betegnelserne uredelig og redelig *possessio*, jfr. nærmere paa vedkommende Steder i det Følgende.

---

l. 3 § 1 Dig. (41—2), l. 53 Dig. (41—1), l. 77 Dig. (6—1), l. 9 § 5 Dig. (41—1); l. 44 § 2 Dig. (41—2).

§ 46.

Fortsettelse: Retsbeskyttelsen for
Possessio.

I. Interdiktsbeskyttelsen er ikke den eneste Retsbeskyttelse for *possessio*. Som omtalt ovfr. S. 173 tilkommer der saaledes *possessor*, saalænge han er *possessor*, en vis Selvtægtsret til at skaffe sig Be-

siddelsen fra den, der besidder Tingen paa hans Vegne. Og tabt *possessio* kan, som andre tabte Ejendele, ved *condictio* søges tilbage fra den, der uden retfærdiggjørende Grund (*sine causa*) har opnaaet den tabte Besiddelse.

II. Ejendommelig for *possessio* er den possessoriske Interdiktsbeskyttelse. Om dens historiske Udvikling lader sig næppe videre sige med Sikkerhed. De possessoriske Interdikter, se om Interdikter i Almindelighed oyfr. § 27, falde i to Hovedgrupper, de retentoriske og de rekuperatoriske.

1. *Interdicta retinendæ possessionis* gaa i Hovedsagen ud paa at opretholde og fæstne den bestaaende *possessio*, nemlig paa at holde fjærnet Forstyrrelser af *possessio*, som ikke have bragt den til Ophør, og paa at erholde Anerkjendelsesdom for at være *possessor*. Der fandtes tvende:

a. *Interdictum uti possidetis* giver den nuværende *possessor* af en urørlig Ting, som ikke besidder *vi, clam vel precario ab adversario* (*possessio vitiosa*), Krav paa overfor Anfægtelse af hans *possessio* at fordre Forstyrrelsen fjærnet og at erholde Sikkerhed imod fremtidige Forstyrrelser og overfor tilregnelig Krænkelse paa Erstatning. Interdiktet findes særligt fremhævet som anvendeligt i det Tilfælde, at to er uenige om, hvem af dem der er *possessor* og altsaa skal indtage den gunstige Stilling som *reus* i en eventuel Vindikationsproces, men dette er som oplyst ikke Interdiktets eneste Opgave. Naar begge Parter saaledes tillægge sig *possessio*, kan *reus*, i alt Fald naar han findes at være *possessor*, erholde ikke blot Frifindelse men positiv Dom, *interdictum duplex*. Og det maa vistnok antages, at Interdiktet overhovedet virkede rekuperatorisk til Fordel for den Part, hvis Modparts *possessio* var *vitiosa* i Forhold til ham.

b. *Interdictum utrubi* gav med Hensyn til rørlige Ting den, der har været *possessor nec vi, nec clam, nec precario ab adversario* i en større Del af det sidste Aar end Modparten, Krav paa at faa konstateret, at han er *possessor*, og paa at faa Besiddelsen tilbage fra Modparten. Det virkede altsaa i Virkeligheden tillige rekuperatorisk, men betegnes udtrykkeligt som retentorisk. I justiniansk Ret er det af samme Indhold som *uti possidetis*.

2. *Interdicta recuperandæ possessionis* ere følgende:

a. *Interdictum unde vi* gives mod den, der ved *vis* 3: Anvendelse af fysisk Magt har unddraget *possessor* Besiddelsen, være sig ved Udkastelse eller ved at forhindre Adgang til Tingen; at den Depositerede selv besad *vi, clam* eller *precario ab adversario*, udelukker ikke Interdiktet. Forskjellige Lovbud vise, at Retten til at erholde tabt Besiddelse tilbage i senere Tider er bleven udvidet udover Tilfælde af *vis*. Kravet ifølge *interdictum unde vi* gaar ud paa Gjenoprettelse af *possessio* eller paa Erstatning, men dersom det først gjøres gjældende efter et Aars Forløb, kun paa, hvad der endnu findes hos Deposidenten. *Interdictum unde vi* var kun anvendeligt paa faste Ejendomme, men senere bødes der paa denne Begrænsning, der blev følelig, da *interdictum utrubi* i dets ældre Skikkelse bortfaldt.

b. *Interdictum de precario* tilkommer den, der har givet en Ting til *precarium*, overfor Prekaristen. Kravet gaar ud paa at faa Besiddelsen tilbage eller i Tilfælde af *dolus* og *culpa lata* Erstatning, S. 315—316.

c. Et enkelt Kildested synes at omtale et særligt *interdictum de clandestina possessione*, men det er meget omtvistet, om et saadant virkelig har eksiste-

ret. I alt Fald ved faste Ejendomme synes der, se ovfr. S. 180, ikke at være nogen Trang til et rekuperatorisk Interdikt overfor den, der besidder *clam*. Maaske sigter Lovbudet kun til *interdictum uti possidetis* i rekuperatorisk Funktion.

3. For de possessoriske Interdikter som Helhed gjælder den vigtige Regel, at Spørgsmaal om den materielle Ret med Hensyn til Tingen ikke kunne inddrages under Besiddelsesprocessen (*petitorium* holdes udenfor *possessorium*). Ejeren f. Ex., som ved Magt har taget Tingen fra Tyven, bliver pligtig til uden Hensyn til sin Ejendomsret at tilbagelevere Tingen til Tyven. Dog kan Prekaristen overfor *interdictum de precario* paabe-
raabe sig sin Ejendomsret, naar Tingen er overladt ham som en Andens, men i Virkeligheden er hans, og muligvis er der i visse Forhold efterhaanden gjort Undtagelser fra Sætningen til Fordel for *detentor*, f. Ex. *colonus* overfor hans *possessor*, hvorved da tillige dennes Selvtægtsret overfor *detentor* er bleven be-
grænset.

4. Der har været ført megen Strid om den possessoriske Interdiktsbeskyttelses Væsen eller reale Grund. Der kan formentlig ikke være nogen Tvivl om, at den possessoriske Interdiktsbeskyttelse er Udtrykket for, at den faktisk bestaaende Tilstand som saadan, uden Hensyn til dens Retmæssighed, bør nyde Fred mod Forstyrrelser, navnlig mod Selvtægt; det er følt som en Grundbetingelse for god Orden i Samfundet, at Forandringer i de faktiske Raadensforhold uden Raaderens frie Vilje kun skulle kunne fremkaldes ad Rettergangens Vej, ikke gennem de Privates egenmægtige Handlinger. Og man har ment, at der i saa Henseende tiltrængtes nemt og hurtigt virkende Retsmidler. Men ganske vist kan den romerske Rets Gjennemførelse af dette Synspunkt

forekomme os dels ufuldstændig dels hensynsløs, se herom under III.

III. Den Beskyttelse, som gennem Interdikterne er tillagt den faktisk bestaaende Raadenstilstand, kan for det første synes noget ufuldstændig i den Henseende, at Krav paa Gjenerholdelse af *possessio* kun haves overfor den, der besidder *vi*, *clam* eller *precario*. Bortset fra, at Interdiktsbeskyttelsen som oplyst i flere Retninger gaar videre end disse Betegnelser sprogligt synes at medføre, maa det imidlertid erindres, at andre Retsmidler, navnlig *condictio possessionis*, ovfr. I, give en videre Adgang til at erholde mistet *possessio* tilbage. Men som en Mangel ved den romerretlige Ordning maa det i hvert Fald fremhæves, at Interdiktsbeskyttelsen er nægtet adskillige Besiddere, og at disse i deres Raadensforhold ere prisgivne for dens Vilkaarlighed, paa hvis Vegne de besidde. At denne Ordning, der var naturlig i Forholdet mellem *pater* og *filius*, og som det under Datidens Forhold kunde ligge nær at overføre paa visse Kontraktsforhold, navnlig Kolonatsforholdet, se § 96. II. I. b., ikke stemmer med Nutidens Vilkaar, anerkjender man i nyere Tider ogsaa paa romerretlig Grund. For dansk Opfattelse staar dernæst Udelukkelsen af petitoriske Indsigelser overfor det possessoriske Søgmaal som en unødigt Hensynsløshed overfor de materielt Berettigede. Der vil i dansk Ret ikke føles Trang til nogen saadan, efter lignende Principer som Vekselproceduren tildannet Procesmaade i Sager angaaende Besiddelsesspørgsmaal, men man vil føle sig tilfredsstillet ved den Adgang til en hastig provisorisk Retshjælp, som hjemles af Reglerne om Ind- og Udsættelsesforretninger ved Fogden. — Endnu bemærkes, at der i nyere Tider viser sig Tendens til at opgive Besiddervilje som Betingelse for Besiddelsens Retsbeskyttelse.

IV. I denne Forbindelse er kun talt om Retsbeskyttelsen for *possessio*. Om andre Retsvirkninger af *possessio*, Hævdserhvervelse, Ejendomsrets Erhvervelse ved ensidig Bemægtigelse (*occupatio*) eller ved Overleverelse (*traditio*), *possessors* Adgang til Frugterhvervelse, hans Ansvar for Tingen o. s. v. vil blive talt paa vedkommende Steder i det Følgende.

---

§ 4 (W. § 4, § 4a) Inst. (4—15), l. 1 pr. Dig. (43—16),
l. 2 pr., § 1 Dig. (43—26).

§ 47.

Juris eller quasi possessio.

I senere Tid findes visse Arter af faktisk Raaden over Ting, som ikke er *possessio*, i Analogi med denne beskyttede ved Interdikter. Den med saadan kvasipossessorisk Interdiktsbeskyttelse udrustede Raaden betegnes som *juris possessio* eller *quasi possessio*. Ogsaa for denne Beskyttelse er det, i alt Fald i Almindelighed, uden Betydning, om den faktiske Raaden er retmæssig, og Raaderen i god Tro. Kun Raaden ifølge Adkomst som Haver af en begrænset tinglig Ret kan udgjøre *quasi possessio* — *conductor (colonus)* har saaledes ikke *quasi possessio* — og denne kan forsaavidt betegnes som Udøvelsen af eller det faktiske Afpræg af visse *jura in re aliena*. Det kommer her, ligesom ved *possessio*, an paa Raadighedens *causa*, ikke paa Raaderens Vilje, ovfr. § 44. II, men ogsaa her udtrykke Kilderne sig undertiden, som om det kom an paa Viljen. Den, der udøver Raaden af de omtalte Arter for Andre, er efter samme Regler som ved *possessio*, ovfr. § 44. III. 3, denne Andens Repræsentant i *quasi possessio*, men har dog selv Interdiktsbeskyttel-

sen, naar Raadigheden er overladt ham *precario*, jfr. ovfr. S. 175.

Ikke alle begrænsede tinglige Rettigheders Udøvelse er *quasi possessio*. Hovedformen er den til *servitutes* svarende Raaden. I Relation til de personelle Servituter, *ususfructus* og *usus*, er, da disse Rettigheder afpræge sig i Besiddelse, *quasi possessio* en Art af Besiddelse, nemlig Besiddelse med Adkomst som Usufruktuar eller Usuar o. s. v. Interdikterne ere her de possessoriske som *utiles*. Med Hensyn til Prædialservituterne maa der sondres. De positive synbare Servituter (*servitutes habendi*) have deres faktiske Afpræg i Servitutindretningens Tilstedeværelse, og *quasi possessio* betyder altsaa her denne Indretnings Tilstedeværelse. Naar Indretningen staar i umiddelbar Forbindelse med den herskende Ejendom, udstrækkes den dennes *possessor* tilkommende Interdiktsbeskyttelse til ogsaa at omfatte Servitutindretningen; om anden Interdiktsbeskyttelse i denne Henseende tale Kilderne ikke. De positive usynbare Servituter (*s. faciendi*) udøves ved intermitterende Handlinger. Det er kun for enkelte Arter af disse Rettigheders Vedkommende, at der er tillagt Udøvelsen Karakter af *quasi possessio*, og denne beskyttes her ved for hver Art særlige Interdikter, saaledes f. Ex. *interdictum de itinere actuque privato*. Og i hvert enkelt Tilfælde er det legalt fastsat, ikke overladt til Afgjørelse ved Dommerskjøn, i hvilket Omfang Udøvelse skal have fundet Sted for at udgjøre *quasi possessio quoad interdicta*. Ved de negative Servituter (*servitutes prohibendi*) synes det unaturligt at tale om nogen faktisk Raadensudøvelse. Den romerske Opfattelse er dog vistnok den, at saadanne Servituter udøves gennem en ifølge den Herskendes Viljestilkjendgivelse stedfindende Undladelsestilstand med Hensyn

til den tjenende Ejendom. Men til denne *quasi possessio* anerkjendes ingen Interdiktsbeskyttelse, se derimod om Hævd § 59. II. 1. a.; det er ved ganske andre Retsmidler end de her omtalte, at man værner sig mod Foretagender paa den tjenende Ejendom, som ere i Strid med Servituten, f. Ex. *operis novi nuntiatio*. Besiddelsen som Superficiar er udrustet med et særligt Interdikt. *Interdictum de superficibus* virker som *uti possidetis*, og mod Possessors *interdictum uti possedetis* kan Superficiaren værge sig ved Indsigelse, hentet fra sin Ret; ogsaa med *interdictum unde vi* ses Superficiarbesiddelse udrustet.

Underpanthaverens Raaden finder, saalænge han ikke har opnaaet Pantets Besiddelse, ikke sit Udtryk i nogen faktisk Raaden over Tingen, der kan henføres under *quasi possessio*. Har han opnaaet Besiddelsen, er han vistnok ligesom Haandpanthaveren *possessor*.

Om Erhvervelse og Fortabelse af og, som bemærket, om Repræsentation i *quasi possessio* gjælde Regler, der svare til de om *possessio* udviklede. Angaaende *quasi possessio* som Grundlag for Hævdserhvervelse henvises til vedkommende Steder i det Følgende.

**1. 3 § 13 Dig. (43—16), 1. 1 pr., §§ 1, 2 Dig. (43—19),
1. 1 § 2 Dig. (43—18).**

III. Ejendomsret.

§ 48.

Ejendomsrettens Begreb. Arter.

I. Ejendomsretten (*dominium, proprietas*) er detinglige Ret, der giver den Berettigede Beføjelsen til al efter den gjældende Ret

overhovedet tilstedelig privatretlig Raaden over Tingen, som ikke ifølge særlig Hjemmel er ham undddragen. Urigtigt vilde det være at bestemme Ejendomsretten som den ubegrænsede (fuldstændige) og absolute Ret over Tingen. Indholdet af Ejerens Beføjelse strækker sig ikke til enhver tænkelig Raaden over Tingen. Ejendomsretten over fast Ejendom er begrænset af Hensyn til Samfundet i Almindelighed og særligt af Hensyn til Naboer. Og flere Kildeudtalelser vise tilbage til den almindelige Grundsætning, der ogsaa gjælder for Ejendomsretten, at den Retsudøvelse, som foretages blot for at skade Andre (af Chikane), er retsstridig. Dernæst udelukker Ejendomsrettens Begreb ikke, at Andre kunne have begrænsede Rettigheder over Tingen, men det ligger i den ovenfor givne Begrebsbestemmelse, at Ejendomsretten, naar saadanne Rettigheder bortfalde, udfolder sig i sin normale Fylde (Ejendomsrettens Elasticitet). Endelig kan Ejendomsrettens Retsbeskyttelse, om end meget udstrakt, § 54, ikke betegnes som absolut; her skal saaledes kun mindes om Reglerne om Hævd samt om den i lange Tider gjældende Sætning *condemnatio semper pecuniaria*.

II. Ejendomsretsinstitutet er anerkjendt allerede i de ældre Tider, § 1. I. Den historiske Udvikling fører til Aerkjendelse af forskjellige Arter af Ejendomsret.

1. Allerede tidligt har der været anerkjendt en fra den civile Ejendomsret i Henseende til Benævnelse og Retsbeskyttelse forskjellig Ejendomsret for *peregrini*, jfr. ovfr. § 5. III og § 15. I, men herom vides intet nærmere.

2. Kun over *prædia in Italico solo* kunde der have civil Ejendomsret. *Solum provinciale* opfattes som offentligretligt tilhørende Folket eller

Kejseren, og de private Indehaveres Ret over den benævnes som *possessio*, men maa antages at have været af saadant Indhold og at have havt saadan Retsbeskyttelse, at den falder ind under Ejendomsrettens Begreb.

3. I ældre Tider udkrævedes til Overdragelse af Ejendomsret over *res Mancipi*, ovfr. § 43. I, Formerne *in jure cessio* eller *mancipatio: traditio* var uanvendelig. Alligevel skete det hyppigt, at *res Mancipi* overdroges ved *traditio*. I saa Fald var *dominium ex jure Quiritium* fremdeles hos Overdrageren. Erhververen nægtede man den egentlige civile Ejendomsret; han sagdes at have Tingen *in bonis* og fik først *jus Quiritium* gennem Hævdserhvervelse. Der fremkom saaledes en Modsætning imellem quiritisk og bonitarisk (prætorisk) Ejendomsret. Praktisk taget var den, der saaledes havde Tingen *in bonis*, i Kraft af prætorisk Retsbeskyttelse Ejeren. Forsvarsvis kunde han overfor den quiritariske Ejers *rei vindicatio* benytte *exceptio rei venditæ et traditæ*; angrebsvis kunde han forskaffe sig Tingens Besiddelse ved *actio in rem Publiciana* og afværge den quiritariske Ejers *exceptio dominii* med *replicatio rei venditæ et traditæ*. Den quiritariske Ejendomsret benævnes da ogsaa som *nudum jus Quiritium*. Ogsaa paa anden Maade end ved *traditio* af *res Mancipi* kunde der fremkomme bonitarisk Ejendomsret eller en dermed analog Retsstilling.

4. I Tidens Løb tabe de under 1—3 omtalte Forskjelligheder deres Betydning, og i justiniansk Ret ere de ganske bortfaldne og fjærnes ogsaa formelt, jfr. ovfr. § 43. I. Der kjendes nu kun én Art af Ejendomsret.

III. Det følger af Ejendomsrettens Begreb, at Flere ikke hver for sig fuldtud (*in solidum*) kunne være Ejere af en Ting. Derimod anerkjendes det, at Ejen-

domsret over en Ting kan tilkomme Flere i Forening (Sameje). Forholdet betegnes med det vidtrækkende Begreb *communio*, Samejerne som *socii*. I Sameje siges Samejerne at eje Ting *pro partibus indivisis*. Forholdet er det, at hver enkelt af dem har Ejendomsret over hele Tingen, kun begrænset af de Andres konkurrerende Ejendomsret. Den Brøk, hvormed man angiver hver Enkelts Andel, betegner hans Andel i Tingens Udbytte eller, eventuelt ved Samejets Opløsning, Størrelsen af den ham tilfaldende Del af Tingen selv eller af dens Provenue samt hans Andel i Fællesudgifter.

Sameje kan opstaa ifølge derpaa rettet Overenskomst mellem Deltagerne (*societas*, § 96. III) og paa anden Maade, *communio incidens*, f. Ex. ved Arv, Legat til Flere af samme Ting, tilfældige Begivenheder, se f. Ex. S. 197 o. s. v. Her haves særligt *communio incidens* for Øje.

Tilsammen kunne Samejerne foretage med Tingen, hvad Enkeltejerer kan. Hvad den enkelte Samejers Retsstilling angaar, er Principet, at Ingen af Medejerne kan træffe Foranstaltninger med Tingen uden alle de Andres Samtykke; den Enkelte har uden Hensyn til sin Anparts Størrelse og til Fler-talsbeslutninger *jus prohibendi*. Men Principet er naturligvis ikke fuldstændigt gennemført. Hver enkelt har for sig Ret til den Brug af Tingen, som kan finde Sted uden Skade for de Andre. En forholdsmæssig Del af Tingens Udbytte tilfalder særskilt hver Enkelt, ligesom han maa bære en forholdsmæssig Del af de ved Tingen forvoldte Udgifter. Overfor Trediemand kan hver Enkelt for sig gjøre sin Ret over Tingen gjældende. Hver enkelt af Medejerne kan i Almindelighed indsætte Trediemand i sin Retsstilling. Et naturligt Supplement til den Enkeltes *jus prohibendi* er det endelig,

at i Almindelighed hver Enkelt af Samejerne, naar han vil, kan fordre Samejet opløst. I denne Henseende og iøvrigt til Regulering af Mellemværendet tilkommer der hver Enkelt overfor de Andre *actio communi dividundo*, S. 89 og § 101.

1. 28 pr. Punktum 1 og 2, 1. 3 Dig. (10—3).

§ 49.

Ejendomsrets Erhvervelse og Ophør i Almindelighed.

I. De romerske Jurister inddele Erhvervsmaaderne for Ejendomsret i *civiles* og *naturales* : de henholdsvis i *jus civile* og i *jus gentium* grundede, saaledes at man herved har for Øje Modsetningen imellem de for Romerretten ejendommelige Erhvervsmaader og dem, som vare ens hos Romerne og hos andre Folk. Der kan saaledes ikke gaas ud fra, at de naturlige Erhvervsmaader som saadanne vare yngre end de civile. I justiniansk Ret har denne Sondring tabt sin praktiske Betydning.

Systematiske Grupperinger af Erhvervsmaaderne findes ikke hos de romerske Jurister. Nu til Dags sondres der i Almindelighed imellem de primitive Erhvervsmaader, der forudsætte, at Tingen i Erhvervelsens Øjeblik er herreløs, de derivative, der støtte sig paa en tidligere Ejendomsret over Tingen (Succession), og de extinctive, der tilintetgjøre den tidligere Ejendomsret uden at have denne til nødvendigt Grundlag. Denne Sondring vil blive lagt til Grund for Fremstillingen i de følgende Paragrafer, som dog ikke vil omfatte alle Erhvervsmaader. Erhvervelse ved Universalsukcession og ved Legat omhandles i Arveretten. Og nogle Erhvervsmaader ere i videnskabelig Henseende af saa underordnet Interesse, at særlig Omtale er uforuden.

II. De vigtigste Tilfælde af Ejendomsrets Ophør ere de, hvor dette følger af, at en Anden erhverver en Ejendomsret over Tingen. Fremstillingen af disse Ophørsmaader falder sammen med Fremstillingen af Erhvervsmaaderne. Iøvrigt kan Ejendomsret bortfalde derved, at Tingen helt og definitivt gaar til Grunde eller omdannes til en ny, se om *specificatio* § 51. III, eller optages som Bestanddel i en anden, se om *accessio* § 51. II. Ejendomsret over vilde Dyr fortabes, naar de gjenvinde deres naturlige Frihed, over tæmmede, naar de ere komne løs og ikke længere have *animus revertendi*; for Husdyr og andre egentlig tamme Dyr gjælde ingen Ophørsmaader af denne Art. Endelig ophører Ejendomsret ved *derelictio*: Ejerens Opgivelse af *possessio* med den Vilje ikke at ville have Tingen.

§ 50.

Bemægtigelse og Frugterhvervelse.

I. Bemægtigelsen (*occupatio*) er anerkjendt som Erhvervsmaade med Hensyn til herreløse Ting, om hvilke ikke andre Regler særligt ere givne (*res nullius*). Regelen gjælder baade fast Ejendom og Løsøre. Erhvervsmaaden hører til de naturale og er anerkjendt allerede i de ældste Tider.

Occupatio er Besiddelsestagelse; hertil udkræves som omtalt ovfr. S. 177, ikke nødvendigvis Ihændetagselse eller legemlig Berøring, men Forsøg paa Besiddelsestagselse er ikke tilstrækkeligt. Erhvervelsen kan finde Sted ogsaa gennem fri Repræsentant, ovfr. § 45. II. 2. Som Exempler paa Ting, der ere Gjenstand for Erhvervelse ved *occupatio*, nævnes: Havets Produkter, Vildt, ogsaa det, der tages paa en Andens Grund, *res derelictæ*, *res hostiles*, Øer, der opstaa i Havet. Øer, som opstaa i *flumen publicum*,

tilhøre Grænseejerne ligesom Arealer, der fremkomme ved, at Floden skifter Løb, og Tilskylning (*alluvio*) til en Grund kommer Grundejeren til Gode.

Begrebet *res jacentes* ∴ herreløse Ting, som ere forbeholdte en bestemt Persons Bemægtigelse, har ikke megen Anvendelse i Romerretten.

II. Frugterhvervelse (*fructuum acquisitio*). Saalænge *fructus*, § 54. VIII, ere forbundne med Modertingen, ere de, som tidligere bemærket, Dele af denne og undergivne samme rettlige Herredømme som den. Men da *fructus* ere det regelmæssige Udbytte af Modertingen, som ikke forandres ved deres Udskilning, kan der ikke — som med Hensyn til andre Bestanddele af en Ting — gaas ud fra, at de, naar de ved Adskillelsen fra Modertingen blive selvstændige Ting, ere samme Rettigheder undergivne som denne. Ganske vist er det Hovedregelen, at Modertingens Ejer bliver ubegrænset Ejer af Frugterne ved deres Udskilning. Men Sagen vil ofte stille sig anderledes ifølge begrænsede Rettigheder over Modertingen, som give Ret til at nyde dennes Udbytte. Saaledes bliver *emphyteuta* Ejer af Tingens Frugter *sola separatione*, Usufрукtuaren *perceptione*. Lejetageren, som jo ikke har nogen Ret over Tingen, bliver Ejer af Frugterne *perceptione*, men kun under Forudsætning af, at han oppebærer dem med Udlejerens Vilje.

Og navnlig maa det fremhæves, at Frugterhvervelsesret tilkommer *bonæ fidei possessor*. Han bliver Ejer af Frugternes *sola separatione*, dog at der er taget det Hensyn til Ejeren, at *possessor*, naar Modertingen vindiceres fra ham, tilligemed denne maa udleveres hos ham i Beholdværende *fructus exstantes*. Adgangen til Frugterhverv og Ansvars-

frihed for Forbrug ophører ved Vindikations-
søgsmaalets Begyndelse (*litis contestatio*). At
partus ancillæ ikke henregnes til *fructus*, er tidligere
omtalt ovfr. S. 172.

§§ 12, 35 Inst. (2—1), 1. 22 Cod. (3—32).

§ 51.

Impensæ. Accessio. Specificatio.

1. *Impensæ*. De særlige Regler om *impensæ* komme til Anvendelse, naar Besidderen af en Andens Ting som *bonæ* eller *malæ fidei possessor* for sig selv anvender Bekostninger paa Tingen. Ejeren, paa hvis Ting *impensæ* ere anvendte, er fremdeles Ejer af den i dens forbedrede Skikkelse. Men hans Ret begrænses af Hensyn til *possessor* efter følgende Regler.

1. For *impensæ necessariæ* kan Erstatning fordres saavel af *malæ fidei* som af *bonæ fidei possessor*, dog ikke af *fur*.

2. Indenfor unødvendige Bekostninger sondres imellem *utiles* og *voluptariæ*, og Reglerne gaa ud paa, at *bonæ*, men ikke *malæ fidei possessor* kan fordre Erstatning for *impensæ utiles*, medens Ingen kan fordre Godtgjørelse for *impensæ voluptariæ*. I Almindelighed maa vel Sondringen forstaas saaledes, at *impensæ utiles* ere de, som efter den almindelige Anskuelse forøge Tingens Omsætningsværdi, medens *impensæ voluptariæ* ere de, som efter den almindelige Opfattelse kun have individuel Betydning. Men naar *impensæ* af førstnævnte Art i det enkelte Tilfælde ikke stemme med Ejerenes Økonomi, idet han f. Ex. vilde blive nødt til at sælge Tingen for at kunne betale Forbedringen, behandles de efter Reglerne for den anden Art, og

omvendt maa der betales Erstatning for *impensæ* af den anden Art, naar disse i det enkelte Tilfælde vise sig at forhøje Tingens økonomiske Værdi for Ejeren. Kravets Omfang bestemmes ved Værdiforhøjelsen i det Øjeblik, da Ejeren faar Tingen, saaledes at det aldrig overstiger Opofrelsen, og oppebaarne Frugters Værdi fradrages.

3. De Krav paa Erstatning, som efter det Anførte tilkommer *possessor*, ere i Almindelighed ikke udrustede med nogen *actio*. Ordentligvis kunne de kun gjøres gjældende ved Retention (*exceptio doli*) overfor Ejeren, som forlanger sin Ting udleveret. *Possessor*, der har handlet for sig selv, kan ikke beklage sig over, at Ejeren lader ham beholde Tingen uden at betale for Bekostningerne. Saavel *malæ* som *bonæ fidei possessor* have *jus tollendi* under de ndfr. II. 1. b. angivne Betingelser.

II. Forbindelse af flere Ting til én Ting, uden at der dog ved Forbindelsen fremkommer en ny Ting (*accessio*). Sker Forbindelsen ifølge Aftale mellem Ejerne af Tingene, bliver denne bestemmende for Retsstillingen. Bortset herfra maa der sondres:

1. Forbindelse imellem flere Ting kan foregaa saaledes, at den ene Ting optages i den anden som Hovedtingen. Den faste Ejendom er bestandig opfattet som Hovedtingen i Forhold til Paabygninger. Ved Frembringelsen af *pictura* (der efter Nutidens Opfattelse vilde høre under *specificato*) er Maleriet Hovedtingen, *tabula* Bitingen. I alle disse Tilfælde gjælder det, at Hovedtingens Ejer, uden Hensyn til, hvem det er, der har foretaget Sammensætningen, er Ejer af den samlede Ting. Særligt ubilligt synes dette at kunne virke overfor den, som er kommen til at bygge sin Ejendom et Stykke ind paa Naboens Grund, men Sæt-

ningen *condemnatio semper pecuniaria* vil her kunne virke modererende. Med Hensyn til Retsstillingen for Bitingens Ejer maa der sondres.

a. Har han ikke selv foretaget Sammensætningen, kan han i Almindelighed ved *actio ad exhibendum* fordre sin Ting udskilt og saa vindicere den, hvorved dog mindes om Sætningen *condemnatio semper pecuniaria*. Forsaavidt er hans Retsforbælgelse altsaa kun formel. Men undertiden er Udskilning umulig, og undertiden er Retten dertil positivt udelukket, saaledes navnlig ved Paabygning og ved Forfærdigelse af Maleri. I saadanne Tilfælde tilkommer der Bitingens Ejer — som Rest af hans Ejendomsret — en *actio in factum* eller *utilis rei vindicata* overfor Hovedtingens Ejer, omfattende hans Tings Værdi i dens nuværende Skikkelse. Indesidder Bitingens Ejer med Tingen, kan han retinere den, indtil dette Krav fyldestgjøres. Videregaaende Erstatningskrav kunne efter almindelige Regler tilkomme ham overfor den, der har foretaget Sammensætningen, navnlig naar denne ikke var i god Tro. En særlig Regel gjælder for Tilfælde af Paabygning, idet der her gives Materialeeejeren en *actio de tigno injuncto* mod Byggeren, gaaende ud paa *duplum* af Materialets Værdi.

b. Naar Bitingens Ejer selv har foretaget Sammensætningen, kan han ligeledes som Hovedregel fordre sin Ting udskilt og vindicere den. Ogsaa i de Tilfælde, hvor Krav paa Udskilning efter det under a Bemærkede ikke haves, tilkommer der ham endvidere i Almindelighed Borttagelsesret, *jus tollendi*, forsaavidt den kan udøves *sine læsione prioris status* og uden Ulemper for Ejeren. Denne Beføjelse kan dog fjernes af Ejeren derved, at han gjør den kvantitativt interesseløs for Modparten, og den maa ikke udøves blot til Chi-

kane. Naar Udskilning er umulig eller efter det under a Bemærkede ikke kan fordres, vil Bitingens Ejer efter Omstændighederne have den under a omtalte *actio in factum* med Hensyn til hans Tings Værdi i den samlede Ting.

2. Anden Forbindelse af Ting (*confusio, commixtio* o. s. v.). Er Udskillelse mulig, har Forbindelsen ingen Indflydelse paa de tidligere Ejendomsforhold; er Udskillelse umulig, indtræder Sameje. For Penge gjælder den særlige Regel, at den, der sammenblander fremmede Penge med egne, bliver Ejer af hine; om den, der herved mister sine Penge, har en Fordring paa Blanderen, afgjøres efter Reglerne om Forbrug af Andres Ting. Et Jordstykke, der bortrives fra en Grund og driver hen til en Andens Ejendom (*avulsio*), bliver Bestanddel af denne, naar det er sammenvoxet med den, og der tilkommer den tidligere Ejer af Stykket en *condictio* med Hensyn til Værdien af Tilvæksten.

III. *Specificatio*. Naar en Ting er omdannet saaledes, at der er fremkommet en ny Ting (*nova species*), ere de tidligere Rettigheder over Tingen ophørte. Til Frembringelse af en ny Ting kræves Frembringelse af en Ting med væsentlig anden økonomisk Betydning end den tidligere; den blot forringende Virksomhed er ikke *specificatio*. Naar Ejeren af en Ting omdanner denne, bliver han naturligvis Ejer af den nye Ting. Med Hensyn til Retsforholdene i Tilfælde af Specification af en Andens Ting var der Strid mellem Prokulejanerne og Sabinianerne, idet de førstnævnte erklærede Producenten for Ejer af den frembragte Ting, medens Sabinianerne tillagde Stofejeren Ejendomsretten. Denne Strid afgjordes af Justinian saaledes, at den nye Ting tilhører Stofejeren, *si species ad materiam reduci potest*, i modsat

Fald er Producenten Ejer af Tingen, og har han til Frembringelsen tillige anvendt egne Ting, bliver han vistnok Ejer, selv om Reduktion er mulig. Dog bliver ikke Producenten, men Stofejeren Ejer, naar Producenten er *fur*, og samme Regel gjælder vistnok overhovedet, naar Producenten var *in mala fide*.

Naar Producenten bliver Ejer, hvorfor det altsaa er en Forudsætning, at han handlede i god Tro, har Stofejeren mod ham en *actio in factum (utilis rei vindictio)*, omfattende Stoffets Værdi i den ny Ting. Om et yderligere Erstatningskrav haves mod Specifikanten, afhænger af Reglerne om Forbrug af Andres Ting. Naar omvendt Stofejeren bliver Ejer af den nye Ting, maa Producentens Retsstilling bestemmes efter Reglerne om *impensæ* og *accessio*. Har Producenten foretaget Specifikationen for en Anden, bliver denne Ejer.

Ved Afgjørelsen af, om Producenten bør være Ejer af den ny Ting, vil man vel nu til Dags lægge Vægten paa, om hans Virksomhed har været væsentlig produktiv, B. G. B. § 950. I Stedet herfor har Romerretten valgt den paa Reduktionsmuligheden grundede, teknisk let haandterlige, men altfor grove Gjennemsnitsregel. Men i flere Retninger findes dog denne Regel i Realiteten fravegen, saaledes med Hensyn til Tærskning af Korn til Fordel for Stofejeren (Resultatet naas ved Benægtelse af, at der her foreligger en ny Ting) og ved *pictura* til Fordel for Producenten (Resultatet naas ved at behandle dette Tilfælde som *accessio* med *tabula* som Biting). — Prokulejanernes Anerkjendelse af Producenten som Ejer af den nye Ting synes at have hvilet paa den Opfattelse, at den nye Ting som herreløs maatte tilfalde ham som *primus occupans*. Men i senere Tider synes man at være kommen til bevidst Erkjendelse af, at Producentens Ret skyldes hans produktive

Virksomhed, og fra Okkupationsstandpunktet kunde man ikke være kommen til at frakjende Producenten Ejendomsret paa Grund af hans *mala fides*.

---

l. 5 Cod. (3—32), l. 38, 48 Dig. (6—1); l. 7 §§ 10, 12, l. 9 § 2 Dig. (41—1), l. 23 §§ 4, 5, Punktum 1—4 Dig. (6—1); l. 7 § 7 Dig. (41—1).

§ 52.

Derivativ Erhvervelse af Ejendomsret.

I. Af de derivative Erhvervsmaader skal her kun omhandles Overdragelsesretshandlerne *inter vivos*.

De civile Ejendomsoverdragelsesretshandler ere de formbundne Retshandler *mancipatio* og *in jure cessio*, som ere beskrevne ovenfor § 33. Ved *in jure cessio* kunde alle Ting overdrages, som overhovedet kunde være Gjenstand for Ejendomsoverdragelse, ved *mancipatio* kun *res Mancipi*. Hvor begge Former kunde anvendes, altsaa ved *res Mancipi*, foretrak man i Almindelighed Mancipationsformen for *in jure cessio*, som krævede Tilstedeværelsen af *magistratus*. Formernes Besværlighed og navnlig Kravet om Parternes personlige Tilstedeværelse maatte medføre, at man i vidt Omfang i Stedet for de civile Retshandler valgte den naturale, *traditio* (se under II), selv med Hensyn til *res Mancipi*, skjønt *traditio* her kun skabte *dominium bonitarium*, § 48. II. 3. Som et Motiv til at vælge *traditio* maa endvidere fremhæves det, at Sælgeren trods *traditio* beholdt Ejendomsret, indtil Kjøbesummen blev betalt, se under II. 2. b, hvorimod *in jure cessio* og *mancipatio* virkede uaf-

hængigt af Vederlagets Erlæggelse, S. 136, jfr. i dansk Ret Undladelse af at udstede Skjøde.

II. 1. Allerede i de ældste Tider var den naturlige Erhvervsmaade *traditio* anerkjendt med Hensyn til *res nec Mancipi*. I Justiniansk Ret ere de civile Overdragelsesretshandler ganske fortrængte af *traditio*, som nu skaber fuld Ejendomsret ogsaa over *res Mancipi*. *Traditio* som Overdragelsesretshandel maa oprindeligt bestemmes som den formløse Overenskomst om Ejendomsrets Overdragelse i Forbindelse med den Kjendsgjerning, at Overdrageren indsætter Erhververen i Tingens Besiddelse. Men efterat *possessio* gennem Repræsentant er blevet anerkjendt, ovfr. § 44. III. 3., erkjendes det for tilstrækkeligt til Ejendomsrets Overgang, at Erhververen med Overdragerens Vilje bliver *possessor*, selv om han ikke derved bliver Besidder. Det anerkjendes altsaa, at *traditio* og Overførelse af Ejendomsret kan finde Sted ved *constitutum possessorium* : saaledes at Overdrageren vedbliver at besidde Tingen paa Erhververens Vegne. Og endvidere kan Overdragelse foregaa ved *traditio brevi manu* : ved den blotte Overenskomst med den, der som *detentor*, f. Ex. som Depositær eller som *colonus*, indesidder med Tingen for Overdrageren, og som ved Overenskomsten om Ejendomsoverdragelse bliver *possessor*, § 45. II. 3. Om Traditionens tvende Hovedbestanddele bemærkes nærmere Følgende:

2 a. Der maa foreligge en Overenskomst om Ejendomsoverdragelse. Kontrakten om Overdragelse gjør ikke i Forbindelse med senere Besiddeserhvervelse Erhververen til Ejer.

b. Om de almindelige Betingelser for Retshandelens Gyldighed henvises til de almindelige Regler om Retshandler. Som Overdragelsesretshandel forudsætter *traditio* for at være virksom fornøden

Kompetence hos Overdrageren. Den almindelige Regel er, at Ingen kan overdrage anden Ret end den, han selv har; exstinktive Erhvervelser ifølge Overdragelse fra en Ikke-Ejer kjender Romerretten kun i Tilfælde af Afhændelse, foretagen af *fiscus*, Kejseren eller Kejserinden. Hovedreglen er altsaa, at kun Ejeren af en Ting virksomt kan foretage *traditio* med Hensyn til den. Lige med den af Ejeren foretagne Overdragelse staar den med hans Samtykke foretagne. Den af en Uberettiget foretagne *traditio* bliver virksom ved Ejers Ratihibition. Naar Ikke-Ejeren, som har foretaget en *traditio*, senere bliver Ejer af Tingen, bliver Erhververen vel formelt ikke Ejer, men gennem *exceptio* og *replicatio rei venditæ et traditæ* samt *actio in rem Publiciana* er han praktisk beskyttet som Ejer (prætorisk Ejendomsret). Virksomheden af Sælgerens *traditio* er afhængig af Kjøbesummens Betaling eller Sælgerens *satisfactio* paa anden Maade, med mindre Kjøbesummen er krediteret. Sælgeren, der ikke har givet Kredit, kan altsaa, hvis han ikke faar Betaling, vindicere den solgte Ting fra Kjøberens Konkursbo og fra dem, til hvem Kjøberen maatte have overdraget Tingen. Kilderne udtale sig, som om Kjøberen, der ikke har faaet Kredit, først bliver Ejer ved at yde *satisfactio*. Men i Mellemtiden tilkommer der Kjøberen *actio in rem Publiciana*, og mod at betale Kjøbesummen kan han afværge Sælgerens Vindikation. Forholdet er altsaa praktisk det, at Kjøberen ved Traditionen erhverver en af Kjøbesummens Betaling betinget Ejendomsret.

3. Foruden den formløse Overenskomst om Ejendomsrets Overgang udkræves som bemærket til *traditio* endvidere, at Erhververen med Overdragerens Vilje erholder *possessio*. Den formløse Overens-

komst alene overfører ikke Ejendomsret. Undtagelsesvis er det dog anerkjendt, at den formløse Overenskomst alene overfører Ejendomsret, nemlig naar Erhververen allerede i Overdragelsens Øjeblik er *possessor*, og naar Overdragelsen sker til Kirker og milde Stiftelser. Grunden til, at den romerske Ret har erklæret den formløse Overenskomst for utilstrækkelig til Overdragelse af Ejendom, men hertil kræver Overførelse af *possessio*, er vistnok kun den, at man har følt Trang til et klart Udtryk for, at Ejendomsret er gaaet over, og at Forhandlingerne ere naaede ud over Skabelsen af et Obligationsforhold mellem Parterne. Men det vil ses, at Værdien af denne Funktion af *traditio*, hvad man end ellers vil mene om den, er sunket stærkt, naar man opgiver Fordringen om virkelig Overleverelse og anerkjender Gyldigheden af Ejendomsoverdragelse ved *constitutum possessorium*. Dersom denne Regel forstaas saaledes, at enhver Aftale mellem Erhververen og Overdrageren om, at denne fremtidigt vil besidde paa Erhververens Vegne, er tilstrækkelig til Overførelse af Ejendomsret, har man ganske undergravet Fordringen om noget mere end den formløse Overenskomst. En saadan Aftale ligger det nemlig nær at antage for stiltiende indeholdt i Overdragelsesoverenskomsten, naar ikke særlige Omstændigheder tale herimod. I Erkjendelsen heraf er der Tilbøjelighed mellem romerrettlige Forfattere til ikke at antage en saadan Aftale for tilstrækkelig men kun at anerkjende Overførelse af Ejendomsret ved *constitutum possessorium*, naar der er aftalt et Retsforhold mellem Parterne, som vilde kræve Tilbagelevering af Tingen til Overdrageren, dersom den var bleven overleveret til Erhververen, f. Ex. Forbehold af Brugsret for Overdrageren eller Forvaringskontrakt. Meningen med Anerkjendelsen af *constitutum possessorium*

skulde formentlig kun være at spare disse Besiddelsesforandringer. Andre opstille yderligere Begrænsninger og ville kun anerkjende Overdragelse ved *constitutum possessorium* i Tilfælde af visse bestemte Retsforhold imellem Parterne, navnlig Forbehold af Brugsbeføjelser for Overdrageren. Men selv om det kan antages, at Overdragelse ved *constitutum possessorium* fra først af kun har været anerkjendt i begrænset Omfang, er man vistnok efterhaanden kommen til videre og videre Anerkjendelse, saa at man praktisk er kommen meget nær til det Resultat, at Overdragelse af Ting, som befinde sig hos Overdrageren, kan ske ved formløs Overenskomst. Regelen om Nødvendigheden af Possessionsoverførelse faar da praktisk ikke megen anden Betydning end den, at Ejendomsret ikke kan overdrages over *res absentes* 3: Ting, som Overdrageren hverken besidder selv eller ved Repræsentant. Med Hensyn til saadanne Ting kan Ejeren ikke komme videre end at overdrage sin Vindikationsret (*cessio rei vindicationis*).

III. Forskjellige legale Afhændelsesforbud udelukke Overdragelsens Gyldighed eller dog dens Virksomhed, f. Ex. Forbudet mod Afhændelse af *res litigiosæ*, ovfr. S. 110, mod Ægtemandens Afhændelse af *fundi dotales*, mod Værgens Afhændelse af den Umyndiges Ting, ovfr. S. 80, mod *donationes inter virum et uxorem*, ovfr. S. 164, mod *alienationes in fraudem creditorum* o. s. v. Den retlige Virkning af de legale Afhændelsesforbud kan efter deres Indhold og Formaal være meget forskjellig. Ogsaa judicielle Afhændelsesforbud kunne udelukke Overdragelsesretshandelens Virkninger. Hvad private Afhændelsesforbud angaar, afføde Overenskomster med en Person om, at han ikke maa afhænde en ham tilhørende Ting, vel Krav paa Erstatning for Forbu-

dets Overtrædelse, men de udelukke i Almindelighed ikke Virksomheden af den i Strid med Overenskomsten foretagne Afhændelse (have ikke »tinglig Virkning«). Noget Andet er det, at Overdrageren af en Ting gyldigt kan opstille det som Betingelse for Erhververens Ret, at han ikke afhænder Tingen, og at Ejendomserhvervelse under Paalæg om ikke at afhænde Tingen kan angribes efter Reglerne om bristende Forudsætninger, naar Erhververen desuagtet afhænder. Betydningen af testamentariske Afhændelsesforbud er noget omtvistet.

---

§§ 40, 41 Inst. (2—1), 1. 20 Cod. (2—3), 1. 77 Dig. (6—1), 1. 9 § 5 Dig. (41—1).

§ 53.

Exstinktiv Erhvervelse af Ejendomsret:
Hævd.

I. Hævd (Ejendomshævd) er Ejendomserhvervelse ved *possessio*, fortsat gennem et vist Tidsrum. Som Institutets Grund angives i Almindelighed Hensynet til Ejendomssikkerheden, »*ne rerum dominia in incerto essent*«. Den romerske Ret har i Tidernes Løb forskellige Hævdsinstituter.

II. Det ældste Hævdsinstitut, *usucapio*, var civilt: det kunde kun paaberaabes af *civis Romani*: »*adversus hostem æterna auctoritas*«, og det var uanvendeligt paa *fundi provinciales*.

1. Grundbetingelsen for *usucapio* er *possessio*. Om Possessionsbegrebet henvises til Udviklingen i §§ 44 og 45, men herved maa dog bemærkes, at Hævdsgrundlaget ikke ganske falder sammen med *possessio quoad interdicta*.

Haandpantsætteren har saaledes, skjønt Interdiktspossession er frakjendt ham, Adgang til at vinde Hævd gennem Panthaverens Besiddelse. Overhovedet tilkommer, naar en Ting kontraktmæssigt besiddes før en Anden, Hævdsadgangen denne Anden og ikke Besidderen.

2. *Possessio* maa, for at kunne begrunde Hævd, være opnaaet *justo titulo* (*justa causa*) og *bona fide*. I den ældste Tid stilledes disse Fordringer ikke. Oprindeligt lægges der alene Vægt paa ydre haandgribelige Kjendsgjerninger, senere gaar Udviklingen mere og mere hen mod materiel Retfærdighed med Opgivelse af klare Kjendemærker.

a. Først opstilledes Fordringen om *justus titulus* ∴ en Kjendsgjerning, der giver Possessionserhvervelsen ydre Præg af retmæssig Ejendoms erhvervelse. Kilderne nævne en Række af saadanne Kjendsgjerninger, dels Retshandler, dels andre Kjendsgjerninger. Oprindeligt har der vistnok, hvad Retshandelstitel angaar været krævet en gyldig Rets handel, som kun er uvirksom paa Grund af Overdragerens Adkomstmangel, men senere anerkjendes ogsaa ugyldige Retshandler for Hævdstitel, saaledes Overdragelsen fra en *furiosus* og *pupillus*, naar Erhververen var uvidende om Inhabiliteten. Og efterhaanden som *bona fides* bliver Hævdsbetingelse, erkjendes det endelig — omtvistet i hvilket Omfang — for tilstrækkeligt, at der forelaa Kjendsgjerninger, som kunde begrunde den Antagelse hos *possessor*, at der forelaa lovlig Erhvervsgrund for Ejendomsret (putativ Titel). Tyngdepunktet bliver herefter det subjektive Moment, *bona fides*.

b. Den yngste af de omtalte Hævdsbetingelser er altsaa *bona fides* ∴ Possessors begrundede Overbevisning om, at hans Tilegnelse af

Tingen som sin er materielt retmæssig. *Mala fides superveniens* skader ikke.

3. Til Hævdserhvervelse fordres, at *possessio* har været uafbrudt, for rørlige Ting i ét Aar, for faste Ejendomme i to Aar. Successor kan medregne Antecessorens Possessionstid; herom gjælde følgende Regler: Arvingen indtræder i Arveladerens Hævdsadgang. Opfyldte Arveladeren Hævdsbetingelserne, fortsætter Arvingen, uanset at han selv maatte være *in mala fide*, den af Arveladeren paa-begyndte Hævd, der endog kan fuldendes, forinden Arvingen opnaar *possessio*; var omvendt Arveladeren *in mala fide*, kan Arvingen, selv om han er *in bona fide*, ikke vinde Hævd paa Grundlag af Arveladerens Possessionserhvervelse. Singulærsuccessor begynder en ny Hævd og maa altsaa være *in bona fide*, men senere anerkjendes det, at han dog kan medregne Antecessors Hævdstid (*accessio possessionum*).

Ophører *possessio* forinden Hævdstidens Udløb, er Hævdserhvervelsen afbrudt (*usurpatio*); der kan begyndes en ny Hævdserhvervelse, men den forud for Afbrydelsen liggende Possessionstid kan ikke medregnes. Søgsmål (*litis contestatio*) fra rette Ejers Side afbryder ikke *usucapio*, men ved Domsafsigelsen lader det efter Litiskontestationen forløbne Tidsrum ude af Betragtning, se ovfr. S. 109.

4. Med Hensyn til Gjenstanden for Hævd er det allerede bemærket, at *prædia provincialia* ikke kunde erhverves ved *usucapio*. De om *res extra commercium* gjældende Retsregler, § 42, medføre, at saadanne Ting ikke kunne hævdes. Positivt undtagne fra Erhvervelse ved Hævd ere, i Analogi med moderne Retsforfatningers Regler om exstinktive Godtroserhvervelser, *res furtivæ* samt *fundi vi possessi*. Som Exempler paa en anden Gruppe af

Undtagelsestilfælde kan nævnes *res fisci* og Kejseren tilhørende Ting. Under Grænsestridigheder kan ordnær Hævd ikke paaberaabes. Endelig kunne Afhændelsesforbud, § 52. III, være til Hinder for Hævdserhvervelse paa Grundlag af en mod Forbudet stridende Afhændelse.

5. Virkningen af *usucapio* er Omdannelsen af *bonæ fidei possessio* eller bonitarisk Ejendomsret til kviritarisk Ejendomsret. De paa Tingen hvilende *jura in re aliena* paavirkes ikke af Ejendomshævd.

III. *Usucapio* gjaldt som civilt Institut kun for *cives* og var uanvendeligt med Hensyn til *fundi provinciales*. Til Udfyldning af denne Mangel tjener den gennem Magistratsedikter fremkomne *longi temporis præscriptio*, som er omtalt ovfr. S. 101. Dette Institut, der oprindeligt kun hjemlede Klageforældelse, gaar over til at blive et Hævdsinstitut, idet der tillægges den, som kan paaberaabe sig Forældelsen, S. 103—104, en *actio in rem*. Og dette Hævdsinstituts Omraade strækker sig ud over de ved dets oprindelige Formaal angivne Grænser; det er anvendeligt til Fordel for alle Retssubjekter, *cives* saa vel som *peregrini*, og paa alle Ting, som efter det Udviklede kunne erhverves ved Hævd.

Betingelserne for Hævdserhvervelse ved *longi temporis præscriptio* ere — ligesom ved *usucapio* — *possessio*, opnaaet *justo titulo* og *bona fide* (*justum initium possessionis*). Hævdstiden er ens for fast Ejendom og Løsøre, ti Aar *inter presentes* : naar Retshaveren og Præskribenten bo *in eadem provincia*, ellers (*inter absentes*) 20 Aar. *Accessio possessionum* er anerkjendt, se nærmere ovfr. S. 206. Angaaende Gjenstanden for Hævdserhvervelse ved *longi temporis præscriptio* kan, bortset fra, at denne ogsaa omfattede *prædia*

provincialia, ganske henvises til det om *usucapio* S. 206—207 Bemærkede. Som Divergenser imellem Reglerne for *usucapio* og for *longi temporis præscriptio* mærkes, foruden den forskjellige Hævdstid og Forskjellen i Instituternes Omraade, navnlig følgende Regler for sidstnævnte Institut, der staa i Forbindelse med dettes Afstamning fra en Præskription. *Litis contestatio*, senere Søgmaal, afbryder *longi temporis præscriptio*; føres Sagen ikke gennem til Dom, kan *usucapio extraordinaria*, ndfr. V, finde Sted ved *possessio* i 40 Aar, ovfr. S. 103. Og *longi temporis præscriptio* løber ikke overfor Umyndige og *minores*. Angaaende de paa den hævdede Ting hvilende *jura in re aliena* erindres, at *longi temporis præscriptio* ikke blot var anvendelig paa Ejerklagen, men under tilsvarende Betingelser ogsaa var anvendelig paa de af *jura in re aliena* udspringende *actiones*, ovfr. S. 101, og ogsaa i Henseende til disse maa Institutet antages at have faaet den Virkning at tilintetgjøre selve Retten, ikke blot Aktionen.

IV. Justinian foretog en Sammensmeltning af *usucapio vetus* og *longi temporis præscriptio* og forordnede, at Hævdstiden skulde være for rørlige Ting 3 Aar, for urørlige Ting, *fundi Italici* og *provinciales*, 10 eller 20 Aar, eftersom Parterne vare *præsentes* eller *absentes*; Hævdsbetingelserne vare iøvrigt fremdeles som hidtil *possessio*, opnaaet *justo titulo* og *bona fide*. Institutet, der i Systemerne betegnes som *usucapio ordinaria*, var anvendeligt for alle Retssubjekter og paa de Ting, som efter Reglerne om *usucapio* eller *longi temporis præscriptio* kunde erhverves ved Hævd, se S. 207—208; dog unddroges Kirkers og milde Stiftelsers faste Ejendomme fra Erhvervelse ved den ordinære Hævd. De ovenfor angivne, for *longi temporis præscriptio* i Modsætning til *usucapio* gjæl-

dende Regler maa antages ogsaa at gjælde for Løsørnehævd. Reformen har vistnok kun Hensyn til Erhvervelsen af Ejendomsret, ikke til Exstinktionen af *jura in re aliena*. I saa Henseende har det ogsaa for Løsøre sit Forblivende ved de hidtil gjældende Regler om *longi temporis præscriptio*; den treaarige Løsørnehævd er i saa Henseende uden Betydning.

V. Allerede forinden den under IV omtalte Reform havde Justinian tillagt den godtroende *possessor* af en Ting, som kunde paaberaabe sig den 30 eller 40 aarige Forældelse af Vindikationsklagen, ovfr. S. 103—104, en *actio in rem* og saaledes indført et nyt Hævdsinstitut (i Systemerne betegnet som *usucapio extraordinaria* eller *longissimi temporis præscriptio*). Hævdsbetingelserne ere altsaa her *possessio*, opnaaet *bona fide* og fortsat i 30, undtagelsesvis, jfr. f. Ex. ovfr. S. 208, i 40 Aar, beregnede efter Reglerne om Klageforældelsen. Institutets praktiske Betydning ligger navnlig deri, at Fordringen om *justus titulus* her er opgiven; muligvis stilles der ogsaa her noget ringere Fordringer til god Tro. Og bortset fra *res extra commercium* kunne ogsaa de fra den ordinære Hævd undtagne Ting erhverves ved den ekstraordinære. Denne er som en Udvikling af den almindelige Klagepræskription i det Hele undergiven dennes Regler, saaledes i Henseende til Hævdens Afbrydelse og Hvilen overfor Umyndige, ovfr. S. 102. Overfor *jura in re aliena* virkede Institutet paa lignende Maade som *longi temporis præscriptio*.

VI. I moderne Retsforfatninger anerkjendes i Almindelighed kun *usucapio extraordinaria*: Hævdsinstituter, som ikke kræve *justus titulus*, og som ikke tage Hensyn til *vitia rei*; i Overensstemmelse med kanonisk Ret udelukker *mala fides*

superveniens i Almindelighed, at Hævdstiden kan fortsættes.

Pr. Inst. (2—6), l. 11 Dig. (41—4), l. 8 pr. § 1 Cod. (7—39).

§ 54.

Ejerklagerne.

I. Til Ejendomsrettens Beskyttelse tjene Ejerklagerne : de af Ejendomsretten udspringende *actiones in rem* eller med andre Ord de Ejeren i hans Egenskab af Ejer tilkommende *actiones*, hvorved han gjør sin Ret over Tingen gjældende. Der gives to, *rei vindicatio* og *actio negatoria*; *actio Publiciana in rem* er ingen egentlig Ejerklage, § 55.

II. *Rei vindicatio* tilkommer Ejeren overfor dem, dersom *possessores* eller *detentores* forholde ham Tingen, og gaar ud paa at forskaffe ham Anerkjendelse af hans Ejendomsret og Udlevering af Tingen.

1. *Actor* maa for at gennemføre *rei vindicatio* bevise sin Ejendomsret, oprindeligt kviritarisk Ejendomsret. Til dette Bevis stilles strænge Fordringer; Bevis for *possessio justo titulo* i Hævdstid er dog tilstrækkeligt.

2. *Rei vindicatio* haves ikke blot mod *possessores*, men ogsaa mod *detentores* af Tingen, og at *reus* har en af disse Egenskaber — eller er *fictus possessor*, se ndfr. — maa *actor* bevise. Besidderen af en fast Ejendom kan dog afvende Sagen fra sig ved Henvisning til den, paa hvis Vegne han besidder (*laudatio s. nominatio auctoris*). For at Sagen — bortset fra *ficti possessores* — kan gennemføres overfor *reus*, maa denne være *possessor* (detentor) paa Litis-kontestationens Tid eller være bleven det i Mellem-

tiden mellem Litiskontestationen og Domsafsigelsen. Nægter *reus* falskelig at være *possessor*, overføres *possessio* udenvidere til *actor*, men herved er Ejendoms-spørgsmaalet ikke afgjort.

Endvidere have*s* *rei vindicatio* mod visse Personer, som hverken ere *possessores* eller *detentores*, de saakaldte *ficti possessores*, nemlig den, som før Processens Begyndelse *dolo* — derunder *culpa lata* — *desiit possidere*, og den, *qui liti sese obtulit* : den, som indlader sig paa Ejendomsprocessen under Foregivende af at være *possessor*. *Rei vindicatio* er i disse Tilfælde en Deliktsklage af poenal Karakter. *Reus* dømmes, hvis Tingen ikke skaffes Sagsøgeren, til at betale Tingens Værdi, og Ejeren mister ikke sin Ejendomsret ved at modtage denne Betaling.

Overfør forhenværende *possessores*, som før Søgsmålet redeligt have skilt sig ved Tingen, have*s* *rei vindicatio* ikke.

3. *Rei vindicatio* gaar ud paa at forskaffe Ejeren Anerkjendelse af hans Ejendomsret og Udlevering af Tingen tilligemed visse Biydelser eller Erstatning herfor. Klagen hører til *actiones arbitrariæ*, S. 89. Kommer Dommeren til det Resultat, at Sagsøgeren har Ret i sin Paastand, giver han Sagvolderen Ordre til at »*restituere rem cum omni causa*«. Denne Restitutionspligt er meget forskjellig for *bonæ* og *malæ fidei possessor*, se f. Ex. ovfr. S. 193. De Vurderinger, som ville udkræves til Fastsættelse af Restitutionspligtens Omfang, foretages i Almindelighed af Dommeren, men forsaavidt *reus* er skyldig i *dolus*, kan *actor* fastsætte sin Interesse ved sin *juramentum in litem*. Efterkom *reus* ikke Restitutionsordren, gik Sagen til Dom, der lød paa Kravet, omsat i Penge (*litis æstimatio*), ovfr. S. 89, og *actor* kunde, naar Ikke-Efterkommelsen

skyldtes Sagvolderens *dolus* eller *contumacia*, ved sin Ed fastsætte Erstatningens Størrelse. Senere blev Restitutionspaalæget exigibelt, S. 112, og *actor* fik saaledes Valget mellem at fremtvinge Tingens Udlevering og at tage Dom for sin Interesse. Sagsøgerens Modtagelse af *litis æstimatio* virker som Salg af Tingen. *Reus* bliver ved Udredelse af *litis æstimatio* Ejer af Tingen, naar den er tilstede hos ham; er *res absens*, erhverver han Sagsøgerens *rei vindicatio* ved Cession fra denne eller uden Cession (*cessio legis*) og bliver Ejer ved at opnaa *possessio*. Dog erhvervede *reus* ikke denne Ret, naar han doløst havde skilt sig ved Tingen.

4. Efter Omstændighederne kan der være Anledning til at forberede et Vindikationssøgmaal — og andre Søgmaal angaaende Udlevering af en Ting — med Forevisningsklagen, *actio ad exhibendum*, se f. Ex. ovfr. S. 196.

III. *Actio negatoria* tilkommer Ejeren overfor den, som, uden at forholde ham *possessio* af Tingen, krænker hans Ejendomsret ved at udøve eller tillægge sig Servitutraaden — senere ogsaa anden Raaden — over Tingen. Klagen gaar ud paa Aerkjendelsen af Ejendomsrettens Frihed for dens af Sagvolderen paastaaede Begrænsning, som han antages at have Bevisbyrden for overfor Ejeren, paa Fjernelse af den retsstridige Tilstand, paa Erstatning for Skade efter de for *rei vindicatio* gjældende Grundsætninger samt paa Sikkerhedsstillelse mod fremtidig Retskrænkelse.

Actio negatoria, der var en *actio arbitraria*, var oprindelig en Ejerklage, men senere tillægges den som *utilis* andre Retshavere over Tingen, vistnok endog den med *actio in rem Publiciana* udrustede

godtroende Erhverver i det til denne Klage svarende Omfang.

---

1. 9, 27 pr., § 3, 1. 68, 46, 47 Dig. (6—1); 1. 2 pr. Dig. (8—5).

§ 55.

Actio Publiciana in rem.

I. *Actio Publiciana in rem* er indført af Prætor for at sætte Usucapienten, som inden Hævdstidens Udløb har mistet Tingen, i Stand til at gjenerholde denne; den tillægges Usucapienten under den Fiktion, at Hævdstiden er udløben. Saameget mere kan den af den virkelige Ejer benyttes til at erholde Tingen udleveret, og for den bonitariske Ejer, som mangler *rei vindicatio*, træder *actio Publiciana* i Stedet for denne Klage. Ifølge Forbindelsen med Usucapionsinstituttet ere de oprindelige Betingelser for Klagen, at en *possessor*, som har opnaaet *possessio justo titulo* og *bona fide*, har mistet Tingen. Disse Betingelser for *actio Publiciana in rem* ere imidlertid ikke fuldtud blevne fastholdte. Betingelsen forhenværende *possessio* er — i alt Fald i vidt Omfang — bleven strøget, saa at Betingelserne kun ere *justus titulus* og *bona fides*. Det er herefter ikke ganske korrekt at betegne *actio Publiciana in rem* som den titulerede godtroende Possessors (Usucapientens) Klage, men den er den Klage, der tilkommer den godtroende Erhverver, uanset at den virkeligt eller formentligt foreliggende Titel ikke har skabt den tilsigtede Retserhvervelse for ham.

Klagen gaar, ligesom *rei vindicatio*, ud paa at genskaffe eller forskaffe Klageren Tingen fra dem, som

forholde ham *possessio*, og er derfor med de af Forholdenes Natur følgende Modifikationer undergiven samme Regler som *rei vindicatio*. Men disse Modifikationer ere i Henseende til Klagens Styrke naturligvis meget betydelige: Det kan vise sig, at *reus* er den virkelige Ejer, og *actio Publiciana* kan da i Almindelighed ikke gennemføres overfor ham, men Ejeren kan fremsætte *exceptio dominii*. Dog maa Ejeren vige for Klageren i de Tilfælde, hvor hans Ejendomsret kun er formel, medens bonitarisk Ejendomsret eller en tilsvarende Retsstilling tilkommer Klageren, se ovfr. S. 189. Hvorvidt *actio Publiciana* kan gennemføres overfor en *possessor*, som selv opfylder Betingelserne for denne *actio*, er noget omtvistet mellem Juristerne. Den af Julianus forfægtede Anskuelse er bleven den sejrende, nemlig at man som Hovedregel maa følge Grundsætningen *melior est conditio possidentis*, saa at Klagen ikke kan gennemføres overfor den *possessor*, der selv opfylder Klagebetingelserne, medmindre Klagerens Adkomst hidrører fra samme *non dominus* som Sagvolderens og er ældre end dennes.

Af det Udviklede fremgaar, at Indrømmelsen af *actio Publiciana in rem* er Udtrykket for, at der bør tilkomme den godtroende Erhverver, navnlig den godtroende titulerede *possessor*, skjønt hans Erhvervsgrund ikke har skabt Ejendomsret for ham, en vis »relativ Ret«, nemlig Retsbeskyttelse overfor dem, som ikke kunne oplyse, at der for dem foreligger lige saa gode Grunde for Retsbeskyttelse som for Klageren.

II. Det er allerede ovfr. S. 212 bemærket, at ogsaa en til *actio negatoria* svarende Retsbeskyttelse er tillagt den godtroende Erhverver i det til *actio Publiciana* svarende Omfang.

I det Følgende vil det blive omtalt, at en til *actio Publiciana* svarende Retsbeskyttelse findes tillagt Erhververe af anden Ret end Ejendomsret; saadanne Erhververes Retsstilling forholder sig til den under I. omtalte som *jura in re aliena* til Ejendomsretten.

---

§ 4 Inst. (4—6), l. 1 pr., § 1 Dig. (6—2).

IV. Begrænsede tinglige Rettigheder.

§ 56.

Begrænsede tinglige Rettigheder i Almindelighed. Servituter.

I. Ved begrænsede tinglige Rettigheder forstaas i Modsætning til Ejendomsretten, § 48. I, de tinglige Rettigheder, som give den Berettigede Beføjelse til indenfor visse bestemte Grænser at raade over Tingen.

Modsætningen til Ejendomsretten ligger deri, at de begrænsede tinglige Rettigheder ikke som hin alene ved Bortfald af andre Rettigheder over Tingen kunne udvides til at omfatte al retlig anerkjendt Raaden over den; saadan Udvidelse kan kun finde Sted ved nye retsstiftende Kjendsgjærninger. De begrænsede tinglige Rettigheder sammenfattes i Kilderne stundum under Betegnelsen *jura in re aliena*. Det opfattedes som umuligt, at Ejeren kunde have begrænsede Rettigheder over sin egen Ting. Den romerske Ret vor oprindeligt meget utilbøjelig til Anerkjendelse af begrænsede tinglige Rettigheder; deres Anerkjendelse fandtes stridende mod Principet om Husherrens ubegrænsede Herredømme over det ham Undergivne, ovfr. S. 5. Efterhaanden anerkjendtes *servitutes*, *emphyteusis*, *superficies* og Pant. Andre

tinglige Rettigheder har den romerske Ret — bortset fra Retentionsretten, S. 167 og § 71 — ikke anerkjendt, anden Raaden over Ting var kun anerkjendt som Fordringsret med en saadans ringere Retsbeskyttelse.

II. Servituter (*res servit 3: alii quam domino*) er indtil et vist Tidspunkt Fællesbetegnelsen for alle de anerkjendte begrænsede tinglige Rettigheder, hvorimod de først efter dette Tidspunkt anerkjendte — Pant, *emphyteusis*, *superficies* — ikke henføres under Begrebet. Dette, hvis Tildannelse alt-saa ikke skyldes systematiske Hensyn, omfatter meget forskellige Arter af Rettigheder, nemlig baade *servitutes personarum* 3: visse med Ret til Besiddelse forbundne Brugsrettigheder, § 58, og *servitutes prædiorum*, som svare til de Rettigheder, der hos os betegnes som (reelle) Servituter, § 57.

1. 1 Dig. (8—1).

§ 57.

Prædialservituter, Inddelinger og Arter.

I. *Servitutes prædiorum* svare til de Rettigheder, der hos os betegnes som (reelle) Servituter. Udnyttelsen af den ene faste Ejendom kan dels fremmes ved Ejerens Benyttelse af en anden, dels hæmmes ved visse Foretagender paa den anden, og Fordelene for den ene Ejendom ved at benytte den anden eller ved, at denne ikke benyttes paa en vis Maade, kunne overveje de Ulemper, som saadan Benyttelse eller Undladelse forvolder den anden. Erkjendelsen heraf forklarer,

at *servitutes prædiorum* ere de tidligst — oprindeligt vel under Synspunktet af en Udvidelse af Ejendomsretten over den herskende Ejendom — anerkjendte begrænsede tinglige Rettigheder, og paa disse Betragtninger hviler den retlige Ordning af disse Rettigheder. Den aabner Adgang for den Regulering af konkrete Naboforhold, som stemmer med de paagjældende Ejendommens Tarv i Modsætning til den almindelige Naboret.

En *servitus prædiorum* kan kun have af Ejeren af en fast Ejendom (*prædium dominans*). Den maa være *fundo utilis*; en Raaden, der ikke bringer Retshaveren Udbytte eller Nydelse gennem den herskende Ejendom, falder udenfor Begrebet og kan altsaa ikke ifølge Reglerne om Prædialservituter stiftes som tinglig Ret. En Prædialservitut kan ikke omfatte en Raaden, som gaar ud over den herskende Ejendoms Behov, B. G. B. § 1019. Den kan kun have over en anden fast Ejendom (*prædium serviens*), ikke over rørlige Ting. De to Ejendomme maatte oprindeligt være *vicina* 3: Naboejendomme i snævrere Forstand; denne grove Gjenemsnittsregel forstaas senere i vidt Omfang saaledes, at det kun kræves, at Ejendommenes Beliggenhed er en saadan, at den ene kan have Nytte af den anden. Kun en Raaden, der knytter sig til *perpetuæ causæ* ved Ejendommene, kan begrundes som Prædialservitut; denne Regel bøjes i Tidernes Løb noget henimod en friere Opfattelse. Prædialservituten er uadskilleligt knyttet til den herskende Ejendom; den kan ikke være Gjenstand for særlig Overdragelse, og den følger med den herskende Ejendom, naar denne skifter Ejer. — Endnu bemærkes, at den romerske Ret ingenlunde anerkjendte enhver tænkelig, indenfor de her angivne Grænser liggende Beføjelse som Prædialservitut; den anerkjendte kun

enkelte benævnte Typer, men disses Antal er i stadig Vækst.

II. 1. Den vigtigste Inddeling af Prædialservituterne er Sondringen imellem *servitutes prædiorum rusticorum* og *urbanorum*. Den opfattes i Almindelighed som en Sondring efter Servituternes Beskaffenhed, saaledes at de Prædialservituter, der regelmæssigt haves for Avlsbrugets eller iøvrigt for Jordstykkets Skyld, ere Rustikalservituter, medens de, der regelmæssigt haves for Bygningers Skyld, ere Urbanalservituter, men der forekommer ogsaa andre Forstaaelser af Sondringen, f. Ex. saaledes, at Vægten lægges paa den konkrete herskende Ejendoms Beskaffenhed; se fremdeles S. 227.

a. *Servitutes prædiorum rusticorum* ere de tidligst anerkjendte, hvilket finder sit Udtryk deri, at de henføres til *res Mancipi*. De vigtigste og ældste ere Vejrettighederne, *jus itineris*, *actus* og *vice*, og Vandledningsrettighederne, *jus aquæductus*.

b. Som Exempler paa *servitutes prædiorum urbanorum* nævnes *s. projiciendi vel protegendi* ∴ Ret til at lade en Del af sin Bygning rage ind over en Andens Grund, *s. tigni immittendi* ∴ Ret til at anbringe Bjælkehoveder i Naboens Væg, *s. oneris ferendi* ∴ Ret til at lade sin Bygning støtte sig til Naboens Væg eller Pille. Fremdeles Ret til at lade Tagvand falde ned paa Naboens Grund i Tagdryp, *s. stillicidii avertendi*, eller i en Rende, *s. fluminis*. Endelig Lysningsservituterne, *ne luminibus officiatur*, *ne prospectui officiatur* og *s. altius non tollendi*. — Undertiden nævne Kilderne som Exempler paa Urbanalservituter *s. altius tollendi*, *luminibus vicini officiendi*, *stillicidii non avertendi*; som Servituter synes her opført visse i Ejendomsretten liggende Beføjelser. Der sigtes derved vistnok til Rettigheder, som er-

hverves over en Ejendom med Tilsidesættelse af de i lokale Bygningslove fastsatte Grænser for Ejendomsretten, altsaa til virkelige *servitutes*.

2. Prædialservituterne inddeles dernæst i de positive, som give Beføjelse til en positiv Benyttelse af den tjenende Ejendom og saaledes medføre Forpligtelse til en Taalen, f. Ex. Vejrettighederne, og de negative (*s. prohibendi*), som kun hjemle en passiv Nydelse af den tjenende Ejendom og altsaa forpligte til en Undladen med Hensyn til denne, f. Ex. *jus altius non tollendi*. De positive inddeles atter i de positive synbare (*s. habendi*), som udøves gennem en særligt for deres Skyld tilværende Indretning og hjemle Havelsen af denne, f. Ex. *jus tigni immittendi*, og de positive usynbare (*s. faciendi*), ved hvilke dette ikke er Tilfældet, f. Ex. *jus pecoris ad aquam appulsus*.

3. Endelig sondre Systematikerne imellem *s. continuæ*, der give Ret til en blivende Tilstand (de positive synbare og de negative), og *discontinuæ*, der udøves gennem intermitterende Handlinger (de positive usynbare). Undertiden indføjes de med Ret til Besiddelse forbundne personelle Servituter i Inddelingen og henføres til *continuæ*.

Pr., §§ 1—3 Inst. (2—3), l. 5 § 1, l. 6 pr. Dig. (8—3).

§ 58.

Personalservituter.

I. *Servitutes personarum* ere — bortset fra senere Tids Udvidelse af Begrebet, se under II. 5 — med Ret til Besiddelse forbundne Brugsrettigheder (1), men ingenlunde alle saadanne ere *servitutes*. Det er i romersk Ret Hovedregelen, at Retten til at besidde og bruge en Andens Ting

kun er en Fordringsret; Lejeren og Kommodataren have kun en Fordringsret. Egenskaben tinglig Ret er, foruden *servitutes personarum*, alene tillagt *emphyteusis* og *superficies*, § 62. Naar der da spørges, hvad der karakteriserer *servitutes personarum* i Modsætning til andre, med Ret til Besiddelse forbundne Brugsbeføjelser, maa Svaret tage sit Udgangspunkt i det oprindelige og typiske Formaal for Stiftelsen af Personalservituter, som er at forskaffe en Person Underhold for hans Livstid ved at tillægge ham Nytte og Udbytte af en Ting, medens Ejendomsretten over den bliver hos en Anden. Dette Formaals Realisation har man følt Trang til at sikre ved at stille den Paagjældende uafhængig af Ejerens Vilkaarlighed og eventuelle Insolvens, altsaa ved at gjøre hans Ret til en tinglig. Heraf følger som en Hovedejendommelighed ved Personalservituterne, at de ere nøje knyttede til den bestemte Person, for hvem Retten er stiftet (2). De ophøre ved den Berettigedes Død — men der var intet til Hinder for at fastsætte en tidligere Ophørstermin end Servituthaverens Død — og falde ikke i Arv. Og de kunne ikke ved Afhændelse løses fra Forbindelsen med Retshaverens Person. Endelig kan det som en af det typiske Formaal følgende Ejendommelighed ved Personalservituterne nævnes, at Brugsretten ikke — som ved Leje, *emphyteusis* og *superficies* — haves mod et periodevis forfaldende Vederlag (3). Den typiske og hyppigste Stiftelsesmaade for Personalservituterne er en *dispositio mortis causa*, som tillægger den Paagjældende Retten uden Vederlag.

II. Af *servitutes personarum* forekomme følgende Arter.

1. *Ususfructus*. Denne er den ældste og vigtigste Personalservitut. Den kan haves baade over

fast Ejendom og Løsøre og bestemmes som *jus alienis rebus utendi, fruendi, salva rerum substantia*.

a. Usufruktuaren har herefter Beføjelse til enhver Brug (*usus*) og Udbytteindvinding af Tingen (*fructus*), som *boni viri arbitrato* er forenelig med Bevaring af dens Substans. Indenfor de ved denne Grundsætning angivne Grænser har Usufruktuaren Frugtoppebørselsret; han bliver Ejer af Frugterne *perceptione*. Og indenfor samme Grænser har han Ret til at indvinde borgerlige Frugter af sin Ret ved at overlade Andre Brugen, f. Ex. ved at udleje eller sælge den. Naar en *servus* er Gjenstand for *ususfructus*, erhverver Usufruktuaren, hvad *servus* erhverver *opera sua* eller *re usufructuarii* samt Gaver til Usufruktuaren gennem *servus* som Mellemed. *Partus ancillæ* tilfalder ikke Usufruktuaren.

b. Pligter for Usufruktuaren afføder *Ususfructus*forholdet ikke umiddelbart. Men Ejeren kan af Usufruktuaren fordre *cautio usufructuaria* : en med Sikkerhedsstillelse udrustet *stipulatio*, hvorved han lover at overtage visse personlige Forpligtelser. Den tinglige Ret og det obligatoriske Mellemværende kunde efter gammelromersk Opfattelse, anderledes senere, f. Ex. ved *emphyteusis*, § 62. I. 3, ikke skabes ved én Retshandel. Denne *cautio* kan Ejeren fremtvinge indirekte ved at holde Tingen tilbage, indtil Løftet er afgivet og Sikkerheden stillet, eller ved at vindicere den allerede overdragne Ting fra Usufruktuaren og direkte ved en *condictio*. *Cautio usufructuaria* gaar for det Første ud paa, at Usufruktuaren skal bruge Tingen *boni viri arbitrato* og erstatte Skade, som forvoldes ved Forseelse mod denne Pligt. Ligeledes er han pligtig at udrede Skatter

og Afgifter. Dernæst omfatter Kautionen Pligt til ved Forholdets Ophør at tilbagelevere Tingen.

c. Efter sit Indhold (ovfr. a.) kan *ususfructus* ikke have over *res, quæ usu consumuntur*, derunder Penge. Men der er ofte, under Benyttelse af Terminologien *ususfructus*, forekommet Dispositioner, navnlig testamentariske over saadanne Ting med samme Formaal som det for *ususfructus* typiske, nemlig at tillægge en Person for hans Livstid Nytten og Brugen, medens Substansen forbeholdes en Anden. Ifølge Formaalenes Ensartethed bestemmes de ved saadanne Dispositioner fremkommende Retsforhold, skjønt væsentlig forskellige fra *ususfructus*, i flere Henseender af samme Regler som *ususfructus*, og Kilderne opstille derfor Forholdene som uegentlig *ususfructus*, *quasi ususfructus*. Indrømmelsen af *ususfructus* over en Formue som Helhed vil skabe Retsforhold af denne Art.

2. *Usus* er, som det ligger i Benævnelsen, typisk en mere begrænset Ret end *ususfructus*. Den siges at give Beføjelse til *uti*, men ikke til *frui*, hvormed menes, at den giver Ret til personlig Brug, men hverken til Indvinding af naturlige Frugter eller til Overladelse af Brugen til Andre og Indvinding af borgerlige Frugter. Meget strængt tages denne Begrænsning dog ikke. Og for adskillige Gjenstandes Vedkommende uddanner der sig fra Grænselinien betydeligt afvigende konventionelle Forstaaelser af, hvad *usus* omfatter.

3 og 4. I senere Tider nævnes fremdeles som Arter af Personalservituter *habitatio* og *operæ servorum*, idet det jævnligt forekom, at Brugsbeføjelser under disse Terminologier tillagdes en Person i Personalservituternes typiske Øjemed, og der uddannede sig særlige Regler for den ved saadanne Dispositioner skabte Brugsret.

5. Foruden de under 1—4 omtalte Personalservituter, der ere med Ret til Besiddelse forbundne Brugsrettigheder, forekomme i yngre Ret Former af Personalservituter, som ikke give Ret til Besiddelse. Der har været følt Trang til at sikre Rettigheder af Prædialservituternes Indhold altsaa partielle Brugsrettigheder over faste Ejendomme som tinglige for en bestemt Person. Man synes at have været inde paa den Vej at anerkjende deslige Rettigheder som Prædialservituter med en ad Exceptionsvejen virkende Vedtagelse om, at de kun skulde gjælde for denne bestemte Person og skulde ophøre ved hans Død. Men adskillige Lovbud vise, at man almindeligt har undergivet dem Reglerne om Personalservituter og henført dem under disse, B. G. B. § 1090. I Systemerne benævnes disse Rettigheder ofte som irregulære Personalservituter.

---

1. 1, 3 § 1 Dig. (7—1), 1. 1. 1 pr. Dig. (7—9), 1. 1, 2 Dig. (7—5), 1. 2 pr., § 1 Dig. (7—8), 1. 6 pr. Dig. (8—3).

§ 59.

Servituters Stiftelse.

I. Ved Retshandel. Servituter kunne stiftes ved *dispositiones mortis causa*, og det er allerede omtalt, at denne Stiftelsesmaade var den hyppigste for *servitutes personarum*. Her skal kun tales om *dispositiones inter vivos*.

1. Formen for Overdragelse *inter vivos* af *servitutes* var efter *jus civile in jure cessio*, dog at *servitutes prædiorum rusticorum* ogsaa kunde stiftes ved *mancipatio*, hvorfor de henføres til *res Mancipi*. I Justinians Ret ere in

jure cessio og *mancipatio* forsvundne, og det opstilles som almindelig Regel, — hvad der allerede tidligt gjaldt med Hensyn til Overdragelse af Servituter over *prædia provincialia* — at Servituter stiftes *pactionibus et stipulationibus*. Det synes paafaldende, at *stipulatio*, som kun kan stifte Fordringsrettigheder, her nævnes som medhenhørende til Stiftelse af tinglig Ret. Forholdet er det, at det er den formløse Overenskomst (*pactio*), som skaber Servituten. Men det var Skik at ledsage saadanne *pactiones* med *stipulationes*, hvorved Overdrageren paatog sig og sine Arvinger personlig Pligt til at underkaste sig Servitutraadighedens Udøvelse samt ordentligvis til Erlæggelse af en *poena* for Forseelser herimod, og man opfattede ikke den formløse Overenskomst som endelig, forinden saadan *stipulatio* var afsluttet. Desuden hedder det paa mange Steder i Kilderne, at *servitutes* ogsaa kunne stiftes ved formløs Overenskomst, ledsaget af Erhververens Indsættelse i *quasi possessio* (*traditio, usus, patientia*), det vil sige en med Ejendomsoverdragelsesretshandelen *traditio* ganske analog Retshandel. Afslutningen af Retsudviklingen er saaledes den, at *servitutes* stiftes ved formløs Overenskomst, hvilken man ikke opfattede som endelig, medmindre den var ledsaget enten af en *stipulatio*, hvorved Overdrageren underkastede sig Servitutudøvelsen, eller af Erhververens Indsættelse i *quasi possessio*. Dog er den formløse Overenskomst alene uden nogen af disse ledsagende Omstændigheder tilstrækkelig, naar den er en Bivedtagelse ved en Ejendomsoverdragelse, idet Overdrageren forbeholder sig en Servitut — Afhændelse »*deducto usufructu*« o. s. v. — eller lader medfølge en Servitut over en Ejendom, som han beholder.

2. Om den Retshandel *inter vivos*, der gaar ud paa Servitutstiftelse, gjælde iøvrigt i det Hele de almindelige Regler om Overdragelsesretshandler. I Almindelighed kan en fuldt virksom Servitut kun stiftes af Ejeren. *Emphyteuta* og *superficiarius* kunne for den Tid, deres Ret varer, stifte Servituter over den deres Ret undergivne Ting. Den med *actio Publiciana in rem* udrustede Erhverver kan stifte Servituter, der kunne gjøres gjældende overfor Overdrageren og dem, der staa tilbage for ham, § 55.

II. 1. Ved Hævd. *Usucapio*, § 53. II, har i sin Tid været anerkjendt som Stiftelsesgrund i alt Fald for nogle Arter af Servituter, men denne *usucapio* blev hævet ved *lex Scribonia*. Den korte Usukapionstid for Servituter maatte hurtigt vise sig at føre til Ubilligheder. Men en Servituthævd kunde ikke undværes, og i prætorisk Ret blev det anerkjendt, at Servituter kunde erhverves ved *diuturnus usus* eller *longa quasi possessio*. Betingelserne for denne Servituthævd ere følgende:

a. *Quasi possessio* ∴ faktisk Udøvelse af Servitutraaden, se nærmere ovfr. § 47. *Quasi possessio* med Hædsvirkning antages i Almindelighed at være anerkjendt ved alle Arter af Servituter, ogsaa ved de negative. Størst Tvivl har der været med Hensyn til *servitutes discontinuæ* ∴ *s. faciendi*, ovfr. S. 219, jfr. under c. Hævdstiden er i Analogi med *longi temporis præscriptio*, § 53. III, 10 Aar *inter præsentēs* og 20 Aar *inter absentes*.

b. *Quasi possessio* maa ikke være *vitiosa* ∴ finde Sted *vi*, *clam* eller *precario*. *Iustus titulus* og *bona fides* kræves ikke. — Denne Forskel imellem Betingelserne for Ejendomshævd, S. 207, og Servituthævd synes at savne al Grund.

c. Udøvelsen maa være fortsat uden Afbrydelse

— hvad der skal forstaas herved, har særlig voldet Tvivl med Hensyn til *s. discontinuæ (faciendi)* — og Fortsættelsen maa finde Sted *sine vitio*, b.

2. I denne Forbindelse kan det bemærkes, at de romerske Retskilder hist og her omtale faktiske Tilstande, ogsaa Servitutraaden, som uangribelige, fordi de have været saalænge, som Nulevendes Viden efter egen Erfaring og Beretning fra Andre rækker tilbage (*vetustas*, Alderstidshævd).

III. Endvidere kunne Servituter stiftes *adjudicatione*, S. 89, og umiddelbart *ex lege*, se navnlig ovfr. S. 69.

§ 4 Inst. (2—3), 1. 3 pr. Dig. (7—1), 1. 1 § 2 Dig. (8—3). 1. 10 pr. Dig. (8—5).

§ 60.

Servituters Ophør.

I. Prædialservituter ophøre, naar den herskende Ejendom gaar til Grunde, § 57. I. Personalservituter ophøre ved Rets haverens Død, ovfr. S. 220, og *usus* og *ususfructus* tillige ved Rets haverens *capitis deminutio*, dog ifølge Forordning af Justinian ikke ved *capitis deminutio minima*. Er *ususfructus* tillagt en juridisk Person, ophører den ved dennes Opløsning og i hvert Fald efter at have bestaaet i 100 Aar.

II. Servituterne ophøre, naar den Ting, de have over, gaar til Grunde eller mister de Egenskaber, hvortil Servituten knytter sig.

III. Ifølge Sætningen *nulli res sua servit*, ovfr. S. 215, ophøre Servituter, naar Ejendomsret og Servituter ved gyldig Erhvervelse komme paa samme Haand (*consolidatio, confusio*), og gjenopvaagne ikke, fordi Adskillelse senere finder Sted.

IV. Servituter kunne dernæst ophøre ved derpaa rettede *dispositiones mortis causa* og *inter vivos*. Den Servituter ophævende Retshandel *inter vivos* maatte oprindeligt ligesom Stiftelsesakten foregaa ved *in jure cessio* eller *mancipatio*, men senere kan Ophævelsen af Servituter bevirkes ved formløs Overenskomst desangaaende (*cedere, concedere*), ogsaa stiltiende. Usufruktuaren har Beføjelse til, mod at opgive sin Ret (*derelictio ususfructus*), at frigøre sig for de af Ususfruktusforholdet følgende Pligter.

V. 1. Endelig kunne Servituter med Undtagelse af *habitatio* og *operæ servorum* ophøre ifølge Ikke-Udøvelse, *non usus*, gennem et vist Tidsrum. For nogles Vedkommende er *non usus* tilstrækkelig som Ophørsgrund, for andre maa der komme en Frihedshævd, *usucapio libertatis*, til. Ifølge Udtalelser i Kilderne ophøre ved *non usus* alene *ususfructus* og *usus* samt *servitutes prædiorum rusticorum*, hvorimod Ophøret af *servitutes prædiorum urbanorum* forudsætter, at der tillige foreligger *usucapio libertatis*. Ved *servitutes prædiorum urbanorum* er i denne Forbindelse vistnok sigtet til *servitutes habendi* og *prohibendi*, saa at af Prædialservituterne kun *servitutes faciendi* ophøre ved *non usus* alene.

2. *Non usus* betyder Ikke-Udøvelse. Til Udøvelse i denne Forstand kræves ikke altid positiv Handlen; faktisk Nyden af Servituttilstanden er tilstrækkelig til at holde Servituten i Kraft. Personlig Udøvelse er ikke fornøden til Rettens Bevarelse. Ogsaa den *non usus*, som skyldes uovervindelige Hindringer, medfører Servitutens Undergang, men overfor Ophør af denne Grund gives *in integrum restitutio*.

3. *Usucapio libertatis*, hvorom der som bemærket kun er Tale ved visse Prædialservituter, betyder Frihedshævd, der vindes ved Raaden over den tjenende Ejendom som servitutfri gennem Foranstaltninger, der hindre Servitutens Udøvelse (*contrarium factum*), f. Ex. at der bygges højere overfor en *jus altius non tollendi*, at Hullet i den tjenende Bygning, hvori Naboen ifølge *jus tigni immittendi* har Ret til at have en Bjælke, holdes tilstoppet. *Lex Scribonia*, der som bemærket hævede *usucapio* for Servituters Vedkommende, lod *usucapio libertatis* uberørt. *Justus titulus* og *bona fides* kræves ikke: den egentlige Grund til Servitutens Bortfald er, ogsaa hvor *usucapio libertatis* kræves, *non usus*, nemlig forstærket ved Taalen af den mod Servituten stridende Tilstand. Men den Raaden, der finder Sted *precario*, kan ikke medføre Frihedshævd.

4. Det Tidsrum, gennem hvilket *non usus* maatte have fundet Sted for at medføre Servitutens Ophør, var oprindeligt ligesom Usukapionstiden et Aar for rørlige Ting, to Aar for faste Ejendomme; for *usucapio libertatis*, der jo kun fandt Anvendelse ved faste Ejendomme, var Tiden to Aar. Justinian forandrede disse Frister til Overensstemmelse med de for *longi temporis præscriptio* fastsatte 10 Aar *inter præsentis*, 20 Aar *inter absentes*.

---

§ 3 Inst. (2—4), 1. 6 Dig. (8—2), 1. 4 § 29 [W. § 28]
Dig. (41—3).

§ 61.

Servituters Retsbeskyttelse.

Den af Servitutrettighederne udspringende *actio in rem* hedder — i Modsætning til Ejerens *actio negatoria*, § 54. III — *actio confessoria* (*servitutis s. juris vindicatio* i Modsætning til *rei vindicatio*). Den til-

kommer oprindeligt kun Servituthaveren, men kan senere som *utilis* anvendes af dem, der ere berettigede til i Stedet for den egentlige Servituthaver at udøve Servituten, saaledes af den, som har Pant, *emphyteusis* eller *superficies* over den herskende Ejendom. Er den herskende Ejendom i Sameje, kan hver enkelt af Samejerne for sig benytte *actio confessoria*. Klagen kan gjøres gjældende mod Enhver, være sig Ejeren eller Tredjemand, som ubeføjet lægger Hindring i Vejen for Servitutens Udøvelse, hvad enten dette sker ved at forholde Servituthaveren Tingen eller paa anden Maade, og mod den, *qui liti sese obtulit*. Klagen, der er *arbitraria*, gaar ud paa Anerkjendelse af Servituten, Tilvejebringelse af den retmæssige Servituttilstand, — f. Ex. ved *ususfructus* Udlevering af Tingen med Frugter — Sikkerhedsstillelse mod fremtidig Retskrænkelse og Erstatning efter samme Grundsætninger som ved *rei vindicatio*.

Der antages at være tillagt den godtroende Erhverver af en Servitut, uanset at hans Adkomst ikke har forskaffet ham Servitutretten, Retsbeskyttelse efter Reglerne om *actio Publiciana in rem*. Denne Klageret kan naturligvis ogsaa den virkelige Servituthaver have Anledning til at benytte. I § 47 er omtalt den Intediktsbeskyttelse, der er tillagt den faktiske Servitutraaden, og som afgiver et nemt og ofte tilstrækkeligt Retsmiddel for den virkelige Servituthaver.

1. 2 pr. Dig. (8—5).

§ 62.

Emphyteusis og Superficies.

I. Det er omtalt S. 219—220, at Leje og Forpagningsrettigheder i romersk Ret i Almindelighed ikke

vare anerkjendte som tinglige Rettigheder, men kun som Obligationsforhold. Fra denne Regel danne *emphyteusis* og *superficies* Undtagelser. Her skal handles om *emphyteusis*, under II om *superficies*.

1. Kommunerne fandt sig naturligt tjente med, i Stedet for selv at drive Kommunaljorden, at indgive den (*ager vectigalis*) i overdragelige og arvelige Forpagtningsforhold paa ubegrænset eller dog lang Tid mod aarlig Afgift; herved skaffedes der tillige Folk uden tilstrækkelig Kapital til Kjøb af Jord Adgang til en Stilling, der praktisk kom Ejerens nær. I saadanne Forhold havde Brugeren naturlig Opfordring til at anbringe Kapital, og der var saaledes særlig Grund til at give ham tinglig Retsbeskyttelse. Dette sker gennem Prætor, som tillægger disse Forhold *actiones in rem utiles*. I lignende Forhold (*emphyteusis*) indgaves efter græsk Mønster kejserlige Patrimonialgodser, der i Almindelighed trængte til Opdyrkning (*ἐμφοτεύειν*). Disse Retsinstituter samsmenses, og Institutet *emphyteusis*, *jus emphyteuticum* er i justiniansk Ret udvidet til Anvendelse paa privat Ejendom. Einführungsgesetz zum B. G. B. Art. 63, 196.

2. *Emphyteusis* er en med Ret til Besiddelse forbunden langvarig Brugsret over en fast Ejendom af meget vidtgaaende Indhold. *Emphyteuta* er beføjet til al mulig Udnyttelse af Ejendommen, kun at han ikke maa forringe den. Ejendomsret over Frugterne erhverver han *sola separatione*. *Jus emphyteuticum* er dernæst arvelig og afhændelig, *inter vivos* og *mortis causa*, dog at der ved Afhændelse tilkommer Ejeren en Forkjøbsret (rettere Udløsningsret).

3. *Emphyteuta* er forpligtet til at erlægge til Ejeren en aarlig — regelmæssig lav — Forpagtningsafgift i Penge eller Frugter (*pensio, redditus*,

vectigal, canon). Denne Pligt er forbunden med *emphyteusis* som saadan; naar *emphyteuta* overdrager sin Ret til Trediemand, er denne udenvidere pligtig at udrede Afgiften, medens Afgiftspligt for Fremtiden ikke kommer til at paahvile Overdrageren. Paa den anden Side overføres Retten til Afgiften ved Ejerskifte til den nye Ejer som Akcessorium til Ejendomsretten. *Emphyteuta* er endvidere pligtig at holde Ejendommen i uforringet Stand og at udrede Skatter og Afgifter af Ejendommen. Naar *emphyteuta* vil afhænde sin Ret, er han pligtig at give Ejeren Meddelelse herom. Denne har da Valget imellem at kræve en Kjendelse, *laudemium*, 2 pCt. af Købesummen, eller indenfor en Frist af to Maaneder at udløse *emphyteuta* for den ham budne Købesum. Ved denne Ordning sikres Ejeren mod urigtige Angivelser fra *Emphyteutas* Side om den ham budne Købesum. Angiver *emphyteuta* den for lavt, for at slippe med en ringe Kjendelse, risikerer han, at Ejeren vælger Udløsning, angiver han den for højt, er han udsat for, at Ejeren vælger den høje Kjendelse.

4. Bestemmelser om den nærmere Ordning af Parternes Mellemværende vil ofte være truffen ved en derom oprettet forudgaaende Kontrakt. Med Hensyn til denne opstod der, navnlig med Risikoreglerne for Øje, Tvivl, om den skulde henføres til *emptio venditio* eller til *locatio conductio*. Hverken Regelen for *emptio venditio*, § 96. I. 3, hvorefter *emphyteuta* vilde bære al Risiko, eller Regelen om *locatio conductio*, § 96. II. 1. c, hvorefter *emphyteuta* vilde kunne fordre Afslag i Afgiften i Tilfælde af Misvækst og tilfældig Formindskelse af Arealet, fandtes passende, og det forordnedes, at *contractus emphyteuticarius* skulde opfattes som en særlig Kontrakt, i hvilken Ejeren skulde bære Tabet ved Ejendom-

mens tilfældige Undergang, *emphyteuta* Tabet ved Forringelser.

5. *Emphyteusis* stiftes hyppigst ved Retshandel *inter vivos*. Denne er i Almindelighed formløs, jfr. S. 221; om *traditio* kræves, er omtvistet.

6. *Emphyteuta* har til Værn om sin Ret *actiones in rem*, der ere analoge med Ejerklagerne. Ejendommens Servituter kan han gjøre gjældende ved *actio confessoria utilis*. Den godtroende Erhverver af *emphyteusis* har *Publiciana in rem actio*. At Besiddelse som *emphyteuta* er *possessio* : udrustet med possessorisk Interdiktsbeskyttelse, medens *possessio* gennem *emphyteuta* (bortset fra *possessio quoad usucapionem*) er frakjendt Ejeren, er omtalt ovfr. S. 176. De reale Grunde, som medførte, at man gav *emphyteuta* tinglig Ret, maatte medføre i alt Fald *quasi possessio* og helst *possessio* for *Emphyteusis*raaderen. Paa den anden Side var Ejeren Interesse i det i *possessio* liggende Magtforhold af liden Interesse overfor *emphyteuta*, som for bestandigt eller i alt Fald for lang Tid var retligt bunden til Forholdet og tillige havde faktisk Interesse i at behandle Ejendommen godt og i at holde Uvedkommende borte fra den. I det oprindelige offentligretlige *Emphyteusis*forhold, hvor Ejendomsretten i Almindelighed var klar, trængte derhos Ejeren ikke som ellers til Retsmidler, der vare uafhængige af Bevis for hans Ret.

7. Som Ophørsgrunde for *emphyteusis* nævnes den derpaa rettede Retshandel *inter vivos*, der er en formløs Overenskomst. *Emphyteusis* kan forbrydes til Fordel for Ejeren (Privation), navnlig ved Undladelse af at betale den aarlige Afgift til Ejeren i tre Aar og ved Forsømmelse med at betale Skatter og Afgifter i samme Tidsrum, ved Afhændelse af Retten, uden at han giver Ejeren den fore-

skrevne Adgang til at benytte sin Udløsningsret, og ved at *emphyteuta* væsentligt forringer Ejendommen.

Om *emphyteusis* over Ejendomme, som tilhøre Kirker, gjælde i flere Henseender særlige Regler.

II. *Superficies* har ligesom *emphyteusis* sin Oprindelse fra offentlige Ejendomme. Saadanne udlejedes til Bebyggelse (eller til Havelse af en paa Grunden tilstedeværende Bygning?), og af tilsvarende Grunde som ved *emphyteusis* udrustede Prætor saadanne Lejeforhold, ogsaa naar de vare stiftede af Private, med *actiones in rem*, forudsat, at de vare stiftede for bestandigt eller dog for lang Tid. Retten er som *emphyteusis* af meget vidt Omfang, afhændelig og arvelig.

Superficiarius er pligtig at udrede en aarlig Afgift (*solarium*, *pensio*) til Ejeren; Afgiftspligten og Retten til Afgiften følger ligesom ved *emphyteusis* Retsstillingen henholdsvis som *superficiarius* og Ejer. Endvidere er *superficiarius* pligtig at udrede Skatter og Afgifter af Ejendommen. Der tilkommer ikke Ejeren nogen Udløsningsret som ved *emphyteusis*.

Den Retten stiftende Retshandel *inter vivos* er formløs; om *traditio* kræves, er omtvistet. Iøvrigt kan angaaende Rettens Stiftelse og Ophør henvises til det om *emphyteusis* Bemærkede, kun at *superficies* ikke fortabes ved Forsømmelse med Betaling af Lejen eller af Skatter og Afgifter, medmindre saadant særligt er vedtaget.

Retten er ligesom *emphyteusis* udrustet med Ejerklagerne som *utiles*. Den godtroende Erhverver af *superficies* har Retsbeskyttelse efter Reglerne om *actio Publiciana in rem*. Det særlige *interdictum de superficiebus* og overhovedet den Interdiktsbeskyttelse, som er tillagt den, der raader over en

Ejendom med Adkomst som Superficiar, er omtalt ovfr. S. 187.

I. 1 pr., § 1, 1. 2 Dig. (6—3). § 3 Inst. (3—24); I. 1 § 3 Dig. (43—18).

§ 63.

Panteret. Historisk Udvikling. Begreb.

I. I ældre Tid kjendte den romerske Ret ikke Panteret som en begrænset tinglig Ret. Det var gennem andre Retsinstituter, at man realiserede Pantsætningsformaalet, at skaffe sin Kreditor real Sikkerhed. Det ældste af disse Instituter er *fiducia*. Skyldneren overdrog til Fordringshaveren Ejendomsret over den Ting, der skulde tjene til Sikkerhed ved *mancipatio* eller *in jure cessio*, under den Aftale (*sub fiducia*), ovfr. S. 10 og 136, at Fordringshaveren skulde overdrage Tingen tilbage til Skyldneren, naar denne indfrie sin Forpligtelse. Fordringshaveren blev saaledes fuldstændig Ejer, og der tilkom ikke Skyldneren nogen Ret over Tingen. Men Skyldneren havde ifølge den fiduciariske Aftale en retskraftig Fordring overfor Kreditor paa, at denne, naar Fordringen indfries, atter skulde gøre ham til Ejer. Det er klart, at dette Forhold ikke i Længden er tilfredsstillende. Skyldnerens Stilling er usikker, idet han kun staar med en Fordringsret mod Fiduciahaveren, men ikke kan fordre Tingen tilbage fra Tredjemand, til hvem Fiduciahaveren maatte have overdraget den. Til Skyldnerens Betyggelse tjener dog, at Domfældelse ifølge *actio fiduciæ* medførte Infamia, og paa hans uheldige Retsstilling bødes hyppigt derved, at han beholdt Tingen i sin Besiddelse *precario*. Paa den anden Side gav Forholdet i og for sig ikke Fordringshaveren nogen Ret

til at tage Fyldestgjørelse af Tingen for sin Fordring. Det vedtoges derfor sædvanligt, at Fordringshaveren, naar Skyldneren ikke i rette Tid indfrie sin Forpligtelse, skulde være beføjet til endeligt at tilegne sig Tingen i Stedet for Fordringen (*lex commissoria*) eller til at sælge den og gjøre sig betalt af Købesummen, saaledes at Overskuddet skulde udbetales til Skyldneren. I Justinians Ret er *fiducia* ganske forsvunden.

II. *Pignus*. De omtalte Ulemper ved Fiduciaforholdet, dettes civile Karakter og Besværlighederne ved Stiftelsesformernes Iagttagelse føre til, at Pantsætningsformaalet ofte realiseres derved, at Skyldneren blot overgiver den Ting, som skal tjene til Sikkerhed, i Fordringshaverens Besiddelse under formløs Aftale om, at den skal tjene til hans Sikkerhed og tilbageleveres, naar Fordringen indfries (*pignus*). Fordringshaveren erhverver her hverken Ejendomsret eller nogen begrænset tinglig Ret. Han er altsaa ret usikkert stillet og maa f. Ex. vige for Tredjemand, til hvem Skyldneren maatte overdrage Tingen. Men det er klart, at der, dersom Forholdet overhovedet skal være brugbart, i alt Fald ikke kan tilkomme Skyldneren Ret til vilkaarligt at unddrage Pignushaveren Besiddelsen: Man kan altsaa ikke lade Pignushaveren være *detentor* for Skyldneren, men maa frakjende denne *possessio* og give *possessio* til Pignushaveren, jfr. ovfr. S. 175. Den Sikkerhed, som Forholdet gav ham, var saaledes væsentligt den faktiske, der ligger i Trykket, som Afsavnet af Tingen udøver paa Skyldneren. Forholdet giver ikke i og for sig Pignushaveren nogen Beføjelse til at tage Fyldestgjørelse af Tingen, men der træffes her lignende Bivedtagelser som ved *fiducia*. For Skyldneren medfører

Forholdet den uundgaaelige Ulempe, at han maa savne sin Ting.

III. *Hypotheca*. Efterhaanden trænger da den Erkjendelse igjennem, at Pantsætningsformaalet kræver Anerkjendelse af Panteret som begrænset tinglig Ret. Denne sker gjennem Prætors Virksomhed i Tilslutning til græsk Ret. Det historiske Udgangspunkt er Forholdet mellem *locator* af et *prædium rusticum* og *colonus*. Det vil her være naturligt, at der gives Udlejeren Sikkerhed for hans Lejefordring i Forpagterens Inventar (*invecta et illata*). Men Fiduciaforholdet og det gamle Pignusforhold frembød her, forsaavidt de overhovedet vare anvendelige, særlige Ulemper. Prætor giver da, naar det mellem Ejer og Forpagter var vedtaget, at dennes *invecta et illata* skulde tjene Ejeren til Sikkerhed, Ejeren et *interdictum Salvianum*, hvorved han kunde opnaa Besiddelse af Pantet, og senere en tinglig Klageret, *in rem actio Serviana*. Endelig udvides denne Klageret under Benævnelse *actio quasi Serviana* eller almindeligt *actio hypothecaria* — stundom *actio pignoratitia (in rem)* — til at omfatte ogsaa andre Tilfælde, hvor det formøst var aftalt, at en Ting skulde tjene til Sikkerhed for en Fordringshaver. Hermed var Panteretten anerkjendt som begrændset tinglig Ret, baade som Underpant, idet Pantet forbliver i Pantsætterens Besiddelse, og som Haandpant, idet det overleveres til Panthaveren, hvilket kun med Hensyn til Løsøre er i almindelig Brug. Den første Art af Pant benævnes i Kilderne i Almindelighed som *hypotheca*, den sidste som *pignus*, men begge Betegnelser forekomme ogsaa som Fællesbegreber. Begge Arter ere samme Retsregler undergivne. I det Følgende vil *hypotheca* eller Pant i Almindelighed blive benyttet som Fællesbetegnelse. Hvad an-

gaar Panthaverens Beføjelse til at tage Fyldestgjørelse ved Pantets Salg, var Udviklingen den, at der først krævedes en herpaa rettet Aftale, men at man senere opfattede Beføjelsen som udendvidere følgende af Pantsætningen og endelig endog kun tillagde et *pactum ne distraheretur* den Betydning, at Panthaveren ikke maatte sælge Pantet, forinden han tre Gange forgjæves havde foretaget en *denuntiatio* overfor Skyldneren, en Udtalelse, som dog vistnok maa forstaas med nogen Begrænsning.

---

§ 7 Inst. (4—6).

§ 64.

Panterets Stiftelse og Gjenstand.

I. Panteret kan opstaa ved derpaa rettede Retshandler, ved judicielle Akter og umiddelbart *ex lege*. Størst Interesse har det ved Retshandel stiftede Pant (viljesbestemt Pant, *pignus voluntarium*); det kan stiftes ved *dispositio mortis causa* og ved Retshandel *inter vivos* (*pignus conventionale*). Kun den sidstnævnte skal omtales her.

Den Panteret stiftende Retshandel *inter vivos* er en formløs Overenskomst. Denne Formløshed undergravede Realkreditens Sikkerhed og viste sig skæbnesvanger for det romerske Panteretsinstitut. I Nutiden kræves til Stiftelse af Pant i Almindelighed enten Publicitet (offentlig Protokollering) eller Pantets Overleverelse til Panthaveren.

II. Stiftelse af Panteretsiges i Kilderne at forudsætte en Fordring, som dog ikke behøver at være en retskraftig, men kan

være en *obligatio naturalis*. Herom bemærkes nærmere følgende:

Alle Fordringsrettigheder kunne uden Hensyn til deres Oprindelse eller Indhold sikres ved Pant. Pant kan stilles ogsaa for uforfaldne og betingede Fordringsrettigheder, saaledes at Panteretten har Retsbeskyttelse straks fra Pantsætningsøjeblikket. Ogsaa for rent fremtidige Fordringsrettigheder kan Pant stilles, men Panteretten regnes i saa Fald i Almindelighed først fra det Øjeblik, da Fordringsretten kommer til Existens, en Sætning, hvorfra dog adskillige Undtagelser indrømmes.

Naar den Fordring, som Pantet stilles for, er ugyldig, er i Almindelighed ogsaa Pantsætningen ugyldig, eller, med andre Ord, Pantsætteren kan gjøre de samme Indsigelser gjældende mod Panteretten, som haves overfor Fordringen. Denne Regel er naturlig nok, naar det ikke netop har været Pantsætterens Mening, at Pantsætningen skulde være gyldig uanset Fordringens Ugyldighed. Men Spørgsmaalet bliver, om Pantsætningen er ugyldig paa Grund af Fordringens Ugyldighed, selv om Pantsætteren tilsigtede, at den desuagtet skulde være gyldig. Den opstillede Hovedsætning, at Panterets Stiftelse forudsætter i alt Fald en *obligatio naturalis*, maa vække den Forestilling, at Pantsætningen trods Pantsætterens modstaaende Vilje er ugyldig, medmindre der foreligger et Forhold, som bortset fra Pantsætningen er en *obligatio naturalis*. Men i Almindelighed antages det ikke at forholde sig saaledes. Man antager — bortset fra det Tilfælde, at det af Retsordenen særligt er misbilliget, at den paagjældende Ydelse sikres Panthaveren fra Pantsætteren — at Pantsætningen, selv om Fordringens Ugyld-

dighedsgrund er en saadan, at Fordringen ikke er nogen *obligatio naturalis*, er gyldig, idet man opfatter Sagen saaledes, at der foreligger en gyldig Ratihabition af den ugyldige Fordring, saavidt Panteretten rækker, og saaledes ved Pantsætningen skabes en *obligatio naturalis*. Men naar det forholder sig saaledes, er den opstillede Hovedsætning mere vildledende end vejledende eller, med andre Ord, et uheldigt Konstruktionsforsøg. Den virkelige Sammenhæng er da den, at Panteretten, naar saadant netop er tilsigtet, er gyldig, medmindre det er særligt misbilliget af Retsordenen, at den paagjældende Ydelse sikres Panthaveren fra Pantsætteren. — Pant for en Forpligtelse kan stilles ikke blot af Skyldneren, men ogsaa af Tredjemand.

Pantsætningsretshandelen bestemmer, hvilke Fordringer eller Ydelser Pantet hæfter for, og i hvilket Omfang det hæfter for disse. Pantet opfattes, naar ikke særlige Omstændigheder tale herimod, som stillet ikke blot for Fordringen i dens oprindelige Skikkelse, men ogsaa i dens forandrede Skikkelse som eller med Tillæg af Interessekrav, saasom Morarenter, Procesomkostninger og Godtgjørelse for de paa Pantet anvendte Bekostninger, som Panthaveren kan kræve Godtgjørelse for.

III. Kompetent til Pantsætning af en Ting er naturligvis Tingens Ejer. *Usufructuarius*, *emphyteuta*, *superficiarius* og *Panthaveren* kunne pantsætte deres Ret: pantsætte den Ting, de have Retten over, indenfor deres Rets Grænser. Den med *actio Publiciana in rem* udrustede Erhverver kan pantsætte med den Virkning, at Panthaveren erholder en til hans svarende relativ Retsbeskyttelse.

Der forekommer ogsaa hyppigt Pantsætninger, foretagne af Personer, som ikke i Pantsættningens Øjeblik have nogensomhelst Ret over den pantsatte Ting. Det er klart, at saadanne Pantsætninger ikke umiddelbart kunne give Erhververen nogen Panteret over den paagjældende Ting. I Almindelighed ville saadanne Pantsætninger gaa ud paa, at visse Ting skulle være Panteret undergivne, naar de erhverves af Pantsætteren (anticiperet Pantsætning), f. Ex. en Ting, som skyldes ham af Tredjemand, Pantsætning af fremtidigt Erhverv i Almindelighed. I saa Fald indtræder Panteret for Erhververen umiddelbart ved Pantsætterens Ejendomserhvervelse. Har nogen suksessivt foretaget flere saadanne Pantsætninger til Forskjellige, erhverve disse altsaa Panteret i samme Øjeblik. Men Pantsætningen antages at medføre Retsbeskyttelse mod andre Dispositioner fra Pantsætteren og mod Retsfølgning fra hans Kreditors Side allerede fra Pantsættingsøjeblikket, og de samtidigt opstaaende Panterettigheder have saaledes Rang efter Pantsætningstidene. Forud for den ifølge den anteciperede Pantsætning erhvervede Ret gaa dog de Behæftelser, hvorved den indkommer i Pantsætterens Formue, derunder den af Pantsætteren ved Tingens Erhvervelse indrømmede Panteret for det Vederlag, han skal give for den.

IV. Gives i Pant kan Alt, hvad der kan være Gjenstand for Salg. Ogsaa *res futurae*, f. Ex. en Tings fremtidige Frugter, kunne pantsættes. Endvidere kunne begrænsede tinglige Rettigheder og Fordringsrettigheder være Gjenstand for Pantsætning, se herom § 67. Endelig medfører Pantsættelsesretshandelens Formløshed Anerkjendelsen af, at Pant kan gives i Alt, hvad en Per-

son ejer og ejende vorder (Generalhypothek), og saadanne Pantsætninger bleve overordentlig hyppige. Hermed var Realkreditens Sikkerhed ganske opløst, og man søgte forgjæves at raade Bod paa Tilstanden ved Anerkjendelsen af lovbestemte Panteprivilegier, § 69. III.

---

l. 4, 5 pr., l. 16 § 7 Dig. (20—1), l. 7 Cod. (8—18)
[W. Cod. (8—17)].

§ 65.

Panterettens Indhold i Almindelighed.

I. Den typiske Panteret er den ved Pantsætning af Tingens Ejer stiftede. Ejerens Pantsætning kaldes (se dog under 4.) en Pantsætning af Tingen (ikke »af Ejendomsretten«), medens man derimod om den fra Indehaverne af begrænsede tinglige Rettigheder udgaaende Pantsætning — mindre korrekt — siger, at den har deres Ret til Gjenstand. Om den ved Pantsætninger af sidstnævnte Art stiftede Ret handles i § 67; her skal kun omtales Indholdet af den ved Ejerens Pantsætning stiftede Panteret.

1. Panteretten som saadan giver ikke Panthaveren nogen Ret til at besidde Pantet. Dette kan være overleveret ham ved Pantsætningen, *Haandpant*, *pignus* i strængere Forstand. Naar Pantet ikke ved Stiftelsen overleveres til Panthaveren, *Underpant*, *hypotheca* i snævrere Forstand, S. 236, kan Panthaveren i det regelmæssige Tilfælde, at Salgsret tilkommer ham, fordre Besiddelsen af Pantet, naar den Ydelse, som skal sikres ved det, ikke i rette Tid erlægges; hans Besiddelseserhvervelse er nødvendig, for at han gennem Pantets Salg ved *traditio* kan komme til sin Fyldestgjørelse. For-

inden dette Tidspunkt kan Underpanthaveren kræve Pantet udleveret, naar hans Interesse fordrer det, idet Pantet ellers er udsat for Fare.

2. End ikke Haandpanteretten giver som saadan Panthaveren nogen Ret til at bruge og benytte Pantet. Men Haandpanteret over Ting, som af Pantsætteren have været anvendte til Indvindelse af økonomisk Udbytte, medfører Ret og Pligt for Haandpanthaveren til saadan Anvendelse, og hvad han indvinder paa denne Maade, afskrives først paa Renter, derefter paa Hovedstol, Overskuddet tilkommer Pantsætteren. Som *antichresis* benævnes i Kilderne Overenskomster, der gaa ud paa at tillægge en Fordringshaver Udbyttet af en Ting i Stedet for Renter.

3. Panthaveren har Ret til at sælge den pantsatte Ting til Dækning af den Ydelse, som den skal sikre (*jus distrahendi*), se S. 236—237, hvor denne Beføjelses historiske Udvikling er omtalt, og hvor det er bemærket, at et *pactum ne distraheretur* ikke udelukker Panthaverens Salgsret, men kun bevirker, at han ikke kan skride til Salg, forinden han tre Gange forgjæves har affordret Pantsætteren Erlæggelse af den Ydelse, som Pantet skal sikre.

Betingelse for, at Panthaveren kan sælge Pantet til sin Fyldestgjørelse, er, at den Ydelse, som Pantet skal sikre, ikke er bleven erlagt i rette Tid, og at Panthaveren forgjæves ved en *denunciatio* har advaret Skyldneren om, at han vil sælge Pantet, dersom han ikke erholder Ydelsen. Samme Virkning som *denunciatio* har kondemnatorisk Dom over Skyldneren. I Mangel af anden Aftale kan Panthaveren dernæst først sælge Pantet, naar en Tid af to Aar er forløben efter Denunciationen eller Dommen. Salget iværksættes af Panthaveren

selv. Denne skal herved handle *bona fide* om varetage Pantsætterens Interesser, saavidt det er foreneligt med hans egen Sikkerhed, navnlig søge at erholde den højst mulige Pris for Pantet. I saa Henseende har Salg gennem offentligt Udbud (*proscriptio*) efter Underretning til Pantsætteren været en regelmæssig Fremgangsmaade. Salg til Panthaveren selv er ugyldigt. Men var ingen Kjøber at finde, kunde Panthaveren erholde sig Pantet tilslaaet af Kejseren for Vurderingssummen, dog med Indløsningsret for Pantsætteren (*dominii impetratio*). Ved Panthaverens *traditio* til Kjøberen bliver denne Ejer af Pantet under Betingelse af, at Kjøbesummen betales, S. 201; Indløsningsret tilkommer kun Pantsætteren, naar saadant særligt er vedtaget. Tingen tilhører ifølge Overdragelsen Kjøberen, frigjort for Panteretten og andre begrænsede Rettigheder, der maa vige for denne, navnlig sekundære Panterettigheder. Indkommer der ikke tilstrækkeligt til Dækning af Fordringen, beholder Panthaveren Resten af sin Fordring; indkommer der mere end nødvendigt til Dækning, skal han betale Overskuddet (*hyperocha*) til Pantsætteren eller efterstaaende Panthavere.

4. Ifølge særlig Vedtagelse kan der tilkomme Pant-haveren Beføjelse til at tage Fyldestgjørelse af den pantsatte Ting paa anden Maade end ved at overdrage Ejendomsret over den til Tredjemand. Saaledes kan der være tillagt Panthaveren Ret til at overdrage Servituter — personelle eller prædiale — til Tredjemand mod Vederlag, efter Omstændighederne i Forbindelse med, at Servitutret indtil videre tillægges ham selv. Ogsaa, jfr. § 67, i saadanne Tilfælde benyttes undertiden Terminologien Pant over Rettigheder. Sikkerhed kan dernæst gives ved, at

der alene tillægges Fordringshaveren en Frugtnydesret. Den forud truffne Aftale om, at Ejendomsret over Pantet, naar Fordringen ikke betales i rette Tid, skulde tilfalde Panthaveren, mod at han giver Afkald paa Fordringen (*lex commissoria*), som tidligere, S. 235, var saa almindelig, blev senere forbudt.

5. Den romerske Ret giver Panthaveren, som har opnaaet Besiddelse af Pantet, den særlige Beføjelse at kunne holde dette tilbage, selv om han er fyldstgjort for Pantefordringen, for andre, chirografiske Fordringer paa Pantsætteren, men denne Retentionsret gjælder dog ikke overfor sekundære Panthavere.

II. Saavidt det er foreneligt med Panterettens Øjemed, har Ejeren trods Pantsætningen fri Raadighed over Pantet. Han har med de Begrænsninger, der følge af Panthaverens Besiddelses- og Brugsret, Ret til at benytte Pantet paa sædvanlig Maade. Og det staar ham frit for, naturligvis dog kun saaledes, at Panthaverens Ret forbliver uberørt, at afhænde Pantet til Tredjemand og at stifte begrænsede Rettigheder over det. Men det kan være strafbart (*furtum*) at afhænde specielt pantsatte Løsørgjenstande. Ved Pantsætning af Alt, hvad man ejer og ejende vorder, antages naturligvis en særlig Dispositionsfrihed forbeholdt Pantsætteren; Kilderne udtrykke dette saaledes, at alle Gjenstande, om hvilke det maa antages, at Pantsætteren ikke vilde have gjort dem til Gjenstand for speciel Pantsætning, ikke ere indbefattede under Generalhypotheke.

---

1. 3 § 1 Cod. (8—34) [W. Cod. (8—33)], 1. 6, 7 Dig. (20—1).

§ 66.

Panthaverens Retsbeskyttelse.

I. Panthaverens tingsretlige Klage, *actio hypothecaria*, gaar ud paa at forskaffe ham Anerkjendelse af hans Panteret og Udlevering af Pantet; den er forsaavidt ganske analog med Ejers *rei vindicatio*. Den haves mod enhver Besidder, Skyldneren eller Tredjemand, der forholder Panthaveren Pantet, naar han har Ret til at erholde Besiddelsen af det, og mod den, *qui dolo desiit possidere*, efter Regler, svarende til de om *rei vindicatio* gjældende. *Actio hypothecaria* er, ligesom *rei vindicatio*, en *actio arbitraria*, og der bliver saaledes først Tale om *condemnatio*, naar *reus* ikke efterkommer Dommerens Paalæg om at restituere. Ifølge Panterettens accessoriske Natur kan *reus* imidlertid undgaa *condemnatio* ikke blot ved at udlevere Pantet med Tilbehør, men ogsaa ved at betale Panthaveren hans ved Pantet sikrede Fordring. Naar *reus* saaledes afværger *condemnatio* ved at indfri Sagsøgerens Pantefordring, indtræder han, dersom han ikke er Skyldneren men godtroende Besidder, i Sagsøgerens Fordring og Panteret. Finder hverken *restitutio* eller Betaling af Fordringen Sted, sker *condemnatio pecuniaria* paa Grundlag af *litis æstimatio*. I saa Henseende sondre Kilderne mellem Skyldneren (forudsat, at han er Ejer af Pantet) og Tredjemand. Medens Kondemnationen over sidstnævnte ligesom *rei vindicatio* omfatter Værdien af *res cum omni causa*, kan Skyldneren kun dømmes til at betale Pantefordringen. Grunden hertil er naturligvis den, at Skyldneren dog skulde have Overskuddet udover Pantefordringen tilbage, og følgelig antages

det, at Kondemnationsbegrænsningen ogsaa maa gjælde overfor Andre, til hvem Overskuddet vilde være at udrede, f. Ex. sekundære Panthavere. Naar Tredjemand saaledes udreder *litis æstimatio*, bliver han ikke, som ved Udredelse af *litis æstimatio* overfor *rei vindicatio*, ovfr. S. 212, Ejer af Tingen. Men han erhverver, hvis han er godtroende Besidder, den indfrie Pantret, ovfr. S. 245, og han kan, naar Ejeren senere forlanger Tingen udleveret af ham, tilbageholde den, indtil Ejeren betaler ham den indfrie Pantfordring og det fra Panthaveren modtagne Overskud eller sit Krav paa dette, dersom det endnu ikke er betalt.

Som *exceptiones*, der kunne fremsættes overfor *actio hypothecaria*, fremhæves *exc. excussionis personalis*, som gaar ud paa, at Panthaveren først kan holde sig til sit hos Tredjemand værende Pant, naar Fyldestgjørelse ikke kan erholdes hos de personlige Skyldnere, og *exc. excussionis realis*, som gaar ud paa, at Panthaveren, naar han har baade Generallhypothek og specielt Pant, først skal holde sig til det specielle Pant.

II. Foruden *actio hypothecaria* har Panthaveren *actio negatoria*, se særligt om *actio Publiciana* ovfr. S. 239. Endvidere har Panthaveren, naar han er bleven Besidder, den possessoriske Interdiktsbeskyttelse, se om den historiske Forklaring heraf S. 235. Det fordringsretlige Mellemværende imellem Panthaver og Pantsætter er ordnet ved de af Realkontrakten *pignus* udspringende *actiones*, *actio pignoratitia directa* og *contraria*, § 94. IV.

§ 67.

Pantsætning af Rettigheder.

I. Ved Pantsætning af Rettigheder i Modsætning til Pantsætning af Ting forstaas, jfr. endvidere § 65 I. 4., den af Haveren af begrænsede tinglige Rettigheder eller af Fordringshaveren som saadan foretagne Pantsætning.

Pantsætning siges at kunne foretages af *Usufruktuaaren* og af *emphyteuta* og *superficiarius*. Saadan Pantsætning antages at tillægge Panthaveren Beføjelse til at sælge Hjemmelsmandens Ret til sin Fyldestgjørelse; undertiden gaar Pantsætningen alene ud herpaa (Underpant), undertiden giver den tillige Panthaveren selv Retten til midlertidig Udøvelse (Haandpant).

II. Fordringshaveren siges at kunne pantsætte sin Fordringsret; naturligvis gjælder Regelen kun, naar Fordringsretten overhovedet er overdragelig. Den ved saadan Pantsætning erhvervede Ret (*pignus nominis*) gaar først og fremmest ud paa, at Panthaveren ved den pantsatte Fordringsactio som *utilis* kan inddrive denne hos dens Skyldner. Bestaar Ydelsen i Penge, kan Panthaveren tage Fyldestgjørelse heri ved Kompensation, bestaar den i andre Ting, faar han ved Modtagelsen af dem Panteret over disse. For at sikre Panthaveren imod, at Fordringens Skyldner befrier sig ved Betaling til Pantsætteren, maa Pantsætningen denuntieres for Skyldneren. Omtvistet er det, om Panthaveren ogsaa uden særlig Vedtagelse herom kan tage Fyldestgjørelse ved at sælge den pantsatte Fordring til Tredjemand; Anerkjendelsen heraf vil jo være ret mislig for Skyldneren. Bestemt Hjemmel har Beføjelsen for judicielt Pants Vedkommende, men en almindelig Slutning herfra er usikker.

III. Ogsaa Panthaveren kan pantsætte. Den ved saadan Pantsætning stiftede Ret (*sub pignus*) giver Erhververen Beføjelse til at benytte Subpignusgiverens Panteret til sin Fyldestgjørelse, altsaa til Salg af Pantet under de for Subpignusgiverens Ret gjældende Betingelser.

---

l. 18 pr. Dig. (13—7), l. 7 Cod. (4—39); sidstnævnte Sted læses som hos W.

§ 68.

Lovbestemt og judiciel Panteret.

I. Ved lovbestemt Panteret forstaas den Panteret, der indtræder uden nogen paa dens Stiftelse rettet Akt, være sig en Retshandel eller en judiciel Handling, som det siges umiddelbart *ex lege*. Den romerske Ret anerkjender et stort Antal af saadanne Panterettigheder, dels over enkelte Gjenstande, dels over en Persons hele nuværende og tilkommende Formue. De betegnes som *hypotheca tacita* og føres tilbage til en stiltiende Overenskomst mellem Parterne.

De vigtigste lovbestemte Panterettigheder ere følgende: *Locator prædii urbani* har Panteret for sine af Lejemaalet opstaaende Fordringer i Lejerens *invecta et illata*, og *locator fundi rustici* i de *fructus*, som indvindes af *colonus*. Panteret i hele Skyldnerens Bo har *fiscus* ikke blot for Skatter men ogsaa for rent privatretlige Fordringer, og *pupillus* overfor *tutor* for de af Værgemaalet udspringende Fordringer. Navnlig Familieforholdene frembyde mange Exempler paa lovbestemt Panteret, saaledes har *maritus* Panteret i den Persons Formue, der har lovet *dos*, og *uxor* i Mandens med Hensyn til *dos restituenda*.

II. Som judicielle Panterettigheder nævnes:

1. *Pignus ex causa judicati captum*, der stiftes ved judicielt Udlæg i Henhold til Dom, se ovfr. S. 112, og giver Udlægshaveren Ret til Fyldestgjørelse af hans Fordring ved den udlagte Gjenstands Salg, hvilket foretages af *judex*.

2. *Pignus prætorium*, der stiftes ved forskellige prætoriske *missiones in possessionem* og den dertil sig sluttende Besiddelsestagelse. Den vigtigste af disse er *missio in possessionem rei servandæ causa*, der indleder Konkursbehandlingen, idet Fordringshaveren indsættes i Besiddelse af hele Skyldnerens Formue, se ovfr. S. 111. *Missus* gaar forud for saavel senere viljesbestemt Pant som for senere *pignus ex causa judicati captum*, men har ikke nogen Fortrinsret for de Fordringshavere, som senere blive *missi in possessionem*.

§ 69.

Flerhed af Panterettigheder over samme Ting.

I. Flerhed af Panterettigheder over samme Gjenstand kunne foreligge paa forskellig Maade. Det kan være, at Panteret over en Ting have af Flere efter Brøkdele (ideelle Dele), bestemte direkte ved Brøkernes Angivelse eller indirekte ved Pantefordringernes Størrelse, f. Ex. naar en Ting uden videre Bibemærkning af Ejeren samtidigt pantsættes til Flere i Forening. Hver enkelt af Panthaverne har da for sin Brøkdels Vedkommende en selvstændig Panteret, og indbyrdes ere de ligestillede, saa at de ved Pantets Salg have Ret til Fyldestgjørelse i det ved Brøkdelenes bestemte Forhold. Eller en Ting kan være undergivet Fleres Panteret, uden at Panterettighederne ere

begrænsede til at omfatte en bestemt Brøkdels af dens Værdi. Det normale og hyppigste vil da være, at den ene Panterethar Prioritet fremfor den anden, se herom under II. Men det forekommer ogsaa, at en Ting er undergivet Fleres Panteret lige fuldtud for hver Enkelt, saaledes naar en Ting samtidigt er pantsat til Flere *in solidum*, eller naar der for flere ubegrænsede Pantsætninger ikke kan oplyses forskjellig Pantsætningstid. Hver Enkelt af de Berettigede staar da overfor Tredjemand, som om han alene var Panthaver, men i Panthavernes indbyrdes Forhold er Besiddelsen afgjørende, saa at den af dem, som besidder Pantet, kan sælge Tingen til sin egen Fordel og gjøre sig fuldt ud betalt af Købesummen, medens de andre kun have Ret til Overskuddet.

II. Størst Interesse frembyder som bemærket det Tilfælde, at der er Prioritetsforhold mellem de flere Panthavere, saa at Pantet principalt hæfter for første Panthavers Fordring og først efter dennes Fyldestgjørelse for den efterfølgende, o. s. fr. Om Retsstillingen gjælde følgende Regler:

1. Den første Panthaver (*prior creditor*) har alle i Panteretten i Almindelighed liggende Beføjelser uden Hensyn til de efterfølgende (*posterior creditor*). Han kan navnlig uden Hensyn til de efterfølgende sælge Pantet med Fortrængelse af disse og tage fuld Fyldestgjørelse af Salgssummen, saa at de efterfølgende kun staa med et Krav mod ham paa Overskuddet.

2. a. Den sekundære Panthavers Retsstilling har fra svagere Begyndelse udviklet sig saaledes, at det ofte siges, at han har alle i Panteretten i Almindelighed liggende Beføjelser, alene med den Begrænsning, som følger af

foranstaaende Panthaveres Ret. Denne Sætning maa imidlertid vistnok forstaas med den vigtige Modifikation, at der ikke, saa længe Forpanthaverens Ret bestaar, tilkommer den sekundære Panthaver *jus distrahendi*. En saadan er vel tillagt det sekundære *pignus ex causa judicati captum*. Men herfra kan ikke sluttes til andre sekundære Panthavere, og for disses Vedkommende synes *jus distrahendi* nægtet, indtil Forpanthaveren er udløst.

b. Hvad enten man antager, at Efterpanthaveren har Salgsret eller ikke, bliver den praktiske Betydning af hans Ret dog væsentlig den, at han har Ret til det ved Realisationssalget af Pantet indkommende Overskud (*hyperocha*), udover hvad der kræves til Fyldestgjørelse af foranstaaende Panthavere, samt de under c og d nævnte Beføjelser.

c. Efterpanthaveren har *jus offerendi et succedendi*: Ret til at udløse foranstaaende Panthavere ved at fyldestgøre dem for deres Pantefordring og indtræde ved Udløsningen i deres Panteretsstilling.

d. Bortfald af første Prioritet bevirker ikke blot, at en Begrænsning for anden Panthavers Ret bortfalder, men Efterpanthavere have Oprykningsret. Falder en foranstaaende Panteret bort, rykker den efterfølgende op i dens Sted o. s. fr., forsaavidt ikke modstaaende Aftale er truffen. En modstaaende Aftale ligger ikke deri, at Pantsætningen til den sekundære Panthaver tilsiger ham Pantet efter den af Forpanthaverens Fordring repræsenterede Sum; Pantsætningen antages alligevel at gaa ud paa, at Pantet, naar de foranstaaende Panterettigheder bortfalde, skal hæfte *in solidum* for den sekundære Panthavers Pantefordring. Men fra Regelen

om sekundære Panthaveres Oprykningsret gjælde vigtige Undtagelser.

e. Som Undtagelser fra Regelen om sekundære Panthaveres Oprykningsret nævnes følgende:

α. Den, der yder Forstrækninger til Indfrielse af en Panteret, kan Ejeren af Pantet ved Forstrækningens Givelse indrømme Panteret for denne indenfor den indfrieede Prioritets Grænser med samme Rang i Prioritetsordenen som denne.

β. Naar en ved Pant sikret Fordring gennem *novatio* afløses af en ny med samme eller anden Skyldner eller Fordringshaver, kan Ejeren af Pantet indenfor Grænserne af den ved *Novationen* ophørende Fordrings Panteret og med dennes Rang i Prioritetsordenen indrømme Panteret for den nye Fordring.

γ. Disse Undtagelser ere ikke de eneste, se f. Ex. ovfr. S. 245 og S. 251. Paa Undtagelsestilfældene eller dog nogle af disse anvendes ofte Betegnelsen *hypothekarisk Sukcession*.

III. Rangforholdet mellem flere Panthavere over samme Ting bestemmes i Almindelighed ved Tidshensyn: Hovedregelen er, at den ældre Panteret gaar forud for den yngre. At Panterettens Rang, naar Pantet er stillet for fremtidige Forpligtelser, i Almindelighed først regnes fra det Tidspunkt, da Fordringen kommer til Existens, er omtalt ovfr. S. 238. Paa den anden Side have de ved anteciperet Pantsætning stiftede Rettigheder Rang efter Pantsætningsdagen, skjønt Panteretten først opstaar, naar Pantsætteren erhverver Pantet, ovfr. S. 240.

Undtagelser fra Hovedregelen danne de talrige Panterettigheder, der ere privilegerede.

rede fremfor ældre Panthavere. At Anerkjendelsen af saadanne betænkeligt kan svække Realkreditens Sikkerhed, er klart, og de fleste af dem ere da ogsaa bortfaldne i yngre romanistiske Retsforfatninger. Her skal nævnes følgende: Det i Principet om *versio in rem* grundede Pantprivilegium, der omfatter Pant, som indrømmes til Sikkerhed for Forstrækninger, ydede og anvendte til en Tings Anskaffelse, Bevaring, Vedligeholdelse eller Forbedring. Endvidere den Fortrinsret, der er tillagt Panteret, som oplyses ved offentligt Dokument (*pignus publicum*) eller ved et af tre Vidner underskrevet privat Pantebrev (*p. quasi publicum*), fremfor Panterettigheder, som kun oplyses ved andre private Pantebreve, uanset at disses Datum er ældre. Privilegiet sigter til Modarbejdelse af Bedragerier, som Pantsætningsaktens Formløshed, ovfr. S. 237, aabner let Adgang til, nemlig ved Antedatering af Pantebreve at skaffe dem Fortrin for ældre.

1. 8, 5 Cod. (8—18), [W. Cod. (8—17)], 1. 15 § 2 Dig. (20—1). 1. 5, 6 pr. Dig. (20—4).

§ 70.

Panterettens Ophør.

I. Panteretten kan ophøre af Grunde, som vedrøre den selv. Retshandelen *inter vivos*, hvorved Panteret opgives, er en formløs Overenskomst; den kan foreligge stiltiende, f. Ex. som Tilbagegivelse af Haandpantet eller Pantebrevet. Trangen til at vide Besked om de paa en fast Ejendom hvilende Panterettigheder medførte, at man, som et ringe Surrogat for Pantsætningsaktens Offentlighed, opfattede de nærværende Panthaveres Undla-

delse af at anmelde deres Rettigheder, naar de i Anledning af en fast Ejendoms Salg vare opfordrede offentligt hertil, som Afkald paa Panteretten. Panteretten ophører ved Pantets Undergang, men ikke ved dets Forandring, og naar Ejendomsret og Panteret ved retsgyldig og endelig Erhvervelse samle sig paa samme Haand (*confusio, consolidatio*).

Actio hypothecaria var undergivet Reglerne om *præscriptio longi temporis*, S. 101, og efter at dette Institut er blevet et Hævdsinstitut, virker det tilintetgjørende paa selve Panteretten efter de ovfr. S. 208 angivne Regler. Den almindelige Førældelsesfrist for *actio hypothecaria* var, som tidligere omtalt, overfor Pantsætteren, hans Arvinger og *creditor posterior*, saalænge Pantsætteren lever, 40 Aar, ellers den sædvanlige 30 Aar, ovfr. S. 102, og *usucapio extraordinaria*, § 53. V, kunde vistnok tilintetgjøre selve Panteretten efter lignende Regler som *præscriptio longi temporis*.

Endelig ophører Panteretten som udtømt ved den retsgyldige og endelige Udøvelse af Panthaverens Salgsret, S. 243.

II. Paa Spørgsmaalet, hvorvidt Panteretten ophører, naar den Fordring, som Pantet er stillet for, ophører, giver den almindelige Lære følgende Svar. Det følger af Panterettens akcessoriske Karakter, at den ophører, naar Pantefordringen ophører. Dog gjælder dette kun om Fordringsrettens fuldkomne Ophør; efterlader dens Ophørsgrund en *obligatio naturalis*, bliver Panteretten bestaaende.

Denne Lære stemmer ikke med Virkeligheden. Enkeltafgjørelser vise, at Panteretten i adskillige Tilfælde bliver bestaaende, uanset at Fordringsretten er ramt af en Ophørsgrund, som ikke efter almindelige Regler efterlader nogen *obligatio*

naturalis. Theorien holdes da her oppe derved, at man siger, at hvor Panteretten bestaar trods Fordringsrettens Bortfald, foreligger der en *obligatio naturalis*. Den almindelige Theori er saaledes en urigtig og misvisende Konstruktion.

Spørgsmaalets Besvarelse maa hentes ud af de samlede Enkeltafgjørelser. Af disse fremgaar det, at Panteretten ifølge sit Formaal ophører, naar Fordringsretten er ophørt ved *satisfactio*. *Satisfactiones* ere Ophørsmaaderne *solutio* (egentlig Betaling), *datio in solutum*, *compensatio* og lovligt Tilbud og Deposition af Ydelsen, jfr. i Obligationsretten om *mora creditoris*. Derimod følger det ikke nødvendigt af Panterettens Væsen, at Ophørsgrunde for Pantefordringen, som ikke ere *satisfactiones*, medføre dennes Ophør, thi Panteretten forudsætter ikke nødvendigvis Existensen af en Fordringsret. Om de Ophørsmaader, som ikke ere *satisfactiones*, kan Intet siges i Almindelighed. Fordringens Ophør ved Forældelse, jfr. ovfr. S. 104, medfører saaledes ikke Panterettens Ophør; medens Fordringsretten forældes i 30 Aar, vedvarer Panteretten overfor Pantsætteren i 40 Aar, ovfr. S. 102. Naar Fordringsretten ophører ved *novatio*, bortfalder Panteretten, medmindre den særligt forbeholdes for den nye *obligatio*. Tilsvarende Regel gjælder, naar en Fordringsret ophører ved derpaa direkte rettet Overenskomst om Eftergivelse; Panteretten ophører, medmindre Opgivelsesretshandelen særligt tilkjendegiver, at den ikke omfatter Panteretten. I disse Tilfælde følger Panterettens Ophør altsaa ikke af dens Begreb, men skyldes en derpaa rettet Retshandel, idet Opgivelsen af Fordringsretten formodes at indeholde en Opgivelse ogsaa af Panteretten. Ophører Obligationsforholdet ved Ydelsens hændelige Undergang, maa ogsaa Pante-

retten antages at bortfalde, men skyldes Undergangen Kautionsistens Brøde, bestaar den af Kautionsisten stiftede Panteret fremdeles, uanset at Skyldnerens Forpligtelse er ophørt.

---

1. 43 Dig. (46—3), 1. 14 § 1 Dig. (20—1). 1. 2, 3 Cod. (8—31) [W. Cod. (8—30)].

§ 71.

Tilbageholdelsesret

I. Ved Tilbageholdelsesret eller Retentionsret over en Ting forstaas Retten til at besidde den til Sikkerhed for Erholdelsen af en Ydelse uden Ret til at tage Fyldestgjørelse af Tingen. Nogen med *actio in rem* udrustet Tilbageholdelsesret ses ikke omtalt i de romerske Retskilder. Derimod kjender den romerske Ret i vidt Omfang Retentionsret, som ikke er udrustet med nogen *actio in rem*; den fremtræder stedse som lovbestemt, jfr. § 68. I.

II. Anerkjendelsen af den lovbestemte Retentionsret hviler paa den Betragtning, at der forekommer Tilfælde, hvor det er ubilligt, at Besidderen (*possessor* eller *detentor*) skal opfylde det Krav, som en Anden har paa Tingens Udlevering, forinden han har erholdt en vis Ydelse. Dette udtrykkes ofte saaledes, at Retentionsret forudsætter Konnexitet mellem Fordring og Besiddelse. Som Hovedtilfælde, i hvilke Retentionsretten er anerkjendt, nævnes følgende:

1. Den, der har anvendt Bekostninger paa en i hans Besiddelse værende, en Anden tilhørende Ting, f. Ex. til dens Bevaring, Forbedring, Transport o. s. v., vil ofte have Reten-

tionsret, indtil han fyldestgøres for Bekostningerne.

a. For det Tilfælde, at Besidderen som *bonæ* eller *malæ fidei possessor* har anvendt Bekostninger paa en andens Ting som sin, fastsætte de i § 51. I og II fremstillede Regler om *impensæ* og *accessio*, under hvilke Betingelser Besidderen har Retentionsret.

b. Den, der for en Anden anvender Bekostninger paa en Andens i hans Besiddelse værende Ting, vil herved ofte erhverve en Ret til Godtgjørelse efter Reglerne om uanmodet Forretningsførelse, Mandat eller om det særlige Retsforhold, ifølge hvilket han indesidder med Tingen og har anvendt Bekostninger paa den. Hvor en saadan Ret haves, vil den nuværende Retsopfattelse i Almindelighed anerkjende Retentionsret for Fordringsretten, naar ikke særlige Omstændigheder tale herimod. Af denne Grundsætning findes enkelte Anvendelser udtalte i Kilderne. En modsat Regel udtales om *Depositumsforholdet*: Deponenten skal efter romerretlig Opfattelse kunne stole paa at faa den deponerede Ting prompte tilbage paa Anfordring, og der nægtes Depositaren al Retentionsret overfor dette Krav; Krav paa Godtgjørelse for Bekostninger maa han gøre gjældende ved særskilt Søgmaal (*actio depositi contraria*).

2. I forskjellige Tilfælde har den, der har lidt Skade ved en Andens Ting, som ved den skadevoldende Begivenhed er kommen i hans Besiddelse, Retentionsret over Tingen, indtil Skaden erstattes ham. For det Tilfælde, at Skaden er lidt ved en Andens Kvæg, nægtes der den Skadelidende Retentionsret.

3. Som omtalt S. 244 har *Panthaveren*, selv om han er fyldestgjort for Pantefordringen, Retentionsret over Pantet til Sikkerhed for andre chiro-

grafiske Fordringer paa Pantsætteren; i dette Tilfælde haves Retentionsret uden noget Forhold, der kan betegnes som Konnexitet.

III. Udtrykket for Retentionsrettens Retsbeskyttelse er *exceptio doli*, ovfr. S. 107. Denne Retsbeskyttelse vil være af forskjelligt Omfang i de forskjellige Tilfælde.

---

l. 48 Dig. (6—1), l. 59 [W. l. 60] Dig. (47—2), l. 11.
Cod. (4—34), første Punktum.

ANDET KAPITEL:

Obligationsret.

I. Almindelig Del.

§ 72.

Obligationsforholdets Begreb.

Obligationsretten giver Fremstillingen af Læren om Obligationsforholdene: de Formueforhold, som bestaa deri, at en Person (*creditor, reus credendi*) har en retsbeskyttet Fordring imod en anden Person (*debitor, reus debendi*). Den almindelige romerretlige Betegnelse for Obligationsforholdet er *obligatio*. Begrebet *obligatio* omfatter, se ogsaa B. G. B. § 241, kun Fordringer paa Ydelse — en positiv eller negativ Handlen — fra en anden Person. Fordringsretten (*obligatio, actio*, ovfr. S. 94) kan saaledes ifølge de romerske Definitioner nærmere bestemmes som Retten til en Ydelse fra en Anden. Den romerske Fordringsret er beskyttet overfor Debitor ved

actio in personam, se ovfr. S. 93—94. Det siges i Almindelighed og stemmer vel med de romerske Juristers Dogmatik, at Fordringsretten kun er udrustet med Retsbeskyttelse overfor Skyldneren, ikke overfor Tredjemand, men fuldtud er dette i Virkeligheden ikke anerkjendt, se ndfr. § 84. III og iøvrigt om Modsætningen imellem obligatorisk og tinglig Ret S. 166—167 og 93—95.

Obligationsbegrebet omfatter ogsaa de saakaldte negative Obligationsforhold, *obligationes non faciendi*, hvorved forstaas, ikke den almindelige Pligt til ikke at krænke Andres Rettigheder, men de paa særlig Retsgrund hvilende Pligter for en Person til ikke at benytte den ham efter almindelige Regler tilkommende Handlefrihed. De ere i Virkeligheden væsensforskjellige fra Kravene paa positive Ydelser (*obligationes faciendi*), som Kilderne i Almindelighed have for Øje ved de obligationsretlige Reglers Affattelse.

Med Hensyn til, at Fordringsrettighederne i Kilderne siges at gaa ud paa *dare, facere eller præstare*, bemærkes, at der ved Forpligtelsen til *dare* fortrinsvis tænkes paa Pligten til at overdrage Ret over en Ting, ved Pligten til *facere* fortrinsvis paa andre Pligter; hvad der i denne Forbindelse forstaas ved *præstare*, er omtvistet. Terminologierne ere ikke faste, og det er ingenlunde Meningen med Tredelingens Opstilling at henpege paa, at der skulde gjælde et tredobbelt Sæt af indbyrdes forskjelliges Retsregler for tre Grupper af Obligationsforhold.

---

1. 3 pr. Dig. (44—7).

§ 73.

Obligatio naturalis.

I. Ved Siden af den normale, ved Klageret gennemførlige Fordringsret, der i denne Modsætning betegnes som *obligatio civilis*, hvad enten den stammer fra *jus civile* eller *jus honorarium* eller *jus gentium*, tales der ofte i Kilderne om *obligationes naturales*, der ikke ere udrustede med saadan Klageret. I Almindelighed bestemmes i Systemerne dette Begreb *obligatio naturalis* i teknisk Forstand, — se om anden Betydning under III — som en Fordring uden Klageret. Fremkomsten af et saadant Begreb er meget naturlig. Pligt — og følgelig Fordring — foreligger ikke blot, hvor en Person er retligt bunden til at yde, men overhovedet hvor en almindelig efter hans egen individuelle Opfattelse om det Moralske, Rigtige, Hæderlige, Passende, Fornuftige o. s. v. foreskriver ham at yde. Langtfra alle saadanne Fordringer bør Retsordenen udruste med Søgmaalskraft. Men derfor er det ikke sagt, at de ere uden retlig Betydning. Der kan efter Omstændighederne være Grund til, skjønt Søgmaalskraft nægtes dem, i flere eller færre Retninger at tillægge dem retlig Betydning i Lighed med de normale egentlige Obligationsforhold. Hvor dette er sket, kan Betegnelsen *obligatio naturalis* være ret træffende, om end Modsætningen til den egentlige *obligatio* maa erkendes som væsentlig. Til denne naturlige Benyttelse af Begrebet have Retskilderne forøvrigt næppe begrænset sig. Terminologien er vistnok undertiden bleven benyttet som Udtryk for en Konstruktion, idet der fingeres en »naturlig« Fordring i Tilfælde, hvor Retsforhold, som regelmæssigt forudsætte en Fordringsret,

erkjendes for virksomme, uanset at en saadan ikke foreligger, se ovfr. S. 237—239.

Navnlig i følgende Retninger siges *obligationes naturales* i Kilderne at have retlig Betydning:

1. Opfyldelsen af en *obligatio naturalis* betragtes som Betaling i den Forstand, at den i Bevidsthed om, at der ikke foreligger Retspligt, stedfundne Opfyldelse ikke anses for en *donatio*, ovfr. S. 161.

2. Ligeledes betragtes Opfyldelsen af en *obligatio naturalis* som Betaling i den Forstand, at *condictio indebiti* er udelukket, naar Opfyldelsen fandt Sted i den Vildfarelse, at der forelaa Retspligt.

3. En *obligatio naturalis* kan danne Grundlag for *novatio* og *pactum constituti debiti*, §§ 89, 97. II.

4. En *obligatio naturalis* kan sikres ved Pant, S. 238—239, og Kaution, § 98.

5. En *obligatio naturalis* kan benyttes til Modregning, § 88.

Forholdet er imidlertid ingenlunde det, at alle disse Retsvirkninger skulle foreligge, for at der kan tales om en *obligatio naturalis*. Det kan end ikke siges at være det Regelmæssige, at de alle knytte sig til en *obligatio naturalis*. Der kan være god Grund til at tillægge en *obligatio naturalis* retlig Betydning i en eller flere af de angivne Retninger og ikke i andre, og saaledes er det ogsaa sket i romersk Ret. Fællesmærke er alene, negativt Mangelen af Retskraft og positivt retlig Betydning i en eller anden Henseende i Lighed med et Obligationsforhold.

II. Som enkelte Hovedtilfælde, i hvilke den romerske Ret opstiller *obligationes naturales*, nævnes følgende:

1. Der tales om *obligationes naturales* imellem *servus* paa den ene Side og *dominus* eller Tredjemand paa den anden Side, S. 58.

2. Naar *pupillus* uden Værgens Medvirken har paa-taget sig Forpligtelser, siges der undertiden at foreligge en *obligatio naturalis*, S. 79.

3. Medens der ifølge *Sc. Macedonianum* ikke ud-springer nogen retskraftig Fordring af *mutuum*, ydet til en *filiusfamilias*, § 94. I, siges et saadant dog at afføde en *obligatio naturalis*.

4. Naar en Fordringsrets *actio* er præskriberet, kan der siges at foreligge en *obligatio naturalis*, idet den for Fordringen indrømmede Panteret fremdeles er virk-som, S. 104, 255.

5. Der findes i Kilderne Spor af en almindelig Regel om, at hvad der efter almindelig Opfattelse er sædelig Pligt, har den retlige Betydning, at *condictio indebiti* er udelukket.

Den ovenstaaende Opregning er ingenlunde udtøm-mende, jfr. f. Ex. om *capitis deminutio*, og det er i flere Retninger omtvistet, hvilke Retsvirkninger der tilkommer de nævnte *obligationes naturales*, jfr. under I. — Ogsaa moderne Lovgivninger vedkjende sig Be-grebet *obligatio naturalis*, se saaledes B. G. B. §§ 814, 222, 1642, 534.

III. *Obligatio civilis* og *naturalis* forekommer ogsaa i andre Betydninger. Undertiden betegnes her-ved Modsætningen imellem henholdsvis den i *jus civile* og den i *jus honorarium* eller *jus gentium* grundede retskraftige Fordringsret. *Obligatio naturalis* forekom-mer undertiden som Udtryk for den i Overensstem-melse med naturlig Opfattelse — Forholdets Natur eller *jus gentium*, jfr. S. 19—20 — som retskraftig anerkjendte Forpligtelse. Ved denne Dobbeltthed i Terminologien forklares Opkomsten af de urigtige Theorier om, at

det tekniske Begreb *obligatio naturalis* skulde staa i Forbindelse med *jus gentium*.

---

1. 16 § 4 Dig. (46—1), 1. 32 § 2 Dig. (12—6).

§ 74.

Fordringsrettighedernes Indhold
i Almindelighed.

For at der kan foreligge en Fordringsret, maa dens Indhold, Ydelsen, være saaledes bestemt, at den kan fastsættes uafhængigt af Skyldnerens rene Vilkaarlighed. Ydelsen maa være mulig; en Pligt til det Umulige kan ikke anerkjendes af Retsordenen. Heraf følger imidlertid ingenlunde, at Løftet om noget Umuligt er ugyldigt; det kan skabe en Pligt til at tilsvare Opfyldelsesinteressen, § 79. II. Ydelsen maa ikke være usædelig eller ulovlig, ovfr. S. 150, f. Ex. ikke for stærkt begrænse Løftegiverens personlige Frihed, S. 157.

Jævnligt antages endvidere, at Ydelsen maa have Formueværdi, saa at Kontrakter om Ydelser, der ikke efter almindelig Opfattelse lade sig vurdere i Penge, ere uvirksomme. Sætningen støttes navnlig paa den almindelige Udtalelse »*ea enim in obligatione consistere, quæ pecunia lui præstarique possunt*«. Det maa nu vistnok ogsaa erkjendes, at Stipulationsforpligtelsen forudsætter, at Ydelsen, direkte eller indirekte, har Pengeværdi for Løftemodtageren. Men med Hensyn til *bonæ fidei* Kontrakterne, S. 97, i Almindelighed er det anerkjendt, at de kunne være virksomme, uanset at Løftemodtageren ikke har Pengeinteresse i Løftets Opfyldelse. Herved maa dog betones, at Aftaler, hvis Opfyldelse ikke har Pengeinteresse for Løftemodtageren, ofte maa antages ikke at være mente som retlig forbindende Kontrakter, og

selv om Parterne have tilsigtet at skabe Retspligt ved Aftalen, vil denne jævnligt være uforpligtende som ulovlig eller usædelig, f. Ex. fordi den bevæger sig ind paa Omraader, hvor der ikke bør anerkjendes Rets-
tvang.

---

1. 6 Cod. (2—3), 1. 38 § 17 Dig. (45—1), 1. 54 pr. Dig. (17—1, 2det Punktum).

§ 75.

Fortsættelse.

I. Indenfor de i § 74 angivne Grænser frembyder Indholdet af Obligationsforhold mangfoldige Forskjeligheder.

Ved *gjensidige* Obligationsforhold forstaas de Forhold, hvor begge Parter ere forpligtede til Ydelser, der forholde sig som Vederlag, f. Ex. *emptio venditio*. Begge Parter have her en *actio directa*, ovfr. S. 98. Og hver af Parterne kan, naar ikke Andet er aftalt, nægte Opfyldelsen, indtil den anden Part har erlagt sin Ydelse (*exceptio non adimpleti contractus*). I Modsætning til disse betegnes undertiden alle andre Obligationsforhold som *ensidige*. Denne Betegnelse passer dog ikke paa dem, hvor begge Parter, uden at Kontrakten gaar ud paa at forpligte dem til Ydelser, der forholde sig som Vederlag, ere eller kunne være forpligtede, saaledes at den ene Forpligtelse naturligt opfattes som Hovedforpligtelsen (*actio directa*), i Modsætning til den anden (*actio contraria*), f. Ex. *commodatum*, *depositum*, § 94. II og III, *mandatum*, § 96. IV, se nærmere ovfr. S. 98—99. Saadanne Forhold betegnes undertiden som *ufuldkomment gjensidige* eller desl., medens Betegnelsen *ensidige* forbeholdes dem, hvor den ene Part udelukkende er Fordringshaver, den anden udelukkende Skyldner, f. Ex. *mutuum*, § 94. I.

I den ældre romerske Ret kjendtes Kontrakter kun som Grundlag for ensidige Obligationsforhold, S. 138, 99, og da de gjensidige Kontrakter anerkjendtes, tillagdes der de gjensidige Krav i disse større Selvstændighed overfor hinanden end efter Nutidens Opfattelse, se navnlig S. 282, 309—310 og 337—338.

Der sondres imellem delelige og udelelige Ydelser, og Obligationsforholdene betegnes henholdsvis som delelige eller udelelige, eftersom Ydelsen er det, jfr. herom S. 286. Som *obligationes certæ* (*certi*) i Modsætning til *incertæ* (*incerti*) betegnes de, hvis Indhold paa Forhaand er fuldstændig bestemt: *obligationes certæ* egne sig fortrinsvis til hurtig procesuel Afgjørelse. Ydelsen kan være individuelt bestemt eller bestemt efter Art og Maal, generisk bestemt, eller alternativt bestemt, i hvilket Tilfælde det, ligesom naar den er generisk bestemt, er Skyldneren, som har Valgretten, forsaavidt ikke Andet er aftalt.

II. Som en vigtig Biydelse eller akcessorisk Ydelse i Obligationsforhold nævnes Renter (*usuræ, foenus*) i Modsætning til Hovedydelsen (*sors, caput*). Regningsenheden var én Procent maanedlig (*usuræ centesimæ*) = 12 Procent aarlig, og lavere Procenter udtrykkes som Brøkdele af denne, med Assen som Enhed, saa at f. Ex. *usuræ semisses* er 6 % aarlig Rente. Fra de ældste Tider har Romerretten Forbud mod for høje Renters Tagelse. I Justinians Ret fastsættes 6 % som det almindelige Maximum, men der anerkjendes adskillige Undtagelser; saaledes maatte Kjøbmænd tage 8 %, *personæ illustres* kun 4 %. Endvidere var det forbudt at tage Rente af Renter (*anatocismus*), og Renter paaløbe ikke ud over Hovedstolens Beløb (*non supra duplum*).

III. Hyppigt gaa Obligationsforhold ud paa Ydelse af Erstatning for en Skade (*damnum*), som

Kreditor har lidt ved en vis Kjendsgjerning. Erstatningspligt kan udspringe af forskellige Grundlag, navnlig af en Kontrakt eller af et tilregneligt Retsbrud. Erstatningspligten kan være Obligationsforholdets principale Indhold, saaledes naar den udspringer af en derpaa rettet Kontrakt eller af Retsbrud udenfor Obligationsforhold. Skyldes den derimod Debitors Ikke-Opfyldelse af hans Pligt som Skyldner i et Obligationsforhold, er den dettes subsidiære Indhold, der indtræder i Stedet for eller ved Siden af (f. Ex. Tidsinteressen) den principale Pligt. For Erstatningspligten kjender Romerretten en dobbelt Maalestok, en objektiv, *vera rei æstimatio*, *verum pretium rei* ∴ det krænkedes Godes almindelige Værdi, og en individuel, *quod interest*, *omnis utilitas* (Interessen) ∴ det krænkedes Godes Værdi for den Krænkede, saa at Forskjellen mellem hans Formue, som den er ifølge den tabvoldende Kjendsgjerning, og som den vilde være uden denne, bliver at erstatte. Oprindeligt anvendtes vistnok alene den objektive Maalestok, men i yngre Ret er det alders overvejende Interessemaalestokken, som anvendes, jfr. S. 97—98. Ved Opfyldelsesinteressen forstaas det Tab, som Kreditor lider ved, at Skyldnerens Pligt eller Løfte ikke eller ikke behørigt opfyldes, se om den negative Kontraktsinteresse S. 126, 141, 143 og 276.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om den nærmere Beregning af Interessen erindres først, at denne, hvad der ofte overses, naturligt maa afhænge af Grundlaget for Pligten til at yde Interessen, saa at der ikke kan gaas ud fra, at Beregningen altid skulde være den samme. Videst gaar den, hvor Pligten til at yde Interessen skyldes et tilregneligt Retsbrud, være sig udenfor Obligationsforhold eller Krænkelse fra Skyldnerens Side af den ham ifølge et Obligationsforhold paahvilende Ydel-

sespligt. I saa Fald siges det i Almindelighed, at al af Retsbruddet for den Krænkedes følgende Skade skal erstattes. Men visse Begrænsninger af denne Sætning ere dog naturligvis anerkjendte, om det end maa indrømmes, at Kildeafgjørelserne i saa Henseende ingenlunde altid ere overensstemmende: Interessen omfatter ikke blot positivt Tab (*damnum emergens*), men ogsaa tabt Vinding (*lucrum cessans*). Interessen omfatter ikke blot den ved Retsbruddet umiddelbart bevirkede Skade, men ogsaa den middelbart ifølge andre Begivenheder indtrædende, og Retsbryderens Ansvar er ingenlunde begrænset til den Skade, han kunde forudse som Følge af sit Retsbrud. Navnlig hæfter han ogsaa for de hædelige Følger af ulovlig Tilegnelse eller Overskridelse af den ham tilladte Benyttelse af Andres Ting (*furtum*). Paa den anden Side hæfter Retsbryderen i Almindelighed ikke for de Følger af Retsbruddet, der skyldes den skadelidendes Brøde, f. Ex. fordi han har forsømt naturlige Afværgelsesforanstaltninger. Og ogsaa om visse andre Følger af Retsbruddet udtales det i Kilderne, at Retsbryderen ikke staar til Ansvar for dem. De ved saadanne Kildesteder antydede Begrænsninger synes at være Udslag af den Grundsætning, at der ikke hæftes for de Følger, som skyldes fremtidige, i Retsbruddets Øjeblik uberegnelige Begivenheder, navnlig Tredjemands senere Delikt, men fuldstændigt er denne Grundsætning ikke fastholdt. I Almindelighed er det den paa Dommens Tid, S. 109, foreliggende Skade, der skal erstattes. Ved Fastsættelsen heraf vil, hvor Gjenstande have skiftet i Værdi, meget vel tidligere Tidspunkters Værdi kunne være bestemmende; naar saaledes en Gjenstand er bleven forholdt eller unddraget en Person, kan dens højere Værdi i Retsbruddets Øjeblik og muligvis ogsaa mellemliggende Tidspunkters højere Værdi fordres erstat-

tet, idet den Krænkedes kunde have erholdt denne ved at afhænde Gjenstanden. I Tilfælde af *dolus* hos Retsbryderen kunde Sagsøgeren fastsætte Interessens Omfang ved sin *juramentum in litem*.

Justinian forordnede, at Dommeren i Sager angaaende Gjenstande med en sikker Værdi aldrig maatte tilkjende højere Interesse end det Dobbelte af Gjenstandens Værdi. Den nærmere Forstaaelse af denne Bestemmelse er meget omtvistet. Vanskeligheden ved Beregningen af den eventuelle Opfyldelsesinteresse førte ofte til Indgaaelse af *stipulationes*, der paa Forhaand fastsatte et Beløb, som eventuelt uden videre Bevis kan fordres.

1. 193 Dig. (50—16), § 10 Inst. (4—3), l. 21
§ 3 Dig. (19—1).

§ 76.

Om Stiftelsesmaaderne i Almindelighed.

De forskjellige Kjendsgjerninger, som kunne skabe Obligationsforhold, henføres af Kilderne til tre Grupper: *obligationes aut ex contractu nascuntur, aut ex maleficio (delicto), aut proprio quodam jure ex variis causarum figuris* eller til fire: *aut enim ex contractu sunt, aut quasi ex contractu, aut ex maleficio aut quasi ex maleficio (delicto)*.

Obligationes ex contractu ere de af Retshandler *inter vivos* skabte, derunder i Almindelighed ogsaa Kreditors Krav mod Debitor paa Erstatning, fordi denne har gjort sig Opfyldelsen af en Kontrakt umulig eller iøvrigt tilsidesat sin kontraktmæssige Opfyldelsespligt. *Obligationes ex delicto (maleficio)* ere Obligationsforhold, som udspringe af visse tilregnelige Retsbrud, § 102. Under kvasikontraktmæssige

Obligationsforhold henføres navnlig *negotiorum gestio*, Forholdet imellem *tutor* og *pupillus*, S. 80; mellem Samejere, mellem Samarvinger og mellem Arvinger og Legatar samt *condictio indebiti* og andre ikke kontraktmæssige *condictiones*. Under de kvasideliktmæssige, § 103, henføres forskellige, med de deliktmæssige beslægtede Forhold.

I. 1 pr. Dig. (44—7), § 2 Inst. (3—13), første Punktum.

§ 77.

Om Nødvendigheden af Form eller *Causa* for Kontrakter.

I. Om de almindelige Regler angaaende den Obligationsforhold stiftende Retshandel *inter vivos* henvises til Udviklingerne i den almindelige Lære om Retshandler, §§ 29—37. Særlige Bemærkninger ere kun nødvendige med Hensyn til de i denne Paragrafs Overskrift nævnte Punkter. Romerretten har stedse formelt fastholdt som Hovedregel, at der til Stiftelsen af Obligationsforhold kræves Retshandelsformer. Af den ældre Rets i § 33 II omtalte Former gaar *nexum* tidligt af Brug, men Stipulationsformen, S. 138, bevarer, og Hovedregelen er den, at *stipulatio* er den fornødne Form for Indgaaelsen af Kontrakter, og at den formløse Overenskomst, *pactum*, ikke magter at skabe Obligationsforhold. Fra denne Hovedregel anerkjendes dog meget vidtrækkende Undtagelser. Stipulationsformen egner sig kun til Stiftelse af ensidige Forhold, S. 271, og Fordringen om *præsentia* maa virke trykkende. Der sondres efter Stiftelsesmaaden mellem 4 Arter af Kontraktsforhold.

1. Verbal kontrakterne, *obligationes, quæ verbis contrahuntur*, af hvilke *stipulatio*, § 92, langt er

den vigtigste. Paa den ene Side er, som bemærket, Stipulationsformens lagttagelse nødvendig ved Kontrakters Indgaaelse, forsaavidt der ikke haves særlig Hjemmel for Undtagelse. Paa den anden Side gjælder det som almindelig Regel, at Stipulationsformen kan benyttes til Forpligtelsesgrundlag for alle Ydelser, som man retsgyldigt kan paatage sig. Og Stipulationsforpligtelsens Kraft forudsætter ikke nogen Oplysning om Ydelsens Formaal eller materielle Retsgrund (*causa*), se under II. Andre Verbalkontrakter ere *dotis dictio* og *jurata promissio operarum a liberto facta*.

2. Litteralkontrakterne, *obligationes, quæ litteris contrahuntur*: Indførelse i Regnskabsbøgerne, der oprindeligt var et Bevismiddel for Gjæld, blev anerkjendt som virksomt Forpligtelsesgrundlag for ensidig Pligt til at betale Penge; paa Justinians Tid er denne Stiftelsesform gaaet af Brug, se om den nærmere § 93 I. Skriftlig Affattelse er ikke anerkjendt som Forpligtelsesform, § 93 II.

3. En vigtig Undtagelse fra Regelen om de gamle Formers Nødvendighed var Realkontrakterne, *obligationes, quæ re contrahuntur*, nemlig *mutuum*, *commodatum*, *depositum* og *pignus*, § 94. Det retsstiftende er her Overgivelsen og Modtagelsen af en Ting i Forbindelse med et Løfte om eller under Paalæg om Tilbagegivelse. Fastholdelsen af Formen maatte tidligst vise sig unødig her, hvor det faktisk Passerede gjorde det saa klart, at der forelaa en endelig Aftale, og hvad denne gik ud paa. En Forpligtelse til at yde et Laan, stille et Pant o. s. v. kunde derimod kun begrundes ved en *stipulatio*. I Kejsertiden udvides Realkontrakternes Kreds ved Anerkjendelsen af, at Erlæggelsen og Modtagelsen af en Ydelse i Forbindelse med Aftale om Vederlag skaber Retspligt til at yde Vederlaget, *do ut des, do ut facias*,

facio ut des, facio ut facias; § 95. Disse yngre Realkontrakter benævnes i Modsætning til de ældre som *contractus innominati*, idet kun enkelte af dem, *permutatio* og *contractus aestimatorius*, have særlige Benævnelser.

4. Stipulationsformen egnede sig kun til Stiftelsen af ensidige Obligationsforhold. Vilde man ved Hjælp af Stipulationsformen skabe f. Ex. et til Kjøb og Salg svarende Forhold, maatte der indgaas to Stipulationer, og herved kom det naturlige Afhængighedsforhold imellem de to Forpligtelser ikke til sin Ret. Navnlig med Hensyn til det daglige Livs gjensidige Kontraktsforhold tiltrængtes Regelen om Retshandelens Formfrihed. Her var det da ogsaa, at denne tilsidst fuldt ud sejrer ved Aerkjendelsen af *contractus consensuales*, der stiftes *solo consensu* : ved formløs Overenskomst. Konsensualkontrakterne ere *emptio venditio, locatio conductio, societas* og *mandatum*, § 96, hvorhos senere *contractus emphyteutarius* aerkjendes som en særegen Konsensualkontrakt, S. 231.

5. Andre obligationsretlige Aftaler end de under 1—4 nævnte henføres ikke under Begrebet *contractus*. I senere Tider aerkjendes flere Undtagelser fra Regelen om den formløse Overenskomsts Uvirksomhed, men de betegnes som *pacta*. Disse retsgyldige *pacta* — der i Systemerne betegnes som *pacta (actione) vestita* i Modsætning til *pactum nudum* — falde i tre Grupper: *pacta adjuncta*, Tillægsbestemmelser til *bonæ fidei* Kontrakter, der skyldes Juristernes *interpretatio*, *pacta prætoria*, f. Ex. *constitutum*, Aftalen om at indfri en bestaaende Forpligtelse, der skyldes Prætors Virksomhed, og *p. legitima*, f. Ex. *pactum de dote* og *de donatione*, der skyldes den kejserlige Lovgivning, § 97.

Om *pactum nudum* afføder en *obligatio naturalis*, er omtvistet.

Givelsen af *arra*, Haandpenge, er ikke Retshandelsform, men i Almindelighed kun et Kjendetegn paa, at endelig Kontrakt er afsluttet.

II. Hovedtrækkene i det under I. beskrevne System udtrykkes ofte saaledes, at der til en Kontrakts Gyldighed efter romersk Ret kræves enten Iagttagelse af en Form (*stipulatio*) eller en *causa civilis*. Sammenhængen er nærmere følgende.

For at et Krav, støttet paa en formløs Kontrakt, kunde gennemføres, maatte det oplyses, at Kontrakten hørte under et af de i I 3—5 angivne Rubra; da den ellers savnede Retsgyldighed. Løftets Formaal eller materielle Retsgrund (*causa*), f. Ex. at det var Tilsagn om en Købesum, om Tilbagebetaling af Laan, maatte angives og i Benægtelsestilfælde bevises af Sagsøgeren. Uden saadan Oplysning om Løftets *causa* anses Dommeren ikke tilstrækkeligt istand til at sørge for, at Løftets nærmere Indhold og dets væsentlige Forudsætninger, som jo bestemmes ved dets Formaal, komme til deres Ret. Og medens man i moderne Ret i alt Fald vilde anse det for tilstrækkeligt, at der er oplyst en *causa*, som ikke er *turpis* eller *injusta*, anerkjender Romerretten kun visse bestemte *causæ* for tilstrækkelige; der kræves en *causa civilis*. Den romerske Ret var ikke naaet til retlig Anerkjendelse af alle de formløse Aftaler, hvis Retskraft i Nutiden anses for selvfølgelig, f. Ex. Aftalen om at bytte, om at udlåne en Ting o. s. v. Man havde endnu ikke sikkert Overblik over, hvorledes disse Aftaler retligt burde behandles i Henseende til Indhold eller Forudsætninger, og man lod dem derfor ligge upaaagtede af Retsordenen.

Anderledes, naar en *stipulatio* var indgaaet. Denne behøver ikke at angive Løftets *causa*, og Kreditor, som støtter sig til et Stipulationsløfte, behøver ikke at oplyse dets *causa*, se § 92. Denne Egenskab ved Stipulationen udtrykkes ofte saaledes, at *stipulatio*, i Modsætning til de formløse Kontrakter, er den abstrakte Kontrakt. Men til Undgaaelse af Misforstaaelse af denne Terminologi maa det bemærkes, at en *stipulatio*, ligesom andre Kontrakter, er ugyldig, naar dens relevante Forudsætninger briste, idet der i saa Fald gives ikke alene en *condictio*, gaaende ud paa dens Ophævelse, men en *exceptio* imod den. Forsaavidt maa *stipulatio* betegnes som en kausal Retshandel i Modsætning til de abstrakte tinglige Retshandler, ovfr. S. 121.

Endnu i Nutiden anse Mange Causapricipet for det rette, idet det hævdes, at et Løfte i Almindelighed ikke bør kunne gennemføres, medmindre enten dets *causa* er oplyst, eller det (det abstrakte Løfte) er afgivet i skriftlig Form, se saaledes B. G. B. § 780, cod. civil 1108, 1131. Derimod er naturligvis den romerretlige Begrænsning af de i Betragtning kommende *causæ* overalt bortfalden. Her i Landet er Causapricipet vistnok ukjendt.

---

§ 2 (2det og 3die Punktum) Inst. (3—13), l. 7.

§ 4 Dig. (2—14).

§ 78.

Skyldnerens Pligt til at yde Opfyldelsesinteresse.

Om Indholdet af Obligationsforhold i Almindelighed er talt i §§ 74 og 75. Til særlig Undersøgelse maa fremdrages det Spørgsmaal, hvorvidt Skyldneren, naar hans Pligt eller Løfte ikke behørigt opfyldes,

er pligtig at erstatte Modparten det Tab, denne lider herved (Opfyldelsesinteressen). I ældre Tid har Ordningen i Henseende baade til Ansvarets Betingelser og til dets Omfang været meget mangelfuld. I vidt Omfang søge Kreditorerne at sikre sig imod Ikke-Opfyldelse af denne eller hin Art ved Stipulationer om en Poenalbod i Tilfælde af dens Indtræden. Efterhaanden uddanner sig den Regel (»Kulparegelen«), at Skyldneren er ansvarlig for den Ikke-Opfyldelse, der skyldes hans Brøde (*dolus* eller *culpa*). Men derved er man ikke bleven staaende: Ansvar til Opfyldelsesinteressen er ikke begrænset til de Tilfælde, hvor Skyldneren er i Brøde. Enkeltundersøgelser, §§ 79—81, ville give det Resultat, at Skyldneren, foruden for den Ikke-Opfyldelse, som skyldes hans Brøde, i et vist Omfang hæfter for den, der skyldes Omstændigheder, om hvis Ikke-Tilstedeværelse han har vakt beføjet Tillid hos sin Medkontrahent, og for den, som hidrører fra hans uforskyldte Insolvens. Ogsaa i andre spredte Tilfælde findes Ansvar til Opfyldelsesinteresse anerkjendt uden Brøde.

§ 79.

Fortsættelse: Ydelsens Umulighed.

I. Naar det er umuligt for en Person at erlægge den Ydelse, som han har paataget sig, kan han ikke være pligtig at erlægge den. Retsordenen kan ikke anerkjende en Pligt til det Umulige, S. 263. Men Spørgsmaalet bliver saa, om Løftgiveren ikke i Stedet for den umulige Ydelse er pligtig at erlægge dennes Værdi og erstatte andet Tab, som Medkontrahenten lider ved Ikke-Opfyldelsen : Opfyldelsesinteressen. Der maa i saa Henseende sondres imellem den oprindelige, allerede ved Kontraktens Ind-

gaaelse foreliggende Umulighed og den efterfølgende. Endvidere sondres der imellem den objektive Umulighed α : Umuligheden for, at Ydelsen overhovedet kan erlægges, f. Ex. at den omkontraherede individuelt bestemte Ting er gaaet til Grunde, og den subjektive Umulighed β : den hos Løftegiveren foreliggende Umulighed for at erlægge en Ydelse, som efter sin Beskaffenhed kan erlægges, f. Ex. at den bortlovede Ting tilhører en Anden, saa at Løftegiveren ikke som lovet kan overdrage Ejendomsret over den til Medkontrahenten, eller at den Ting som skal udleveres, er bortstjaalen.

II. Spørgsmaalet, om Løftegiveren i Tilfælde af opfindelig Umulighed er pligtig at tilsvare Opfyldelsesinteressen, er efter den i denne Fremstilling fulgte Terminologi, S. 153, enstydigt med det, om Kontrakten angaaende en i Kontraktens Øjeblik umulig Ydelse er gyldig.

a. Ligger Umuligheden i Medkontrahentens Forhold, erholder han, saavidt Umuligheden rækker, i Almindelighed ingen Ret ved Kontrakten. Det Samme gjælder, naar Medkontrahenten ved Kontraktens Indgaaelse kjender eller burde kjende Umuligheden; dog udelukker den i Løftegiverens Insolvens liggende Umulighed ikke Løftets Gyldighed, selv om Medkontrahenten kjender den.

b. Naar Medkontrahenten er i god Tro, er Løftegiveren i Tilfælde af subjektiv Umulighed pligtig at yde Opfyldelsesinteressen α : Kontrakten er gyldig. Om Giveren maa det dog antages, at han kun hæfter i Tilfælde af *dolus*, se ovfr. S. 163.

c. Meget omtvistet er Retsstillingen, naar Umuligheden er objektiv, og Medkontrahenten er i god Tro. I adskillige Lovbud findes baade om Stipulationen og om andre Kontrakter Udtalelser, som synes at slaa fast, at Kontrakten er ganske uvirksom.

Men med Hensyn til Salgskontrakten findes der ogsaa Afgjørelser, som erklære den for gyldig. I Almindelighed antage de romanistiske Forfattere herefter, at saavel Stipulationskontrakter som andre Kontrakter angaaende en objektivt umulig Ydelse ere ugyldige, dog at de formfrie Kontrakter i visse Undtagelsestilfælde, navnlig naar en *homo liber* er solgt som *servus*, eller en *res extra commercium* som værende *in commercio*, ere gyldige og forpligte til Ydelse af Opfyldelsesinteressen, og at de, naar de i Overensstemmelse med Hovedregelen ere ugyldige, medføre Pligt til at erstatte Medkontrahenten det Tab, han har lidt ved at stole paa, at Kontrakten var virksom (den negative Kontraktsinteresse), ialtfald dersom Løftegiveren ved Løftets Afgivelse har handlet doløst eller kulpøst. Forskjellige Udtalelser vise imidlertid, at denne Opfattelse er uholdbar, og at Sammenhængen vistnok er følgende. Den oprindelige Opfattelse var den, at Kontrakten om en objektivt umulig Ydelse var ugyldig og uden nogen Retsvirkning. Denne Anskuelse har man for Stipulationens Vedkommende fastholdt. Hvad derimod de formfrie Kontrakter angaar, er den Opfattelse senere trængt frem, at de — og det selv om Løftegiveren er i god Tro — forpligte til Ydelse af Opfyldelsesinteressen. Dog maa Kontrakten vistnok — og dette maa ogsaa gjælde for subjektiv Umulighed — anses for ugyldig, naar Medkontrahenten maatte indse, at Løftegiveren ikke, eller ikke bedre end han selv, kan vide Besked med Hensyn til Ydelsens Umulighed, f. Ex. naar Ydelsen, uden Sælgerens Vidende, er gaaet til Grunde eller bortstjaalen lige før Kontrakts Indgaaelse.

I Nutidens romanistiske Lovgivninger erklæres, i Overensstemmelse med den ovenfor omtalte almindelige Opfattelse af de romerske Retskilder, Kontrakten

om en objektivt umulig Ydelse i Almindelighed for ugyldig, saa at den højest skaber en Pligt til at yde den negative Kontraktsinteresse. B. G. B. §§ 306, 307, cod. civ. art. 1128.

d. Naar den oprindeligt umulige Ydelse senere bliver mulig, er Løftegiveren pligtig at erlægge den, dersom Kontrakten er indgaaet netop med denne Eventualitet for Øje.

III. 1. Med Hensyn til den efterfølgende Umulighed uddanner sig efterhaanden den almindelige Regel (Kulparegelen), at Skyldneren er ansvarlig til Opfyldelsesinteressen, naar Umuligheden skyldes hans Brøde (*dolus* eller *culpa*). Doløs er Umuligheden, naar den er forsætlig, kulpøs, naar den er uagtsom; til ret Forstaaelse af Kilderne fremhæves herved, at det i dem er fastsat, at den, der er ansvarlig for *dolus*, ogsaa forsaavidt Talen er om Debtors Krænkelser af Obligationsforhold, er ansvarlig for *culpa lata*. Oprindeligt falder under *culpa* kun den ved uagtsom positiv Handlen forvoldte Umulighed, og denne Regel bibeholdes ved *stipulationes dandi*, S. 97. Ved de andre Kontrakter bliver det derimod efterhaanden Regelen, at Skyldneren er pligtig at drage Omsorg for, at Ydelsen vedbliver at være mulig, saa at *culpa* ogsaa kan foreligge som Undladelse. Dette udtrykke Kilderne ifølge den historiske Udvikling ofte saaledes, at der, foruden Ansvar for *dolus* og *culpa*, tillige paahviler Skyldneren Pligt til *diligentia*. Paa tilsvarende Maade tales der om en Pligt til *custodia*. *Furiosi, infantes* og *impuberes infantiae proximi*, S. 78, siges at mangle Evnen til *dolus* og *culpa* og følgelig at være ansvarsfrie. Indenfor *culpa* sondres imellem *culpa lata* og *levis*. Hovedregelen er, at Skyldneren er ansvarlig for *dolus* og *omnis*

culpa ∴ ogsaa for *culpa levis*. Forud trufne Aftaler om Ansvarsfrihed for *dolus* ere ugyldige.

Fra den almindelige Regel, at Skyldneren er ansvarlig for *omnis culpa*, forekommer to Rækker af Undtagelser. I visse Forhold hæftes der kun for *dolus* og *culpa lata*. Denne Undtagelsesregel gjælder navnlig i Forhold, som udelukkende ere til Kreditors Fordel. I visse andre Forhold, som have den fælles Ejendommelighed, at Pligten gaar ud paa Bestyrelsen af Andres Anliggender sammen med egne, f. Ex. *societas* og *tutela*, gjælder den Undtagelse fra den almindelige Kulparegel, at Skyldneren slipper for Ansvar for *culpa levis* ved at oplyse, at den af ham i det fremmede Anliggende udviste Uagtsomhed ikke er større end den, han plejer at udvise i egne Anliggender. I disse Tilfælde siges der at hæftes efter Maalestokken *diligentia quam in suis rebus*.

2. Kulparegelens negative Del, at Skyldneren ikke er ansvarlig for den brødefrie ∴ hændelige efterfølgende Umulighed, udtrykkes i Systemerne i Almindelighed saaledes, at Skyldneren ikke er ansvarlig for *casus*. Herved maa imidlertid mærkes, at de Kildesteder, som hjemle Ansvar for *culpa* men Ansvarsfrihed for *casus*, ikke i Almindelighed ved *casus* forstaa hele den negative Modsætning til *culpa*, men kun udenfra kommende (navnlig ikke de fra Debitor hidrørende), skadende Begivenheder af saadan Art, at det ordentligvis ikke kan være Debtors Pligt at afværge dem (*vis major* eller dog med *vis major* beslægtede Kjendsgjerninger). Forholdet er vel altsaa det, at man først er bleven klar over, hvorledes paa den ene Side Kulpatilfældene, paa den anden Side *vis major* Tilfældene burde behandles, men endnu ikke har turdet fastsætte nogen almindelig Regel for de andre Tilfælde af hændelig

Umulighed. Men efterhaanden bliver som sagt Regelen den, at Skyldneren kun er ansvarlig for *dolus* og *culpa*, ikke for hændelig efterfølgende Umulighed. Denne Regel maa antages ogsaa at strække sig til den efterfølgende subjektive Umulighed, dog at Insolvens, selv om den er uforskyldt, ikke udelukker Ansvar for Undladelsen af at betale sin Gjæld.

Med Romerrettens Regler om efterfølgende Umulighed stemme i det Væsentlige de nyere Lovgivninger, se B. G. B. §§ 275—277, 279.

Parterne kunne gyldigt vedtage Ansvar for hændelig Umulighed. Om visse spredte Undtagelsestilfælde, hvor Ansvar er paalagt for efterfølgende hændelig Umulighed, henvises til den specielle Del. Her skal kun nævnes det strænge Ansvar, som paahviler *nautæ*, *caupones* og *stabularii* for de Ting, som de i disse Egenskaber have modtaget til Besørgelse og Varetægt. Efter prætorisk Ret paahviler der dem — bortset fra Skade, som skyldes Kreditors Forhold — ubetinget Ansvar for saadanne Ting; i Kejsertiden begrænses Ansvaret saaledes, at de ere ansvarsfrie for den dem utilregnelige Skade, der skyldes *vis major*.

l. 185 Dig. (50—17), l. 34 Dig. (45—1), l. 6 pr. Dig. (18—1), l. 137 § 5 Dig. (45—1), l. 1 § 9 Dig. (44—7), l. 15 pr., l. 4, 5 Dig. (18—1). — l. 37 Dig. (45—1), l. 5 § 2 Dig. (13—6), l. 23. Dig. (50—17), l. 72 Dig. (17—2).

§ 80.

Fortsættelse: *Mora debitoris*.

I. Ved *mora debitoris* forstaas undertiden det Forhold fra Debtors Side, at han lader det Tidspunkt, paa hvilket han var plig-

tig at erlægge en Ydelse, hengaa uden at erlægge den (objektiv Mora). Men i Almindelighed betegnes dette Forhold dog kun som *mora*, naar Debitor er ansvarlig herfor (subjektiv Mora); i denne tekniske Betydning tages, naar ikke Andet særligt bemærkes, Begrebet her.

Forudsætningerne for *mora debitoris* ere følgende.

1. At der foreligger en retskraftig, positiv Forpligtelse til at yde, og at det Tidspunkt er kommet, da Fordringshaveren kan kræve Ydelsen erlagt (Forfaldstiden, *dies venit*), hvorved bemærkes, at det, bortset fra modstaaende Vedtagelser i Kontrakten, er Hovedregelen, at en Fordring er forfalden, saasnart den er stiftet. Men ordentligvis er Skyldneren ikke pligtig at handle, blot fordi Forfaldstiden er kommen. Til Hidførsel af Handlingstid og altsaa af *mora* kræves endvidere i Almindelighed, at Kreditor har rettet et Paakrav (*interpellatio*) til Debitor om Erlæggelsen. Paakrav er vistnok fornødent ogsaa i det Tilfælde, at der i Kontrakten er fastsat en bestemt Opfyldelsestid. Romerretten har med andre Ord vistnok ikke anerkjendt den moderne Rets, B. G. B. § 284, Regel: *dies interpellat pro homine*; dette er dog meget omtvistet. I visse Undtagelsestilfælde er Paakrav ufnødent (*mora ex re* i Modsætning til *mora ex persona*).

2. At Handlingstiden er oversiddet af Skyldneren, uden at Undladelsen af at yde eller gøre Tilbud retfærdiggjøres af Kreditors Forhold.

3. Endvidere antages det i Almindelighed, om end ikke ubestridt, at Debitor kun er ansvarlig for Forhalingen, naar den skyldes hans Brødre (*dolus* eller *culpa*), eller med andre Ord, at *mora debitoris* forudsætter Brøde hos Debitor. Adskillige

almindelige Udtalelser pege i denne Retning. Vender man sig til Enkeltafgjørelserne, viser det sig, at Kulparegelen i vidt Omfang, men ikke ubetinget, er afgjørende. Har der foreligget Umulighed for at yde i rette Tid, maa de i § 79. II—III udviklede Regler komme til Anvendelse. I Tilfælde af oprindelig Umulighed vil *mora* altsaa ofte foreligge uden Brøde fra Skyldnerens Side; i Tilfælde af efterfølgende Umulighed vil *culpa* ordentligvis være en Morabetingelse, dog at Skyldnerens uforskyldte Insolvens ikke udelukker *mora* med Hensyn til Betaling af Gjæld. Bortset fra Umulighed haves der Hjemmel for, at undskyldelig Uvidenhed hos Debitor om Handlepligten, der navnlig kan forekomme hos Arvinger, udelukker *mora*. Endvidere erklæres *mora* for udelukket, naar Debtors Undladelse af at handle skyldes den Omstændighed, at han pludselig rives ud af sine Forhold ved Statstjeneste, Fjendemagt o. desl.

II. Virkningen af *mora debitoris* er, at Skyldneren skal tilsvare Kreditor fuld Opfyldelsesinteresse, nemlig erstatte ham det Tab, han lider ved, at Ydelsen ikke er bleven erlagt i rette Tid, § 75 III.

Skyldneren skal saaledes foruden Hovedydelsen erlægge til Kreditor de Frugter og Indtægter, som denne ved rettidig Erlæggelse kunde have oppebaaret af Ydelsen, Ydelsen *cum omni causa*. Af Penge-skyld kan Kreditor i Almindelighed uden Bevis for lidt Skade fordræ *usura ex more regionis*. Skyldneren bærer Ansvar for Ydelsens Undergang eller Forringelse efter Moraens Begyndelse, selv den hændelige (*obligatio perpetuatur*), dog at han slipper for Ansvar ved at oplyse, at Undergangen, selv om Ydelsen var bleven erlagt i rette Tid, vilde have ramt Kreditor.

At Kreditor, naar Ydelsen paa Grund af Moraen har tabt sin Interesse for ham, kan afvise den og kræve Erstatning i Stedet eller i gjensidige Forhold hæve Kontrakten, findes i Kilderne kun omtalt for enkelte Tilfælde, saaledes navnlig Tingsleje, jfr. S. 309—310. Se derimod i Almindelighed B. G. B. § 286.

Romerrettens Regler om *mora debitoris* gjenfindes i det væsentlige i moderne Ret, B. G. B. §§ 284 ff.

---

1. 32 pr. Dig. (22—1), 1. 5 Dig. (12—1), 1. 23 pr. Dig. (22—1), 1. 114 Dig. (45—1), 1. 21 § 3 Dig. (19—1), 1. 32 § 2 Dig. (22—1).

§ 81.

Fortsættelse: Vanhjemmelsansvar.

I. Ved Vanhjemmelsansvar forstaas Ansvar ifølge en Mangel ved Overdragerens Adkomst (*vitium in jure auctoris*), der bevirker, at Erhververen ikke gennem Overdragelsen erholder den ham tilkommende Retsstilling. Det er ganske særligt Sælgerens Vanhjemmelsansvar, der er behandlet af de romerske Retskilder; om andet Vanhjemmelsansvar findes kun spredte Udtalelser. Vanhjemmelskravet benævnes derfor, se under II, almindeligt som Eviktionskrav, *actio duplæ* o. desl.

II. Sælgerens Vanhjemmelsansvar. 1. Af det om Ydelsens Umulighed i § 79 II Udviklede følger, at Sælgeren i Almindelighed maa være ansvarlig for sin Adkomstmangel, uanset at han i saa Henseende er i god Tro, dog at Ansaret er udelukket, naar Kjøberen ved Kontraktens Indgaaelse kjendte Sælgerens Adkomstmangel.

2. Men Sælgeren er ikke vanhjemmelsansvarlig, blot

fordi hans Adkomstmangel er konstateret, og de under 1 angivne Forudsætninger for Ansvarret ere tilstede. Sælgerens Pligt siges at gaa ud, ikke paa at gjøre Kjøberen til Ejer, men kun paa at overlevere ham Tingen og sørge for, at han beholder den uforstyrret (*tradere og licere habere*). Følgelig opstilles det som almindelig Betingelse for Sælgerens Ansvar, at *evictio* fra Kjøberen har fundet Sted : at Tingen gennem Søgmaal er bleven unddraget Kjøberen af Tredjemand. Eviktionen maa naturligvis skyldes *vitium in jure auctoris*. Den paa-drager saaledes ikke Sælgeren Ansvar, naar Dommen i Eviktionssagen oplyses at være urigtig eller skyldes slet Procedure fra Kjøberens Side. For at undgaa sidstnævnte Indsigelse fra Sælgeren bør Kjøberen foretage en *litis denunciatio* overfor ham i rette Tid, saa at han faar Tid til at fremkomme med Oplysninger om sin Adkomst. Vanhjemmelsansvar indtræder uden Hensyn til, om Grundlaget for Tredjemands Eviktion er Ejendomsret eller begrænsede tinglige Rettigheder eller andre Krav. En Ret hos Tredjemand, som ikke gaar ud paa Besiddelse, afføder derimod ikke Vanhjemmelsansvar, men betragtes som en ejendommelig Art af Mangler ved Tingen. For de paa Tingen hvilende Prædialservituter hæfter saaledes Sælgeren kun, naar han har solgt Ejendommen med Garanti mod saadanne, navnlig som »*optimus maximusque*«, og naar han doløst har fortiet deres Tilstedeværelse. — Af det ovenfor angivne Indhold af Sælgerens Pligt følger endvidere, at Kjøberen ikke blot, fordi Tredjemands bedre Ret er konstateret, kan kræve den erlagte Kjøbesum tilbage, men at der ogsaa hertil (Forudsætnings-synspunktet) udkræves, at *res* er *evicta*; dog indrømmes der den Kjøber, som endnu ikke har betalt. Beføjelse

til at holde Købesummen tilbage, naar der er rejst Sag af Tredjemand om Ejendomsretten eller desl.

Den romerske Ret er imidlertid ikke bleven staaende ved Regelen om *evictio* som Betingelse for Sælgerens Vanhjemmelsansvar. Efterhaanden indrømmes Kravet Køberen i flere og flere Tilfælde, navnlig hvor det uden *evictio* klart har vist sig, at han har lidt Skade paa Formuen ved Sælgerens Adkomstmangel, saaledes f. Ex. naar Køberen uden Proces har afgivet Tilsagn til Tredjemand, fordi dennes Ret var klar, og naar Køberen har arvet Ejeren eller paa anden Maade *ex causa lucrativa*, S. 121, sukcederet ham. I Tilfælde af *dolus hæfter* Sælgeren udenvidere alene ifølge sin Adkomstmangel. — I den nye tyske Lovbog, §§ 433. 434. 440, er det anerkjendt, at Sælgeren af en Ting er pligtig at overdrage Ejendomsret til Køberen, og denne Sætnings naturlige Konsekvenser i Henseende til Vanhjemmelsansvarets Betingelser ere i det Væsentlige accepterede.

3. I Almindelighed blev der ved *emptio venditio* af værdifuldere Ting indgaaet en *stipulatio*, hvorved Sælgeren forpligtede sig til i Eviktionstilfælde at erlægge til Køberen det dobbelte af Købesummen (*stipulatio duplæ*), og man ansaa en saadan Pligt for en saa selvfølgelig Bestanddel af Salget, at den antoges at paahvile Sælgeren, selv om ingen *stipulatio* var indgaaet. *Stipulatio duplæ* blev kun effektiv i de egentlige Eviktionstilfælde, ikke i de andre Tilfælde, hvor Vanhjemmelskrav indrømmes mod Sælgeren. Bortset fra denne *stipulatio*, bestemmes Omfanget af Sælgerens Vanhjemmelsansvar efter de almindelige Regler om Opfyldelsesinteressens Beregning. Det er altsaa den købte Tings nuværende Værdi for Køberen, der afgiver Grundlaget for Beregningen.

III. Vanhjemmelsansvar udenfor *emptio venditio* findes ved spredte Udtalelser hjemlet i saa mange Forhold, at det vistnok kan opstilles som almindelig Regel, at det følger med alle Forpligtelser til at overdrage en Raaden og med Overdragelsesretshandler i Almindelighed. Ansvar et indtræder her, ligesom ved *venditio*, uden *culpa*, selv om Skyldneren var i god Tro. Kun ved *donatio* og muligvis ogsaa ved andre Afhændelser uden noget Vederlag er Ansvar for Adkomstmangel betinget af *dolus*, jfr. S. 163. Men udenfor *emptio venditio* er i Almindelighed *evictio* ikke Betingelse for Kravet, se som Ex. S. 319.

---

1. 34 Dig. (45—1). 1. 25 § 1 Dig. (18—1), 1. 8 Dig. (21—2), 1. 30 § 1 Dig. (19—1), 1. 16 § 1 Dig. (21—2).

§ 82.

Flerhed af Subjekter i Obligationsforhold.

I. Flerhed af Subjekter i Obligationsforhold, aktiv som Fordringshavere, passiv som Skyldnere, siges at foreligge dels i Anpartsforholdene, dels i de solidariske Forhold. Ved Anpartsforhold (*obligatio plurium pro parte s. rata*) forstaas Obligationsforhold, i hvilke Retten til en Ydelse tilkommer flere Personer, saaledes at hver af dem har Ret til en Del af den (de aktive), eller Pligt til en Ydelse paahviler Flere, saaledes at hver af dem kun er forpligtet til at erlægge en Del af den (de passive). Ved solidariske Forhold (*obligatio in solidum*) forstaas Obligationsforhold, i hvilke Flere ere berettigede (de aktive) eller forpligtede (de passive) til en Ydelse saaledes, at hele Ydelsen henholdsvis kan kræves og skal erlægges af hver Enkelt, og saaledes, at dens

Erlæggelse henholdsvis til en af Kreditorerne bringer de andres Ret til Ophør, og af en af Debitorerne bringer de andres Pligt til Ophør, se om disse Forhold nærmere under II.

Der opstaar nu det Spørgsmaal, hvorvidt Romerretten, naar Obligationsforhold stiftes med en Flerhed af Personer paa den ene Side, og naar de aktivt eller passivt overføres paa en Flerhed af Personer, anerkjender Anpartsforhold eller solidariske Forhold. I saa Henseende sondres der, eftersom Ydelsen er delelig eller udelelig.

1. Naar en delelig Ydelse tilkommer Flere eller skyldes af Flere, være sig ifølge Forholdets oprindelige Stiftelse eller ifølge Overførelse ved Arv, foreligger der efter romersk Ret, forsaavidt ikke Andet er vedtaget, eller særlig Lovhjemmel haves for Undtagelse, Anpartsforhold (*dividitur obligatio*). I de aktive Forhold har hver enkelt af Kreditorerne Ret til en Anpart og kan selvstændigt indkræve denne, i de passive skylder hver af Debitorerne kun en Anpart og kan selvstændigt søges for denne. Delelige i denne Forstand ere Pengeydelser og andre Kvantitetsydelser, f. Ex. et Antal generisk bestemte Slaver. Og endvidere anses Pligten til at stifte Ejendomsret eller anden delelig Ret, f. Ex. *ususfructus*, over en individuelt bestemt Ting for delelig.

2. Anderledes, naar Ydelsen er udelelig. Til udelelige Ydelser henføres navnlig i Almindelighed Forpligtelse til *facere* i Modsætning til *dare*, S. 259, samt Forpligtelse til at overdrage udelelige Rettigheder over Ting, f. Ex. en Prædialservitut. Naar Flere ere forpligtede til saadanne Ydelser, hæfte de solidarisk (*singuli in solidum tenentur*); hver enkelt er for sig forpligtet til at erlægge hele Ydelsen, og ved Erlæggelsen af denne

fra en af dem befries de Andre. Og ere Flere berettigede til en udelelig Ydelse, har hver enkelt for sig Ret til at kræve hele Ydelsen (*singuli in solidum actionem habent*), efter Omstændighederne mod, at der af Modtageren stilles Sikkerhed for, at Ydelsen ogsaa vil komme de andre Kreditorer til Gode.

II. Ved solidariske Forhold forstaas, som bemærket, Obligationsforhold, i hvilke Flere ere berettigede eller forpligtede til en Ydelse hver for sig fuldt ud, saaledes at Erlæggelsen af Ydelsen til en af Kreditorerne eller fra en af Debitorerne bringer de andres Ret og Pligt til Ophør. De aktive solidariske Forhold tjene i Almindelighed til at lette Fordringens Inddrivelse. De passive give Kreditor forøget Sikkerhed for Ydelsen; han er sikker paa at faa Fyldestgørelse, naar blot en af Skyldnerne er solvent.

Solidariske Obligationsforhold kunne fremkomme paa forskellige Maader. De kunne stiftes ved en Retshandel, som netop tilsigter at skabe solidariske Forhold. Hertil benyttes navnlig Stipulationen (*plures rei (correi) promittendi — stipulandi*). Senere kan Solidaritet af samme Art ogsaa retsgyldigt vedtages i andre Kontrakter. Ligeledes kan Solidariteten skabes ved en derpaa rettet *dispositio mortis causa*. Af andre Stiftelsesmaader maa navnlig fremhæves, at de Flere, hvem et Retsbrud — udenfor eller i et Obligationsforhold — kan tilregnes, hæfte solidarisk for Erstatningen, jfr. S. 97. At Retshandler angaaende udelelige Ydelser skabe en ejendommelig Art af Solidaritet, uanset, at Retshandelen ikke gaar ud derpaa, er omtalt under I 2. Som andre Tilfælde, hvor Solidaritet anerkjendes, kan endnu nævnes de S. 59 og 69, jfr. S. 132, omtalte *actiones adjectitiæ quoditatis*.

De enkelte Debitors Pligt og Kreditors Ret er ikke nødvendigvis af samme Indhold; den enes kan saaledes være knyttet til Betingelser og Tidsfrister, som ikke vedkomme de andre. Undertiden hæfter den ene Skyldner kun subsidiært, naar Fyldestgjørelse ikke kan erholdes hos den anden (*beneficium excussionis s. ordinis*), saaledes Kautionsisten. Undertiden er den enkelte Skyldner først pligtig at tilsvare hele Ydelsen, naar de andre vise sig insolvente, medens han ellers kun skal erlægge en Andpart (*beneficium divisionis*), saaledes f. Ex. Samkautionsister.

Om den enkelte Kreditor, som har oppebaaret hele Ydelsen, er pligtig at afgive denne eller Dele af den til de andre, og om den Debitor, som har erlagt hele Ydelsen, har Regres mod de andre, vil ofte være klart ifølge de henholdsvis mellem Kreditorerne og Debitorerne foreliggende Retsforhold, men er iøvrigt meget omtvistet.

Ligesom Betaling til en af Kreditorerne eller fra en af Debitorerne bringer de andres Ret og Pligt til Ophør, maa anden *satisfactio* — *datio in solutum*, *depositio* i Tilfælde af *mora creditoris* og gennemført Kompensation — til en af Kreditorerne eller fra en af Debitorerne have tilintetgjørende Virkning paa de andres Ret og Pligt. Hvorvidt andre Ophørsmaader, som ramme et af Forholdene, have samme almindelige Virkning eller ikke, er tildels meget omtvistet. Man har opstillet den Lære, at de solidariske Skyldforhold falde i to Grupper, de korreale, paa hvilke Hovedexemplet er de, som skyldes Retshandler, der gaa ud paa at stifte Solidaritet, og de blot solidariske, f. Ex. de ved Fleres Retsbrud stiftede, og man har konstrueret Forholdet imellem de to Grupper saaledes, at der i de korreale Forhold kun foreligger et Obli-

gationsforhold med Flerhed af Subjekter, medens de blot solidariske Forhold ere flere ved samme Formaalt forbundne Obligationsforhold. Denne Konstruktion er uholdbar; ogsaa i de Forhold, der betegnes som korreale, foreligger der i Virkeligheden en Flerhed af Obligationsforhold, forbundne ved samme Øjemed. Men rigtigt er det, at Forbindelsen mellem Enkeltobligationerne i de solidariske Forhold kan være af forskjellig Intensitet, og navnlig ogsaa, at denne Forbindelse gennemgaaende vil være stærkere i de solidariske Retsforhold, som ere stiftede ved Retshandler, der tilsigte Solidaritet, saa at visse Ophørsmaader hyppigere ville have almindelig Virkning i disse end i andre solidariske Forhold.

---

1. 11 §§ 1 og 2 Dig. (45—2), l. 2 pr., §§ 1 og 2 Dig. (45—1); pr., § 1 Inst. (3—16), l. 1 § 4 Dig. (2—10).

§ 83.

Personskifte i Obligationsforhold.

I. 1. En Persons Fordringsrettigheder gik allerede i den ældste Tid i Almindelighed ved hans Død over til hans Arvinger som Universalsukcessorer, men Singulærsukcession i Fordringsrettigheder var ikke anerkjendt. Kreditor kunde ikke overdrage sin Fordringsret til Tredjemand. Om Grunden hertil nu har været den Opfattelse, at Fordringens Overgang til en Anden altid forandrer Debtors Stilling noget og derfor strider mod hans Ret, eller den mere formelle, at Overdragelsesretshandlerne, *in jure cessio*, *mancipatio*, *traditio*, § 52, ikke fandtes passende for Fordringsrettighedernes Overdragelse, maa staa hen. Naar en Kreditor vilde naa et Maal, svarende til det, som nu

opnaas ved Transport af Fordringer, maatte han gaa en af følgende Veje. Han maatte bevæge Skyldneren til ved Indgaaelsen af en *stipulatio* med den Tredjemand, til hvem Fordringen ønskedes overført, at paatage sig en ny tilsvarende Pligt overfor denne i Stedet for sin tidligere Pligt, *delegatio-novatio*, § 89. Denne Fremgangsmaade, der altsaa udkrævede Debtors Samtykke, var forholdsvis besværlig og lod sig ikke altid anvende. Kreditor gik derfor ofte den Vej at give Tredjemanden Procesmandat til i Kreditors Navn at inddrive Fordringen og Bemyndigelse til at beholde det Oppebaarne (*mandatum in rem suam*). Men Mandataren var stillet prekært; Fordringshaveren (Mandanten) kunde tilbagekalde Mandatet, og dette ophørte ved hans Død. Først ved *litis contestatio* med Skyldneren, der virker som en *novatio*, S. 108, blev Mandataren stillet som selvstændig Kreditor. Den yngre romerske Ret er gaaet videre. Det anerkjendes, at den, med hvem Kreditor (Cedenten) har indgaaet en Overenskomst om Fordringsrettens Overdragelse til ham (Cessionaren), faar en selvstændig Klageret (*actio utilis*), hvorved han i eget Navn kan gjøre Fordringen gjældende mod Debitor (Cessus), og at denne Klageret staar uafhængig af Overdragerens Tilbagekaldelse og Død. Og Erhververen kan ved en *denunciatio* til Cessus om Overdragelsen bevirke, at denne ikke længere kan frigjøre sig ved Betaling til og Aftaler med Overdrageren, men tværtimod kan vægre sig ved at betale til Cedenten. Disse Retsregler kunne ikke naturligt opfattes paa anden Maade end saaledes, at den romerske Ret er endt med at anerkjende Overførlighed af Fordringsrettigheder til Tredjemand 3: Singulærsukcession i Fordringsrettigheder. Men de romerske Juristers Opfattelse har vistnok været den,

at Cessionaren kun har en uigjenkaldelig Ret (Bemyndigelse) til at udøve Cedentens Fordringsret. I Nutiden er det almindelig europæisk Ret, at Fordringsrettigheder uden Debtors Samtykke kunne overdrages af Kreditor og paa anden Maade overføres til Tredjemand.

2. Den Retshandel, hvorved en Fordringsret overdrages (Cession, Transport, *cessio nominis*), kan være saavel en *dispositio mortis causa* som en Retshandel *inter vivos*). Denne sidste er formløs og overfører vistnok Retten, uden at hertil kræves videre Foranstaltninger, jfr. under 3. Ogsaa begrænset Ret over Fordringen kan overdrages, se om *pignus nominis* § 67. II. Overførelse kan finde Sted paa anden Maade end ved Overdragelse fra Kreditor, saaledes ved Dommerhandling, undertiden endogsaa uden nogen paa Overførelse rettet Handling (*cessio legis s. ficta*), se f. Ex. S. 132 og 245.

3. Medens Cessionsakten saaledes overfører Fordringsretten til Cessionaren, giver denne alene ham ikke fuld Retsbeskyttelse for Fordringen, indtil videre kan Cessus fremdeles frigjøre sig ved Betaling til og Aftaler med Cedenten. Herimod kan Cessionaren sikre sig ved at give Cessus en *denunciatio* angaaende den stedfundne Cession: efter Modtagelsen af saadan *denunciatio* er Cessus udelukket fra at frigjøre sig ved Betaling til og Aftaler med Cedenten. Ifølge det Anførte er Denunciationens Betydning kun den at sikre Cessionaren den allerede erhvervede Fordring. Efter Manges Anskuelse er det dog først ved Denunciationen, at Fordringsretten bliver overført til Cessionaren: ligesom der til Ejendomsoverdragelse fordres *traditio*, skulde Cessionsretshandelen kun i Forbindelse med Denunciationen kunne overføre Fordringsretten.

4. Cessionaren erhverver ingen yderligere Ret

end den, der tilkom Cedenten. Cessus kan i Almindelighed mod Cessionaren fremsætte alle de Indsigelser, som før Cessionen tilkom ham overfor Cedenten, eller som han før Denunciationen har erhvervet overfor denne. Regler om Fortabelse af Indsigelser til Fordel for Cessionaren som de i nyere Retsforfatninger med Hensyn til Gjældsbreve eller visse Arter af Gjældsbreve gjældende kjender Romerretten ikke. Formodningen er for, at Cessionsretshandelen omfatter Fordringen med alle til den knyttede akcessoriske Rettigheder som Pant eller Kaution.

5. Hovedregelen er, at Fordringsrettigheder ere overdragelige, men *undtagne* fra denne Regel maa dog antages at være Fordringsrettigheder, hvis Opfyldelse overfor andre end Kreditor er umulig, f. Ex. *actiones, quæ vindictam spirant*, eller ikke kan finde Sted, uden at Skyldneren bliver brøstholden. Positive Forbud gjælde imod Afhændelse af Fordringer under Proces, S. 110, og mod Afhændelse til en *potentior* : en Person i saadan Stilling, at Debitor vilde svækkes i sit Forsvar overfor ham, samt til Debtors Formynder. Overtrædelse af de to sidstnævnte Forbud medfører Debtors Frigjørelse. Disse Forbud kjende nyere Retsforfatninger i Almindelighed ikke.

6. For at modarbejde dem, som søge Vinding ved Opkjøb af usikre Fordringer, bestemmer *lex Anastasiana*, at Kjøberen af en Fordring ikke kan indkræve den med et større Beløb end Kjøbesummen; for Restbeløbet frigjøres Debitor. I nyere Lovgivninger er denne Regel i Almindelighed fjærnet.

7. Sælgeren er overfor Cessionaren ansvarlig for, at Fordringsretten virkelig tilkommer ham (*nomen esse verum*), men ikke for Skyldnerens Solvens (*nomen esse bonum*).

II. En Persons obligatoriske Forpligtelse gaa ved hans Død i Almindelighed over paa hans Universal-sukcessorer, jfr. S. 100. Skyldnerskifte kan effektueres derved, at Kreditor — efter eller uden Foranledning fra Debtors Side — med en Tredjemand indgaar en *stipulatio* om, at denne skal være hans Skyldner i Stedet for den oprindelige Debitor, se § 89 om *novatio*. Men herved bevirkes ikke Indtræden af en ny Person i det bestaaende Obligationsforhold; Novationen skaber et nyt Obligationsforhold i Stedet for det ældre, jfr. ovfr. S. 290. Skyldneren kan naturligvis ikke vilkaarlig sætte en Anden i sit Sted som Skyldner. Aftaler imellem en Skyldner og Tredjemand om, at denne skal overtage hans Skyld, eller være Skyldner i Stedet for ham, kunne ikke uden Kreditors Tiltrædelse paavirke dennes Ret overfor Skyldneren, og saadanne Aftaler begrunde kun Ret for Skyldneren.

**Gaj. II §§ 38, 39, 1. 2 Cod. (4—10), 1. 4 Cod. (8—17)
[W. Cod. (8—16)].**

§ 84.

Fordringsrettighedernes Retsbeskyttelse.

I. Fordringshaverens Retsbeskyttelse overfor Skyldneren finder navnlig sit Udtryk i den *actio in personam*, hvormed den normale Fordringsret er udrustet, §§ 72 og 73, og hvorved Fordringshaveren kan erhverve Dom over Skyldneren, § 26 I og II, hvorefter han gennem Dommen ved Exekution kan fremtvinge sin Fyldestgjørelse, § 26 III. Yderligere tjene til Sikkerhed for Pligtens Opfyldelse forskellige Processtraffe. Visse Krav vokse ved falsk Benægtelse fra Sagvolderens Side

til det Dobbelte (*lis infitiatione crescit in duplum*). Undertiden straffes Ikke-Opfyldelse, f. Ex. ovfr. S. 147—148. Hvorvidt Kreditor i Tilfælde af Ikke-Opfyldelse kan fordre Opfyldelsesinteressen, er fremstillet i §§ 78—81, hvor det ligeledes er omtalt, at Kreditorerne ofte gennem Stipulationer om en Konventionalbod søge at sikre sig imod Ikke-Opfyldelse.

Overfor visse Skyldnere er Kreditor i sin Retsfølgning begrænset saaledes, at han maa lade dem beholde, hvad de behøve til Livets Ophold (*beneficium competentiae*), se f. Ex. S. 163. Majoriteten af en Skyldners Kreditorer kan bestemme, at han skal have Henstand med sine Forpligtelser (Moratorium) i fem Aar, og kan, for at muliggjøre Tiltrædelser af et insolvent Dødsbo, begjære Retsdekret, hvorved Fordringerne paa dette nedsættes.

II. Indtil Skyldnerens Konkurs kan hver enkelt Fordringshaver uden Hensyn til de andre forsøge at gennemføre sin Ret overfor Skyldneren. Konkursen (*missio in possessionem — venditio bonorum*) giver Kreditor en Panteret, se S. 111, 249, og gennem Konkursen fyldestgøres Kreditorerne, bortset fra Panthaverne, ligeligt uden Hensyn til deres Rettigheders Ælde, dog at Konkursprivilegium (*privilegium exigendi*) er anerkjendt for forskellige Fordringer.

III. 1. De romerske Juristers Opfattelse har, som tidligere omtalt, været den, at Fordringsrettigheder ikke ere beskyttede overfor Tredjemand, S. 259, jfr. 93—95. Rigtigt er det nu ogsaa, at den romerske Ret kun i ringe Grad har beskyttet Fordringsretten overfor Tredjemand, men fuldstændig er saadan Beskyttelse ingenlunde udelukket. De Rettigheder, der gjøres gjældende ved *actiones in personam in rem scriptae*, S. 95—96, maa saaledes, dersom man opfatter dem som *obligationes*, erkjendes

at være Fordringsrettigheder med Retsbeskyttelse overfor Tredjemand. Bortset herfra gjælde følgende Regler:

2. Overfor den Tredjemand, som udøver en Andens Fordringsret ved at oppebære Ydelsen i Henhold til Kreditors Skyldgrund, kan Fordringshaveren, naar Tredjemand har handlet vidende om, at det var en Andens Ret, han udøvede, fordre det Oppebaarne afgivet til sig mod at ratihabere den til Tredjemand stedfundne Betaling, og det hvad enten Tredjemand handlede *animo negotia aliena gerendi* eller *sui lucri causa*. Kravet gjøres gjældende ved *actio negotiorum gestorum directa*, § 100 III. 1 og IV 1.

3. Naar Tredjemand tilintetgjør den Ting, som skyldes en Fordringshaver, kan denne i Almindelighed af Debitor fordre sig overdraget dennes Erstatningskrav mod Tredjemand, jfr. ndfr. S. 309, og i saa Fald gives der ikke Fordringshaveren Retsbeskyttelse overfor Tredjemanden. Men naar Fordringsretten som *actio stricti juris* ikke omfatter dette Erstatningskrav, gives der Fordringshaveren en *actio doli* mod Tredjemand, der doløst har tilintetgjort Tingen og saaledes bragt hans Fordringsret til Ophør. Overfor den Tredjemand, som fra Debitor tilforhandler sig Tingen, der skyldes til Kreditor, har denne intet Krav, selv om Tredjemanden handlede med Viden om Fordringsretten.

4. Endelig har Romerretten givet Kreditorerne Retsmidler mod *alienationes in fraudem creditorum*, foretagne af Debitor paa et Tidspunkt, da han var insolvent, eller hvorved han gjør sig insolvent (*actio Pauliana*). Kravet gaar overfor den modtagende Tredjemand ud paa fuldstændig Erstatning, naar han ved Erhvervelsen var vidende om Debtors *fraus*. I modsat Fald gaar den kun ud paa den for-

haandenværende Berigelse, en Regel, der altsaa navnlig bliver af Betydning overfor Gavemodtageren. Debtors Betaling af Gjæld rammes ikke af Klagen, forsaavidt Betalingen ikke giver Kreditor mere end der tilkommer ham. Klagen benævnes, som bemærket, i Almindelighed som *actio Pauliana*; der tales ogsaa om et *interdictum fraudatorium* og en *actio in factum*.

---

1. 9 Cod. (2—19) [W. Cod. (2—18)], l. 18 § 5 Dig. (4—3), l. 1 pr., § 1, l. 6 § 11 Dig. (42—8).

§ 85.

Om Obligationsforholds Ophør. Indledende Bemærkninger.

Betegnelsen *solutio* forekommer undertiden i vid Betydning som omfattende enhver Ophørsmaade for Obligationsforhold (*obligare* — *solvere*), undertiden som Udtryk for de Ophørsmaader, der indeholde en Fyldestgjørelse (*satisfactio*) af Fordringshaveren, undertiden som enstydig med Betaling : Kreditors Fyldestgjørelse ved Erlæggelsen af den Ydelse, som skyldes (*solutio* i egentlig Forstand).

Der sondres imellem Ophør *ipso jure* (ifølge *jus civile*) og *ope exceptionis* (ifølge prætorisk Ret), se nærmere om Betydningen af denne Forskjel § 25, jfr. § 37. I. I Almindelighed bevirke Ophørsmaaderne, at Obligationsforholdet ophører, uden at der bliver en *obligatio naturalis* tilbage, § 73, men undtagelsesvis kan dog dette være Tilfældet, jfr. f. Ex. S. 104; Sondringen imellem Ophør *ipso jure* og *ope exceptionis* er i saa Henseende uden Betydning.

§ 86.

Betaling og *Datio in solutum*.

I. Oprindeligt var den formløse Betaling ikke anerkjendt som Ophørsgrund for Obligationsforhold, men Kreditors Fyldestgjørelse ved Ydelsens Erlæggelse maatte, for at have Obligationsforholdets Ophør til Følge, ledsages af en formel Tilkjendegivelse om, at Kreditor var fyldestgjort (*nexi liberatio, acceptilatio*), se nærmere herom i § 90. Allerede tidligt bortfalder dog Nødvendigheden af disse Formaliteter, og den formløse Betaling (*solutio* i egentlig Forstand) anerkjendes ifølge *jus gentium* at bringe Obligationsforholdet til Ophør *ipso jure*. Betalingen udgaar ikke nødvendigvis fra Skyldneren: den af Tredjemand foretagne Betaling bringer Skyldforholdet til Ophør uden Debitors Vidende, endog mod hans Vilje. Lige med den af Debitor eller Tredjemand erlagte Betaling staar den af Kreditor gennem Retsforfølgning eller Salg af Pant tagne Fyldestgjørelse. Betalingen maa i Almindelighed ske til Kreditor. Adgang for Skyldneren til at frigjøre sig ved Betaling til Tredjemand kan være aftalt med Kreditor paa en for denne bindende Maade, idet en Tredjemand er *solutionis causa adjectus*. Betaling til Tredjemand kan dernæst finde Sted ifølge Mandat fra Kreditor. Mandatet ophører ved Kreditors Tilbagekaldelse og Død, men Debitor, der har betalt til Mandataren, uvidende om disse Kjendsgjæringer, befries ved Betalingen, sml. S. 143. Er Kreditor umyndig, maa Betalingen ske til eller under Medvirken af Værge og Kurator; den til den Umyndige alene erlagte Betaling medfører ikke Fordringsrettens Ophør, men hvad der endnu er i Behold for den Umyndige, naar Fordringen atter gjøres gjældende, bliver dog at fradrage Retten.

II. Ved *datio in solutum* forstaas Kreditors Fyldestgjørelse ved Modtagelse af en anden Ydelse end den, som skyldes. I Almindelighed vil Kreditor kunne vægre sig ved at modtage en anden Ydelse end den, som skyldes.

Pr. Inst. (3—29), l. 12 § 2 Dig. (46—3).

§ 87.

Mora creditoris.

I. Ved *mora creditoris* forstaas et Forhold fra Kreditors Side, som bevirker, at Skyldneren ikke erholder den ham tilkommende og af ham forønskede Frigjørelse ved Erlæggelse »*si per creditorem stetit, quo minus solveretur*«.

1. Den første Forudsætning for, at *mora creditoris* kan foreligge, er det altsaa, at Frigjørelses-tiden er kommen. Dette Tidspunkt falder ingeni-lunde sammen med Forfaldstid og Handlingstid, § 80 I 1. Romerretten staar i saa Henseende saaledes, at Skyldneren som Hovedregel er berettiget til Ydelse paa et hvilket som helst ikke upassende Tidspunkt efter Skyldforholdets Stiftelse. Dette gjælder, selv om der er fastsat en bestemt senere Ydelses-tid; denne formodes, naar ikke Omstændighederne udvise Andet, at være fastsat alene i Debtors Interesse.

2. Regelmæssigt vil Kreditors Mora konstateres derved, at Debitor realt tilbyder Kreditor paa rette Sted den Ydelse, som skyldes, men at dette Tilbud (*Realoblation*) strander paa Kreditors Forhold. Men Realoblation er ikke nogen nødvendig Betingelse for at fremkalde *mora creditoris*. Situationen kan meget godt, uden at noget Realt tilbud foreligger, gjøre

det fuldt antageligt, at Debitor har været rede til og ønsket en Frigjørelse ved lovlig Erlæggelse, som kun paa Grund af Kreditors Forhold ikke er bleven til Virkelighed.

3. Det antages af Mange, at den i Kreditors Forhold liggende Hindring for Opfyldelsen maa være ham tilregnelig, for at der kan foreligge *mora creditoris*. I Betegnelsen »*per creditorem stetit, quominus solveretur*« o. desl. ligger imidlertid ikke nogen Fordring om Tilregnelighed, og flere Udtalelser tyde paa, at denne Fordring ikke kan stilles. Ialtfald er den under II 5 omtalte Adgang til Frigjørelse ved *depositio* ikke betinget af, at Hindringen var Kreditor tilregnelig.

II. Indflydelsen af *mora creditoris* paa Obligationsforholdet, altsaa Virkningerne af *mora creditoris*, bestemmes efter det Hensyn, at Debitor ikke bør lide under, at Kreditors Forhold hindre hans Frigjørelse ved lovlig Erlæggelse, men dette Hensyn erkjendes dog ikke at burde føre saa vidt, at der tillægges Debitor ugrundet Berigelse paa Kreditors Bekostning. *Mora creditoris* medfører altsaa — bortset fra Tilfælde, hvor Ydelsen er bunden til en bestemt Tid, saaledes at Pligten til at erlægge den til en anden Tid vilde være en væsentlig anden end den oprindelige Pligt, saa at denne ifølge *mora creditoris* ophører efter Reglerne om efterfølgende Umulighed — ikke Obligationsforholdets Ophør, men vel en væsentlig Forandring (Lempelse) af det:

1. Efter Indtrædelsen af *mora creditoris* hæfter Debitor kun for *dolus* og *culpa lata*. Rentebærende Gjæld ophører at bære Renter ved Tilbud og Deposition af Kapitalen.

2. Kreditor bærer Tabet ved den tilfældige Undergang og Forringelse af den Ting, der skyldes, paa samme Maade, som om den var

bleven erlagt til ham. Dette gjælder ogsaa, naar Ydelsesgjenstanden var generisk bestemt, om Undergang af den Kreditor til Opfyldelse tilbudne Ting, saalænge den holdes udsondret for ham.

3. De Udgifter, som Skyldneren har maattet anvende for fremdeles at holde Ydelsen i Beredskab til Kreditor, kan han fordrø erstattede af denne.

4. I gjensidige Obligationsforhold kan Debitor gjøre sit Vederlagskrav gjældende, selv om hans egen Pligt er ophørt ved Undergang af den Ydelse, som han skyldte.

5. Endelig aabnes der Debitor Udveje, hvorved han, i Tilfælde af *mora creditoris*, helt kan slippe ud af Obligationsforholdet (Opfyldessurrogater). Han opnaar saaledes Frigjørelse ved, efter forgjæves Tilbud, at deponere den Gjenstand, som skyldes, hos en paalidelig Trediemand, navnlig paa offentligt Sted, f. Ex. et Tempel, eller hos Vexelerere. Endvidere kan Debitor frigjøre sig ved at prisgive Ydelsen. I ældre Tid har Prisgivelse vistnok staaet aaben for Debitor i vidt Omfang. I yngre Ret kan Debitor kun frigjøre sig ved Prisgivelse, naar Skyldforholdets Fortsættelse volder ham Ulemper, og først efter Advarsel til Kreditor, og naar ingen andre Udveje staa aabne; han skal saaledes foretrække, om muligt, at sælge Ydelsen og deponere det herved Indkomne.

III. Naar Kreditor bliver villig og i Stand til at modtage, kan han ved at afkræve Debitor, hvad denne endnu skylder, under Tilbud af, hvad han ifølge Obligationsforholdet skulde yde fra sin Side, og af, hvad han ifølge sin Mora er bleven Debitor skyldig, fremkalde *mora debitoris*: »*posterior mora semper nocet*«.

1. 72 pr. Dig. (46—3), 1. 38 § 1 Dig. (18—1), 1. 7 Dig. (22—1), 1. 1 § 3 Dig. (18—6).

§ 88.

Compensatio.

I. I Kilderne omtales hist og her Overenskomster mellem Personer om, at deres indbyrdes Fordringsrettigheder skulle være gaaede op mod hinanden. Der bortses her fra denne saakaldte frivillige Kompensation og tales alene om den ved en Parts ensidige Erklæring fremkaldte (den tvungne eller ensidige) Kompensation. Denne kan bestemmes som Kreditors Fyldestgjørelse ved Frigjørelse for en tilsvarende Forpligtelse. Kompensationsinstituttets historiske Udvikling er meget omtvistet. Allerede tidligt var det anerkjendt, at *argentarii* overfor deres Kunde kun fik Klageret *cum compensatione* : kun omfattende deres forfaldne Tilgodehavendes Overskud over deres dermed komputable, forfaldne Skyld til ham. Og *bonorum emtor*, S. 111, maatte — uanset, at han kun skyldte Fallentens Kreditorer Procenter af dennes Forpligtelser — naar han sagsøgte Fallentens Skyldnere, finde sig i, at der, uden Hensyn til Fordringernes Beskaffenhed og Forfaldstid, fradroges fuldt ud, hvad disse havde til Gode hos Fallenten. Iøvrigt var Udviklingen i store Træk vistnok den, at der tidligt tilkom Dommeren i *judicia bonæ fidei* Myndighed til at kunne tage konnexe Modfordringer i Betragtning, at der senere i *actiones stricti juris* indrømmes en *exceptio doli* til Forsvar for Modkrav, og at det endelig bliver almindelig Regel, at der, baade overfor *actiones stricti iudicii* og *bonæ fidei* indenfor visse Grænser, se under II, af Dommeren skal tages Hensyn til Skyldnerens Kompensationsbegjæring.

II. Paa Justinians Tid ere Reglerne følgende:

1. Kompensationen, som hviler paa den Betragtning, at Kreditor maa finde sig i som Fyldestgjørelse fra Debitor at modtage, hvad han dog straks skulde afgive til denne, forudsætter ordentligvis *obligationes inter easdem personas*. I Almindelighed kan Debitor kun bringe i Modregning Fordringer, som tilkomme ham overfor Kreditor.

2. Ordentligvis kunne kun retskraftige Fordringer bringes i Modregning, men visse *obligationes naturales* kunne dog ogsaa benyttes hertil.

3. Modfordringen maa være forfalden.

4. Kompensation er kun mulig, naar Fordring og Modfordring ere komputable 3: angaa samme *genus*. Naar Fordringer, der oprindeligt savnede Komputabilitet, senere erholde denne, indtræder Kompensabilitet. Denne Sætning faar paa Grund af Reglerne om *condemnatio pecuniaria*, S. 88, 112, vid Anvendelse i romersk Ret, saa at *compensatio* endog kan finde Sted ved *actiones in rem*.

5. At Hovedfordring og Modfordring skulle være connexe (*ex eadem causa*), kræves ikke.

6. At Modkravet skulde være likvidt, kræves ikke, men Dommeren kan og bør, naar Modkravet er illikvidt, og dets Paakjendelse uforholdsmæssigt vilde forhale Sagen, afsige Dom angaaende Hovedfordringen alene og henvise Modfordringen til Afgjørelse under en anden Sag.

7. Endnu bemærkes, at visse Fordringer ere udrustede med det Privilegium ikke at kunne mødes med Kompensationsindsigelser, saaledes Deponentens Krav mod Depositaren paa Tilbagelevering, den Fordring paa Udlevering af en Ting, som støttes paa, at Debitor ulovligt har tilegnet sig Besiddelsen af Tingen, og visse *fiscus* tilkommende Fordringer.

8. De overfor hinanden staaende Fordringer, der

efter det under 1—6 Bemærkede ere kompensable, ophæve ikke uden videre hinanden; Kompensationen forudsætter Begjæring fra en Part. Men naar Kompensationsbegjæring fremsættes, anses Fordringen, saa vidt Modkravet rækker, for ophørt allerede fra det tidligere Tidspunkt, da Kravene stod som kompensable overfor hinanden. Fra dette Tidspunkt beregnes der kun Renter af den større Fordrings Overskud ud over den anden, selv om denne anden ikke var rentebærende.

9. Den i Kilderne forekommende Udtryksmaade, at Kompensation finder Sted »*ipso jure*«, har givet og giver endnu Anledning til megen Tvivl. At det ikke er Meningen hermed at sige, at de overfor hinanden staaende kompensable Fordringer uden videre hæve hinanden (den materielle *ipso jure*-Theori), fremgaar af det under 8. Bemærkede. Og Kompensationsindsigelsen er en *exceptio*, § 25; »*ipso jure compensari*« kan altsaa ikke være Udtryk for, at Kompensation skulde medføre Fordringsrettighedens Ophør *ipso jure* i Modsætning til *ope exceptionis*. Af de forskellige forsøgte Forklaringer af »*ipso jure compensari*« skal nævnes den, at der herved sigtes til den under 8. omtalte Sætning, at Kompensationsindsigelsen medfører Fordringernes Ophør allerede fra det tidligere Tidspunkt af, da Retsstillingen hjemlede Adgang til dens Fremsættelse (Affektions-theorien), og den, at derved sigtes til, at Dommeren er pligtig at tage den begrundede Kompensationsindsigelse til Følge, i Modsætning til ældre Ret, som gav ham Myndighed til at kunne tage Indsigelsen i Betragtning.

I. 1 og 2 Dig. (16—2), § 30 Inst. (4—6), I. 4 Cod. (4—31).

§ 89.

Novatio.

I. *Novatio* af et Obligationsforhold betyder i Justiniansk Ret Obligationsforholdets Ophævelse ved en paa dets Omdannelse til et nyt Obligationsforhold, der skal træde i Stedet for det bestaaende, rettet Overenskomst. Det nye Obligationsforhold kan adskille sig fra det, som det skal afløse, i Indhold og i Henseende til Debitor og Kreditor. Novation med Indtrædelse af ny Kreditor eller Debitor finder i Almindelighed Sted i Henhold til en *delegatio*. Delegation af Fordringsret (*delegatio crediti*) finder Sted saaledes, at den oprindelige Kreditor anviser Tredjemand (Delegataren) sin Skyldner (Delegatus), og at denne i Henhold hertil indgaar Novationsretshandel med Tredjemanden om at skyldte til denne i Stedet for sin oprindelige Kreditor. Formaalet er det samme som ved Cession af Fordringen, se § 83. I. 1. *Delegatio* af Forpligtelse (*delegatio debiti*) foregaar paa tilsvarende Maade ved, at Debitor anviser Kreditor eller en Tredjemand efter Kreditors Anvisning en anden Tredjemand som Debitor. Terminologien *ex promissio* forekommer i Kilderne om enhver *novatio* og tillige i videre Betydning; nu til Dags betegnes herved navnlig Indtrædelse af en ny Debitor uden Anvisning fra den ældre.

Novatio bringer Obligationsforholdet til Ophør *ipso jure*. Nu til Dags vil man ved et Obligationsforholds Novation eller Fornyelse væsentligt tænke paa Tilvejebringelsen af et nyt Grundlag for Skylden. De romerske Jurister betragte derimod i Almindelighed *novatio* fra Synspunktet Ophørsmaade for Obligationsforhold; en *novatio* er i romerretlig Forstand retsgyldig, naar den bringer det noverede Obliga-

tionsforhold til Ophør *ipso jure*, selv om Novationsstipulationen ikke skaber nyt retskraftigt Obligationsgrundlag, se under II 4.

II. Betingelserne for en gyldig *novatio* ere følgende:

1. *Novatio* kan kun finde Sted *verbis* ∴ den paa Stiftelsen af det nye Forhold rettede Retshandel maa foregaa i Stipulationsformen.

2. Novationsvirkningen skyldes naturligvis væsentligt Kreditors derpaa rettede Viljeserklæring. Som bemærket er det imidlertid ikke nødvendigt, at Kreditor er Part i Novationsstipulationen.

3. Novationstipulationen og Kreditors Tilslutning til denne maa være foretagen *animo novandi* ∴ i den Hensigt, at det nye Forhold skal træde i Stedet for det ældre. Er *animus novandi* ikke lagt for Dagen ved et Obligationsforholds Optagelse i et nyt, gjælde begge; der kan faldes tilbage paa det ældre, naar det yngre ikke opfyldes.

4. Med Hensyn til Spørgsmaalet, om det er en Betingelse for Novationsvirkningen, at Novationsstipulationen afføder en retskraftig Forpligtelse, udtale Kilderne, at det er tilstrækkeligt, at den afføder en *obligatio naturalis*, og der findes flere Exempler paa, at Novationen er gyldig, uanset at Novationsstipulationen kan mødes med en *exceptio*, som ikke efterlader nogen *obligatio naturalis*. Realt forklares dette vistnok ved, at man, ligesom man benyttede *novatio* til Omdannelse af Skyldforhold for at kunne ophæve dem ved *acceptilatio*, saaledes ogsaa benyttede *novatio* umiddelbart i Eftergivelseshensigt. Der- som denne Funktion havde været Novationens eneste almindelige, vilde den naturlige Regel være den, som maaske har været den ældre Rets, at det overhovedet

er ligegyldigt, om Novationsstipulationen virkelig afføder en retskraftig Forpligtelse. Men *novatio* benyttes tillige og, i alt Fald i senere Tid, overvejende til at skabe nyt og klart Grundlag for Skyld eller til at flytte Skyld fra Person til Person. Heraf forklares det, at dog visse Mangler ved Novationsstipulationen udelukke *novatio*, saaledes f. Ex. den, at Løftgiveren er *servus*; her kunde Kreditor let skuffes i sin Formening om at erholde en ny Ret.

5. At de romerske Jurister have sammenstillet den ved *litis contestatio* og Dom indtrædende Forandring af et Obligationsforhold med *novatio* (*novatio necessaria*), er omtalt S. 108 og 110.

---

1. 1 pr. og § 1 Dig. (46—2), § 3 Inst. (3—29).

§ 90.

Obligationsforholdets Ophævelse ved
Parternes derpaa umiddelbart rettede
Overenskomst.

1. Ligesom den fornødne Betaling alene oprindeligt ikke medførte Obligationsforholdets Ophør, § 86 I., saaledes erkjendtes heller ikke Parternes Overenskomst om Forholdets Ophør alene for tilstrækkelig i saa Henseende. Den gamle Ret krævede til Obligationsforholdets Ophør Betaling, ledsaget af en formel Tilkjendegivelse om Kreditors Fyldestgjørelse. Ophævelse af Nexusforholdet foregaar ligesom dets Stiftelse i Formen *per æs et libram* (*nexi liberatio*), ovfr. S. 135—137. Oprindeligt tilvejes der virkelig Kreditor den Vægt af Metal, som tilkommer ham, og denne Erholdelse i Forbindelse med de under Akten udtalte formelle Ord medfører Debtors Frigjørelse. Senere, efter Opkomsten af Pengemønt, kommer den virkelige Be-

taling til at ligge udenfor *nexi liberatio*, der saaledes bliver en *solutio imaginaria*, som i Forbindelse med den virkelige Betaling frigjør Debitor. Endelig anerkjendes Frigjørelse at indtræde alene ved lagttagelsen af Formen for *nexi liberatio*, der saaledes bliver Form ikke blot for Betaling, men ogsaa for Eftergivelse. Paa tilsvarende Maade forholder det sig med Ophør af Stipulationsforpligtelsen, S. 138—139, ved *acceptilatio*. Akceptilation er oprindeligt den af en formel Modtagelseserklæring fra Kreditor ledsagede virkelige Betaling. Senere erkjendes hvert af den oprindelige Akceptilations to Led for sig tilstrækkeligt til at medføre Obligationsforholdets Ophør, se om den formløse Betaling § 86. *Acceptilatio* bliver saaledes i senere Ret den formelle Aftale om et Stipulationsforholds Ophør, nærmere II 1, der som saadan, uden at virkelig Betaling er foregaaet, bringer Obligationsforholdet til Ophør (*»imaginaria solutio«*).

II. Idet saaledes Parternes Overenskomst om Obligationsforholdets Ophør erkjendes for Ophørsgrund *ipso jure*, bliver dog ikke den formløse Overenskomst i Almindelighed tilstrækkelig hertil. *Jus civile* fastholder den Grundsætning, at et Obligationsforhold maa ophæves paa samme Maade, som det er stiftet paa. Paa Justinians Tid ere Nexusforholdet og Litteralkontrakterne, S. 312, forsvundne. Iøvrigt bemærkes om denne Grundsætning nærmere Følgende:

1. Verbalkontrakternes, § 77 I 1, § 92, Ophævelse maa saaledes foregaa *verbis*. *Stipulatio* ophæves ved *acceptilatio*, der ligesom hin foregaar mundtligt *inter præsentes*. Medens ved *stipulatio* Kreditor først tager Ordet, er det omvendt ved *acceptilatio* Debitor, som taler først, idet han spørger: *acceptum habesne?* hvorpaa Kreditor svarer *habeo*. I

Ordformen afspejler Akceptilationens oprindelige Karakter sig fremdeles, se under I, men nu virker den opløsende, selv om ingen Betaling er foregaaet, altsaa som Eftergivelsesretshandel. Debitor behøver ikke at oplyse Akceptilationens *causa*, men er *acceptilatio* f. Ex. indgaaet i Anledning af en forventet Betaling, som udebliver, eller desl., kan den anfægtes efter Reglerne om bristende Forudsætninger. At *acceptilatio* var uimodtagelig for Betingelser og Tidsfrister, ovfr. S. 161, forklares af dens Oprindelse og af dens Formaal at skabe en klar og endelig Afgjørelse. *Acceptilatio* kan kun benyttes til Opløsning af Verbalkontrakter. Men andre Obligationsforhold kunne gjennem *novatio*, § 89, bringes i Stipulationsform for at opløses ved *acceptilatio*. Til Generalnovation og Generalkvittering benyttes den saakaldte *stipulatio Aquiliana*.

2. *Contractus reales*, der stiftes *re*, § 77 I 3, § 94, ophæves ved Overenskomst i Forbindelse med Tilbagelevering af den modtagne Ting.

3. *Contractus consensuales*, der stiftes *solo consensu*, § 77 I. 4, § 96, kunne opløses *solo consensu* (*contrario consensu*), naar *res* er *integra* : naar Intet er erlagt i Henhold til Kontrakten, eller det Erlagte er tilbageført.

Paa Deliktskrav var Grundsætningen uanvendelig; disse Krav kunne ophæves ved formløs Overenskomst.

III. Ved Siden af Civilrettens under II udviklede Regler anerkjendes det imidlertid i prætorisk Ret, at den formløse Overenskomst om et Obligationsforholds Ophør, *pactum de non petendo*, som ikke efter *jus civile* bringer dette til Ophør, giver Debitor en *exceptio* overfor den af Obligationsforholdet udspringende *actio*. Overenskomsten kan foreligge som stiltiende og som be-

grænset, saaledes ved Betingelser og Tidsfrister (Hensland). Ogsaa kan den være begrænset i personlig Henseende (*pactum de non petendo in personam*), f. Ex. saaledes, at den kun skal gjælde til Fordel for Debitor personlig, ikke for hans Arvinger, eller mod Kreditor personlig, men Formodningen er i Tvivlstillfælde for, at Overenskomsten er ment som ubegrænset i personlig Henseende (*pactum de non petendo in rem*).

1. 153 Dig. (50—17), § 1 Inst. (3—29), § 3 Inst. (4—13), 1. 7 § 8 Dig. (2—14).

§ 91.

Ophørifølge Ydelsens Umulighed. Andre Ophørsgrunde.

I. I § 79 III er det angivet, under hvilke Betingelser Skyldneren er ansvarlig for Ydelsens efterfølgende Umulighed. Foreligge disse Betingelser ikke, altsaa i Almindelighed, naar Umuligheden ikke skyldes Debtors Brøde eller Insolvens, er Obligationsforholdet, saavidt Umuligheden rækker, ophørt, dog at Debitor i *contractus bonæ fidei* maa tilsvare Kreditor det *commodum*, som den Umuligheden bevirkende Kjendsgjerning har tilført ham, f. Ex. hans Erstatningskrav mod Tredjemand, der har tilintetgjort Ydelsen.

Naar Debitor i et gjensidigt Obligationsforhold saaledes bliver frigjort ved Ydelsens efterfølgende Umulighed, opstaar det Spørgsmaal, om han alligevel kan kræve Vederlagsydelsen erlagt af Modparten. Den efter Nutidens Opfattelse naturlige Regel, jfr. ogsaa S. 264, at Medkontrahentens Vederlagspligt — bortset fra Kreditormora — er betinget af, at han erholder den ham tilsagte Ydelse, er gjen-

nemført i flere Tilfælde, saaledes i Tingslejeforholdet, hvor Lejeren er fri for at betale Leje for det Tidsrum, i hvilket den lejede Ting ikke har staaet til hans Raadighed. Men i *emtio venditio* gjælder den Regel, at Kjøberen, saasnart Kontrakten er *perfecta*, bærer Risikoen: er pligtig at betale Kjøbesummen, uanset at den købte Ting tilfældigt er gaaet til Grunde, saa at Sælgeren ikke kan tradere den til ham (*res est periculo emtoris*), se nærmere § 96 I 3. De Krav, der gjøres gjældende ved *actio contraria*, ovfr. S. 99, 264, f. Ex. Kommodatarens Fordring paa Godtgjørelse for Omkostninger paa den laante Ting, fortæbes i Almindelighed ikke derved, at Forholdets Hovedforpligtelse ophører ifølge Umulighed.

II. Da ingen kan have en Fordringsret mod sig selv, maa Fordringsretten, naar samme Person bliver Kreditor og Debitor (*confusio*), f. Ex. ved Arv, ophøre, saavidt *confusio* rækker. — At adskillige Obligationsforhold kunne bringes til Ophør ved Opsigelse, vil blive omtalt i det Følgende. Som Ophørsgrunde nævnes endvidere f. Ex. *capitis deminutio*, § 19, Selvtægt, S. 83, Forældelse, S. 104, *litis contestatio* og Dom, S. 108, 110, Udløb af Tidsterminer og Indtrædelse af resolute Betingelser, § 39.

1. 23 Dig. (50—17), 1. 107 Dig. (46—3).

II. Speciel Del.

A. *Obligationes ex contractu.*

§ 92.

Stipulatio.

Stipulationsformen er beskrevet ovfr. S. 138. I § 77 I er det bemærket, at Stipulationsformens Iagttagelse er nødvendig ved Kontrakters Indgaaelse,

forsaavidt der ikke haves særlig Hjemmel for Undtagelser, og det gjælder som almindelig Regel, at man kan benytte *stipulatio* til Forpligtelsesgrundlag for alle Ydelser, som man retsgyldig kan paatage sig. Og i § 77 II er det oplyst, at *stipulatio* vel ikke er abstrakt i samme Forstand som Overdragelsesretshandler ere det, men at den, i Modsætning til andre Kontrakter, er abstrakt i den Forstand, at Kreditor, som støtter sig til et Stipulationsløfte, kan gennemføre sin Fordring ad Rettens Vej, uden at Løftets *causa* behøver at være angivet i Stipulationen eller paa anden Maade oplyst. Hvorvidt Stipulationen i senere Tider har bevaret denne abstrakte Karakter, eller om Debitor i senere Tider ved simpel Paastand om, at Stipulationsløftet var knyttet til en bestemt *causa*, og at denne ikke var indtraadt, kan kaste Bevisbyrde over paa Kreditor, er omtvistet.

Det er allerede omtalt, at Stipulationen gaar over til at tilhøre *jus gentium*, S. 32, og i flere Henseender frigjøres fra de strænge Regler om *negotia stricti juris*, S. 98. Stipulationskravet gjøres gjældende ved *condictio certi* eller *actio (incerti) ex stipulatu*.

Det Bemærkede forklarer Stipulationens vidt-udstrakte Anvendelse, se saaledes f. Ex. S. 274, Vedtagelse af Konventionalbod, S. 305 og 308, *novatio*, S. 332, Kaution, og navnlig ogsaa dens Benyttelse til Anerkjendelse af allerede bestaaende Skyldforhold, som herved kunne stilles paa et mere likvidt Grundlag paa lignende Maade som nu til Dags ved skriftlig Anerkjendelse. Ofte oprettes der for Bevisets Skyld skriftligt Dokument, *cautio*, om den indgaaede *stipulatio*, jfr. § 93 II.

Af det om Stipulationen Bemærkede forklares det ogsaa, at Kilderne behandle mange af de alminde-

lige obligationsretlige Æmner særligt i Tilknytning til Stipulationen som Kontraktsforholdenes Hovedtype.

Pr., § 1 Inst. (3—15).

§ 93.

Obligationes, quæ litteris contrahuntur.
Haandskrifter.

I. Stiftelsen af Obligationsforhold *litteris*, § 77 I 2, staar i Forbindelse med den romerske Skik at holde nøjagtige Kassebøger, *tabulæ sive codex accepti et expensi*. En *obligatio litterarum* opstaar derved, at Kreditor, med den Paagjældendes Samtykke, opfører i Kassebogen en ham tilkommende Pengesum som modtagen og atter udbetalt til, *expensum ferre*, den Paagjældende, *nomen transcripticium*. Ophævelse af en *litterarum obligatio* skete ved tilsvarende Indførelse i Kassebogen, *acceptum ferre*. Paa Justinians Tid er denne Stiftelsesform forlængst gaaet af Brug.

II. Den retlige Betydning af skriftlige Skylddokumenter (*cautio*) i romersk Ret er i flere Henseender meget omtvistet. Gajus omtaler, at skriftlige Skylddokumenter vare forpligtende efter Peregrinret, men ikke efter romersk Ret, og denne sidste Sætning er vistnok bibeholdt, ogsaa i Justiniansk Ret. De nærmere Regler synes at være følgende:

1. Et skriftligt Løfte om en Ydelse afgiver Præsumtion for, at en *stipulatio* af samme Indhold er indgaaet, og denne Præsumtion kan kun afkræftes ved Bevis for, at Udsteder og Modtager ikke paa Dokumentets Udstedelsesdag vare paa samme Sted.

2. Henviser Dokumentet til en vis Skyld-

grund, giver det — se dog under 3 — Modtageren en Bevisfordel med Hensyn til Kausaens Tilstedeværelse, dersom Udstederen *specialiter causas explanavit, pro quibus eandem conscripsit*, men ellers (*cautio, quæ indiscrete loquitur*) ikke.

3. Hvad særligt angaar A n e r k j e n d e l s e s d o k u m e n t e r for Modtagelsen af et *mutuum*, kan Udstederen i et vist Tidsrum efter Udstedelsen — ifølge Justiniansk Ret i 2 Aar — *queri de non numerata pecunia*, saa at Kreditor maa føre Bevis for Laanets Ydelse; først naar dette Tidsrum er forløbet, uden at Udstederen har rejst Klage, afgiver Dokumentet Bevis for Laanets Modtagelse, men da vistnok ogsaa saaledes, at Modbevis ikke tilstedes. Grunden til denne Bestemmelse var, at Laansøgere ofte afgive Modtagelsesbevis forinden Laanets virkelige Modtagelse. Lignende Regler gjælde Modtagelsesbeviser for *dos*.

4. I denne Forbindelse kan endvidere bemærkes, at skriftlige Kvitteringer (*apochæ*), ifølge en lignende Betragtning som den under 3 angivne, først faa Beviskraft 30 Dage efter Udstedelsen, men naar denne Frist er forløbet ubenyttet, kunne Indsigelser mod Betalingens Modtagelse ikke komme i Betragtning.

---

§ 17 Inst. (3—19), l. 14 § 2 Cod. (8—38) [W Cod. (8—37)], Inst. (3—21).

§ 94.

Obligationes, quæ re contrahuntur.

I § 77 I 3 er omtalt, at det fælles Ejendommelige for de ældre Realkontrakter (*contractus reales nominati*) er, at de stiftes ved Overgivelse og Modtagelse af en Ting i

Forbindelse med et Løfte om eller under et Paalæg om Tilbagegivelse. Realkontrakterne ere følgende:

I. *Mutuum*, Laan til Eje, jfr. S. 137. Kontrakten stiftes ved Overdragelse og Modtagelse af fungible Ting til Ejendom som Laan; Overdragelsen kan finde Sted direkte eller indirekte. Modtagerens Pligt gaar ud paa Restitution *ejusdem generis et eadem bonitate*. Kravet gjøres gjældende ved en *condictio certi* eller, hvis Laanet ikke bestaar i Penge, *condictio triticaria*. Kontrakten er *stricti juris*, hvoraf bl. A. følger, at Morarenter ikke svares. Laanet er ikke rentebærende, medmindre Renter ere vedtagne, og Vedtagelsen af Renter maa for at være retskraftig i Almindelighed ske i Stipulationsformen, jfr. S. 271 og 330. Benævnelser for det rentebærende Laan ere *foenus* og *pecunia foenebris*. Ifølge *Sc. Macedonianum*, hvis Motiv angives at være det at modvirke Laan til Personer *in potestate patria* for at sikre Faderens Liv mod Efterstræbelse, er *mutuum* til en *filiusfamilias*, som er ydet uden Faderens Samtykke, ugyldigt. Det under *Sc. Macedonianum* faldende Laan erkjendes dog at skabe en *obligatio naturalis*. Retsgyldigt er Laanet, naar Laangiveren med Grund antog Laantageren for *sui juris*, og i forskellige andre Undtagelsestilfælde. Senatuskonsultet angaar ikke andre Laan end Pengelaan, medmindre de ydes *in fraudem senatusconsulti*.

Medens Laantageren naturligvis i Almindelighed maa bære Tabet ved det Laantes hændelige Undergang, gjælder noget Andet ved Sølaanet (*foenus nauticum*, *pecunia trajectory*). Herved forstaas det rentebærende Laan, som ydes i Anledning af en Søexpedition, saaledes at Kreditor mister sin Ret, dersom Skibet ikke naaer Bestemmelsesstedet. Renten, der her kan betinges formløst, er, da den tjener som

Forsikringspræmie for den af Laangiveren overtagne Risiko, ikke bunden ved de almindelige Regler om Maximalrente.

II. *Commodatum*, Laan til Brug. Forholdet stiftes ved en Tings Overdragelse og Modtagelse til Brug uden Vederlag, saaledes at selve Tingen i sin Tid skal tilbageleveres. Laantageren har ikke tinglig Beskyttelse for sin Brugsbeføjelse og er ikke *possessor* men kun *detentor*.

Af Forholdet udspringe *actio commodati directa* og *contraria*, begge *bonæ fidei*. *Actio c. directa*, altsaa Hovedklagen, S. 99, tilkommer Laangiveren (Kommodanten); den gaar ud paa Tingens Tilbagelevering eller — efter almindelige Regler, § 79 III — paa Erstatning, naar Tingen ikke tilbageleveres eller ikke tilbageleveres i uskadt Stand. *Actio c. contraria* tilkommer Laantageren (Kommodataren); den gaar ud paa Godtgjørelse for visse Udgifter, som Laantageren har anvendt paa den laante Ting, og, efter Omstændighederne, paa Erstatning for Skade, som den laante Ting har forvoldt Laantageren. De Krav, som Laantageren saaledes kan gennemføre ved *actio commodati contraria*, kan han ogsaa gøre gjældende til Kompensation overfor *actio directa*, og der tilkommer ham Retentionsret over den laante Ting for dem.

Udenfor Kommodatumbegrebet falder *precarium*, Laan til Brug paa Anfordring. I sin oprindelige Skikkelse begrunder *precarium* ikke noget Obligationsforhold mellem Parterne; Laangiverens Retsmiddel overfor Prekaristen er alene *interdictum de precario*. Prekaristen er anerkjendt som *possessor*, S. 175. Den ved første Øjekast noget besynderlige Regel, at Prekaristen, men ikke Kommodataren, har possessorisk Retsbeskyttelse, forklares ved den udstrakte Benyttelse af Prekariums-

forholdene i Tilfælde, hvor der var særlig Grund til saadan Retsbeskyttelse. I Fiduciaforholdet f. Ex. var det saaledes almindeligt, at Fiduciahaveren overlod Tingen i *precarium* til Fiduciagiveren, S. 234. Men hyppigt vare disse Personer langt fjærnede fra hinanden, og det vilde da være en overordentlig upraktisk Ordning, om Prekaristen, i Anledning af Besiddelseskrænkelser fra Tredjemands Side, skulde henvende sig til Fiduciahaveren, denne vil tværtimod i Almindelighed have Interesse i, at Prekaristen har selvstændig Retsbeskyttelse, jfr. om Grunden til, at *emphyteuta* er *possessor*, S. 232. Beskaffenheden af de Forhold, i hvilke *precarium* almindeligt benyttes, forklarer tillige, at Prekaristens Ansvar for Beskadigelse af Tingen var begrænset til *dolus* og *culpa lata*. I senere Tid indrømmes der Laangiveren tillige en Fordringsret mod Prekaristen (*actio præscriptis verbis*).

III. *Depositum*, Forvaringskontrakten, stiftes ved en rørlig Tings Overgivelse og Modtagelse til Forvaring uden Vederlag. Af Forholdet udspringe *actio depositi directa* og *contraria*, som ere *bonæ fidei*. *Actio directa* tilkommer Deponenten og gaar ud paa Tingens Tilbagelevering eller paa Erstatning, naar behørig Tilbagelevering i uskadt Stand ikke finder Sted. Tilbagelevering af Tingen kan Deponenten forlange, naar han vil. Klagen er i Tilfælde af Depositarens Brøde *famosa*, og den kan ikke mødes med Modkrav eller Retentionsret, se ndfr. Hvad Erstatningsansvaret angaar, er Depositaren, da Forholdet kun er ham til Byrde, i Almindelighed kun ansvarlig for *dolus* og *culpa lata*. *Actio depositi contraria* tilkommer Forsvareren (Depositarius) og gaar ud paa Godtgjørelse for visse Udgifter, som han har anvendt paa Tingen, og

paa Erstatning for Skade, som Tingen har forvoldt ham. Ikke engang disse Krav kan Depositaren fremsætte til Kompensation, og han har ikke Retentionsret for dem. Tilbageleveringspligten i *depositum* gaar ud paa Tilbagelevering af selve den modtagne Ting. Begrebet modtager imidlertid en Udvidelse, idet man, om end under Strid mellem Juristerne, til *depositum* henregner det Forhold, at Penge eller andre fungible Ting overlades til Bevaring mod Restitutionspligt *in genere* (*depositum irregulare*). Forholdet ligger nær ved *mutuum*; Forskjellen herfra ligger i Formaålet. Da de i Forvaring givne Ting her i Virkeligheden overdrages Forvareren til Ejendom, maa, ligesom ved *mutuum*, Modtageren bære Tabet ved det Modtages tilfældige Undergang. Men iøvrigt behandles Forholdet i væsentlige Retninger som *depositum*.

Ved *sequestrium* eller *sequestratio* forstaas en Tings Overgivelse af Flere til Bevaring og eventuelt til Udlevering til En af dem, f. Ex. til den, der vinder en Proces om Tingen. At *sequester* er *possessor*, S. 175, er naturligt ifølge Sekvestrationens Formaål, at unddrage Deponenterne Raadighed over Tingen.

IV. *Pignus* som Realkontrakt betyder det Obligationsforhold, der fremkommer ved en Tings Overleverelse og Modtagelse til Haandpant, se om *pignus* som tingsretligt Begreb S. 235 og 236. Af Forholdet udspringe *actio pignoratitia directa* og *contraria*, som ere *bonæ fidei*. *Actio pignoratitia directa* tilkommer Pantsætteren og gaar ud paa Tilbagelevering af Pantet, naar Panteretten er ophørt. Har Panthaveren realiseret Pantet, gaar *actio p. directa* ordentligvis ud paa Udbetaling af det Beløb, hvormed Kjøbesummen overstiger Pantefordringen (*hyperocha*). Endvidere omfatter Klagen Er-

statning efter almindelige Regler, naar behørig Tilbagelevering af Pantet i uskadt Stand ikke finder Sted.

Panthaveren har, som tidligere omtalt, tinglig Ret, *actio hypothecaria* eller *pigneraticia in rem*, S. 236, og er anerkjendt som *possessor*, S. 246. I Egenskab af Fordringshaver har han *actio pigneraticia contraria*, der navnlig omfatter Godtgjørelse for visse Udgifter, som han har anvendt paa Pantet, efter Omstændighederne Erstatning for Skade, som Pantet har forvoldt ham, samt endvidere Krav paa andet Pant, naar det givne mangler tilsagte Egenskaber eller tilhører Tredjemand, og paa Tilbagegivelse af det Pantsætteren midlertidigt overladte Pant.

Pr. Inst. (3—14), § 7 Inst. (4—7); § 2 Inst. (3—14), l. 1 pr., l. 2 pr., l. 4 § 1 Dig. (43—26); § 3 Inst. (3—14), § 30 Inst. (4—6); § 4 Inst. (3—14).

§ 95.

Contractus (reales) innominati.

I § 77 I 3 er det omtalt, at Realkontrakternes Kreds senere udvides, idet det erkjendes, at Erlægelsen og Modtagelsen af en Ydelse i Forbindelse med et Løfte om eller under Paalæg om Vederlag skaber Retspligt til at yde Vederlaget. Det reale Moment, som her udkræves til Retsstiftelsen, kan ikke blot være en Tingsydelse, men ogsaa Ydelse af anden Art, og Vederlaget kan være af den mest forskjelligartede Beskaffenhed. Anerkjendelsen af disse Kontrakter, *contractus innominati*, gaar saaledes ud paa, at formløse Aftaler om Ydelse mod Vederlag (gjensidige Ydelser) blive retskraftige, naar Aftalen er opfyldt fra den ene Parts Side; han faar da

en retskraftig Fordring paa Erholdelsen af det aftalte Vederlag. Disse Kontrakters Anerkjendelse skyldes Juristernes *interpretatio*. Kravet gjøres gjældende ved en *actio in factum s. præscriptis verbis*, ovfr. S. 88.

At Kreditor, naar Vederlagsydelsen ikke i rette Tid erlægges til ham, i Stedet for at indkræve denne kan vælge ved *condictio causa data, causa non secuta*, § 99 III, at kræve den af ham erlagte Ydelse tilbage, er ganske naturligt. Men Kilderne tillægge Kreditor Beføjelse til, mod at holde Medkontrahenten skadesløs for Tab, som han maatte have lidt ved at stole paa Kontrakten, at anvende denne Kondiktion, ogsaa forinden Forfaldstid for Vederlagsydelsen er kommen, *jus poenitendi*.

II. Af *contractus innominati* fremhæves følgende to:

1. *Permutatio*, Bytte, der stiftes ved Erlægelse og Modtagelse af en Ting under Aftale om, at en anden Ting skal gives i Vederlag; Ydelsesgjenstanden er her fra begge Sider *res*, medens der i *emtio—venditio* fra den ene Side skal erlægges Penge, § 96 I. Retsreglerne om Salg og Bytte ere navnlig i den Henseende forskellige, at *emtio venditio* stiftes *solo consensu*, medens *permutatio* er en Realkontrakt: den formløse Aftale om *permutatio* bliver først forpligtende, naar den ene Ydelse er erlagt. At Bytteaftalen ikke anerkjendes som Konsensualkontrakt, forklares ved dens ringere praktiske Betydning og derved, at den hyppigt straks fuldbyrdes fra begge Sider. Endvidere gaar Pligten i *permutatio* ud paa at gjøre Modparten til Ejer, medens Sælgeren kun er pligtig til *tradere* og *licere habere*, ovfr. § 81. Iøvrigt er *permutatio* i Almindelighed undergivet samme Regler som Salg.

2. For det Tilfælde, at en Person har leveret en

anden sin Ting til Salg med den Aftale, at Modtageren enten skal betale ham en fastsat Sum for den eller levere ham selve Tingen tilbage, har Prætor tillagt Yderen en *actio de æstimato s. æstimatoria præscriptis verbis*, hvorved han kan gjøre Aftalen gjældende overfor Modtageren. Denne Kontrakt benævnes i Almindelighed i Systemerne som *contractus æstimatorius*.

1. 5 pr. Dig. (19—5), 1. 3 § 2 Dig. (12—4), 1. 1 § 2 Dig. (19—4), 1. 1 pr. Dig. (19—3).

§ 96.

Obligationes, quæ consensu fiunt.

Det fælles Ejendommelige for *contractus consensuales* er, som omtalt i § 77. I. 4, at de stiftes *solo consensu*: den formløse Aftale er tilstrækkelig til deres Stiftelse. Der gives følgende Arter:

I. 1. *Emtio venditio*, Kjøb og Salg. Oprindeligt kjendtes kun Haandkjøbet, der fuldbyrdes ved dets Indgaacelse, men allerede tidligt er Kjøbekontrakten anerkjendt som Konsensualkontrakt. Den kan i store Træk bestemmes som den formløse Overenskomst om Afhændelsen af et Formuegode (*merx*) — Kontrakten om Arbejdsydelse mod Vederlag er *locatio conductio* — mod Betaling af en Pengesum (*pretium*) som Vederlag. Gjenstand for Sælgerens Ydelsespligt kan ethvert overdrageligt Formuegode være, ogsaa en hel Formue, f. Ex. *hereditas*. Ting, som endnu ikke er komne til Existens, kunne være Gjenstand for Salg, dels saaledes, at Kjøbesummen kun skal betales, dersom Tingen kommer til Existens (*emtio rei speratæ*), dels saaledes, at den skal betales uden Hensyn hertil (*emtio spei*). Gjenstanden for Kjøberens Ydelsespligt er en Pengesum; at andre Ydelser som Biydelser

slutte sig til Pengesummen, udelukker ikke Begrebet. Af Kontrakten udspringe *actio empti* for Kjøberen og *actio venditi* for Sælgeren, begge *directæ* og *bonæ fidei*.

2. Kjøberens Rettigheder. Sælgeren af en Ting er ikke pligtig at gjøre Kjøberen til Ejer, men hans Pligt gaar kun ud paa *tradere* og *licere habere*, S. 283. En anden Afvigelse fra Nutidens Retsforfatninger er den, at Sælgeren, naar ikke Andet er vedtaget, er pligtig at yde Kjøberen det Udbytte, som den solgte Ting efter Kontraktens Indgaaelse afkaster, en Regel, der staar i Samklang med, at Kjøberen bærer *periculum rei* fra Kontraktens Afslutning, se under 3. I Anledning af Mangler ved Sælgerens Ydelse tillægger det ædiliske Edikt Kjøberen *actio redhibitoria* og *actio quanti minoris*. Førstnævnte Klageret gaar ud paa Handelens fuldstændige Tilbagegang: Kjøberen kan kræve Købesummen tilbage med Renter eller fordre sig fritagen for at betale den, mod fra sin Side at tilbagegive, hvad han ifølge Købet har modtaget tilligemed dettes Udbytte. Er Tingen gaaet til Grunde eller forringet hos Kjøberen, kan han alligevel fordre Købesummen tilbage »*mortuus redhibetur*«, men skyldes Skaden hans eller hans Folks Brøde, maa den erstattes Sælgeren. *Actio quanti minoris* (eller *æstimatoria*) gaar ud paa et Afslag i den vedtagne Købesum, nemlig Differensen imellem denne og en Sum, der forholder sig til den, som Værdien af Tingen med Mangelen til Tingens Værdi uden denne. Kravet gaar altsaa ingenlunde ud paa Opfyldelsesinteressen, men naar en Ting er købt for en Sum, der netop er dens Værdi uden Mangelen, vil Afslaget faktisk give netop Erstatning for Mangelen. De ædiliske Klager ere altsaa begge Udtrykket for, at Kontrakten angribes paa

Grund af urigtige Forudsætninger, nemlig henholdsvis totalt eller delvis. Ediktet angaar, S. 17, kun Salg af Slaver og Kreaturer, men udvides af Jurisprudensen til at omfatte Salg ogsaa af andre Ting. De ædiliske Klager kunne for det Første anvendes i Tilfælde af skjulte Mangler, nemlig naar den købte Ting har Egenskaber, som gjøre dens Brugbarhed ringere end Tings af denne Art i Almindelighed (Mangler i egentlig snævrere Forstand), forudsat, at Kjøberen ikke kjendte eller burde have iagttaget Mangelen. Dernæst komme Klagerne til Anvendelse, naar Tingen ikke havde de under Kontraktens Indgaaelse af Sælgeren lovede eller forsikrede (*promissa* eller *dicta*) Egenskaber (Mangel af værdiforhøjende Egenskaber), forudsat at Kjøberen ikke kjendte deres Ikke-Tilstedeværelse. Det antages i Almindelighed, at Kjøberen har frit Valg imellem *actio redhibitoria* og *quantum minoris*. Begge Klagerne vare undergivne hurtig Forældelse. Ediktet omfatter ikke det Tilfælde, at Salgsgjenstanden er generisk bestemt; om *actio quantum minoris* her kan anvendes, er meget omtvistet. Det ædiliske Edikts Regler gaa, som bemærket, ikke ud paa at afgjøre Spørgsmaalet, hvorvidt Sælgeren paa Grund af Mangler ved den solgte Ting er pligtig at tilsvare Opfyldelsesinteressen. Herom findes spredte Bestemmelser, som oplyse, at Sælgeren ifølge *actio empti* er pligtig at erstatte Kjøberen hans Interesse i Tilfælde af, at Tingen ikke havde de af ham udtrykkeligt eller stiltiende lovede Egenskaber, samt naar den havde Fejl, som Sælgeren kjendte, men svingagtig fortiede. Betingelserne ere altsaa strængere end for Forudsætningssynspunktets Anvendelse.

3. Sælgerens Ret. Kjøberens Pligt gaar hovedsagelig ud paa at betale Pengevederlaget. Han er

pligtig at tilsvare Renter af Købesummen fra den Dag, da den solgte Ting er traderet til ham. Endvidere maa han give Sælgeren Godtgjørelse for Omkostninger, som denne efter Salget forinden *traditio* har anvendt paa Tingen, naar de vare nødvendige eller iøvrigt som nyttige ere stemmende med Køberens Interesse. Medens Parterne i Almindelighed have fuld Frihed til at ordne Mellemværendet, som de ønske, foreskrives det (Regelen om *læsio enormis*), at Sælgeren, der har solgt Tingen for under Halvdelen af dens Værdi, kan omstøde Salget, medmindre Køberen tilbyder ham Tingens fulde Værdi som Vederlag. Øjemedet med Bestemmelsen maa antages at være det at ramme Købere, som benytte sig af Sælgerens Nød, og i Overensstemmelse hermed maa Bestemmelsens almindelige Udtryk fortaas. I Nutidens Retsforfatninger forlades Regelen som en altfor grov Gjennemsnitsregel.

Med Hensyn til det Spørgsmaal, hvorvidt Køberen er pligtig at betale Købesummen, uanset at han paa Grund af den købte Tings tilfældige Undergang ikke faar denne, giver Romerretten Svaret »*res est periculo emptoris*«. Køberen bærer som Hovedregel Risikoen, saa snart Kontrakten er *perfecta*, og perfekt er Købet i Almindelighed, saa snart Kontrakten endelig er afsluttet. Dog anses den under en suspensiv Betingelse indgaaede Kjøbekontrakt ikke for *perfecta* forinden Betingelsens Indtræden. Er Købesummen fastsat efter Maal, Vægt eller Tal, er Kontrakten først *perfecta*, naar Udmaalingen o. s. v. har fundet Sted. Og Salg af endnu ikke udskilte Dele af en Masse anses først perfekt, naar Udskilning har fundet Sted. Regelen har ikke det rene Genuskøb for Øje. Hvorledes man skal forklare denne mod Nutidens almindelige Opfattelse, B. G. B. §§ 446, 447, stridende Regel, at Køberen

bærer Risikoen fra Kontraktens Afslutning, er meget omtvistet.

II. *Locatio conductio*, Leje, er Konsensualkontrakten om Overladelse af Brug af Formuegoder eller Arbejdskraft imod Vederlag i Penge. Af Forholdet udspringe *actio locati* for *locator* og *actio conducti* for *conductor*, begge *directæ* og *bonæ fidei*. Kontrakten omfatter tre Hovedarter:

1. a. *Locatio conductio rei*, Tingsleje, Kontrakten om Brugsoverladelse af et Formuegode mod Vederlag i Penge eller i den udlejede faste Ejendoms Frugter. *Locator* er Udlejeren, *conductor* er Lejetageren. Gjenstand for Udleje kunne ikke blot Ting, rørliche og urørliche, være, men ogsaa begrænsede tingliche Rettigheder og Fordringsrettigheder. Lejeren af Jord benævnes i Almindelighed som *colonus*, Lejeren af Hus som *inquilinus*.

b. Lejerens Rettigheder. Som omtalt S. 219—220, 229—230 har Lejeren ikke nogen tinglig Ret. Han maa saaledes vige for den Tredjemand, til hvem Udlejeren, uden Forbehold af Lejerens Brugsbeføjelse, overdrager den lejede Ting, (»Kjøb bryder Leje«) — anderledes B. G. B. §§ 571, 581 —, men naturligvis beholder Lejeren, som saaledes fortrænges, sin Fordringsret som Erstatningskrav mod Udlejeren. Heller ikke er *conductor possessor* af den lejede Ting. Han er kun *detentor*; *possessio* er hos *locator*, S. 175, som altsaa efter Forholdsbefindende kan sætte ham ud af Besiddelsen af den lejede Ting. At Lejerens Beskyttelse er saa ringe, maa forklarees deraf, at Udleje i ældre Tid i Almindelighed kun fandt Sted til af Udlejeren afhængige Smaafolk. Lejeren har Ret til at overdrage sin Brugsbeføjelse til Andre (*sublocatio*, Fremleje), og i Almindelighed gaar Lejerens Ret over til hans Ar-

vinger. Lejeretten har altsaa ikke i romersk Ret den personlige Karakter, som den har i dansk Ret, jfr. B. G. B. §§ 549, 569.

c. Udlejerens Ret gaar for det Første ud paa at erholde det betingede Vederlag for den Lejeren overladte Brug. Naar den lejede Ting gaar til Grunde, fritages Lejeren for at betale Leje for den Tid, i hvilken Tingen ikke har existeret : Udlejeren bærer *periculum rei*. Ved Forpagtning af fast Ejendom gjælder endog den Regel, at Forpagteren kan fordre Afslag i Lejesummen, naar usædvanlige Ulykkestilfælde i betydelig Grad formindske Frugtudbyttet, dog saaledes, at Tabet i et ugunstigt Aar kan være at opveje ved Gvinsten i et usædvanligt godt Aar. Endvidere er Lejeren pligtig ved Forholdets Ophør at tilbagegive den lejede Ting i uskadt Stand.

2. *Locatio conductio operarum*, Arbejdsleje, er Konsensualkontrakten om Udførelse af Arbejdsvirksomhed mod Vederlag i Penge. Den, der paatager sig Arbejdet, er *locator*, den, der betinger sig det, er *conductor*. Kun *operæ illiberales* : *quæ locari solent* kunne være Gjenstand for denne Kontrakt, ikke *operæ liberales* : saadanne, som forudsætte fri aandelig Virksomhed. Men naar *operæ liberales* ere udførte, kan Arbejderen fordre det aftalte Honorar, se nærmere S. 328. Arbejdslejekontrakten spillede paa Grund af Slaveinstituttet kun en forholdsvis underordnet Rolle i det romerske Retsliv.

3. *Locatio conductio operis*, Værksleje, er Konsensualkontrakten om et Arbejdsresultats Tilvejebringelse mod et Pengevederlag. Den, der paatager sig Arbejdsresultatets Tilvejebringelse, kaldes her *conductor*, Værksherren *locator (operis)*. Begrebet omfatter

meget forskelligartede Kontrakter, f. Ex. om Opførelse af en Bygning, om Reparation af en Ting, Fragtkontrakten. Den Kontrakt, som gaar ud paa, at den ene Part væsentligt af eget Materiale skal forarbejde en Ting for en Anden mod Pengevederlag, er Kjøb og Salg, men at Arbejderen skal lægge eget Materiale til ved Arbejdsresultatets Frembringelse, udelukker iøvrigt ikke Værkslejebegrebet.

Den af Romerretten optagne *lex Rhodia de jactu* giver Regler om den frivillige Opofrelse, som finder Sted til Redning overfor en Skib og Ladning truende Fare, og foreskriver i saa Henseende en Tabsfordeling imellem Rederen og samtlige Befragtere (Groschavari). Man anvender her de af *locatio conductio* udspringende Klager, saaledes at Ejerne af de opofrede Varer have *actio locati* mod Skipperen, som ved en *actio conducti* kan fordre Bidragene til Skadeserstatning hos Ejerne af det Reddede.

III. *Societas*, Interessentskabskontrakten, er Konsensualkontrakten om Formuefællesskab med Paatagelse af gjensidige Ydelser i fælles Interesse. Formuefællesskabet kan være af forskellig Art: *Societas omnium bonorum* omfatter Alt, hvad Kontrahenterne eje og ejende vorde. *Societas quæstus s. lucri* omfatter fremtidig Fortjeneste. Andre Arter ere f. Ex. Fællesskabet om en vis vedvarende Forretning (*negotiationis alicujus*) og om et enkelt Foretagende (*rei unius*). De gjensidige Krav gjøres gjældende ved *actio pro socio*, som er *bonæ fidei* og for alle Parters Vedkommende *directa*. Ved eventuel Deling af Fællesformuen kommer *actio communi dividundo* til Anvendelse, § 101. *Socii* staa overfor hinanden til Ansvar efter Maalestokken *diligentia quam in suis rebus*.

Interessentskabet er, bortset fra enkelte Undtagelser, ikke nogen juridisk Person, se herom nærmere § 13 II. *Socii* have Rettigheder og Forpligtelser overfor hinanden, men ikke overfor Interessentskabet som Enhed. Ligeledes staar overfor Tredjemand ikke Interessentskabet som en Enhed, men *socii* som Enkeltpersoner. Der gives ingen Rettigheder eller Forpligtelser for Interessentskabet i Modsætning til de enkelte Interessenters Rettigheder og Forpligtelser, der gives ingen særlig Interessentskabsformue, som Interessentskabskreditorer have fortrinsvis Adgang til Fyldestgjørelse af, eller til hvilken deres Retsforfølgning er begrænset.

Hver af Parterne kan bringe Interessentskabet til Ophør ved ensidig Opsigelse (*renunciatio*), selv om den for dets Varighed aftalte Tid endnu ikke er udløben. Men ubetimelig og doløs Opsigelse medfører væsentlige Ulemper for Opsigeren. *Societas* ophører ved en af Parternes Død, og Vedtagelse om, at det skal bestaa for Arvingerne, er ugyldig. Men Arvingerne efter en *socius* ere berettigede og under Ansvar for *dolus* og *culpa lata* forpligtede til at foretage det Fornødne i Anledning af de af Arveladeren begyndte Forretninger.

IV. *Mandatum* er Konsensualkontrakten om Overtagelsen af et Hverv for en Anden uden Vederlag herfor. Hvervet kan være af den forskjelligste Art, det kan gaa ud paa Foretagelse af Retshandler for Mandanten og paa Foretagender af ren faktisk Natur. Det kan omfatte Bestyrelsen af hele Mandantens Formue, og det kan være begrænset til et enkelt Anliggende. Der sondres mellem *mandatum mea*, *aliena* og *tua gratia*, men *mandatum tua* (Mandataren) *gratia* er i Virkeligheden ikke noget Mandat, men kun et Raad, som i og for sig ikke har nogen anden retlig Betydning end den,

at det kan paadrage den Raadgivende Ansvar i Tilfælde af *dolus*. Hvervet maa som sagt være overdraget uden Vederlag herfor. Medens *locatio conductio operarum*, se under II 2, er Kontrakten, hvorved Arbejderen forskaffer sig Arbejdsfortjeneste, er *mandatum* Udtryk for, at Hverv overtages i Hvervgiverens Interesse, ikke for Vederlagets Skyld. Men det er ikke uforeneligt med Mandatsbegrebet, at der tilsiges Mandataren et Honorar som Erkjendtlighedstegn, og et saadant Løfte kan fordres opfyldt, ganske vist ikke ved *actio mandati*, men ved en *extraordinaria cognitio*. Det vil heraf forstaas, at Aftaler om *operæ liberales* henføres under Mandatskontrakten. Af *mandatum* udspringe *actio mandati directa* for *mandans* (Hvervgiveren) og *actio m. contraria* for Mandataren. De ere begge *bonæ fidei*.

Endnu maa det fremhæves, at *mandatum* i Kilderne forekommer ikke blot som Betegnelse for Kontrakten, hvorved Hverv overtages, men ogsaa om Hvervgivelsen alene. Af denne vil der, selv om den, til hvem Hvervet er givet, ikke har overtaget nogen Forpligtelse til dets Besørgelse, kunne udspringe Krav, navnlig Ret for den Bemyndigede til Godtgjørelse for de til Hvervets Udførelse medgaaede Udgifter, og saadanne Krav gjøres gjældende ved *actio mandati*. *Mandatum* bliver saaledes tillige Betegnelse for den Kontrakt, hvorved man overtager Garantien for det med en vis Handling muligvis følgende Tab (Garantikontrakten).

Mandatarens Pligter gaa navnlig ud paa, at han omhyggeligt skal udføre det overdragne Hverv, og at han skal afgive til Mandanten, hvad han ifølge Mandatet har oppebaaret. Mandantens Pligter gaa navnlig ud paa, at han skal godtgjøre Mandataren dennes til Hvervets Udførelse gjorte Opofrelser, forsaavidt de holde sig indenfor Hvervets Ramme.

Hver af Parterne kan ensidigt opsige Forholdet. Mandanten kan tilbagekalde sit Mandat, naar han vil, men Mandanten hæfter for Opofrelser, som Mandataren har gjort, forinden han fik Kundskab om Tilbagekaldelsen. Og Mandataren kan, i Modsætning til *locator operarum*, frasige sig Hvervet, naar han vil, dog at han bliver erstatningspligtig ved at opsige, naar *res* ikke er *integra*, — d: naar der ikke er Tid for Mandanten til paa anden Maade at sørge for Hvervets Udførelse — medmindre han har en særlig retfærdiggjørende Grund til at træde tilbage paa saadant Tidspunkt. Ligeledes ophører Forholdet ved en af Parternes Død.

Som en særlig Art af Mandat i den ovfr. S. 328 omtalte udvidede Betydning nævnes *mandatum qualificatum* d: Anmodningen til en Person om at udlaane Penge til Tredjemand eller at give ham Kredit i et bestaaende Obligationsforhold, hvorved Anmoderen bliver Kautionsist for Laanet, se ndfr. § 98. Ved *mandatum in rem suam* forstaas Bemyndigelsen til at oppebære Mandanten tilkommende Ydelser, saaledes at Mandataren skal beholde dem, se § 83 I 1.

V. *Contractus emphyteuticarius*. Det er S. 231—232 omtalt, at der var Tvivl om, hvorvidt den paa Stiftelsen af *emphyteusis* rettede Kontrakt hørte under *emptio venditio* eller *locatio conductio*, og at *contractus emphyteuticarius* blev anerkjendt som en særlig Konsensualkontrakt med særegen Regel om Risikofordelingen.

Pr. Inst. (3—22), pr. første Punktum Inst. (3—23), l. 1 § 1 Punktum 1 og 2, l. 38 pr., Punktum 1 og 2 Dig. (21—1), l. 8 pr., Punktum 1 og 2 Dig. (18—6); pr., § 4 Inst. (3—24); pr. Inst. (3—25); l. 1 pr., § 4 Dig. (17—1), pr., § 9 Inst. (3—26), l. 15 Dig. (17—1); § 3 Inst. (3—24).

§ 97.

Pacta vestita.

Det er i § 77 I 5 omtalt, at visse formløse Overenskomster (*pacta*) i den senere Ret anerkjendes forbindende uden at henføres under den afsluttede Kreds af *contractus*. I Systemerne betegnes de i Almindelighed som *pacta vestita*. De falde i tre Grupper.

I. *Pacta adjecta* ere Tillægsbestemmelser, som *in continenti* slutte sig til en *contractus bonæ fidei*. Ifølge Juristernes *interpretatio* omfatter *bonæ fidei* Kontrakternes Retskraft ogsaa saadanne Tillægsbestemmelser. Ofte vil Tillægsbestemmelsen gaa ud paa at give en Part Ret til at træde tilbage fra Kontrakten; som saadanne Tillægsbestemmelser, der navnlig forekomme ved *emptio venditio*, nævnes følgende:

Pactum protimiseos er Aftalen om Forkjøbsret. *Pactum de retrovendendo* gaar ud paa, at Kjøberen — under forskjellige Vilkaar — igjen skal sælge Tingen til Sælgeren. *In diem addictio* er Aftalen om, at Sælgeren indenfor et vist Tidsrum skal have Ret til at sælge Tingen til en anden Kjøber, som byder bedre Vilkaar, dog at første Kjøber kan fastholde Handelen mod at give det Samme, som den nye vil give. *Lex commissoria* er Aftalen om, at Sælgeren helt kan træde tilbage fra Handelen, naar Kjøberen ikke betaler *pretium* i rette Tid. *Pactum displicentiæ*, Aftalen om fri Tilbagetrædelsesret, kan ligeledes være truffen til Fordel for Sælgeren. *Pactum displicentiæ* til Fordel for Kjøberen og *Kjøb ad gustum* (paa Prøve) give Kjøberen — ubegrænset eller begrænset — Frihed til at bestemme, om han vil staa ved Handelen.

II. *Pacta prætoria* skyldte Prætors Edikt deres Retskraft.

1. Det vigtigste af dem er *constitutum* (*pactum constituti debiti*), Aftalen, hvorved man forpligter sig til at indfri en bestaaende Skyld. Den gjøres gjældende ved *actio de pecunia constituta*. Forudsætningen for Gyldigheden af et *constitutum* er en bestaaende Skyld, et *jam debitum*, men det er tilstrækkeligt, at der foreligger en *obligatio naturalis*. *Constitutum* er ingen *novatio*, det lader i Almindelighed det bestaaende Skyldforhold uberørt; der foreligger to Obligationsforhold, men de ere rettede paa samme Maal, og det enes Opfyldelse medfører det andets Ophør. *Constitutum* behøver ikke at stemme nøjagtigt i Indhold med det ældre. Det kan afvige i Gjenstanden, f. Ex. *frumentum pro pecunia*, og i Tidsbestemmelser, Stedsbestemmelser og desl., men gaar det kvantitativt videre end det foreliggende Skyldforhold, er det ugyldigt for Overskudets Vedkommende. *Constitutum* kan indgaas mellem de samme Personer, som ere Parter i det ældre Skyldforhold, og med en anden Kreditor eller Debitor. Indgaaelsen af *constitutum* med en ny Kreditor tilsigter at lette Fordringens Inddrivelse eller et lignende Maal som Cession af Fordringen. *Constitutum* med en ny debitor (*constitutum debiti alieni*) er, idet det ældre Skyldforhold lades uberørt, en Art af Kaution, se § 98.

2. En anden prætorisk herhenhørende *actio* er *actio de recepto*, som gives mod *nautæ*, *caupones* og *stabularii* med Hensyn til Gjenstande, som de modtage i deres Erhverv, se om det strænge Ansvar, som paahviler disse Personer, S. 279 og ndfr. § 103.

III. *Pacta legitima* skyldte den kejserlige Lovgivning deres Retskraft. Som saadanne nævnes *pactum de donatione*, hvis Anerkjendelse ophævede Nødvendigheden af Stipulationsformen for Gaver, se

nærmere om Formen for Gaveretshandler S. 164, og *pactum de dote*.

1. 7 §§ 4, 5 Punktum 1 og 2 Dig. (2—14); § 9 Inst. (4—6), 1. 3 § 1, 1. 1 § 7, 1. 28 Dig. (13—5).

§ 98.

K a u t i o n.

K a u t i o n bestemmes for Romerrettens Vedkommende i Almindelighed som Aftalen, hvorved man til Sikkerhed for en Kreditor i et Obligationsforhold forpligter sig overfor ham ved Siden af Skyldneren. Kaution kan i romersk Ret stiftes paa tre Maader. For det første kan en Kautionsforpligtelse naturligvis, § 77 I, paatages i Stipulationsform. Af Stipulationskautioner forekomme flere Arter, forskjellige ved de til Stiftelsen benyttede Ord og undergivne forskellige Retsregler. Af disse er i senere Ret kun *fidejussio*, der indgaas med Ordene »*idem fide tua esse jubes — jubeo*«, tilbage. Uden Stipulationsforms Benyttelse stiftes Kaution ved *mandatum qualificatum*, Anmodningen til en Person om at udlaae Penge til en Tredjemand eller give denne Kredit i et bestaaende Laaneforhold, hvilken medfører, at den Anmodede, som yder Laanet eller giver Krediten, faar *actio mandati contraria* mod Anmoderen (*mandator*) som Kautionist, S. 329. Endvidere stiftes Kaution formløst ved *constitutum debiti alieni*, S. 331.

Kautionen har ikke selvstændigt Formaal. Den tjener til Sikkerhed for et andet Forhold (Hovedforholdet), er altsaa et accessorisk Forhold, og det siges i Kilderne, at Kautionen forudsætter et Obligationsforhold som Hovedforhold, enten en retskraftig *obligatio* eller

dog en *obligatio naturalis*. Angaaende Spørgsmaalet, hvorvidt Kautionsretshandelens Gyldighed er betinget af, at der foreligger en retsgyldig Hovedfordring, siges det at være den almindelige Regel, at *fidejussio* er ugyldig, naar Hovedforholdet er ugyldigt, eller, med andre Ord, at *fidejussor* overfor Kreditor kan gjøre de samme Indsigelser gjældende, som tilkomme Debitor i Hovedforholdet. Men kjendte *fidejussor* Mangelen ved Hovedforholdet, hæfter han, dersom dette udgjør en *obligatio naturalis*. Med Hensyn til Spørgsmaalet, om Kautionsforpligtelsen ophører, naaer en Ophørsgrund rammer Hovedforholdet, siges det i Almindelighed, at Kautionsforpligtelsen bortfalder, naar Hovedobligationen ophører, medmindre den Hovedforholdet rammende Ophørsgrund efterlader en *obligatio naturalis*. Regelen, at Kautionsforpligtelsen ophører med Hovedforpligtelsen, er selvfølgelig, naar den Hovedforholdet rammende Ophørsgrund indeholder en *satisfactio* for Kreditor, og ogsaa for flere andre Ophørsgrunde er Regelen fastholdt i Enkeltafgjørelser. Men ubetinget gjælder den ikke. Navnlig hæfter Kautionisten trods Hovedforholdets Ophør, naar han netop har garanteret Kreditor mod den Ophørsgrund, som har ramt denne. — Sætningen, at Kautionen, trods Hovedforholdets Ophør, bevarer sin Gyldighed, naar Ophørsgrunden efterlader en *obligatio naturalis*, er maaske kun en Talemaade: man fingerer en *obligatio naturalis*, hvor man erkjender, at Kautionen bør staa ved Magt trods Hovedforholdets Ophør, jfr. S. 254.

Indtil Justinians Tid kunde Kreditor frit vælge, om han vilde holde sig til Hoveddebitor eller Kautionisten, men ved en Forordning af Justinian gives der Kautionisten *beneficium excussionis s. ordi-*

nis ∴ Kreditor kan ikke holde sig til Kautionisten, forinden han forgjæves gennem Rettergang har søgt Fyldestgjørelse hos Hovedskyldneren. Beneficiet bortfalder dog, naar Hoveddebitor er *absens*. Reglerne om det have ikke det Tilfælde for Øje, at Kautionisten hæfter, uanset at Kreditor ikke har nogen Ret mod Hoveddebitor.

Kautionisten, der har indfriet sin Kautionsforpligtelse, kan, naar han har paataget sig Kautionen efter Hoveddebitors Anmodning, ved *actio mandati contraria* kræve Godtgjørelse af denne for, hvad han ifølge Kautionen har maattet udrede; er Kautionen indgaaet uden Anmodning fra Hoveddebitor, beror det paa Reglerne om *negotiorum gestio*, § 100, om han erhverver Regresret mod denne. Ingen Regresret har Kautionisten, naar han har handlet *animo donandi*. — Endvidere har Kautionisten *beneficium cedendarum actionum* ∴ han kan nægte at betale Kreditor, indtil denne har tilcederet ham sit Krav mod Hoveddebitor med dettes Akcessorier, og han kan efter at have betalt fordre saadan Cession. — Forinden Kautionisten har indfriet sin Kautionsforpligtelse, kan han efter Omstændighederne sagsøge Debitor til Frigjørelse for Kautionsforpligtelsen.

Have flere kaveret for samme Gjæld, hæfter hver Enkelt *in solidum*, men har ifølge Reskript af Hadrian *beneficium divisionis* ∴ han kan fordre, at Kreditors Krav skal deles *pro rata* imellem de paa Litiskontestationens Tid solvente Kautionister. Den enkelte Kautionist, som betaler det Hele, erhverver ikke herved nogen Regresret mod de andre, men har Ret til af Kreditor at kræve sig dennes Ret mod de andre tilcederet.

Ifølge *Sc. Vellejanum* er Kvinders Kaution ugyldig. Senatusconsultet omfatter langt mere, nemlig

enhver *intercessio* 3: *obligatio pro alio*, være sig kumulativ, ved Siden af en Anden, f. Ex. Kaution, Pant-sætning for en Andens Gjæld, eller privativ, i Stedet for en Anden, S. 78.

Pr. Inst. (3—20), l. 6 § 4 Dig. (17—1), l. 28 Dig. (13—5), l. 16 § 3 Dig. (46—1), l. 19 Dig. (44—1), l. 43 Dig. (46—3), l. 36 Dig. (46—1).

B. Obligationes quasi ex contractu.

§ 99.

De kvasikontraktmæssige *Conditiones*.

I. I § 76 er det omtalt, at det er meget forskelligartede Obligationsforhold, der samles under Benævnelsen *obligationes quasi ex contractu*, og det er angivet, hvad det er for Forhold, der samles under denne Benævnelse. Nogle af dem ville, som hørende under Arveretten, ikke være at behandle her. Forholdet mellem *tutor* og *pupillus* er omtalt S. 80. I denne Paragraf skulle de kvasikontraktmæssige *conditiones* omhandles. Mangfoldige Kildesteder udtale, at der, naar en Person er bleven beriget paa en Andens Bekostning, tilkommer den Tablidende et Tilbagesøgningskrav, dersom den Andens Berigelse er *sine causa*, eller, som det ogsaa udtrykkes, naar Billighed (*bonum et æquum*) taler for Anerkjendelse af et Tilbagesøgningskrav. Det er disse Tilbagesøgningskrav, der gøres gjældende ved de kvasikontraktmæssige *conditiones*. Oprindeligt vare *conditiones* Udtryk for kontraktmæssige Krav, men senere benytttes de, ifølge Juristernes *interpretatio* efter Analogi fra *mutuum* til Gjennemførelse af de her omhandlede Krav, der opfattes som hvilende paa et med *Mutuums* analogt realt

Moment. Den Berigelse, der danner Grundlaget for disse Krav, kan være af meget forskjellig Art. Den kan bestaa i Erhvervelse af f. Ex. Ejendomsret, af begrænset Ret over en Andens Ting, af en Fordringsret, i Eftergivelse af en Forpligtelse, i Besparelse gennem Forbrug eller Benyttelse af Andres Ting eller Arbejdskraft, i Erhvervelse af *possessio* af en Andens Ting, S. 181, o. s. v. Om en Berigelse paa en Andens Bekostning er *sine causa* eller maa betragtes som materielt vel grundet, kan ikke afgjøres ved nogen almindelig Regel og er i flere Henseender omtvistet; i det Følgende under II—V vil blive angivet Hovedtilfælde, i hvilke Berigelsen betragtes som ugrundet. Hvad Indholdet af de her omhandlede Krav angaar, da strækker det sig i de under IV omtalte Tilfælde utvivlsomt ud over Berigelsen. Iøvrigt siges det i Systemerne, under Tilknytning til Udtalelser i Kilderne, at omfatte den Berigelse paa den Tablidendes Bekostning, der foreligger hos den Berigede paa Søgsmaalets Tid, eller som blot paa Grund af hans Brøde ikke findes hos ham. Men Kildernes Enkeltafgjørelser stemmer ingenlunde alle dermed.

Hovedarter af de kvasikontraktmæssige *conditiones* ere følgende.

II. *Condictio indebiti* er Tilbagesøgningskravet, som tilkommer den, der har erlagt Noget til Opfyldelse af en formentlig, men i Virkeligheden ikke eksisterende Skyld (*per errorem soluti*). At der i Almindelighed maa tilkomme den, der har erlagt i urigtig Formening om Forpligtelse hertil, et Tilbagesøgningskrav, følger af de almindelige Regler om urigtige Forudsætninger, S. 146. Yderens Forudsætning gaar ud paa, at han ved sin Handling vil opnaa et Vederlag, Frigjørelse

for en Forpligtelse, dette Vederlag opnaar han, naar den antagne Forpligtelse ikke eksisterer, ikke, og Vederlagsforudsætningen maa i Almindelighed opfattes som Viljesbegrænsning, S. 146. Men altid er Tilbagesøgningsret dog ikke tillagt Yderen. Romerretten lægger i saa Henseende Vægt paa, om Yderens *error* var *probabilis* (undskyldelig) eller ikke, men denne Sondring er dog ikke konsekvent fastholdt. Kilderne udelukke saaledes, uden at tage noget Forbehold for det Tilfælde, at *error* var *probabilis*, Yderen fra *condictio indebiti*, bl. A. naar den antagne Forpligtelse forelaa som en *obligatio naturalis*, en Sætning, der dog ikke strækker sig til alle *obligationes naturales*, ovfr. § 73 II. Og *error juris* præsumeres at være uundskyldelig, saa at *condictio indebiti* kun indrømmes i Tilfælde af *error facti*.

III. *Condictio causa data, causa non secuta* eller *ob causam datorum* er Kondiktionen, der tilkommer den, som har foretaget en Rets-handel under Forudsætningen om Indtrædelsen af en fremtidig Begivenhed, der udebliver. Ogsaa Læren om denne *condictio* er en Underafdeling af Læren om urigtige og bristende Forudsætningers Indflydelse, § 35, og kun de Forudsætninger, der maa opfattes som Viljesbegrænsninger, kunne afføde Kondiktionen, S. 145—146. Hovedexemplet paa Forudsætninger, som have denne Karakter, vilde efter den her i Landet herskende Opfattelse være Medkontrahentens behørigte Erlæg-gelse af den vedtagne Vederlagsydelse. Det er da ogsaa i § 95 omtalt, at Romerretten indrømmer *condictio causa data, causa non secuta* i Innominatkontrakterne, naar den lovede Vederlagsydelse ikke behørigt erlægges, ja i disse Kontrakter indrømmes Kondiktionen endog, forinden det har vist sig, at Vederlagsydelsen ikke vil blive behørigt erlagt. Men

iøvrigt indrømmes Kondiktionen i Almindelighed ikke i gjensidige Kontrakter den Part, som har erlagt, naar hans Vederlagsydelse udebliver. Som andre Forudsætninger, hvis Bristen afføder Kondiktionen, kan nævnes den, at Gavemodtageren forholder sig paa aftalt Maade med Gaven. Ved Givelsen af en *dos* er Ægteskabets Indgaaelse en relevant Forudsætning. Som Exempel paa en relevant Forudsætning, der ikke består i Handlen fra Medkontrahentens Side, kan nævnes den, at Giveren af en *donatio mortis causa* ikke overlever Gavemodtageren eller den bestemte Dødsfare, som havdes for Øje.

IV. *Condictio ob turpem causam* og *ex injusta causa*. *Condictio furtiva*. *Condictio ob turpem causam* tilkommer den, der har ydet noget til en Anden *ob causam futuram*, som er *turpis* for Modtageren, f. Ex. for at undgaa en Forbrydelse fra den Andens Side. Er *causa* tillige *turpis* for Yderen, f. Ex. naar Ydelsen er sket for at bevæge Modtageren til at begaa en Forbrydelse, har Yderen ingen Tilbagesøgningsret. Naar iøvrigt en Person ved en usædelig eller af Loven som usædelig betragtet Handling er bleven beriget paa en Andens Bekostning, f. Ex. ved Modtagelse af Aagerrenter, har den Tablidende *condictio ex injusta causa s. ob injustam causam*. En Underart af *condictio ex injusta causa* er *condictio furtiva*, S. 100 og 347.

V. *Condictio sine causa* er dels Fællesbetegnelse for alle de af ugrundet Berigelse udspringende *condictiones*, dels i snævrere Forstand Betegnelse for de *condictiones*, som udspringe af ugrundet Berigelse af anden Art end de under II—IV omhandlede. Selv i denne snævrere Forstand har *condictio sine causa* et udstrakt Omraade 3: der gives mangfoldige Tilfælde af ugrundet Berigelse foruden de

under II—IV omtalte, saavel hvor Berigelse er hidført ved Retshandel mellem Parterne, som hvor den er hidført paa anden Maade. Som Exempel nævnes Ejerens Krav mod *bonæ fidei possessor sine causa*, som har forbrugt hans Ting, og mod den, i hvis Ting hans Ting er opgaaet som Bestanddel; i slige Tilfælde ses forøvrigt ogsaa en *utilis rei vindicatio* eller *actio in factum* eller *actio negotiorum gestorum* anerkjendt, S. 196, 341. Overhovedet er Afgrænsningen imellem Omraadet for Kondiktioner og andre Klager og for de forskjellige Kondiktioner indbyrdes ikke fast.

1. 206 Dig. (50—17), 1. 66 Dig. (12—6); 1. 1, 64 første Sætn. Dig. (12—6), 1. 10 Cod. (1—18); 1. 65 § 4 Dig. (12—6), 1. 12 Dig. (12—4); 1. 1 §§ 1 og 2, 1. 3, 6 Dig. (12—5); 1. 23 Dig. (12—1).

§ 100.

Negotiorum gestio.

I. Ved *negotiorum gestio* (uanmodet Forretningsførelse) forstaas Besørgelse af Andres Anliggender uden Mandat, og uden at der mellem Parterne foreligger et andet særligt Retsforhold, som regulerer Mellemværendet. Af denne Kjendsgjerning kan der udspringe Rettigheder baade for den, hvis Anliggender besørges (*dominus*), og for den, som besørger dem (*gestor*). Disse Krav, der henføres til de kvasikontraktmæssige, gjøres gjældende af *dominus* ved *actio negotiorum gestorum directa*, af *gestor* ved *actio n. g. contraria*, der begge ere *bonæ fidei*. Hovedmomentet i Begrebet er Besørgelsen af Andres Anliggender, *negotium alienum s. alterius*, f. Ex. Salg af en Andens Ting, Reparation af en Andens Ting, Indkjøb af en Ting til en Anden. Et *negotium alienum* kan af *gestor*

udøves som fremmed (*animo negotia aliena gerendi*) eller som hans eget. I første Tilfælde, som Kilderne ofte alene have for Øje ved deres almindelige Udtalelser om *negotiorum gestio*, siges der at foreligge ægte, i det andet uægte *negotiorum gestio*.

II. Den romerske Ret anerkjender, at det indenfor visse Grænser er ønskeligt, at der uanmodet handles for Andre, og legaliserer derfor en vis Handlen for Andre, saa at den i Tilfælde af ægte *negotiorum gestio* faar lignende retlig Betydning, som om den var udført ifølge Mandat fra *dominus*. Kildernes sædvanlige Betegnelse for saadan Handlen er *negotium utiliter gestum*. Som et Hovedtilfælde, hvor saadan Handlen kan finde Sted, nævnes det, at *dominus er absens* : fraværende eller paa anden Maade forhindret fra selv at handle og tage Beslutning; Hensynet til forhindrede Retssubjekters Tarv og Ønskeligheden af, at der handles for dem, angives som væsentligt Motiv for Reglerne om *negotiorum gestio*. Og til den legaliserede Handlen for Andre hører først og fremmest de for *dominus absens* foretagne *negotia necessaria* : Handlinger, som udkræves til Bevarelse af hans Formue fra Undergang eller Forringelse. Men herved er Romerretten ikke bleven staaende. Til *negotium utiliter gestum* henføres endvidere, uden at det udkræves, at *dominus* er *absens*, den Handlen, som *gestor* med Føje kunde antage, at *dominus* selv vilde have foretaget. En efterfølgende *ratihabitio* af Negotiet fra *domini Side* giver dette, uanset dets Beskaffenhed i og for sig, samme Virkning, som om det var *utiliter gestum*.

III. For ægte *negotiorum gestio*, altsaa *negotium alienum*, udført *animo negotia aliena gerendi*, gjælde følgende Regler:

1. Den *dominus* tilkommende *actio n. g. di-*

recta gaar ud paa, at *gestor* skal aflægge Regnskab for sin Handlen og afgive, hvad han ifølge Negotiet indesidder med, samt efter Omstændighederne yde Erstatning for Skade, som ved Negotiet er tilføjet *dominus*.

2. Den *gestor* tilkommende *actio n. g. contraria* gaar ud paa Godtgjørelse for hans Opofrelser for *dominus*. Er hans *negotium utiliter gestum*, se under II, eller er det ratihabert af *dominus*, har *gestor*, ligesom Mandataren, Ret til Godtgjørelse for alle dertil fornuftigt afholdte Opofrelser, uden Hensyn til, at Negotiet mislykkes og ikke bringer *dominus* nogen Fordel; gav man ikke *gestor* en saadan af Udfaldet uafhængig Ret, vilde Ingen uanmodet tage sig af Andres Anliggender. Er Negotiet ikke *utiliter gestum* eller ratihabert, har *gestor* intet af Udfaldet uafhængigt Krav, men kan dog kræve det Beløb, hvorved *dominus* ifølge hans Foretagende er beriget.

IV. Med Hensyn til uægte *negotiorum gestio*, altsaa Udførelse af *negotium alienum* som eget (for egen Regning), maa der sondres, eftersom *gestor* handlede *mala fide* eller *bona fide*.

1. Overfor den uægte *malæ fidei gestor* haves *actio n. g. directa* ligesom overfor den ægte Gestor. *Malæ fidei gestor* har intet af Udfaldet uafhængigt Krav paa Godtgjørelse for sine Opofrelser; saadant Krav er knyttet som Belønning til *animus negotia aliena gerendi*. Men han kan ved *actio n. g. contraria* gjøre et Berigelseskrav gjældende ligesom den ægte *gestor*.

2. Mod den uægte *bonæ fidei gestor* haves *actio n. g. directa* naturligvis ikke i saadant Omfang som overfor den ægte *gestor*, jfr. Reglerne om den godtroende Possessors Specifikation og Frugterhvervelse, §§ 51 III, 50 II. Naar *malæ fidei gestor* har

et Berigelseskrav, maa et saadant saameget mere antages at tilkomme *bonæ fidei gestor*.

§ 1 Inst. (3—27), 1. 2, 10 [W. 9] § 1 første og andet
Punktum, 1. 6 § 3 [W. 1. 5 § 5] Dig. (3—5).

§ 101.

Actio communi dividundo.

Samejeforholdet, § 48 III, skaber, hvad enten det er fremkommet ifølge Kontrakt (*societas* § 96 III) eller paa anden Maade, visse Fordringsrettigheder imellem Deltagerne, der henføres til de kvasikontraktmæssige og gjøres gjældende ved *actio communi dividundo*, S. 89, 96, som er *bonæ fidei*. Det Samme, saaledes at *actio comm. div.* her anvendes som *utilis*, gjælder om andre tinglige Samrettigheder. Oprindeligt gik *actio communi dividundo* vistnok kun ud paa Fællesskabets Ophævelse, senere omfatter den, forsaavidt den ikke fortrænges af andre Klager, f. Ex. *pro socio*, tillige de andre af Fællesskabet udspringende Krav (*præstationes personales*).

De af Fællesskabet udspringende Rettigheder og Pligter ere navnlig følgende. Den enkelte Deltager er pligtig at afgive til de andre, hvad han som Deltager har oppebaaret i Udbytte af den fælles Ting ud over sin egen Anpart, og at erstatte de andre den Skade, han retsstridigt og tilregneligt i Fællesskabet har tilføjet de andre, i hvilken Henseende han staar til Ansvar efter Maalestokken *diligentia quam in suis rebus*, S. 278. Den enkelte Deltager kan endvidere af de andre fordre forholdsvis Godtgjørelse af visse Udgifter, som han for Fællesskabets Regning har anvendt paa den fælles Ting. Endelig har hver af Deltagerne regelmæs-

sigt Ret til at fordre Fællesskabet opløst, naar han vil, men i visse Tilfælde er Opløsningsret dog udelukket paa Grund af Fællesskabets Beskaffenhed, f. Ex. Sameje mellem Naboer over en for Bygningerne fælles *vestibulum*. Opløsning kan ske privat ved Parternes Overenskomst eller judicielt ved Dommer. Dommeren har ved Delingen at følge Parternes overensstemmende Beslutninger. Forsaavidt saadanne ikke foreligge, tilkommer der ham udstrakt Frihed til at ordne Opløsningen efter Billighed. Han kan, dersom den fælles Ting uden Skade kan deles, tillægge hver af Deltagerne udelukkende Ret over en Del af den, han kan overlade Tingen til en Deltager mod Erstatning til de andre, sælge den til Tredjemand og dele Salgssummen mellem Deltagerne i Fællesskabet, o. s. v.

Andre Delingsklager ere *actio finium regundorum*, som gaar ud paa i Tilfælde af Tvist om Grænsen mellem faste Ejendomme at faa denne fastsat, og *actio familiæ erciscundæ*, som gaar ud paa Ophævelse af det ved Arvefald mellem Arvingerne begrundede Fællesskab med Hensyn til Arven.

---

§ 3 Inst. (3—27), 1. 3 pr. Dig. (10—3), 1. 5 Cod. (3—37).

C. *Obligationes ex delicto og quasi ex delicto.*

§ 102.

Obligationes ex delicto.

I. Den romerske Ret er ingenlunde naaet til den almindelige Regel, at det tilregnelige (o: det forsættelige eller uagtsomme) Retsbrud forpligter til Erstatning. Mod adskillige Arter af tilregnelige Retsbrud — dels saadanne, hvor Skade og Aar-

sagsforbindelse ere umiddelbart let iagttagelige, dels saadanne, som der ifølge Livets Erfaring særligt trænges til Beskyttelse imod — reageres der ved at paalægge Retsbryderen Pligt til at betale Penge til den Krænkedes (*delicta privata*). I Almindelighed ere disse den Krænkedes Krav, om de end faktisk give ham Erstatning, at opfatte som *actiones poenales*; nogle ere *mixtæ*, se om disse Begreber § 23 II 2. Allerede i Decemvirallovgivningen vare disse Retsbrud anerkjendte som *delicta privata*, senere føjes mange til, navnlig gennem Prætors Edikt, og de givne Regler fortolkes udvidende af Juristerne, se særligt under II 1. I den ældste Ret ramte Privatstraffen det objektive Retsbrud uden Hensyn til, om det skyldtes Brøde hos Retsbryderen, men allerede tidligt er Ansvar et subjektivt betinget. I Almindelighed er endda *dolus* — herunder ikke *culpa lata* — bleven Ansvarsbetingelse, dog paadrage visse Retsbrud, navnlig Tingsbeskadigelse, se nærmere under II 1 — ligesom Ikke-Opfyldelsen af obligatoriske Forpligtelser, § 79 III 1 — ogsaa Ansvar som kun kulpøse. Overfor de af *furiosi*, S. 82, og ganske unge Personer, S. 79, begaaede Retsbrud haves Deliksklagene ikke.

Det samlede Resultat af Udviklingen henimod en almindelig Erstatningsregel kan i store Træk siges at være dette, at den Krænkedes kan fordrø Erstatning for tilregnelig (forsætlig eller uagtsom) Tingsbeskadigelse (*actio legis Aquiliæ*, II 1), og Ikke-Opfyldelse af obligatoriske Forpligtelser, og at han for andre Formuekrænkelser, se navnlig under V om *actio doli*, og for Krænkelser af Personer, selv om de ikke volde Formuetab, se under VI om *actio injuriarum*, har et Pengekrav mod Retsbryderen, naar Retsbruddet er doløst.

De vigtigste enkelte Deliktskrav ere følgende.

II. 1. Tilregnelig uretmæssig Tingsbeskadigelse, *damnum injuria datum*, afføder *actio legis Aquiliæ*. *Lex Aquilia* omfatter Skade *corpori datum* : Ødelæggelse og Beskadigelse af legemlige Ting. Senere anvendes Klagen analogisk (*actio utilis* eller *in factum*) paa Unddragelse af legemlige Ting, der praktisk har samme Betydning for Rets haveren som Tilintetgjørelse, f. Ex. Penge, slaas ud af Ejerens Haand, saa at de falde i Havet, men paa anden Formuebeskadigelse er Loven ikke anvendelig. Oprindeligt anvendes Loven kun paa den umiddelbare, altsaa sanseligt let iagttagelige Foraarsagelse (*damnum corpore datum*), senere anvendes den analogisk paa den middelbare Foraarsagelse og mod Enhver, »*qui mortis causam præbuit*«, altsaa ikke blot mod Gjerningsmanden, men ogsaa mod Medvirkende.

Skaden maa være objektivt retsstridig (*damnum injuria datum*) : forvoldt ved en i Forhold til den Krænkedes Ret retsstridig Handling. *Actio legis Aquiliæ* forudsætter endvidere, at Skaden kan tilregnes den Paagjældende som doløs eller kulpøs. Grænsen mellem *culpa* og Dadelløshed drages saaledes, at *culpa* foreligger, naar den Handlende har tilsidesat den Agtpaagivenhed, som *diligens paterfamilias* sædvanligt udviser.

Actio legis Aquiliæ anvendes analogt paa Skadetilføjelse paa en fri Person, omfattende Erstatning for Helbredelsesomkostninger og Næringstab, men ikke for Lidelser og Vansir.

2. I Forbindelse med Læren om Tingsbeskadigelse skal her nævnes følgende Retsmidler, skjønt de ikke ere Deliktsklager:

a. Mod Skade, som truer fra fast Ejendom, haves der i visse Tilfælde, navnlig naar Fare truer fra

brøstfældige Bygninger paa Nabogrunden, Krav paa Indgaaelse af en *stipulatio*, som tilsiger Erstatning for eventuel Skade, der følger af Mangler ved Bygninger eller Anlæg paa Ejendommen (*cautio damni infecti*). Vil Naboejeren ikke indgaa Stipulationen, indsættes Klageren i Medbesiddelse af Ejendommen med Ret til at foretage de nødvendige Foranstaltninger (*missio in possessionem ex primo decreto*), og vil Indklagede fremdeles ikke indgaa Stipulationen og betale Godtgjørelse for de foretagne Foranstaltninger, kan Klageren fordre en *missio in possessionem ex secundo decreto*, hvorved han opnaar virkelig udelukkende *possessio* med Hævdsadgang over Ejendommen eller endog ligefrem den Indklagedes Ret over den. Principet er det samme, som naar Skade er forvoldt ved en Persons Slaver eller Dyr, nemlig, at han enten maa betale Skaden eller opgive den skadevoldende Ting.

b. Om Skade, som forvoldes af Slaver og Dyr, samt om *actio de effusis et dejectis* se i § 103.

c. Overfor Byggeforetagender kan den, mod hvis Ret Foretagendet strider, ved privat Forbud (*operis novi nuntiatio*) bevirke, at Modparten bliver pligtig at standse med Foretagendet, indtil han har stillet tilbørlig Sikkerhed eller har opnaaet en Ophævelse (*remissio*) af Forbudet.

III. *Actio furti* er en Straffeklage, som tilkommer Enhver, der har lidt Skade ved *furtum*, overfor *fur* og dennes Medhjælpere, og gaar ud paa det firdobbelte (*furtum manifestum* : naar *fur* gribes paa fersk Gerning med den tilegnede Ting) eller det dobbelte (*furtum nec manifestum*) af Tingens Værdi eller den Krænkedes Interesse. *Furtum* er et meget vidt Begreb, langt videre end Tyveribegrebet; det kan i store Træk bestemmes som den

bevidst uretmæssige faktiske Tilegnelse eller Brug af en rørlig Ting, der foretages i Vindingshensigt. Ved Siden af *actio furti* tilkommer der Ejeren af en Ting, men ikke andre ved *furtum* Skadelidende, den som kvasikontraktmæssig behandlede Erstatningsklage *condictio furtiva*, se ovfr. S. 100.

IV. *Actio vi bonorum raptorum* gives overfor *furtum* og Tingsbeskadigelse, kvalificeret ved Vold. Den gaar ud paa *quadruplum*, hvoraf en Part er Erstatning, tre Parter Straf, og er saaledes en *actio mixta*.

V. Den oprindeligt alene paa Svig beregnede *actio doli*, S. 149, faar senere udvidet Anvendelse, saa at den, naar det findes billigt, giver fuld Erstatning for al *dolo malo* tilføjet Formueskade. Resultatet er altsaa blevet, at al doløs Formueskade erstattes, medens som almindelig Regel alene Tingsbeskadigelsen, se under II 1, ogsaa paadrager Erstatningspligt, naar den kun er kulpøs.

VI. De under I—V omtalte Klager angaa Formuekrænkelser. *Actio injuriarum* (*æstimatoria*) gives imod *injuria* i snævrere Forstand : den forsætlige Tilsidesættelse af den Agtelse, som skyldes en Andens Person. Begrebet, hvis Grænser bestemmes ved et meget frit Dommerskøn, er overmaade vidt. Det omfatter enhver bevidst retsstridig Krænkelser af en Andens Person, ikke blot Angreb paa Legeme, Frihed, Ære o. desl., men ogsaa den indirekte Krænkelser af Personen, som ligger deri, at man forsættligt tilsidesætter den Agtelse, som skyldes ham i hans Rettigheder i det Hele, f. Ex. ved at krænke hans Hustru eller Barn, ved at hindre ham i Benyttelsen af hans Ting eller ved at trænge sig ind i hans Hus. *Injuria* straffes

med en ved Dommerens Skjøn fastsat Pengeydelse til den Krænkede.

Pr. Inst. (4—1); pr., §§ 13, 16, 1ste Punktum, § 2 Inst. (4—3), l. 31, 44 pr. Dig. (9—2); § 19, 1ste Punktum Inst. (4—1), l. 1 Dig. (13—1), l. 1 § 3 Dig. (47—2); pr. 1ste Punktum Inst. (4—2); l. 1 pr., § 1 Dig. (4—3); l. 1 pr. Punktum 1 og 2 Dig. (47—10), § 1 Inst. (4—4).

§ 103.

Obligationes, quæ quasi ex delicto nascuntur.

I. Som kvasideliktsmæssige, S. 268, Fordringsrettigheder opregne Kilderne følgende:

1. Af *judex*, som ved Pligtforsømmelse har skadet en Part, kan denne fordre en Pengeydelse efter Dommerskjøn (Syndikatsklagen).

2. Mod Beboeren af et Hus eller andet Rum, hvoraf Noget er kastet eller heldt ud paa befærdet Sted, saaledes at Skade derved er forvoldt, har den Skadelidende *actio de effusis et dejectis*. Endvidere omtales en *actio popularis, de positis et suspensis*, mod den, der paa offentlig tilgængeligt Sted har anbragt Noget paa faretruende Maade.

3. Som et andet Tilfælde, hvor der staaes til Ansvar for Andres Handlinger, nævnes, at *nautæ, caupones* og *stabularii* hæfte med *duplum* for deres Folks Delikter, hvorved Skade tilføjes de af saadanne Personer modtagne Ting.

II. Beslægtede med de under I omtalte Forhold ere navnlig følgende:

1. *Actiones noxales*, der, som tidligere omtalt, gives imod *dominus* i Anledning af Slavens Delikter, og som gaa ud paa, at *dominus* enten skal erstatte Skaden eller afgive Slaven, S. 60 jfr. S. 95—96. At samme Ansvar oprindeligt paahviler *pater* for De-

likter, begaaede af *filius*, er omtalt S. 69. — Nogen almindelig Regel om Ansvar for Folks og Fuldmægtiges Delikter har Romerretten ikke.

2. *Actio de pauperie* haves mod Ejeren af et Husdyr, omfattende Erstatning for den Skade, som Dyret *contra naturam suam* har forvoldt, dog at Ejeren kan frigjøre sig for Ansaret ved at afgive Dyret til den Skadelidende; ogsaa her gjælder Sætningen *noxa caput sequitur*. Endvidere er anerkjendt en *actio de pastu pecoris*. Den Skade, som følger af, at et farligt Dyr ikke behørigt er bevogtet, hæftes der for efter Analogien af *lex Aquilia*.

TREDIE KAPITEL.

Oversigt over Familieret og Arveret.

§ 104.

Familieret.

I. Af de Æmner, der i Almindelighed henføres under Familieretten, ere nogle allerede fremstillede i Læren om *jus, quod ad personas pertinet*. Tilbage staar Læren om Ægteskabet.

Ægteskabet (*nuptiæ, matrimonium*) er den i Kjønssforskjellen grundede, paa fuldkomment og vedvarende Livsfællesskab rettede Forbindelse imellem en Mand og en Kvinde: *nuptiæ sunt conjunctio maris et femine et consortium omnis vitæ, divini et humani juris communicatio*.

Oprindeligt kjendes kun det civile Ægteskab (*matrimonium justum s. legitimum, justæ nuptiæ*), der forudsætter *connubium*, S. 62, og som har den Rets-

virkning, at Børnene følge Faderens Retsstilling og komme under hans *potestas*; senere anerkjendes ogsaa Ægteskab efter *jus gentium*. Der sondres imellem det gammelromerske strænge Ægteskab, i hvilket Hustruen staar under Mandens *manus*, løsreven fra sin tidligere Agnationsforbindelse, og det senere, men allerede tidligt anerkjendte Ægteskab uden Manusforhold (det »frie« Ægteskab). Paa Justinians Tid er Manusforholdet ganske forsvundet; det frie Ægteskab er nu det eneste forekommende.

II. Manusægteskabet stiftes ved den gammelromerske patriciske Form *confarreatio* eller ved *mancipatio* (*coemptio*), jfr. om Stiftelse af *manus* ved Hævd S. 73. Til Stiftelse af Ægteskab uden *manus* kræves ikke Former. Det stiftes — ligesom efter ældre kanonisk Ret og i Modsætning til Nutidens Lovgivninger — ved formløs Overenskomst mellem Parterne om, at Ægteskabet nu skal være indtraadt, i Forbindelse med Livsfællesskabets faktiske Begyndelse (ordentligvis *deductio in domum*). Sædvanligt ledsages Ægteskabets Indgaaelse af religiøse Ceremonier og visse Festligheder (*celebritas nuptiarum*, *pompa nuptialis*), ligesom der ved dets Indgaaelse ofte oprettedes skriftlige Dokumenter. Alt saadant er dog unødvendigt til Stiftelse af Ægteskab, men Tilsidesættelsen af de almindelige Sædvaner kunde efter Omstændighederne gjøre det tvivlsomt, om Forbindelsen virkelig var indgaaet med *affectio maritalis*, eller om der kun var indgaaet et Konkubinat, jfr. S. 66.

Der anerkjendes forskellige Ægteskabshindringer, saaledes for nært Slægtskab eller Svogerskab.

III. Forud for Ægteskabet indgaas i Almindelighed Overenskomster om dets fremtidige Indgaaelse (*sponsalia*), oprindeligt i Stipulationsform, senere

formløst. *Sponsalia* vare — muligvis har det i den ældste Ret forholdt sig anderledes — ikke retligt forbindende; ogsaa Stipulationen om en *poena* for det Tilfælde, at Ægteskabsløftet ikke holdes, er ugyldig; Ægteskabs Indgaaelse og Fortsættelse skulde være en fri Sag: *libera matrimonia esse, antiquitus placuit*. Men ugrundet Ophævelse af Forlovelsen havde dog visse Poenalvirkninger, navnlig med Hensyn til *arra sponsalicia*. — Medens Forlovelsen efter kanonisk Ret affødte fremtvingelige Pligter til Ægteskab, forkaste yngre Lovgivninger saadan Tvang men paalægge i Almindelighed Erstatningsansvar i Anledning af ugrundet Ophævelse af Forlovelsen eller Foranledning af dens Ophævelse.

IV. 1. I Manusægteskabet er Hustruen som *filia-familias* formueløs; hendes Formue tilfalder Manden eller dennes *pater*, S. 73. Det frie Ægteskab har ingen Indflydelse paa Ægtefællernes Formueforhold. Manden beholder sin Formue og Hustruen sin (*parapherna*) til fri Raadighed som hidtil. I Tilfælde af Tvist herom præsumeres Gjenstande, som findes hos nogen af Ægtefællerne, at være Mandens (*præsumptio Muciana*). Ægtefællerne kunne indgaa allehaande Formueretshandler med hinanden og gjøre disse gjældende ved de almindelige Klagerettigheder, dog ikke ved *actiones poenales* eller *famosæ*. Overfor *furtum* indrømmes en *actio rerum amotarum* i Stedet for *actio furti*. En Undtagelse fra de almindelige Regler gjælder med Hensyn til *donationes inter virum et uxorem*, der, vel navnlig af Hensyn til Skilsmissefriheden, vare forbudne, se S. 164. Forbudet omfatter ikke *donationes mortis causa*, ej heller de, særlige Regler undergivne *donationes ante s. propter nuptias (antidos)*, jfr. under V i Slutn.

2. I Almindelighed overdrages der Man-

den af Hustruen eller Andre paa hendes Vegne Formuegoder (*dos*) til Bestridelse af Husstandens Udgifter (*ad onera matrimonii ferenda*). Den af Hustruens Ascendent (*parens*) ydede *dos* kaldes *dos profecticia*, den af hende selv eller Andre ydede *dos adventicia*. Har denne Anden betinget sig Tilbagegivelsen af *dos* ved Ægteskabets Opløsning, kaldes den *recepticia*. Oprindeligt synes *dos* at være bleven uigjenkaldeligt hos Manden. Tidligt er det dog anerkjendt, at *dos profecticia* ved Hustruens Død skulde tilbagegives til *parens*. Og efterhaanden som Skilsmisserne tiltage, bliver det dels gennem Indrømmelsen af en *actio rei uxoriæ*, dels ifølge *stipulationes*, gaaende ud paa eventuel Tilbagegivelse af *dos*, og endelig ifølge Forordning af Justinian gennem legal Fiktion af saadanne, til Fordel for Hustruen indgaaede Stipulationer den almindelige Regel, at *dos*, naar ikke Andet gyldigt er vedtaget, ved Ægteskabets Opløsning skal tilbagegives til Hustruen eller hendes Arvinger, forsaavidt ikke Ægteskabets Opløsning skyldes hendes Brøde, V i Slutn.

V. Det ved *confarreatio* stiftede Ægteskab kunde oprindeligt vistnok ikke opløses ved Skilsmisse; senere anerkjendes Skilsmisse i Formen *diffarreatio*, men *pontifex* kan nægte sin til denne Form fornødne Medvirken, hvor der ikke foreligger nogen af Sakralretten anerkjendt Skilsmissegrund. I det ikke ved *confarreatio* stiftede Ægteskab er Skilsmissefrihed anerkjendt. Skilsmisse (*divortium*), kan finde Sted dels ved Overenskomst mellem Ægtefællerne, *divortium* i snævrere Forstand, dels ved ensidig Opsigelse fra en af Ægtefællerne, *repudium*. Medvirken fra det Offentliges Side ved disse Akter finder ikke Sted, og ingen Former for dem ere foreskrevne, men til Konstatering af, at de vare alvor-

ligt mente, bør 7 Vidner tilkaldes ved deres Foretagelse. Overenskomster, som gaa ud paa at ophæve eller begrænse Skilsmissefriheden, ere ugyldige. I den kristne Kejsertid søger dog Lovgivningen at modarbejde vilkaarlige Skilsmisser ved for Ophævelse af Ægteskabet udenfor Tilfælde af visse Skilsmissegrunde at fastsætte Straffe og andre Poenalvirkninger, f. Ex. for Hustruen Fortabelse af Retten til Tilbagegivelse af *dos* og for Manden Fortabelse af *donatio ante s. propter nuptias*.

§ 105.

Arveret. Indledning.

I. Arveretten giver Fremstillingen af Læren om Overgangen af en afdød Persons Formue til Andre. En Persons Død begrunder først og fremmest en Universalsukcession 1: Indtrædelsen af en eller flere Personer i den Afdødes Formue som en Helhed. Universalsukcessionen og den Afdødes Formue betegnes som *hereditas* (prætorisk: *bonorum possessio*, *bona*), Universalsukcessor som *heres*, prætorisk: *bonorum possessor*, se under IV. En Persons Dødsfald kan ogsaa medføre Singulærsukcession 2: Indtrædelse af Andre (*legatarius*, *fideicommissarius*) i enkelte af den Afdødes Formueforhold, herom handles i § 109. I §§ 105—108 handles om Universalsukcessionen, den egentlige Arv.

II. Universalsukcessionen finder Sted ved Erhvervelse af Arven (*acquisitio hereditatis*). Denne forudsætter en særlig Arveadkomst for den Paagjældende, og at denne Adkomst er bleven virksom ved Arveladerens Død (*delatio hereditatis*). Arveadkomsten skyldes enten en Viljeserklæring fra den Afdøde (*hereditas testamentaria*, *heres ex testamento s. secundum tabulas*) eller er begrundet i Lovens Regel

(*hereditas legitima* — *heres legitimus s. ab intestato*). Ordentligvis kræves til Arvens Erhvervelse tillige en Tilegnelsesakt fra den kaldede Arving, *aditio hereditatis*. I Mellemtiden mellem *delatio* og *acquisitio hereditatis* betegnes Arvemassen som *hereditas jacens* og opfattes som en juridisk Person, S. 56. For *heredes necessarii* — i Modsætning til *h. voluntarii s. extranei* — nemlig *sui*, S. 71, og *servi*, S. 58, falder dog *delatio* og *acquisitio hereditatis* sammen, se herom nærmere § 109 I. — Overenskomster om Overdragelse af Arv forinden Arveladerens Død uden hans Samtykke ere ugyldige og medføre Indignitet, § 108 VI for Overdrageren.

III. Den testamentariske Arveret er efter Romerretten den principale, Intestatarven det subsidiære. Testamentarisk Arv udelukker Intestatarv; forefindes der nogen testamentarisk Arving, som erhverver Arv, kan Intestatarv ikke finde Sted. Har A uden anden Arveindsættelse indsat B til *heres* for Halvdelen af sin Formue, arver B hele Formuen, har han indsat til Arvinger A for $\frac{1}{3}$ og B for $\frac{1}{6}$, arver A $\frac{2}{3}$ og B $\frac{1}{3}$: *Nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest*. Undtagelse herfra er dog anerkjendt med Hensyn til *miles*, jfr. ogsaa om Tvangsarv ndfr. § 107. V. Om Grunden for denne Intestatarvens subsidiære Karakter er man ikke enig. Nogle finde den i de Uklarheder, der vilde fremkomme ved Kombinationen af Intestatarv med testamentarisk Arv. Andre finde Forklaringen deri, at Retten til ved Testamente at indsætte en Arving oprindeligt er opfattet i Analogi med en Adoption (*arrogatio*) til Erstatning for *sui*, § 106 II, hvilken efter sin Natur maa faa Virkning for Adoptantens Formue som Helhed.

IV. Ved Siden af det oprindelige, paa de tolv Tavlers Lovgivning hvilende Arverets-system (*hereditas*) opstaar tidligt et prætorisk (*bonorum possessio*). I Kraft af sin Myndighed til at *adjuvare, supplere* og *corrigerere jus civile*, S. 15, giver Prætor *bonorum possessio* dels til de samme Personer, som ere Arvinger efter *jus civile*, dels til Andre, saavel hvor Testamente er oprettet, i Overensstemmelse med dette eller i Strid med det (*b. p. secundum — contra tabulas*), som hvor intet Testamente er oprettet (*b. p. ab intestato*). Den civile Arverets Retsmiddel er *hereditatis petitio*, hvorved Arvingen overfor den, der *pro herede* eller *pro possessore* besidder Arven eller Dele af den, kan faa sin Ret konstateret og Arven med dens Udbytte under Fradrag af *impensæ* udleveret eller Erstatning herfor. *Bonorum possessio* gjøres gjældende ved et *interdictum adipiscendæ possessionis: quorum bonorum* og senere ved *hereditatis petitio possessoria*, der giver samme Retsbeskyttelse som *hereditatis petitio* for den civile *hereditas*. Ved Justinians arveretlige Reform ere *bonorum possessio* og *hereditas* i det Væsentlige sammensmeltede.

V. I den ældre Ret anerkjendtes som Erhvervsgrund for Stillingen som Arving *usucapio lucrativa pro herede*. Institutet har vel været beregnet paa den civile Arving, der ikke havde foretaget de for Arvens Erhvervelse oprindeligt fornødne formelle Handlinger, og eventuelt, naar den civile Arving ikke vilde tiltræde, for fjærnere Beslægtede. Det gaar ud paa, at den, der havde tiltraadt den endnu ikke overtagne Arv, og i et Aar været *possessor* af Arven, herved vandt Retsstillingen som Arving, uden at hertil udkræves *justus titulus* og *bona fides*, »*ut essent, qui sacra facerent. . . ut creditores haberent, a quo suum consequerentur*«. Senere

omdannes Institutet til en Hævd af enkelte til Arven henhørende Ting og svækkes efterhaanden ved modvirkende Retsregler. I Justiniansk Ret er det bortfaldet.

§ 106.

Testamentarisk Arv.

I. Betegnelsen *testamentum* benyttes undertiden i videre Forstand, omfattende ogsaa *codicillus*, § 109 I 2—3, men i stræng Forstand betyder *testamentum* den *dispositio mortis causa*, S. 120, som indeholder Angivelse af, hvem der skal være Arving, jfr. ndfr. under IV.

II. Oprindeligt maatte Oprettelsen af Testamenter ligesom *arrogatio* forgaa i *comitia calata*, S. 7, fra hvilken Form dog *milites, quum in proelium exituri essent*, vare fritagne. De tolv Tavlers Love tillade Oprettelsen af Testamenter ved en privat Akt, nemlig under Formen *per æs et libram*, S. 136. Senere anerkjendte Prætor som tilstrækkelig Form for et Testamente, at det var affattet skriftligt og forsynet med 7 Vidners Segl. Efter forskellige Bestemmelser i kejserlige Forordninger er Ordningen i Justiniansk Ret blevet den, at Testamenter kunne oprettes privat i Nærværelse af 7 særlig tilkaldte Vidner skriftligt (*scriptum*) eller mundtligt (*nuncupatum*), dog at Oprettelsen maa være sket »*uno contextu*»: uden Afbrydelse af mellemkommende unødvendige Forretninger. Oprettelsen af Testamente kunde derhos foregaa for en Ret eller ved Overgivelse af det skriftlige Dokument til Kejseren, til Bevaring (*testamenta publica*). Særlige Regler gjaldt for *testamenta militum*, som ogsaa i andre Henseender vare særlige Regler undergivne, og i visse andre Tilfælde.

III. Til Oprettelsen af et gyldigt Testamente udkræves, foruden fornøden Modenhed hos Opreteren, ovfr. S. 139—140, og Evne til at foretage Testamentsformerne, endvidere *testamentifactio* 3: den særlige Evne til at oprette Testamente, være Testamentsvidne og til at indsættes til Arving. *Testamentifactio* er nægtet *servi* og *peregrini*, og visse Personer er den nægtet som Straf. Udelukkede fra at testere ere fremdeles de, der ikke kunne have egen Formue, saaledes *filiusfamilias*, bortset fra *peculium castrense* og *quasi castrense*, og *Latini Juniani*. Oprindeligt vare Kvinder af Hensyn til de agnatiske Intestatarvinger i Almindelighed udelukkede fra gyldigt at testere, og saalænge *tutela mulierum* bestod, udkræve deres Testamenter efter *jus civile auctoritas tutoris*, jfr. § 21 I.

IV. 1. Testamentet maa nødvendigvis indeholde en Arveindsættelse, jfr. ovfr. under I; Testator maa selv bestemme Arvingen. Der kan indsættes en eller flere Arvinger, og Indsættelsen kan finde Sted under en suspensiv Betingelse, men tilføjede Tidsbestemmelser og resolute Betingelser betragtes, bortset fra *testamenta militum*, som uskrevne (*semel heres, semper heres*), jfr. dog § 109 VI; se i det Hele om Betingelsers Tilføjelse ovfr. S. 160—161.

2. Visse særlige Egenskaber udkræves for gyldigt at kunne indsættes som Arving. Udelukkede herfra ere de, der ikke have *testamentifactio*, ovfr. under III, se dog særligt om *servi* S. 58. Endvidere *incertæ personæ*, derunder juridiske Personer og *postumi* under visse Omstændigheder (*postumi alieni*), men denne Udelukkelse er bortfalden i Justiniansk Ret. Endelig medførte visse Forseelser, at den paa-gjældende blev *intestabilis*. Oprindeligt kunde Kvinder allerede ifølge Testamentsformen ikke indsættes til Arvinger, senere gjaldt en vis Begrænsning i saa

Henseende (*lex Voconia*), men i senere Ret er denne Begrænsning bortfalden.

3. Under Begrebet *substitutio heredis* falde forskelligartede Tilfælde. a. Testator kan indsætte en Arving efter sig subsidiaert for det Tilfælde, at den principalt til Arving Indsatte ikke kan eller vil blive Arving (*substitutio vulgaris s. in primum casum*). b. *Substitutio pupillaris s. in secundum casum*, Indsættelse af en Arving for det Tilfælde, at den indsatte dør efter at have erhvervet Arven. Substitution af sidstnævnte Art kan kun undtages i visse Sted. *Pater* kan saaledes indsætte en Arving for det Tilfælde, at *filius* dør som *impubes* efter at have erhvervet Arven, og den Substituerede betragtes da i senere Ret som Arving efter *filius*, ovfr. S. 68. Ligeledes kan efter Justiniansk Ret Ascendenten under visse Betingelser oprette Testamente for sin afsindige Descendent (*substitutio quasi pupillaris*).

V. 1. Bortset fra den af det ovfr. §§ 34—37, jfr. § 39, Udviklede følgende Ugyldighed af et Testamente, kan et saadant være fra først af ugyldigt (*testamentum non jure factum*), fordi de fornødne Former (II) ikke ere iagttagne ved Oprettelsen, og som Følge af, at Oprekkeren manglede Evne til at oprette Testamente (III), eller fordi Arveindsættelsen ikke er lovlig (IV), se ogsaa om Ugyldighed paa Grund af Intestatarvingers Ret ndfr. § 107 V.

2. Et Testamente kan ved forskellige senere indtrædende Begivenheder blive uvirksomt, saa at ingen *delatio* finder Sted i Henhold til det. Det sker saaledes derved, at Testator paa Dødsfaldets Tid har mistet *testamentifactio* (*testamentum irritum*); efterfølgende Umodenhed, f. Ex. Afsindighed, paavirker derimod ikke Testamentet. Ligeledes kan Testamentet blive uvirksomt derved, at den lovligt

indsatte Arving ikke vil tiltræde Arven — Afkald paa Arv før *delatio* er ugyldigt — eller ikke kan tiltræde den, f. Ex. paa Grund af senere indtraadt Fortabelse af *testamentifactio* (*testamentum destitutum*). Testamentet taber sin Virksomhed ved Tilbagekaldelse (*testamentum ruptum*), der stedse tilkommer Testator ogsaa uanset modstaaende Vedtagelse. Tilbagekaldelse finder Sted ved lovlig Opretelse af et nyt Testamente; kun *miles* kan efterlade sig flere samtidigt virksomme Testamenter. Endvidere kan Tilbagekaldelse finde Sted ved Tilintetgjørelse af Testamentet og ved Udstregning eller anden lignende Beskadigelse af det, foretagen i Tilbagekaldelseshensigt, og naar Testamentet var 10 Aar gammelt, ved Erklæring for tre Vidner eller for Retten; at Udviklingen skulde være naaet dertil, at den formløse Tilbagekaldelse af en Arveindsættelse var tilstrækkelig, menes vel af Nogle, men kan næppe anlages. Fremdeles kan et Testament blive uvirksomt af Hensyn til Intestatarvinger (*t. ruptum* og *rescissum*), § 107 V.

§ 107.

Intestatarv.

I. Intestatarv finder kun Sted, naar der ikke foreligger virksom Delation i Henhold til Testamente, eller naar den ved Testamente stedsfundne Delation ikke paafølges af Arvetiltrædelse, ovfr. § 105 III. Udelukkede fra Intestatarv vare, foruden *servi* og *peregrini*, visse Personer paa Grund af Forseelser og andre særlige Forhold. Til Arv kaldes de, der ere nærmeste Arvinger paa det Tidspunkt, da det bliver sikkert, at ingen Arveerhvervelse ifølge Testamente vil finde Sted. Intestatarven hviler oprindeligt udelukkende paa Agnationsfor-

bindelsen, § 16; efterhaanden anerkjendes, navnlig gennem Prætor, Kognationsprincipet, og Udviklingen slutter i Justinians Noveller med dettes fuldstændige Sejr, IV.

II. Efter de tolv Tavlers Lovgivning ere Arveklasserne: 1. *Sui* 3: de under Arveladerens *potestas* staaende Personer, som blive *sui juris* ved hans Død; Arven deles *in stirpes*. 2. Findes ingen *sui*, kaldes til Arv *proximus agnatus*; mellem flere i Grad lige nærstaende deles Arven *in capita*. 3. Findes ingen *agnati*, kaldes *gentiles*, S. 65, til Arv. *Jus civile* anerkjender hverken *successio ordinum* eller *successio graduum* 3: Kommer den ved det under 1. angivne Tidspunkt nærmeste Arveklasse eller nærmeste Agnat ikke til at arve, kaldes de følgende Klasser eller fjærnere Agnater ikke til Arv, men Arven er *vacua: in legitimis hereditatibus successio non est*.

Særlige Regler gjælde under Hensyn til *patronus* (eller *manumissor*) og dennes Slægt om Arv efter *libertus*, *emancipatus* og *Latinus Junianus*, jfr. ovfr. S. 62. Vestalinder kunne hverken arve eller arves *ab intestato*.

III. Med Opstilling af Arveklasserne: 1 *unde liberi* (derunder ogsaa *emancipati*), 2 *unde legitimi*, 3 *unde cognati* (indtil 6te eller 7de Grad) og 4 *unde vir et uxor* indfører den prætoriske Ret, § 105 IV, under Hensynstagen til *cognatio* og Ægteskab Tillæg til og Rettelser i de civile Arveklasser og opstiller nye Arveklasser. Ogsaa Lovgivningen slutter sig (bl. A. ved *Sc. Tertullianum* og *Sc. Orphitianum* om Moders Arv efter sine Børn og omvendt) til denne Udvikling, der ogsaa strækker sig til Arv efter *libertus* og *emancipatus*.

IV. Udviklingen afsluttes først efter den Justinianske Kodifikation med Bestemmelser i Novel-

lerne, der grunde Intestatarven udelukkende paa *cognatio* (derunder Adoption). Arveklasserne ere følgende: 1. Descendenter med Deling *in stirpes*, 2. Ascendenter efter Gradnærheden, Fuld-søskende og efter deres Død dissers Børn, 3. Halv-søskende og efter deres Død dissers Børn, 4. Arvelade-rens øvrige Sidebeslægtede efter Gradnærhed og uden Begrænsning i Grad. Ægtefællen har fremdeles Arve-ret efter Arveklassen *cognati*, og den fattige Enke faar en vis Ret som Tvangsarving efter hendes velstaaende Mand.

Successio ordinum og graduum, der allerede havde fundet Anerkjendelse af prætorisk Ret, er nu i det Hele (*successio graduum* dog maaske ikke fuldstændigt) anerkjendt. Kommer den ved det under I angivne Tidspunkt nærmeste Arveklasse ikke til at arve, kaldes den næste til Arv, og det saaledes, at der finder en ny *delatio* Sted, saa at Forholdene, som de foreligge paa det Tidspunkt, da det viser sig, at den nærmeste Berettigede ikke bliver Arving, blive bestemmende for, hvem der kaldes som næste Arving.

V. Sandsynligvis har det oprindeligt været saa, at den *sui* tilkommende Ret til den efterladte Formue ikke kunde betages dem ved Testamente, men sikre Oplysninger herom savnes. I den ældste romerske Ret, som sikkert kjendes, er Testationsfrihed som Udslag af den *paterfamilias* tillagte Magtfuldkommenhed anerkjendt ogsaa overfor *sui*, dog at Testamentet bliver uvirksomt *agnatione postumi*, som oprindeligt ikke kunde exherederes. Men visse Hensyn til de nærmeste Intestatarvinger maatte dog tages, og i senere Ret anerkjendes en virkelig Tvangsarveret.

1. I ældre Ret kjendes kun en formel Tvangsarveret. *Sui*, derunder *postumi*, maatte Testator

ikke forbigaa i sit Testamente. Han maatte enten indsætte dem til Arvinger, om end for en nok saa ringe Del af Arven, eller *exheredare* dem. Til *sui* føjes i denne Henseende af Prætor (*bonorum possessio contra tabulas*) andre intestatberettigede *liberi*, navnlig *emancipati*, jfr. ovfr. under III. Formerne for *exhereditatio* og Virkningerne af ulovlig Forbigaaelse (Præterition) vare forskellige for forskellige Tilfælde; Reglerne i saa Henseende simplificeres af Justinian, som forordner, at al *exhereditatio* skulde foregaa *nominitim*, og at Testamentet ellers skulde være ugyldigt. Særlige Regler gjælde om Præterition af *patronus* og *parens manumissor*.

2. I Slutningen af Republikkens Tid begynder Anerkjendelsen af en materiel Tvangsarveret. Dette sker paa den Maade, at visse Intestatarvinger, naar Testator, uden at de have forskyldt det, ikke ved Arveindsættelse eller paa anden Maade havde tillagt dem *portio legitima*, paa Grund af dette Brud paa Pietetsforholdet, under den Fiktion, at Testator ved Oprettelsen havde været afsindig, ved *querela inofficiosi* (s: *testamenti*) kunde faa Testamentet omstødt, saaledes at de erholdt deres fulde Intestatlod. *Querela inofficiosi* falder som *vindictam spirans*, S. 100, ikke i Arv og forældes i 5 Aar. Tvangsarvinger i denne Forstand ere arveberettigede Ascendenter og Descendenter samt Søskende af samme Fader, disse sidste dog kun, naar de vare tilsidesatte for en *turpis persona*. Benyttelsen af *querela inofficiosi* begrænses af Justinian saaledes, at den kun kunde anvendes, naar aldeles Intet var givet den Paagjældende; ellers bliver den Tilsidesatte indskrænket til at benytte en *actio ad supplendum portionem legitimam*. *Portio legitima* fastsættes først ved Dommerens Skjøn, senere bestemmes den ifølge Analogi fra *lex Falcidia*, ndfr. § 109 II til $\frac{1}{4}$ af den Paagjældendes

Intestatlod; ved Bestemmelser i Novellerne forhøjes den til $\frac{1}{3}$ eller, hvis der var mere end 4 Intestat-arvinger, $\frac{1}{2}$. Overfor *testamenta militum* gjælder Tvangsarven ikke.

3. Ved Bestemmelser i Novellerne sammensmelttes den formelle og den materielle Tvangsarv, og Reglerne blive følgende. Ascendenter og Descendenter skulle indsættes til Arvinger, de maa ikke forbigaaes i Testamentet og ikke exherederes, medmindre der foreligger særlige af Lovgivningen opregnede Forseelser fra den Paagjældendes Side, og disse skulde paaberaabes i Testamentet. I Tilfælde af Forbigaaelse eller ulovlig Exheredation kan Tvangsarvingen fordre Testamentet tilsidesat, saaledes at han erholder sin fulde Intestatlod, medens det iøvrigt bliver bestaaende, f. Ex. hvad Legatbestemmelser angaar, forsaavidt de ikke vilde forringe Tvangslodden. Er den Paagjældende indsat til Arving, men er der tillagt ham for lidt, kan han fordre Udfyldning af Tvangslodden. Med Hensyn til Arveladerens Søsken har det sit Forblivende ved de hidtilværende under 2 angivne Regler. Om Enkers Tvangsarv se ovfr. S. 361.

§ 108.

Arvs Erhvervelse og Fortabelse.

I. Som bemærket i § 105 II falder for visse Arvinger (*heredes necessarii*), nemlig *sui* og *servi*, der af *dominus* ere indsatte som Arvinger *cum libertate*, *delatio* og *acquisitio hereditatis* sammen. Af Prætor indrømmes der dog senere *sui* et *beneficium abstinendi*. Overgangen af den efterladte Formue til *sui* synes oprindeligt opfattet som en umid-

delbar Følge af deres Stilling i *familia* paa den Maade, at deres hidtil hvilende Andelsret i Faderens Formue — S. 67 — ved dennes Død bliver effektiv. Ud af denne umiddelbare Retserhvervelse for *sui* kunne vistnok adskillige af den romerske Rets ejendommelige arveretlige Regler, saaledes Nødvendigheden af *exhereditatio* af *sui*, § 107. V 1., forklares.

Andre Arvinger (*heredes voluntarii s. extranei*) erhverve først Arven ved at tiltræde den (*aditio hereditatis*). Tiltrædelsen kan ske ved udtrykkelig Erklæring, der i ældre Tid maatte ske i en vis Form (*cretio*), eller stiltiende ved *pro herede gestio*. Kreditorerne kunne ved Forespørgsel for Retten afkræve den indsatte Arving Svar paa, om han vil tiltræde eller ikke, og Arvingen kan da erholde en Overvejsesfrist (*beneficium deliberandi*); blev Arven ikke tiltraadt, indtraadte Konkursbehandling til Fyldestgjørelse for Kreditorerne, jfr. under VII.

II. Til paa egen Haand at tiltræde Arv udkræves — ligesom til Afslag af Arven (*repudiatio hereditatis*) — i Almindelighed Evnen til at foretage forpligtende Retshandler og for den, som staar under *potestas*, S. 69, Potestashaverens Samtykke. Endvidere udkræver Arvetiltrædelsen den særlige Egenskab *capacitas*. *Incapaces* vare ifølge *lex Julia et Papia Poppæa* i visse Relationer helt eller delvist *coelibes* og *orbi*, hvilket dog bortfaldt under Constantin, og *Latini Juniani*, S. 62.

III. Saalænge *hereditas* endnu ikke var *acquisita*, kunde den i Almindelighed ikke gennem Arvingen overføres paa Andre. Dog kunde i ældre Ret *hereditas delata*, der endnu ikke var *acquisita* af Intestatarvingen, ved *in jure cessio* overdrages til en Anden, som herved blev Universalsukcessor, hvorved der bødedes paa Nægtelsen af *successio ordinum et graduum*. Og senere aner-

kjendes i adskillige Tilfælde Overførelse af *hereditas delata* til Arvingens Arvinger, dels ifølge Principet om *in integrum restitutio*, naar den Paagjældende havde været forhindret fra at tiltræde, dels i andre Tilfælde (*successio in delationem, transmissiones*), navnlig af Justinian (*transmissio Justiniane*).

IV. Ved Arvens Erhvervelse er Arveladerens Formue, bortset fra de Forhold, der vare strængt knyttede til Arveladerens Person, f. Ex. *servitutes personarum*, overgaaet til Arvingen og det allerede fra Dødsfaldets Øjeblik. Arveladerens Ting og Fordringsrettigheder tilhøre nu Arvingen, og denne hæfter for Arveladerens Forpligtelser, ovfr. S. 100—101, uden Hensyn til, om Arven er tilstrækkelig til at dække dem. I denne Henseende kan dog Befrielse finde Sted ved *in integrum restitutio*, og ifølge Forordning af Justinian kan Arvingen, ved under visse Former og inden visse Frister at optage Inventar over Arven, slippe med at tilsvare Gælden, saavidt Arven rækker (*beneficium inventarii*). Ved Arvetiltrædelsen fremkom altsaa en Sammenblanding af Arveladerens og Arvingens Formue, som kunde være mislig for Arveladerens Kreditorer, og der gives derfor disse Adgang til fremfor Arvingens Kreditorer at erholde Fyldestgjørelse af Arveladerens efterladte Formue (*beneficium separationis*) mod at nøjes hermed. Formindskelse af en Arvelod kan indtræde ved Forpligtelsen til *collatio*.

V. Er der flere Arvinger (*coheredes*), opstaar der imellem dem ved Erhvervelsen et Fællesskab (*communio incidens*), der opfattes som kvasikontraktmæssigt og kan fordres ophævet og opgjort ved *actio familiæ erciscundæ*, ovfr. S. 89. Arveladerens Fordringer og Forpligtelser deles ved Arveerhvervelsen *ipso jure* imellem Arvingerne

efter deres Arvepart, forsaavidt de da ikke ere udelelige, ovfr. § 82.

VI. Naar en Arving efter *delatio* men forinden Arveerhvervelsen bortfalder, fordi han ikke kan eller ikke vil arve, tilfalder, bortset fra Substitutioner og Transmissionstilmælde, den Bortfaldendes Lod Medarvingerne (*jus accrescendi*), idet hele Arven betragtes som *delata* til hver enkelt Arving med den Begrænsning, der følger af Medarvingernes Ret, jfr. ovfr. § 105 III. Vare flere Arvinger *conjunctim instituti* ∴ indsatte til at arve samme Del af Arven, indtræder, naar en *conjunctus* falder bort, de andre *conjuncti* i hans Sted, og falder en ikke *conjunctus* bort, betragtes *conjuncti* med Hensyn til *jus accrescendi* som én Person. I det Foranstaaende gjøres Modifikationer, navnlig af *lex Papiae Poppæa*, ved Bestemmelserne om *caduca* ∴ Arv eller Legat, som, uanset at Testamentet efter *jus civile* var gyldigt oprettet, ikke erhvervedes af den Indsatte, f. Ex. paa Grund af *incapacitas*, ovfr. II. *Caduca* tilfaldt nemlig i vidt Omfang de i Testamentet indsatte Personer, som havde Børn (*jus patrum*), eller *fiscus*. Reglerne om *caduca*, der udelukkedes af en gyldig Substitution, hævedes af Justinian. Ved forskellige Lovbestemmelser fastsættes det, at Arv eller Legat skal fratages den Paagjældende paa Grund af visse Forseelser (*propter indignitatem*), og at saadanne Lodder (*reptorium*, *repticium*) skulde tilfalde *fiscus* eller visse andre Personer.

VII. Findes der ingen Arving, som vil tiltræde Arven, tilfalder denne (*bona vacantia*) ifølge *lex Papiae Poppæa fiscus*, som dog maa gjøre sin Ret gjældende 4 Aar. For Arveladerens Gjæld og for Legater hæfter *fiscus* kun, saavidt Arven rækker. Vil *fiscus* ikke modtage Arven, finder Konkursbehandling Sted til Fyldestgjørelse af Kreditorerne.

§ 109.

Legater og *mortis causa capiones*.

I. Ved Legat i videre Forstand, omfattende *legatum* og *fideicommissum*, forstaas *dispositiones mortis causa*, som forringe Universalsukcessionens Gjenstand til Fordel for en Anden. Legatet kan gaa ud paa at tillægge Legataren Ejendomsret over Ting, begrænset tinglig Rettighed, Fordringsret, en Kvota af Efterladenskabene o. s. v. Legatets Virksomhed er i Almindelighed betinget af, at Universalsukcessionen finder Sted, jfr. under V. Af Legat i videre Forstand kjender Romerretten to Arter, *legatum* og *fideicommissum*.

1. Den ældre Ret kjender kun *legatum*. Dette kan kun oprettes i Forbindelse med et Testamente, oprindeligt kun ved dette, senere ogsaa ved *codicillus*, se under 2 og 3, *testamento confirmatus*, og kan kun paalægges en testamentarisk Arving. Der gives forskjellige Formularer for Anordningen af *legatum* med forskjellige Virkninger: *legatum per vindicationem*, som tillægger Legataren Ejendomsret, *legatum per damnationem*, der paalægger Arvingen en Ydelse til Legataren, saa at denne faar en Fordringsret, *l. per præceptionem* og *l. sinendi modo*. Disse Formularregler svækkes bl. A. ved et *Sc. Neronianum* og hæves af Justinian, jfr. under 3.

2. *Fideicommissa* vare formløse Paalæg — i Almindelighed i et Brev (*codicillus*) — fra Arveladeren til en Arving eller Legatar (*fiduciarius*) om en Ydelse fra ham til Tredjemand (*fideicommissarius*). Saadanne Paalæg affødte efter ældre Ret kun en Pietetspligt, men under Augustus erholdt de Retskraft ved Anordningen af *extraordinaria cognitio*, S. 90, til Fordel for *fideicommissarius*. Desuagtet kræves der fremdeles ingen Form for deres Oprettelse.

3. Forskjellighederne i den retlige Behandling af *legata* og *fideicommissa*, der efterhaanden var svækket, hæves af Justinian. Oprettelse maa nu ske ved Testamente eller ved *codicillus*, oprettet for fem Vidner. Doger ogsaa et formløst Paalæg forpligtende, naar den Paagjældende ikke overfor Godtroenhedsed fra Klageren under Ed tør benægte, at han har modtaget saadant Paalæg fra Arveladeren (*fideicommissum orale*).

Ved Oprettelsen af et Testamente kan Testator træffe den Bestemmelse, at det for det Tilfælde, at det ikke kan opretholdes som Testamente, skal gjælde som *codicillus* (*clausula codicillaris*): de i Testamentet indeholdte Arveindsættelser gjælde da som *fideicommissa* med Intestatarvingerne som *fiduciarii*.

II. Det er en naturlig Grænse for Legatets Omfang, at den med Legatet Bebyrdede ikke hæfter for dette med mere, end hvad han har modtaget af Efterladenskaberne. Iøvrigt gjaldt oprindeligt ingen Begrænsning for Legatets Omfang. Da imidlertid et Testamente let kunde blive *destitutum* derved, at *heres* repudierede en Arv, som han ingen Fordel havde af paa Grund af de Legater, der vare lagte paa den, hvoraf Følgen blev, at Legatet bortfaldt (V), indførtes forskellige Begrænsninger for Legaters Omfang (*lex Furia*, *lex Volumnia*). Og endelig bestemmer *lex Falcidia*, at Arven og hver enkelt Arvelod ikke maatte besværes af Legater med mere end tre Fjerdedele, saa at *heres* mindst skulde beholde én Fjerdedel (*quarta Falcidia*). *Lex Falcidia*, der kun var given for *legata*, blev ved *Sc. Pegasianum* gjort anvendelig ogsaa paa *fideicommissa*, men gjaldt fremdeles kun til Fordel for *heres*. Efter Justiniansk Ret kan Arveladeren betage Arvingen hans Ret til *quarta Falcidia*, og Arvingen taber Retten

ved ikke i rette Tid at optage behørigt Inventar over Arven.

III. Retten til det ubetingede Legat erhverves (*dies legati cedit*) i Almindelighed ved Dødsfaldet, saa at Legatet f. Ex. ved Legatarens Død efter dette Tidspunkt overføres til hans Arvinger. Efter *lex Papia Poppæa* erhvervedes Legatretten først ved Testamentets Aabning, men dette rettes af Justinian. Retten — være sig Fordringsret eller tinglig Ret — erhverves af Legataren uden nogen Tilegnelseshandling fra hans Side og uden hans Vidende, ovfr. S. 122. Aktuel bliver Legatretten (*dies legati venit*) først ved Arvens Tiltrædelse; ved dette Tidspunkt kan Legatet indkræves, medmindre Dispositionen har fastsat Tidsfrister eller Betingelser.

IV. Ogsaa for Legatarer kan der blive Tale om *jus accrescendi*, nemlig naar Flere ere indsatte til et Legat i Forening, saaledes at Arveladerens Vilje maa antages at gaa ud paa, at den Enkelte eventuelt skal have det Hele, i hvilken Henseende forskjellige positive Regler opstilles.

V. Om Betingelserne for Legatets gyldige Oprettelse og for dets Virksomhed gjælde, forsaavidt ikke Andet fremgaar af det Udviklede, i Almindelighed tilsvarende Regler som ved Arveindsættelse, jfr. navnlig ovfr. § 106 V. *Regula Catoniana* udtaler, at et Legat i Almindelighed er ugyldigt, naar det vilde have været ugyldigt, dersom Testator var død i Testamentoprettelsens Øjeblik. I Almindelighed bortfalde Legaterne, naar Testamentet, der anordner dem, eller hvortil de slutte sig, er ugyldigt eller bliver uvirksomt, f. Ex. fordi den indsatte Arving ikke vil tiltræde Arven. Men fra denne Sætning gjælde dog adskillige Undtagelser. Legatet opretholdes saaledes, naar den indsatte Arving, til Undgaaelse af Le-

gatet, nægter at tiltræde som Testamentarving for at skaffe sig selv som Intestatarving eller en Anden Arven fri for Legatet. Se ogsaa ovfr. f. Ex. I 3 om *clausula codicillaris* og § 107 V 3, § 108 VII. At alene den Enkelte, hvem Legatet er paalagt, bortfalder, uden at Testamentet bliver uvirksomt, vil ordentligvis ikke medføre Legatets Uvirksomhed; det kommer i Almindelighed til at hvile paa den, der træder i den bortfaldendes Sted, § 108. VI. Legatet bortfalder ved Legatarens Død forinden Erhvervelsen, ovfr. II, og ved Legatets Tilbagekaldelse, der kan ske formløst, udtrykkeligt eller stiltiende, f. Ex. ved *translatio legati*. Der er Intet til Hinder for, at flere Codiciller kunne gjælde ved Siden af hinanden, jfr. ovfr. § 106 V 2.

VI. Som allerede bemærket kunde Gjenstanden for et Legat være en aliquot Del af Arven (*legatum partitionis*), navnlig benyttedes *fideicommissa* til saadanne Dispositioner og gik endog hyppigt ud paa, at hele Arven skulde restitueres til *fideicommissarius*. En Legatar, hvem saaledes hele Arven eller en Kvota af den var tillagt, opfattedes formelt konsekvent ikke som Universalsukcessor; alene *fiduciarius* hæftede overfor Arveladerens Kreditorer for dennes Gjæld. I Almindelighed ordnedes Sagen mellem *heres* (*fiduciarius*) og *fideicommissarius* ved *stipulationes* (*partis et pro parte*), hvorved Arvingen forpligtede sig til at restituere Arvens Aktiver til *fideicommissarius* eller at dele dem med ham efter det fastsatte Forhold, medens *fideicommissarius* overfor *heres* forpligtede sig til at holde ham skadesløs for Gjælden eller en tilsvarende Del af denne. Heri foregaar ved *Senatus consultum Trebellianum* den materielt naturlige Forandring, at *fideicommissarius*, naar Restitution til ham har fundet Sted, betragtes som Universalsukcessor for den ham tillagte

Del af Arven, saa at for saa vidt alene han hæfter for Arveladerens Gjæld overfor Kreditorerne. Idet *quarta Falcidia* tillægges *fiduciarius* (*Sc. Pegasianum*, ovfr. II) bliver Ordningen den, at *Sc. Trebellianum* udelukkes fra Anvendelse, naar Restitution kun finder Sted under Benyttelse af Retten til Fradrag af *quarta*, saa at *fideicommissarius* i saa Fald kun bliver Singulær-sukcessor. Vægrer *fiduciarius* sig ved at tiltræde Arven, kan han tvinges til Tiltrædelse og Restitution uden Fradrag af *quarta*, og Restitutionen har da Virkning efter *Sc. Trebellianum*. Af Justinian træffes den Forandring i de foranstaaende Regler, at Restitutionen til *fideicommissarius* gjør denne til Universalsukcessor ogsaa *quarta deducta*, saa at han, naar Fradraget finder Sted, bliver Universalsukcessor for $\frac{3}{4}$. Ved disse Bestemmelser om Universal*fideikommisset* aabnes der saaledes i Virkeligheden Adgang til Arveindsættelse under mildere Former end de for Testamentet foreskrevne og med Frigjørelse for visse om egentlige Arveindsættelser gjældende strænge Regler, navnlig Principet *semel heres, semper heres*, jfr. B. G. B. §§ 2100 ff. »Nacherbe«.

VII. Ved *mortis causa capiones* forstaas visse Erhvervelser, som, uden at falde ind under Begreberne Arv og Legat, finde Sted i Anledning af en Andens Død, være sig af dennes eller af Tredjemands Formue. De herunder faldende Erhvervelser ere af saa forskjellig Art, at almindelige Regler om dem ikke kunne opstilles. Ogsaa de i § 40 III omtalte *donationes mortis causa* høre herhen.

REGISTER

over

romerretlige Terminologier m. m.

Absentia 116.	actio institoria 59, 132.
acceptilatio 307.	— judicati 110.
accessio 195.	— legis Aquiliæ 345.
— possessionum 206.	— nata 101.
accidentalia negotii 154.	— negatoria 212.
acquisitio hereditatis 353.	— Pauliana 295.
actio 92.	— pigneraticia 317.
— ad exhibendum 212.	— præscriptis verbis 88, 319.
— æstimatoria 320, 321.	— pro socio 326.
— Communi dividundo 342.	— Publiciana 213.
— confessoria 228.	— quanti minoris 321.
— de effusis et dejectis 348.	— quasi Serviana 236.
— de in rem verso 60.	— quod jussu 59.
— de pauperie 349.	— quod metus causa 147.
— de peculio 60.	— redhibitoria 321.
— de pecunia constituta 331.	— rei uxoriæ 352.
— de positis et suspensis 348.	— rerum amotarum 351.
— de recepto 331.	— Serviana 236.
— de tigno injuncto 196.	— tributoria 60.
— doli 149, 347.	— vi bonorum raptorum 347.
— exercitoria 59, 132.	actiones adjectitiæ 59.
— familiæ erciscundæ 89, 343, 365.	— ædiliciæ 321.
— finium regundorum 89, 343.	— arbitrariæ 89.
— furti 346.	— bonæ fidei 97.
— hypothecaria 236, 245.	— contrariæ 98.
— injuriarum 347.	— directæ 98.

actiones duplices 90.
 — fictitiæ 87.
 — honorariæ 99.
 — in factum 87, 88.
 — in personam, in rem 93.
 — mixtæ 96.
 — noxales 60.
 — perpetuæ 101.
 — poenales 96.
 — populares 99.
 — præjudiciales 88.
 — rei persecutoriæ 96.
 — stricti juris 97.
 — temporales 101.
 — utiles 87.
 — vindictam spirantes 99.
 — vulgares 88.
 actor 86.
 addictus 74.
 aditio hereditatis 364.
 adjudicatio 89.
 adoptio 70.
 æquitas 29.
 æs et libra 135.
 ætas 78.
 affinitas 66.
 ager vectigalis 230.
 agnati 65.
 alluvio 193.
 amicitia 18.
 animus possidendi 177.
 antichresis 242.
 apochæ 313.
 arrha 272.
 arrogatio 70.
 auctoritas patrum 3.
 — tutoris 79.
 avulsio 197.
 Basilica 44.
 beneficium abstinendi 363.

beneficium cedendarum actionum
 334.
 — competentiæ 294.
 — deliberandi 364.
 — divisionis 288.
 — excussionis 333, 246.
 — inventarii 365.
 — ordinis 333.
 — separationis 365.
 bona vacantia 366.
 bonorum emtor 111, 301.
 — possessio 355.
 breviarium Alaricianum 35.
 brevi manu 179.
 Caduca 366.
 cælibes 364.
 capitis deminutio 74.
 caput 53.
 casus 278.
 causa 144, 146.
 — civilis 272.
 — rei 109, 211.
 cautio 312.
 — damni infecti 346.
 — usufructuaria 221.
 cessio bonorum 111.
 — legis 291.
 — nominis 291.
 — rei vindicationis 203.
 civis 62.
 clausula codicillaris 368.
 clientes 2.
 codex accepti et expensi 312.
 — Gregorianus, Hermogenianus
 34.
 — Justinianus 36, 39.
 — Theodosianus 34.
 codicillus 367.
 cognatio 65, 360.
 cognitio extraordinaria 90.

- coheredes 365.
- collatio 365.
- colonus 324.
- comitia 3, 4, 6.
- calata 7.
- commercium 62.
- commixtio 197.
- commodatum 315.
- communio 190.
- compensatio 301.
- concilia plebis tributa 6.
- concubinatus 66.
- condemnatio 88.
- condicio 155, 144.
- juris 156.
- condictio 93.
- causa data, causa non secuta 337.
- furtiva 347.
- indebiti 336.
- ob injustam, turpem causam 338.
- sine causa 338.
- triticaria 314.
- confarreatio 350.
- confessio in jure 110.
- confusio 197, 310.
- conjunctim instituti 366.
- connubium 62.
- consensus 119.
- consolidatio 226.
- constitutio principis 22.
- constitutum 331.
- debiti alieni 332.
- possessorium 179.
- consuetudo 9.
- contractus 271.
- consensuales 271.
- emphyteuticarius 329.
- litterales 270, 312.
- contractus reales 270.
- — innominati 271.
- verbales 269.
- conventio 103, 119.
- corpus 55, 177.
- juris civilis 40.
- correi 288, 287.
- cretio 364.
- culpa 277.
- cura 277.
- custodia 277.
- Damnum 265.
- injuria datum 345.
- dare 259.
- datio in solutum 298.
- decemviri 5, 84.
- decreta 22.
- dediticii 63.
- deductio in domum 350.
- delatio hereditatis 353.
- delegatio 304.
- delicta 344.
- demonstratio 88.
- depositum 316.
- irregulare 317.
- derelictio 192.
- ususfructus 227.
- detentio 173.
- dicis causa 74.
- dies 159.
- cedens, veniens 369.
- fasti, nefasti 11.
- diffarreatio 352.
- digesta 38.
- diligentia 277.
- quam in suis rebus 278.
- dilucida intervalla 82.
- disputatio fori 13.
- distractio pignoris 242.

divortium 352.
 diuturnus usus 225.
 dolus 148, 277.
 dominii impetratio 243.
 dominium 187.
 — bonitarium 189.
 donatio 161.
 — ante, propter nuptias 351.
 — mortis causa 164, 371.
 dos 352.
 dotis dictio 270.
 duplæ stipulatio 284.
 duplicatio 107.

 Edicta 22.
 edictum prætoris 14.
 — perpetuum 23, 14.
 — ædilicium 17, 321.
 emancipatio 71.
 emphyteusis 230.
 emptio venditio 320.
 — perfecta 323.
 — spei 320.
 ereptorium, erepticium 366.
 error 142.
 essentialia negotii 154.
 evictio 283.
 exception 90, 104.
 — doli 107.
 — excussionis 246.
 — rei venditæ et traditæ 189.
 exhereditatio 362.
 existimatio 76.
 expensum 312.
 expromissio 304.
 extraordinaria cognitio 90.

 Facere 259.
 familia 64.
 fas 11.

femina 77.
 fictus possessor 211.
 fideicommissum 367.
 — orale 368.
 fidejussio 332.
 fiducia 234.
 fiduciarius 367.
 filiusfamilias 66.
 fiscus 54.
 foedera 18.
 foenus 314.
 — nauticum 314.
 formula 86.
 fructus 172.
 fructuum acquisitio 193.
 furiosi 82.
 furtum 346.

 Gaji institutiones 31.
 gens 1.
 gentiles 65.

 Habitatio 222.
 hereditas 353.
 — jacens 56.
 hereditatis petitio 355.
 heredium 3.
 heres 353.
 — necessarius 363.
 hospitium 18.
 hyperocha 251.
 hypotheca 236.
 — tacita 248.

 Impensæ 194.
 impuberes 78.
 incapaces 364.
 indefensus 110.
 in diem addictio 330
 indignitas 366.

- infamia 76.
- infantes 78.
- ingenuus 62.
- in integrum restitutio 114.
- in jure cessio 137.
- injuria 347.
- inquilinus 324.
- institutiones 38.
- intentio 86.
- intercessio 335.
- interdicta 112.
- interdictum quorum bonorum 355.
  - Salvianum 236.
  - unde vi 182.
  - uti possidetis 181.
  - utrobi 182.
- interest, id quod 266.
- interpellatio 280.
- interpositio auctoritatis tutoris 79.
- interpretatio 10.
- judicia divisoria 89.
- jura in re (aliena) 215.
- jurata promissio 270.
- juris auctores, conditores 25.
- jurisconsulti 10.
- jus 33.
  - accrescendi 366.
  - civile 10, 15, 33.
  - distrabendi 242.
  - gentium 19.
  - honorarium 15.
  - naturale 28.
  - offerendi 251.
  - Papirianum 3.
  - poenitendi 319.
  - prætorium 15.
  - prohibendi 190.
  - respondendi 24.
  - sacrum 11.
  - scriptum 33.
    - strictum 6.
    - tollendi 196.
    - vetus 33.
  - justa causa 205.
  - justæ nuptiæ 349.
  - justus titulus 205.
- Læsis enormis 323.
- latini 63.
- laudemium 231.
- legatum 367.
- leges 7, 33.
  - regiæ 3.
- legis actiones 11, 85.
- legitimum matrimonium 349.
- lex Æbutia 85.
  - Elia Sentia 61.
  - Anastasiana 292.
  - Aquilia 345.
  - Cincia 163.
  - commissoria 244, 330.
  - duodecim tabularum 4.
  - Falcidia 368.
  - Fufia Caninia 61.
  - Hortensia 7.
  - Julia et Papia Poppæa 366.
  - Junia Norbana 61.
  - perfecta 34.
  - Poetilia 74.
  - Rhodia de jactu 326.
  - Voconia 358.
- liberi 66.
- liberti 62.
- litis contestatio 108.
  - æstimatio 211.
  - denuntiatio 283.
- litterarum obligatio 312.
- locatio-conductio 324.
  - operarum 325.

- locatio-conductio operis 325.
 longa quasi possessio 225.
 longi temporis præscriptio 101, 207.
 lucrum cessans 267.
- Major ætas 80.
 mancipatio 135.
 mancipium 73.
 mandata 22.
 mandatum 327.
 — qualificatum 329, 332.
 manumissio 61.
 manus 73.
 — injectio 111.
 matrimonium 349.
 metus 147.
 minores 81.
 missio in possessionem 111, 249.
 modus 154, 144.
 mora debitoris 279.
 — creditoris 298.
 mortis causa dispositiones 120.
 — — capiones 371.
 — — donationes 164.
 mutuum 314.
- Nasciturus 53.
 naturalia negotii 140.
 naturalis obligatio 260.
 nautæ 279.
 negotiorum gestio 339.
 negotium 118.
 — claudicans 79.
 — in favorem tertii 128.
 nexi 74.
 — liberatio 306.
 nexum 136.
 non usus 227.
 novatio 304.
- novellæ 39.
 noxa 60.
 nudum jus Quiritium 189.
 — pactum 271.
 nuntius 130.
 nuptiæ 349.
- Obligatio 258.
 — civilis, naturalis 260.
 — ex contractu 268.
 — ex delicto 268, 343.
 — in solidum 285, 287.
 — quasi ex contractu 268, 335.
 — quasi ex delicto 269, 348.
 occupatio 192.
 operæ liberales 325, 328.
 — servorum 222.
 operis novi nuntiatio 346.
 oratio principis 23.
 orbi 364.
 ordo judiciorum privatorum 84.
- Pacta adjecta 271, 330.
 — legitima 271, 331.
 — prætoria 271, 330.
 pactio, pactum 119, 271.
 — de donatione, de dote 331, 332.
 — de non petendo 308.
 — nudum 271.
 pandectæ 38.
 parapherna 351.
 partus ancillæ 172.
 paterfamilias 66.
 patria potestas 66.
 patronus 62.
 Pauli sententiæ 31.
 pauperies 349.
 peculium 57, 69.
 — castrense 69.
 — quasi castrense 69.

peregrini 63.
 permutatio 319.
 perpetuatio obligationis 281.
 pia corpora 54.
 pignoris capio 112.
 pignus 235, 236, 317.
 — judiciale 249.
 — nominis 247.
 — prætorium 249.
 — publicum 253.
 plebiscitum 7.
 plebs 2.
 pollicitatio 123.
 pontifices 11.
 portio legitima 362.
 possessio 174—176.
 — derivata 176.
 postliminium 61.
 postumus 361.
 potentior 292.
 potestas 66.
 præjudicium 88.
 præscriptio 90.
 — actionum 101.
 — longi temporis 101, 207.
 præstare 259.
 præsumptio Muciana 351.
 prætor 14.
 precarium 315.
 procurator 130.
 prodigus 82.
 proscriptio 243.
 prudentes 10.
 puberes 80.
 pupillus 78.

 Quarta Falcidia 368.
 quasi possessio 185.
 — usufructus 222.
 querela inofficiosi 362.

Rapina 347.
 recuperatores 84.
 regula Catoniana 369.
 rei vindicatio 210.
 renunciatio 327.
 replicatio 107.
 repudiatio hereditatis 364.
 repudium 352.
 res corporales, incorporales 51.
 — communes 168.
 — derelictæ 192.
 — divini juris 169.
 — extra commercium 168.
 — furtivæ 206.
 — hostiles 192.
 — jacentes 193.
 — judicata 110.
 — litigiosæ 110.
 — Mancipi 170.
 — nullius 169.
 — publicæ 169.
 — soli 170.
 rescripta 22.
 responsa 13, 24.
 restitutio in integrum 114.
 retentio 256.
 reus 86, 258.

 Satisfactio 255.
 senatus 3.
 senatusconsultum 22.
 — Macedonianum 314.
 — Orphitianum 360.
 — Pegasianum 368.
 — Trebellianum 370.
 — Vellejanum 78, 334.
 sequester 317.
 servitutes 216.
 — continuæ 219.
 — faciendi 219.

- servitutes habendi 219.
 — personarum 219.
 — prædiorum 216.
 — prohibendi 219.
 servi 57.
 societas 326.
 — publicanorum 56.
 solutio 296, 297.
 solutionis causa adjectus 128.
 specificatio 197.
 sponsalia 350.
 sponsio 113.
 statuliberi 62.
 stipulatio 138, 310.
 — Aquiliana 308.
 — duplæ 284.
 — partis et pro parte 370.
 sublocatio 324.
 subpignus 248.
 substitutio 358.
 — pupillaris 358.
 successio ordinum et graduum 360.
 — hypothecaria 252.
 sui 71.
 superficies 233.
 Tabulæ accepti et expensi 312.
 tempus utile, continuum 102.
 testamentifactio 357.
 testamentum 356.
 — destitutum 359.
 — irritum 358.
 — ruptum 359.
 traditio 200.
 — brevi manu 179.
 trajecticia pecunia 314.
 transitus actionum 100.
 translatio legati 370.
 transmissio hereditatis 365.
 tribuni plebis 4.
 tribus 1, 4.
 trinoctium 73.
 trinum nundinum 8.
 turpitude 76.
 tutela mulierum 77.
 tutor 79.
 Ulpiani fragmenta 30.
 universitas personarum 55, 56.
 — rerum 171.
 usucapio 204.
 — extraordinaria 209.
 — libertatis 228.
 — lucrativa pro herede 355.
 usuræ 265.
 usurpatio 206.
 usus 222.
 — diuturnus 225.
 ususfructus 220.
 Vaticana fragmenta 35.
 vectigal 231.
 venditio bonorum 111.
 — trans Tiberim 111.
 vera rei æstimatio 266.
 verborum obligationes 269.
 versio in rem 60, 253.
 veteres 13.
 vetustas 226.
 virgines vestales 360.
 vis major 278.

